

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI (LEH DİLİ VE EDEBİYATI)
ANABİLİM DALI

MAREK HŁASKO VE SABAHATTİN ALİ'NİN ÖYKÜLERİNDE
TOPLUMSAL-SİYASAL ELEŞTİRİ

Yüksek Lisans Tezi

Svitlana MALEYEVA ERKOÇ
09910235

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Aydın SÜER

Ankara 2012

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I-IV
KISALTMALAR.....	V

GİRİŞ	6
1. Araştırma Problemi.....	6
2. Çalışmanın Konusu, Amacı ve Önemi.....	6
3. Tezin Kapsamı ve Yöntemi.....	7
4. Kavram ve Terimler.....	9

BİRİNCİ BÖLÜM

SABAHATTİN ALİ’NİN YAŞAM ÖYKÜSÜ	10
1.1 1923-1948 Yılları Arasında Türkiye’deki Siyasi Ortam.....	24
1.2 Son Yılları. Ölüm.....	31
1.3 Sabahattin Ali’nin çevresi ve kişilik özellikleri.....	40
1.4 İncelenecek Öyküler.....	49

İKİNCİ BÖLÜM

MAREK HŁASKO’NUN YAŞAM ÖYKÜSÜ	50
2.1 1945-1969 Yılları Arasında Polonya’daki Siyasi Ortam.....	68
2.2 Marek Hłasko’nun Mülteci Yaşamı.....	72
2.3 Son Yılları. Ölüm.....	77
2.4 İncelenecek Öyküler.....	81

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SABAHATTİN ALİ VE MAREK HŁASKO’NUN ÖYKÜLERİNE YANSIYAN BİYOGRAFİK ÖZELLİKLER	83
---	----

3.1 Sabahattin Ali’nin Öykülerine Yansıyan Biyografik Özellikler.....	83
---	----

3.2 Marek Hlasko'nun Öykülerine Yansıyan Biyografik Özellikler. Hlasko Efsanesi.....	89
--	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SABAHATTİN ALİ VE MAREK HLASKO'NUN ÖYKÜLERİNİN SANATSAL ÖZELLİKLERİ. SİYASİ-TOPLUMSAL GÖRÜŞLERİNİN OLUŞUMU	98
---	-----------

4.1 Sabahattin Ali'nin Öykülerinin Sanatsal Özellikleri. Siyasal-Toplumsal Görüşlerin Oluşumu.....	98
--	----

4.2 Marek Hlasko'nun Öykülerinin Sanatsal Özellikleri. Siyasal-Toplumsal Görüşlerin Oluşumu.....	105
--	-----

4.3 Sabahattin Ali ve Marek Hlasko'nun Siyasal-Toplumsal Bakışlarının Genel Karşılaştırılması.....	113
--	-----

BEŞİNCİ BÖLÜM

SABAHATTİN ALİ VE MAREK HLASKO'NUN ÖYKÜLERİNDE SİYASİ-TOPLUMSAL ELEŞTİRİ	118
---	------------

5.1 Sabahattin Ali'nin Öykülerine Genel Bir Bakış.....	118
--	-----

5.2 Hlasko'nun 'Bulutlarda İlk Adım', 'Öyküler' Adlı Öykü Kitaplarına ve İsrail dizisine Genel Bir Bakış.....	120
---	-----

5.3 Sabahattin Ali ve Marek Hlasko'nun Öykülerinde Olay Aktarma Özellikleri.....	124
--	-----

5.3.1 Öykülerinin Türleri.....	124
--------------------------------	-----

5.3.2. Öykülerinde Bakış Açıları.....	124
---------------------------------------	-----

5.3.3 Öykülerinde Abartma Tekniği.....	125
--	-----

5.3.4. <i>Marek Hlasko'nun Öykülerinde Çelişkilere Dayalı Kompozisyon Şemaları</i>	129
5.4 Sabahattin Ali ve Marek Hlasko'nun Öykülerinde Toplumsal-Siyasal Düzenin Eleştirisi.....	131
5.4.1. Siyasal Düzeni Eleştirmeye Yönelik Öyküler.	
Siyasal Eleştiri.....	131
5.4.1.1. <i>Alt sınıfın siyasal sorunları</i>	134
5.4.1.1.1. <i>Köylüler</i>	134
5.4.1.1.2. <i>İşçiler</i>	143
5.4.1.2. Bireyi, bireysel ve toplumsal açıdan çözümlemeye yönelik öyküler. Toplumsal Eleştiri.....	149
5.4.1.2.1 <i>Köye Özgü Toplumsal Sorunları</i>	149
5.4.1.2.2 <i>Dinsel Düşüncenin Yozlaşması</i>	154
5.4.1.2.3 <i>Şehrin Vurdumduymazlığı</i>	157
5.4.1.2.4 <i>Kadınların Karşılaştıkları Toplumsal Sorunlar</i>	161
SONUÇ	171
KAYNAKÇA	174
ÖZET	179
ABSTRACT	180

KISALTMALAR

A.g.e.: Adı geçen eser

A.g.i.: Adı geçen inceleme

Bkz.: Bakınız

Haz.: Hazırlayan

S.: sayfa

YKY: Yapı Kredi Yayınları

GİRİŞ

1. Araştırma Problemi

Sabahattin Ali ve Marek Hłasko'nun öykülerini yüksek lisans tezi olarak almamızın nedeni, Türkiye'de fazla bilinmeyen ve üzerine oldukça az sayıda araştırma yapılan, ancak dünyada çapında şöhret kazanan Polonyalı yazar Marek Hłasko'nun öykülerini edebiyat dünyamıza tanıtmak düşüncesidir.

Ünlü Türk yazarı ve şairi Sabahattin Ali'nin, yaşamı, savunduğu görüşleri, kaleme aldığı konular, yazdığı öykülerin amacı ve ortaya konan toplumsal-siyasal eleştiriler açısından Marek Hłasko'ya benzediğini söylemek mümkündür. İşlenen konularda ve anlatım tekniğindeki benzerlikler de göz önünde bulundurularak, Marek Hłasko, Sabahattin Ali ile karşılaştırılarak incelenecektir.

2. Çalışmanın Konusu, Amacı ve Önemi

Marek Hłasko ve Sabahattin Ali'nin yaratıcılıklarında ortak nokta olan öykü anlatı türü ele alınacaktır. Yazarların öykülerine yansıyan kişisel özelliklerini, toplumsal ve siyasi görüşleri, öykülerin yazıldıkları dönem de göz önünde bulundurularak incelenecek, eserlerin ve yazarların Polonya, Türk ve Dünya edebiyatındaki önemi irdelenecektir.

Bu çalışmada, Marek Hłasko ve Sabahattin Ali'nin öykülerinde toplumsal ve siyasal eleştirinin nasıl ve hangi sanatsal donatılarla yapıldığı karşılaştırılmalı olarak ortaya konacaktır.

İki yazarın karşılaştırılmalı olarak seçilmesindeki amaç, farklı siyasal görüşleri savunan, farklı koşullarda büyüyen, öykülerinde farklı anlatım yöntemlerini kullanan, farklı dinsel inançları olan bu iki yazarın, öykülerini yazarken, mevcut devlet düzenini toplumsal ve siyasi açıdan eleştirmek gibi benzer amacı izlediklerini ve karşılaştırılabilecek düzeyde olduklarını kanıtlamaktır.

Türk toplumu, sosyo-ekonomik, siyasi ve kültürel yapı açısından Polonya toplumundan farklı görünürse de, sıradan insanların değerlerinin, ulaşmayı istedikleri hedeflerin, devletten ve yurttaşlarından kendilerine karşı bekledikleri davranış tarzının, bu iki ülke dahil olmak üzere, tüm dünyada aynı olduğunu söylenebilir. Hem Marek Hłasko hem Sabahattin Ali, birbirinden farklı bireysel yöntemleri kullanarak bu sıradan insanları birleştiren aynı beklentileri ele alarak eserlerini yazmışlardır.

Bu öykülerin incelenmesinin, bugünlerde var olan toplumsal ve siyasi sorunların tespiti için önemli bir kaynak oluşturacağına inanıyoruz.

3. Tezin Kapsamı ve Yöntemi

Öykülerin yazarları üzerine tanıtıcı bilgiler, Sabahattin Ali'nin ve Marek Hłasko'nun yaşam öyküleri ve yaşadıkları siyasi ortamların genel değerlendirilmesi, bu çalışmanın *Birinci* ve *İkinci Bölümlerde* yapılacaktır.

Üçüncü Bölümde yazarların öykülerine yansıyan biyografik özelliklerinden bahsedilecektir. Her iki yazarın, birçok gerçekçi ve natüralist yazar gibi, eserlerinde gözleme ve incelemeye dayanan bir kurgu benimsedikleri kanıtlanmaya çalışılacaktır. Sabahattin Ali'nin öykülerinden örnek vererek, yazarın 'masa başında oturarak' yazmadığı, betimlediği insanların prototipleriyle gerçek yaşamda tanıştığı, işlediği öyküleri gezileri sırasında canlı tanıklardan dinlediği gösterilecektir.

Marek Hłasko'nun öykülerine yansıyan biyografik özelliklerinden çok, Hłasko üzerine yaratılan mitler ile yazarın yaratıcılığı arasındaki bağlantılara genel bir bakış atılacak, bu bağlamda, '*Marek Hłasko Efsanesi*' denilen bir olgu araştırılmaya çalışılacaktır.

Dördüncü Bölümde her iki yazarın siyasi-toplumsal görüşleri ele alınacak, bu görüşlerin oluşum nedenleri ve öyküleri hangi akımların etkisinde yazdıkları irdelenecektir. Bölümün sonunda, yazarların siyasi-toplumsal görüşleri karşılaştırılacak, benzer ve farklı noktaları saptanacak, benzerlik ve farklılıkların

arkasında yatan olası nedenler belirlenmeye ve somut sonuçlara ulaşılmaya çalışılacaktır.

Beşinci Bölümde her iki yazarın öykülerine ve ele alınan konulara genel bir bakış ortaya konacak, konular arasındaki benzerlikler yansıtılmaya çalışılacaktır. Öykülerin türleri ve öykülerdeki bakış açıları gibi kısa bilgiler verilecektir. Her iki yazarın öykülerinde kullanılan abartma tekniği üzerine durulacaktır. Ayrıca, Marek Hłasko'ya özgü anlatım şemaları üzerinde kısaca durulacaktır. Bu bölümde, her iki yazarın öykülerinde eleştirdikleri toplumsal-siyasal sorunlar arasındaki benzerlik ve farklılıklar tespit edilmeye, ortak konular ve motifler tek tek incelenerek 'nasıl' işlendikleri belirlenmeye çalışılacaktır.

İnceleme yöntemlerine gelince, sayın Prof. Dr. Gürsel Aytaç'ın¹ kitabındaki yöntem sınıflandırması esas alınarak çalışmada eklettik, yani çoğulcu yöntemin kullanılacağı söylenebilir. Bu çoğulcu yöntem, içerisinde aşağıdaki yöntemlerden oluşmaktadır:

Pozitivist inceleme. Bu yöntem, edebi eserin, öncelikle yazarın yaşam öyküsünün ürünü olduğu inancından hareketle, yaşam-eser ilişkilerini belirlemek amacını taşır. Her iki yazarın toplumsal-siyasal görüşlerinin oluşum ve gelişiminin, yaşadıkları döneme, bulundukları çevreye, çeşitli toplumsal, siyasal, felsefi ve estetik düşünce akımlarına bağlı olduğuna inanılmaktadır.

Marksist inceleme: edebi eserin, öncelikle yazarının ait olduğu sınıf ve yaşadığı toplumun üretim ilişkilerine dayandığı, bunu ortaya çıkarmanın eseri daha iyi anlamaya yarayacağı görüşüne dayanır. Çalışmamızda bu yöntem aslında, önceki yönteme bağlı olup, net bir biçimde kullanılmayacaktır. Bu çalışmada kullanılacak olan, bu yöntemin bir versiyonudur. Burada önemli olan, yazarların ait olduğu sınıflar değil, savundukları ve uğruna mücadele verdikleri görüşlerdir. Ne Sabahattin Ali, ne de Marek Hłasko işçi, köylü ya da yoksul bir toplum kesimine ait olmalarına karşın, bu kesimlerle kendilerini özdeşleştirerek, onların özlemlerini ve hayallerini benimsedikleri söylenebilir.

¹ Gürsel Aytaç. *Karşılaştırılmalı Edebiyat Bilimi*. Say Yayınları, Ankara, 2009 s. 87-104

Felsefeye dayalı inceleme: Varoluşçu (Egzistansiyalist) felsefe ekolünün görüşlerinin yansımaları keşfetmek. Bu inceleme yöntemi, Hłasko'nun İsrail dizisi üzerine araştırma yapılırken kullanılacaktır.

Metne Bağlı İnceleme. Bu yöntem, edebi eseri bir metin olarak görerek, öz ve biçim bakımından irdelemeyi amaçlar. Bu yöntem çerçevesinde, öykülerin incelenmesi sırasında anlatım konumu, anlatım tutumu, anlatım açısı ve sunuş tarzları ayrı ayrı ele alınıp açıklığa kavuşturulmaya çalışılacaktır.

4. Kavram ve terimler

Öykü: Gerçek ya da gerçeğe yakın bir olayı aktaran kısa düz yazı şeklindeki anlatıdır.

Eleştiri:

- Her hangi bir alanda çelişkilerin ortaya çıkarılması
- Değerlendirmek amaçla yapılan araştırma veya tartışma
- Eksikliklerin, kusurların tespit edilmesi, her hangi bir şey hakkındaki olumsuz bir yorum
- Bir konuda yapılan inceleme, araştırma, bir şeyin gerçek olup olmadığını öğrenmek amaçla yapılan bilimsel denetim
- Kendi fikrini ifade etmek amaçla yapılan tartışma veya yorumlama

Toplumsal eleştiri: Gelenekler, töreler, toplumsal sistem ve yönetimlerdeki çelişkilerin, eksiklerin tespit edilmesi ve ortaya çıkarılması.

Siyasi eleştiri: İktidarların yarattığı adaletsizliklerin tespit edilmesi ve ortaya konmasıdır.

Çözüm: Bir sorunun çözülmesinden alınan sonuç

BİRİNCİ BÖLÜM

SABAHATTİN ALİ’NİN YAŞAM ÖYKÜSÜ

Sabahattin Ali 25 Şubat 1907’de, Gümölcine’ye bağlı Eğridere (şimdiki adı Ardino) köyünde doğdu.

Sabahattin Ali’nin ilginç bir soyağacı var. Büyükannesinin dedesi Müşir (Mareşal) Mehmet Ali Paşadır. Mehmet Ali Paşa’nın Türkiye’ye nereden geldiği kesin olarak bilinmiyor, ancak ilginç olan şu ki Nazım Hikmet ve Mehmet Ali Aybar da aynı paşanın başka başka kızlarının torunlarıdır. Bilindiği kadarıyla Mehmet Ali Paşa’nın beş kızı olmuş: onlardan Seher - Mehmet Ali Aybar’ın anneannesi, Leyla - Celile Hanım’ın annesi, Nazım Hikmet’in anneannesi ve Saniye – Sabahattin Ali’nin anneannesidir.²

Babası, Cihangirli piyade Yüzbaşı Ali Selahattin Bey, edebiyatı seven özgür düşünüşlü bir kişiydi. Nitekim Jön Türkleri tuttuğu, o günün deyiimiyle ‘Hürriyetçi’ olduğu, Tefvik Fikret ile arkadaş olduğu ve şiirlerini coşkuyla okuduğu, duygulu, alıngan, ince bir adam olduğu, mandolin ve flüt çaldığı, erlere çok iyi davrandığı söylenir.³ Harbiye’den ‘zabit’ olarak çıktıktan sonra 10 yıl bohem bir bekar hayatı yaşar. Pek çok kadın, içki ve sefahat macelarıyla dolu geçen bu 10 yıllık bekar hayatının sonunda, Ali Selahattin Bey, Edirne’nin Eğridere kazasında zabit olarak çalışırken, burada alaydan yetişme bir mülazım olan Mehmet Ali Efendi’nin kızı Hüsniye hanımla tanışır ve onunla evlenir (1906)⁴.

Hüsniye Hanım İlkokulu bitirmiş, oldukça güzel bir kadındı. Süse, giyim kuşama düşküdü⁵.

Kendisinden 16 yaş küçük olan karısı ile Ali Selahattin Bey arasında mutlu bir evlilik kurulduğu söylenemez. Karı koca arasındaki ‘yaş farkı ve Hüsniye

² Hıfzı Topuz. *Başın Öne Eğilmesin: Sabahattin Ali’nin Romanı*, Remzi Kitapevi, 6. Basım, İstanbul, 2007 s. 33

³ Asım Bezirci. *Sabahattin Ali: yaşamı, kişiliği, sanatı, hikayeleri, romanları*, Evrensel kültür kitaplığı, İstanbul, 1997s. 9

⁴ Filiz Ali-Atilla Özkırımlı. *Sabahattin Ali*, İstanbul, 1979, s. 320 (Sabahattin Ali’nin Mehpere Taşduman’a yazdığı mektup.)

⁵ Asım Bezirci. *Sabahattin Ali: yaşamı, kişiliği, sanatı, hikayeleri, romanları*, Evrensel kültür kitaplığı, İstanbul, 1997s.10

*Hanım'ın soyundan gelme isteri hastalığı yüzünden, aralarında şiddetli geçimsizlikler olur*⁶. Hüsniye Hanım, Selahattin Bey ile evli olmasını kendine bir türlü yediremezdi. Her akşam işten yorgun gelen Selahattin Bey ile muhakkak bir bahane bularak bir kavga çıkarırdı. Selahattin Bey'in işleri yoluna girdiğinde bile Hüsniye Hanım iyileşemez, her şeyden '*münazaa çıkarıyor...(yaşamlarını)...zehir ediyordu*'⁷.

İtalyan ve Balkan savaşlarında, Arnavutluk isyanına katılan Ali Selahattin Bey, ailesini de yanına götürür. 1911 yılında Fikret adlı çocukları dünyaya gelir. Çok genç yaşta annesi olan Hüsniye Hanım kendisini iki küçük çocukla savaşın ortasında bulunca ruhsal dengesi iyice bozulur. Bileklerini keserek ve Edremit'e giden vapurdan atlayarak iki kez intihar teşebbüsünde bulunur.

Küçük Sabahattin Ali kardeşiyle beraber, o savaş günlerinin korkulu baskısı altında ve anne babalarının düzensiz, huzursuz yaşayışlarıyla bir kaos halini alan mutsuz bir aile ortamı içinde büyür⁸.

Sabahattin Ali yedi yaşına basınca Füyuzat-ı Osmaniye Mektebi'ne gitmeye başlar. Aynı yıl babasının Çanakkale'ye tayin edilmesi üzerine ailece oraya taşınırlar. Sabahattin Ali ilköğrenimine buradaki Çanakkale İbtidal Mektebin'de devam eder. Fakat seferberlik dolayısı ile okul öğretmensiz kalır ve kapanır. Bu sefer Ali Selahattin Bey'in de gayretiyle, birlikteki subaylar öğretmenlik görevini üstlenirler ve okul yeniden açılır. Yüzbaşı Ali Selahattin Bey, okulda Türkçe dersleri verir⁹.

1918 - 1921 yılları arasında Erdemir İptidai Mektebi'nde eğitim görmektedir. Bu okulun en zeki, en çalışkan öğrencisidir. Hatta bazen öğretmenleri gelmediğinde, arkadaşlarına ders bile anlatmaktadır.

⁶ Filiz Ali – Atilla Özkırımlı. *Sabahattin Ali*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1979, s. 320 (Sabahattin Ali'nin Mehpare Taşduman'a yazdığı mektup.) s.321-323

⁷ *A'dan Z'ye Sabahattin Ali*: haz. Sevgül Sönmez, 1. Baskı: İstanbul, YKY, 2009, s. 60-61

⁸ Korkmaz, Ramazan. (1991). *Sabahattin Ali – İnsan ve Eser*. Doktora tezi, Fırat Üniversitesi, sosyal bilimler enstitüsü, Elazığ, s.5

⁹ Asım Bezirci. *Sabahattin Ali: yaşamı, kişiliği, sanatı, hikayeleri, romanları*, Evrensel kültür kitaplığı, İstanbul, 1997, s. 10

Sabahattin Ali'nin okulda en yakın arkadaşı Naci Erçevik o yıllara ilişkin anılarını şöyle özetler:

‘(Sabahattin Ali) mert, zeki, dürüst, ince, onurlu bir arkadaşı. Derslere pek çalışmaz, öğretmenleri dinlemekle yetinirdi. Öyleyken sınavlardan hep pekiyi notlar alırdı (...) İkinci sınıfta iken yazmaya da başladı. İlk ürünü bir hikaye idi: ‘Horoz Mehmet’. Edebiyat öğretmenimiz Gazali Bey hikayeyi beğenmişti. Sabahattin’i övdü, yüreklendirdi...’¹⁰

Gümölcine’den babasının çok yakın aile dostu olan ve yıllar önce Erdemir’e yerleşmiş bulunan öğretmeni Mehmet Şah Bey’in özel ilgisi ile iyice okumaya yönelen Sabahattin Ali, - kesintilere rağmen, oldukça başarılı öğrencilik hayatı geçirir¹¹. Çocukluk arkadaşı Şerif Ağa’nın oğlu Ali (Demirel) bir konuşmasında o günleri şöyle anlatıyor:

‘Sabahattin çocukluk arkadaşımı (...).Kendisinden iki yaş küçük olmama rağmen (...) mahalledeki ve okuldaki arkadaşların kötü, rahatsız edici davranışlardan (Sabahattin Ali’yi) korurdum (...) o da, buna karşılık ya bana oyuncaklar yapar ya da derslerime yardım ederdi. Okulun en çalışkan öğrencisiydi...’¹².

Bu arada, sınır hastası olan annesi Sabahattin Ali’den çok, kekeme oğlu Fikret’e yakınlık gösterirmiş. Arada bir Sabahattin Ali’yi azarlar, hatta dövermiş. Bu ayrıcalıklı davranış Sabahattin Ali’yi derinden yaralar. Bundan dolayı, annesinin, hatta kimsenin kendisini sevmeyeceğine ve sevmeyeceğine inanır, babasına daha bir bağlanır. Hatta babasının erken ölümünden dolayı annesini suçlar. Çocukluğunu anılarında şöyle anlatıyor:

‘ (Hüsniye hanım) her akşam muhakkak bir şey tuttururdu. Ya annesiyle babasıyla yahut da kocasıyla yani babamla bir gürültü çıkarmazsa yüreği rahat

¹⁰ Asım Bezirci. *Sabahattin Ali: yaşamı, kişiliği, sanatı, hikayeleri, romanları*, Evrensel kültür kitaplığı, İstanbul, 1997, s. 16

¹¹ Ünsal Akpak, Sabahattin Ali Üstüne Anılar, Yeni Ortam, 23.1.1975 s.181

¹² A.g.e., s.192

etmiyordu. Belki bunlar hastalıktandı, fakat yüzde doksanı da aldığı terbiyenin noksanlığındandı. (...) Zaten hastalığı da babama karşıydı (...) babam bütün bunlara surf bizim için, çocukları için katlanıyordu. Bu esnada bir de kız kardeşim dünyaya geldi. Para yoktu...'¹³

Sabahattin Ali ilköğrenimini tamamladıktan sonra (1921) 'büyük dayısı Sait Bey'in yanına gider. Orada bir yıl kaldıktan sonra'¹⁴ Balıkesir Muallim Mektebi'ne (Öğretmen Okulu'na) girer. Yine çalışkan bir talebe olarak kendini gösterir. Fakat hala içe dönük, çoğu zaman kendini kitaplara vermiş, yalnız ve karamsar bir delikanlıydı¹⁵. Yine de bu okul, Edremit'teki bir türlü alışamadığı, onu dışlamış olan aile ve sokak çevresinden kurtulup, hayatını daha bir düzenlemeye, şiir ve öykü denemeleriyle yazarlık yeteneğini geliştirmeye başlar. İlk şiirlerini burada, okul gazetesinde yayınlar (1924). Bu denemeleri, Balıkesir'de Orhan Şaik Gökay'ın çıkardığı *Çağlayan* dergisindeki şiirleri takip eder. 1925'de 'Şarkı' başlıklı şiiri yayımlanır. 1926'da 'Aşk Başlangıcı', 'Gazel Naziresi', 'İlk Beyaz Saç' adlı şiirleri basılır.

Bu arada Dar'ül Muallimat (Kız Öğretmen okulu)'daki bir oyunu izlemek için okuldan kaçtığı tespit edilince İstanbul Erkek Öğretmen Okulu'na geçmek zorunda kalır. 1927 yılında babasının ölüm haberini alır. Bu haber Sabahattin Ali'yi derinden sarsar. 12 Kasım 1926'da 'Babam için' adlı şiirini yazar. Şiir, 15 Ocak 1927'de Orhan Seyfi'nin yönettiği *Güneş* dergisinde basılır. Bu olumsuzluklara karşın Sabahattin Ali İstanbul Muallim okulunu 21 Ağustos 1927 yılında bitirerek öğretmenlik diplomasını alır. Aynı yıllarda Halit Fahri Ozansoy'un yönettiği Servet-i Fünun ile *Güneş* ve *Hayat* dergilerinde şiirleri çıkar: 1926'da 'Gecenin Kemanı', 'Kümeşte Sabah', 'Acaba', 'Köprü'nün Çocukları', 'Buruşuklar', 'Muallim' ile 1927'de *Akbaba* dergisinde 'Yangın', 'Bekar Kiracı', 'Telefonu Olsaydı' başlıklı mizah hikayeleri basılır. 1927'de 'Serserinin Ölümü', 'Öksüz Kız Masalı', 1928'de

¹³ Asım Bezirci. *Sabahattin Ali: yaşamı, kişiliği, sanatı, hikayeleri, romanları*, Evrensel kültür kitaplığı, İstanbul, 1997, s. 12

¹⁴ Pertev Naili Boratav, *Folklor ve Edebiyat I*, İstanbul 1982, s.440

¹⁵ Korkmaz, Ramazan. (1991). Sabahattin Ali – İnsan ve Eser. Doktora tezi, Fırat Üniversitesi, sosyal bilimler enstitüsü, Elazığ, s. 24

‘Beşik’ şiirleri Hayat’ta yayımlanır; 1928’de Meşale’de ‘Köprüde Sabah’, 1928’de ‘Hayat/Mefkureci’ şiirleri *Irmak*’ta basılır.

Aynı yıl Sabahattin Ali Yozgat Cumhuriyet İlkokuluna atanır, ailesiyle birlikte Yozgat’a taşınır. Sabahattin Ali aile toplantılarına katılır, konuşkan ve herkesle çabucak dost oluveren tabiatıyla bu toplantıların neşe kaynağı olur; Diğer taraftan karamsar kişilik yapısı en kalabalık ortamlarda bile onu iç yalnızlığa geri çeker. Düşüncelerini paylaşacak, yazdığı şiirleri ve hikayeleri okuyacak, kendisini anlayacak birini bulmakta oldukça zorlanır. Arkadaşlarından Nahit Hanım’a gönderdiği 24 Kasım 1927 tarihli mektubunda Yozgat’taki yaşamını şöyle anlatır:

‘...Burası beni muhakkak çıldırtacak. Ne basit muhit Yarabbi... Düşün kardeşim, konuşulacak bir insan bile yok... Hepsi alelade, hepsi dümdüz...Kendimi yalnız okumaya verdim. Kitap, gazete, mektup okumakla vakit geçiriyorum...’¹⁶.

Aile toplantıların yapılmadığı günlerde, akşam eve gelince, masanın başına oturur, yazmaya çalışırdı. ‘Bir Cinayetin Sebebi’ ile ‘Bir Siyah Fanila İçin’ başlıklı hikayeler bu çalışmanın ürünleriydi. Ayrıca ‘Tokat’ adlı bir de romana başlamıştı.

Devlet bursu ile Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Almanya’ya gönderileceği yıl, ilk hikayeleri ‘Viyolonsel’ ve ‘O Arkadaşım’ *Meşale*’de yayınlanır (1928).

Sabahattin Ali Yüksek Öğretmen Okulu’nda arkadaşlarının yanında vakit geçirirken Maarif Vekaleti’nin Avrupa’ya öğrenci göndermek için açtığı sınavı kazanır ve aynı yılın Kasım ayında Almanya’ya gider. Almanya’da dört yıl kalacak, dönünce de lisede öğretmenlik yapacaktı. Sirkeci garında onu Almanya’ya yolcu etmeye gelenler ile birlikte sonraki yıllarda can düşmanına dönüşecek Nihal Atsız da gelir.

Almanya’daki ilk günleri çok iyi geçer, çok şey öğrenir, Alman ve Dünya edebiyatlarıyla tanışır¹⁷. İstasyonlardan birinde gazeteciden Upton Sinclair’in

¹⁶ Asım Bezirci. *Sabahattin Ali: yaşamı, kişiliği, sanatı, hikayeleri, romanları*, Evrensel kültür kitaplığı, İstanbul, 1997,, s.20

¹⁷ *A’dan Z’ye Sabahattin Ali*: haz. Sevgül Sönmez, 1. Baskı: İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2009, s. 44-45

‘Petrol!’unu (Oil!)¹⁸ alır. Romanı okuyup bitirdiğinde – yıllar sonra arkadaşı Rasih Nuri İleri’ye söylediğine göre – sosyalizme yakınlık duymaya başlar. Almanya’da iken ‘tam Almanca’yı sökmeden Almanca üzerinden Rus yazarlarına dalar ve sürekli okur’¹⁹. Böylece, Turgenev, Maksim Gorki, Hoffman ve Tomas Mann’ın kitaplarını okuyarak ‘gözünün önünde yepyeni bir dünya’nın açıldığını belirtir.

Almanya’dan Türkiye’ye ‘*sandıklar dolusu kitapla*’ döndüğünü anlatıyor kızı Filiz Hanım. Bu kitaplar arasında ‘*Karl Marx, Bernstein, Rosa Luxemburg v.b. politik kişilerin eserleri de vardı.*’²⁰

Fakat zaman geçtikçe, günler birbirilerine benzemeye ve hasret içini bunaltmaya başlar. 28 Aralık 1928’de Postdam’da ‘Daüssıla’ şiirini yazar, Almanya’da duyduğu yalnızlığı ve yurt özlemini dile getirir. Bu özlem o kadar büyüktü ki, Yozgat’ta geçen uzun, soğuk ve sıkıcı kış gecelerini bile aynı şiirde sevecenlikle anlatır.

Arkadaşına yazdığı bir mektupta: ‘*Almanların birer domuz kadar pis ve hissiz mahlûklar olduğunu, böyle bir ortamda ne kadar yalnız ve kimsesiz kaldığını*’ anlatır²¹.

Postdam’daki dil eğitiminden sonra Berlin’de aşırı disiplinli ve askeri kuralları olan yatılı bir okula devam eder. Burası çoğunlukla Alman aristokratlarının ve subay çocuklarının gittiği bir okuldu. Şovenist bir havası vardı. Bu okul, konuşkan, şakacı, özgür yaradılışlı bir genç olan Sabahattin Ali’yi çok bunaltır. Patlak veren bir olay sonucunda öğrenimini tamamlayamadan 1930 baharında Türkiye’ye dönmek zorunda kalır.

Bunun nedenini Nihal Atsız’a şöyle anlatmış:

¹⁸ Upton Sinclair (20 Eylül 1878 – 25 Kasım 1968) Pulitzer Ödüllü ABD’li yazar. 1927 yılında yayınladığı ‘Oil!’ (Petrol) adlı romanı, saf ve idealist zengin bir aile çocuğunun radikal sosyalizmin görüşlerini benimsediğini anlatıyor.

¹⁹ Melahat Togar, ‘*Arkadaşım Sabahattin Ali*’, *Sabahattin Ali*, (Haz.: Filiz Ali-Atilla Özkırımlı), İstanbul, 1979, s. 61

²⁰ ‘*Filiz hiç üzülmesin*, Sabahattin Ali’nin Objektifinden, Kızı Filiz’in Gözünden Bir Yaşam Öyküsü. Sel Yayıncılık, İstanbul, 1997 s. 23

²¹ Korkmaz, Ramazan. (1991). *Sabahattin Ali – İnsan ve Eser*. Doktora tezi, Fırat Üniversitesi, sosyal bilimler enstitüsü, Elazığ. s. 30

‘Okuduğu mektepte bir gün Alman talebelerinden biri ‘*Bu parazit Türkleri buradan kovmalı*’ demiş. Sabahattin Ali hemen yerinden fırlamış: ‘*Biz sizin hükümetinize hükümetimiz tarafından verilen para ile okuyoruz. Parazit değiliz. Sözünü geri al*’ demiş. Talebe sözünü geri almayınca tokadı indirmiş. Alman hükümeti de böyle talebe istemediğini söyleyerek onu geri yollarmış’²²

Türkiye’ye döndüğü 1930 yılında, Nazım Hikmet’le tanıştığı *Resimli Ay* dergisinde ‘Bir Orman Hikayesi’ (Eylül 1930) ve ‘Bir Gemici Hikayesi’ (sayı 8, Ekim 1930) adlı toplumcu gerçekçi yönelişleri sergilediği öyküleri yayınlar. *Resimli Ay* dergisi, o zamanın en ileri ve en progresif sanat ve düşünce adamlarının cephesiydi. İbrahim Tatarlı, genç yazarın daha sonraki gelişmesinde bu dergi ve çevreleri kesin bir rol oynadığını belirtmektedir. Ayrıca, Sabahattin Ali’nin sanatkar kişiliği üzerindeki etkileri çok büyük olduğundan, onun, yazarın bu kadar kısa bir sürede, ‘*dolgun içerikli yüksek düzeyde eserler vermesini, sanatın yüksek doruklarına yükselebilmesini Resimli Ay dergisi dışında*’ zor düşündüğü altını çizmektedir²³. İstanbul’dan ayrıldığında bile, *Resimli Ay* dergisi yönetimi çevresinde tanıştığı sosyologlar, devrimciler ve yazarlar çevresiyle ilişkiliğini ölümüne kadar kesmeyecektir. Sabiha Zekerya, Mehmet Zekeriya ve Nazım Hikmet’le sık sık ilişkide bulunacaktır. Kendilerini ziyaret edecek ve fikir birliğinde bulunacaktır. Onlar, Sabahattin Ali için her zaman dost, yoldaş ve dayanıklılık örneği olarak kalmışlardır. Bunalımlı yıllarında kendisine destek olmuşlardır.

Öykülerin yanı sıra Sabahattin Ali, şiir yazmayı de devam bırakmıyor. (1934’te yayınlanan ‘Dağlar ve Rüzgarlar’ da, 1931-1934 yılları arasında yazdığı çoğu yayınlanmamış şiirlerini bir araya toplamıştı). 1930/1931 ders yılı başında Aydın Ortaokulu’na Almanca öğretmeni olarak atanır.

Burada, yıkıcı propaganda yaptığı gerekçesiyle kovuşturmaya uğramışsa da, ilk hapis cezasını bir yıl sonra Konya’da yemiştir. Buna neden olan olay, bir eğlence sırasında okuduğu taşlamayla Atatürk’e hakaret ettiği gerekçesiyle ihbar edilmesiydi. Savunmasında, şiirin Sivas’taki bir Bektaşî ayaklanması dolayısıyla yazıldığını belirtilmişse de, yargılanma sonucu, ima yoluyla hakareten bir yıla hüküm giymiştir

²² Nihal Atsız, *İçimizdeki Şeytanlar*, İstanbul, 1940, s.5

²³ Filiz Laslo-Atilla Özkırımlı, *Sabahattin Ali*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1979 s. 249

(1932). Temyiz başvurusundan sonra ceza 14 aya çıkar. 5 ay kadar Konya cezaevinde yattıktan sonra 10 Mayıs 1933’ te Sinop Hapishanesine nakledilir. Bu cezaevlerinde, telaşlı ve sıkıntılı bir atmosfer içinde tanıştığı insanları, gördüğü olayları, tüm gözlemlerini yeni öyküleri yazmak için kullanır.

Bir Sovyet dergisi, Sabahattin Ali’nin tutuklu olduğu sırada komünistlerle tanıştığını, bundan sonra da komünist idealleri benimsediğini ve savunduğunu ileri sürmektedir²⁴.

Cumhuriyet’in onuncu yıl dönümü nedeniyle çıkarılan aftan faydalanarak cezasının bitiminde birkaç ay kala serbest bırakıldı. Artık işsizdi. Büyük haksızlıklara uğramıştı. Memur kaydı silindiğinden işe alınmamakta, eski düşüncelerini değiştirdiğini kanıtlanması şartıyla tekrar işe alınabileceği ima edilmekteydi. Bunun üzerine *Varlık*’ta yayınlanan ve Atatürk’ü öven ‘Benim aşkım’ adlı şiirini yazdı.

Sabahattin Ali’nin çok karamsar ve umutsuz olduğu bir anda, Milli Eğitim Bakanı Hikmet Bayur, yoğun ısrarları sonucu yazarın öğretmenliğe dönme talebini doğrudan Atatürk’e açar. Atatürk, yasal bir engel yoksa alınmasını ister. Bayur, tereddüdünü belirterek, ‘İşlediği suç size karşıdır’ der. Hasan İzzettin Dinamo²⁵, bu sözler karşısında Atatürk’ün verdiği yanıtı şöyle aktarıyor:

‘Aşk olsun sana. Kişisel güceniğiğim dolayısıyla, yasal ödevlerin yerine getirilmesini önleyecek kerte beni egoist mi sandın? O genci ilk açılacak yere hemen atayınız.’

Sabahattin Ali, önce geçici olarak Maarif Vekilliği’ndeki Orta Tedrisat Şube Müdürlüğü’ne (Mayıs 1934)²⁶, daha sonra da asli olarak; 30 Eylül 1934 günü Milli Talim ve Terbiye’de 25 lira maaşla ikinci sınıf mümeyyizliğe atanır.

²⁴ Sabahattin Ali. Bibliografıçeskiy ukazatel k 50-letiu so dnya rojdeniya.izd.VKP, Moskva, 1957 s. 5

²⁵ Bkz: Hazan İzzatin Dinamo Sabahattin Ali’yi anlatıyor. Kemal Bayram, Sabahattin Ali Olayı: Derin Devletin Faili Malum Cinayeti. Haz.:Hüseyin Özalp, 2. Basım, Tanyeri Kitap, Ankara, 2012, s. 59-74

²⁶ Kemal Bayram, Sabahattin Ali Olayı, Ankara1978, s.182

Bundan sonra şiiirden gittikçe uzaklaşır. Bir yıl sonra tek bir şiirle görünür *Varlık*'ta ('Ruhumun Dalgaları'). Peş peşe çevirileri, öyküleri, romanları yayınlanmışsa da bir daha şiir yayınlamaz Sabahattin Ali. Belki, Nazım Hikmet'in şiirlerine yaptığı yorumdan etkilenmiştir. Çünkü Nazım Hikmet şiirlerinden pek hoşlanmamıştı. Hasan İzzetin Dinamo'nun anılarından bunu anlıyoruz²⁷:

'Ben Ankara Hapishanesinde Nazım Hikmet'le birlikte yatarken, Sabahattin Ali için sordum, (Nazım Hikmet) dedi ki 'Almanya'dan bize şiirlerini gönderdi. Fakat şiirleri pek hoşuma gitmedi. Fakat bir gün Orman adında bir hikayesini getirdi. Okudum. İyice baktım. Şiirlerinden çok üstün. Çağırdım, Sabahattin sen artık hikaye yaz, bırak şu şiir işçiliğini dedim.' ...'

Ankara'da aile özlemi çekmeye başlar Sabahattin Ali. İstanbul'da tanıştığı ve Almanya'dan mektuplar yazdığı karşılıksız aşkı olan Nahit hanım evlenmiş. Uzun yıllar unutmadığı küçük sevgilisi Melahat Muhtar'ın izni yitirmişti. Türkiye'ye döndükten sonra da yıllarca mektuplaştığı Ayşe Sıtkı da onun evlenme teklifini alayıcı bir şekilde geri çevirmişti. Aklına, 1932 yılının yaz döneminde İstanbul'un Eczacı Salih Başotaç'ın Erenköy mahallesindeki köşküne ilk geldiğinde tanıştığı, güzel menekşe gözlü, sarı saçlı Aliye Hanım geldi.

Aliye Hanım ilk baştan Sabahattin Ali ile pek ilgilenmemiş, ama Sabahattin Ali bu güzel genç hanımı o gece zihninin bir köşesine yerleştirmişti²⁸. 1935 yılında Eczacı Salih Bey Ankara'da iken, Sabahattin Ali ailesiyle irtibat kurar. Aliye Hanım'ın ailesi önceleri *'poliste fişi olan bir adamla evlenmesine'*²⁹ karşı olsalar da, sonuçta evlenme teklifini kabul ederler. Aliye Hanıma gönderdiği mektuplarında Sabahattin Ali aşık olduğunu dile getirmeye başlamıştı:

'... mektubunu alınca sevincimden yerimden sıçrayacaktım. Demek artık birleşmemiz bir gün meselesi oldu.... dünyada her şeyim sensin....ilk günlerde pek

²⁷ Bkz: *Hazan İzzatin Dinamo Sabahattin Ali'yi anlatıyor*. Kemal Bayram, *Sabahattin Ali Olayı: Derin Devletin Faili* Malum Cinayeti. Haz.:Hüseyin Özalp, 2. Basım, Tanyeri Kitap, Ankara, 2012, s. 59-74

²⁸ *A'dan Z'ye Sabahatti Ali*: haz. Sevgül Sönmez, 1. Baskı: İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2009, s. 33

²⁹ *Filiz hiç üzülmesin*, Sabahattin Ali'nin Objektifinden, Kızı Filiz'in Gözünden Bir Yaşam Öyküsü. Sel Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 34

*lüks yaşamamak bile muhakkak ki seni dünyanın en mesut insanı yapmak için her şeyi yapacağım. Çünkü sen sevgin ile beni dünyada erişilebilecek saadetlerin en büyüğüne erıştirdin*³⁰.

Karşılıklı yazılan mektuplarla birbirlerine aşık olan Aliye Hanım ve Sabahattin Bey zaman kaybetmeden nişanlanırlar. 16 Mayıs 1935 günü Sabahattin Ali ile Aliye Hanım evlenerek Ankara’da Ulus’ta bir çatı katı tutarlar³¹.

Bu sıralar Sabahattin Ali Neşriyat Dairesi’ne atanır (25 Haziran 1935). Ayrıca işine ek olarak Almanca dersleri de vermektedir. Maddi durumları düzelmiştir.

Sabahattin Ali çok mutluydu. Eşini çok seviyordu. O kadar ki, bir gün arkadaşı Melahat Hanım ve kocası Mesut Bey’le yemek yerken, gülerek, ‘Yine aşığım!’ demişti. ‘Bu kez karıma’³².

Rahat ve huzurlu bir ortam Sabahattin Ali’nin edebi bakımdan verimliliğini de artırır. ‘Değirmen’ adlı öykü kitabının yanında, *Varlık*’ta: ‘Kağrı’ (1935), ‘Arap Hayrı’ (1935), ‘Pazarcı’ (1935) adlı öyküleri; Almanca’dan tercümeleri, ‘Kuyucaklı Yusuf’un bir bölümü; *Ayda Bir* adlı dergide: ‘Kamyon’ (1935), ‘Bir şaka’ (1935), ‘Apartman’ (1935), ‘Duvar’ (1936), ‘Arabalar beş kuruşa’ (1936), ‘Düşman’ (1936); *Ağaç*’ta: Kafakağıdı adlı öyküleri yayımlanır.

Sabahattin Ali 30 yaşına geldiğinde 1936’da askere alınır. Askerlik süresince, eşi de yanındaydı. Daha İstanbul’da yedek subay öğrencisiyken 30 Eylül 1937’de kızı Filiz Ali dünyaya gelmiştir. Yedek Subay olarak askerliğini Eskişehir’de tamamlar, 10 Aralık 1938 de Musiki Muallim Mektebi’nde Türkçe öğretmeni olarak göreve başlar. 1938’de ‘Çaydanlık’, ‘Arap Hayrı’, 1939’da ‘Isıtmak İçin’, ‘Uyku’, 1940’ta ‘Selam’, ‘Bir Mesleğin Başlangıcı’ gibi öyküleri ve ‘İçimizdeki Şeytan’ (1939) adlı romanını yazar. Roman 3 Nisan ile 29 Haziran (1939) tarihleri arasında *Ulus* gazetesinde tefrika edilir.

³⁰ *A’dan Z’ye Sabahattin Ali*: haz. Sevgül Sönmez, 1. Baskı: İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2009, s. 33, s. 34

³¹ *Filiz hiç üzülmessin*, Sabahattin Ali’nin Objektifinden, Kızı Filiz’in Gözünden Bir Yaşam Öyküsü. Sel Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 34

³² Filiz Ali Laslo/Atilla Özkırımlı. *Sabahattin Ali*, 1979, s.30-32

1939 yılının Kasım sonlarında seferberlik çağrısı ile tekrar askere alınır. Dört ay süren askerlik döneminde ‘Kürklü Madonna’ adlı romanını kaleme alır ve tehris olup Ankara’ya geldikten sonra bu romanı *Hakikat* gazetesinde tefrika edilir. 1941 yılında Ankara Devlet Konservatuvarı’nda diksiyon öğretmeni ve dramaturg olarak çalışmaya başlar(1941 - 1945). Bu görev, Sabahattin Ali’nin son devlet görevi idi.

Ankara’da kısa süre içinde, askerlik arkadaşları ve eşlerinden oluşan bir arkadaş çevresi olmuştu. Yeniliklere açık, yüzünü gelişime çevirmiş, aydınlık Türkiye’nin başkenti olarak, Sabahattin Eyüboğlu, Oktay Rıfat, Erol Güney, Nurullah Ataç gibi çok sayıda edebiyatçı da barındırmaktaydı. Sabahattin Ali de bu edebiyat ortamının vazgeçilmez ismi olmuştu. Ayrıca, Ankara’da Nazi Almanyası’ndan kaçarak gelen Almanyalılar da vardır. Müzisyen, dilbilimci, doktor gibi çok parlak birer akademisyen olan bu yabancılar, Ankara’da Batılı bir yaşamın kurulmasında önemli görev üstlenmişlerdi. Sabahattin Ali’nin Ankara’da yaşadığı yıllar yaşamının en verimli, en dingin ve huzurlu zamanı olduğu söylenebilir.³³

Bir süre sonra da Devlet Konservatuvarı’nda Opera ve Tiyatro bölümlerini kurmakla görevlendirilen ünlü Alman antifaşist³⁴ rejisör Carl Ebert’in³⁵ asistanlığını yapmaya başlar³⁶. Carl Ebert’i de aile dostları arasına katar. İkilinin uyumlu çalışması konservatuarda işlerin hızla ilerlemesini sağlamış, bu dostluk özellikle öğrenciler üzerinde çok etkili olmuştur.³⁷ Sabahattin Ali’nin kızı Filiz Hanım, o günleri şöyle anlatıyor:

‘Karl Ebert Türkçe bilmediği için ona çevirmenlik yapar, sahne düzenlemeleriyle de uğraşırdı. Provaların izlenmesi, öğrencilerle ilgilenme, sahneye

³³ *A’dan Z’ye Sabahattin Ali*: haz. Sevgül Sönmez, 1. Baskı: İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2009

³⁴ Filiz Ali – Atilla Özkırımlı. *Sabahattin Ali*, Cem Yayınevi, İstanbul, s. 260

³⁵ Carl Ebert (1887- 1980), Alman tiyatro yönetmeni ve oyuncusu, opera yönetmeni, eğitimci. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye’de 10 yıl yaşamış olan sanatçı, Türk modern tiyatrosunun kurucuları arasındadır. Ankara’da Devlet Konservatuvarı ve Devlet Tiyatrosu’nun kuruluşuna çok büyük emek ve katkılar sağlamış, Devlet Tiyatrosu’nun ilk yönetmenlerinden biri olmuştur.

³⁶ *Filiz hiç üzülmesin’ Sabahattin Ali’nin Objektifinden, Kızı Filiz’in Gözünden Bir Yaşam Öyküsü*. Sel Yayıncılık, İstanbul, 1997 s. 38

³⁷ *A’dan Z’ye Sabahattin Ali*: haz. Sevgül Sönmez, 1. Baskı: İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2009, s. 188

*koyma gibi sorunlar babamın üzerineydi. Babamı tüm bu ilişkilerin içinde, yoğun bir çalışma ortamında anımsıyorum...*³⁸

Babasının ölümünden 13 yıl sonra, Filiz Hanım'la Carl Ebert New-York'ta yeniden bir araya gelirler. Carl Ebert, Filiz Hanım'a Sabahattin Ali'nin Türkiye'de tek gerçek arkadaşı olduğunu itiraf eder. Beraber çalışırken ikisi arasında 'tam manasıyla bir 'Bruderschaft' (kardeşlik)' kurulduğunu söyler³⁹.

Sabahattin Ali, Ankara Devlet Konservatuvarının yararlı bilimsel-akademik ve bilim –öğrenim çalışmalarına katılarak, ülkenin tiyatro, opera ve musiki sanatının gelecekteki yüksek kadrosunun yetiştirilmesi görevinin uygulanmasına tüm gücüyle sarılmıştır.

Aynı zamanda, ülkedeki ve dünyadaki siyasal-toplumsal olaylarla da ilgilenmiş, halkının sorunlarıyla yaşamıştır. Bu konuda, Konservatuvar öğrencileri arasında bilimsel sosyalizm fikirlerini cesaretle yaymıştır. Polisin toplattığı bilgi ve derslerin arasında sunduğu sosyalizm düşüncelerini içeren ihbarlar bunu kanıtlamaktadır.⁴⁰

Sabahattin Ali, 1941-1943 yılları arasında oldukça sakin bir ortamda çalışır; 'Bir Konferans' (1941), 'Yeni Dünya' (1942), 'İki Kadın' (1942), Sulfata (1942) ve 'Hasanboğuldu' (1942) adlı öykülerini yazar ve bu öyküler 'Yeni Dünya' (1943) adlı kitapta topluca yayınlanır.

Adalbert von Chamisso, Ludwig Tieck, Sfokles, Ernst Theodor Amedeus Hoffman, Gotthold Ephraim Lessing, Max Memmerich, Christian Friedrich Hebbel, İgnazio Silone'den çeviriler yapar. Ayrıca, Yurt ve Dünya, Yeni Türk, Tercüme dergisi gibi yayın organlarında yazıları çıkar⁴¹.

³⁸ Filiz Ali Sabahattin Ali'yi anlatıyor Kemal Bayram, *Sabahattin Ali Olayı: Derin Devletin Faili Malum Cinayeti*. Haz.:Hüseyin Özalp, 2. Basım, Tanyeri Kitap, Ankara, 2012 s. 76

³⁹ *Filiz hiç üzülmesin* Sabahattin Ali'nin Objektifinden, Kızı Filiz'in Gözünden Bir Yaşam Öyküsü. Sel Yayıncılık, İstanbul, 1997 s. 39

⁴⁰ Darenelioğlu İlhan. *Türkiye'de Komünist Hareketleri*, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1961

⁴¹ A.g.i., s. 43

Sabahattin Ali, 1940 yılında yayınladığı ‘İçimizdeki Şeytan’ adlı romanında Türk faşistleri, ırkçıları ve pantürkist-turancıları suçlayarak milliyetçi kesimden büyük tepki alır.

Nihal Atsız, Orhun dergisinin 1 Nisan 1944 tarih ve 16. sayısında yayınladığı ‘Başvekil Şükrü Saraçoğlu’na İkinci Açık Mektup⁴²’ adlı yazıda: ‘Marif Vekili Hasan Ali Yücel’in şahsi sempatisi ile ‘göreve gelen ’Dil Kurumu azası ve Devlet Konservatuvarı öğretmeni Sabahattin Ali’nin herkesçe bilinen bir komünist’’ ve yazdığı şiirinde Atatürk, İnönü, Ali Çetinkaya gibi Türk büyüklerine hakaret eden bir ‘vatan haini’ olduğunu söyler ve böyle birinin devlet tarafından korunmasını kınar. Ayrıca, Hasan Ali Yücel’in de görevden alınması gerektiğini vurgular.

Sabahattin Ali, Nihal Atsız ile Pertev Naili Boratav⁴³ aracılığıyla tanışmıştı. Almanya’ya gitmeden önceki yaz tatilini birlikte geçirmişlerdir, Sabahattin Ali Almanya’dan döndüğünde düşünceleri belirgin bir biçimde değişmiş, giderken eğilimli olduğu Türkçülüğün yerini sosyalizm almış, ancak bu değişiklik başlangıçta dostluklarına olumsuz yansımamıştır. Görüşmeye, hiç değilse mektuplaşmaya devam etmişler, Nihal Atsız, Sabahattin Ali’ye Konya Hapishanesi’ndeyken şunları yazmıştır:

‘Sen bir zaman adamakıllı milliyetperverdin. Birkaç salak senin fikrini nasıl çeldi de şu zıkkıma meylettin (daha doğrusu meyleder göründün) anlayamıyorum. Senin hiçbir zaman komünist olamayacağını biliyorum. Fakat biraz üzerine iradeni takın! (...) Sana hiçbir zaman benim gibi nasyonalist, faşist militarist ol demem. Fakat artık çocukça hareketlerden de vazgeçmeni tavsiye edebilirim...’⁴⁴

1940 yılına kadar aralıklarla yazışmaya devam etseler de ilişkileri ‘İçimizdeki şeytan’ yayımlamasıyla tamamen kopmuş, hatta düşmanlığa dönüşmüştür. Nihal

⁴² A’dan Z’ye Sabahatti Ali: haz. Sevgül Sönmez, 1. Baskı: İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2009, s. 84-86

⁴³ ‘Canım biraderim’ dediği Pertev Naili Boratav (1907-1998), Yüksek Öğretmen Okulu’ndan itibaren Sabahattin Ali’nin en yakın arkadaşı, dostu, abisi, kardeşi, kısacası her şeyidir.

⁴⁴ A’dan Z’ye Sabahatti Ali: haz. Sevgül Sönmez, 1. Baskı: İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2009, s. 83

Atsız, Sabahattin Ali hakkında bildiklerini çarpıtarak anlatmakta, özellikle Sabahattin Ali'nin ailesi hakkında asılsız sözler söylemektedir.

İşte yukarıda sözü geçen 'Başvekil Şükrü Saraçoğlu'na İkinci Açık Mektup' yazısı sayesinde başta İstanbul ve Ankara olmak üzere birçok şehirde, komünizm aleyhinde gösteriler yapılmaya başlanır. Atsız, Hasan Ali Yücel tarafından Boğaziçi Lisesindeki görevinden alınır, ancak hemen sonra Sadrettin Celal Antel de İstanbul Üniversitesindeki görevinden alınarak bakanlık hizmetine atanır.

Orhun dergisi kapatılır, Sabahattin Ali, Nihal Atsız aleyhine hakaret davası açar. Aleyhine dava açılan Atsız, trenle Ankara'ya gider ve Türkçü gençler tarafından istasyonda karşılanarak bir otelde misafir edilir. Davanın 9 Mayıs 1944 günü yapılan karar oturumunda, mahkeme Atsız'ı Sabahattin Ali'ye 'vatan haini' dediği için 6 ay hapis ve yüz lira para cezasına çarptırılır. Ardından, cezasının üçte biri oranına indirilmesine ve sanığın başka bir suçtan mahkumiyeti bulunmadığından infazın ertelenmesine karar verilir. Son olarak Nihal Atsız, Reha Oğuz Türkkkan, Zeki Velidi ve Hasan Ferit Cansever'in evlerinde Sıkıyönetim tarafından yapılan aramalarda önemli belgeler bulunur. Adli merciler işe el koyar, birçok kişi tutuklanır.⁴⁵

Sabahattin Ali, davayı kazanmasına karşın tepkilerden kurtulamamıştır. 11 Aralık 1945'te bakanlık emrine alınır. Konservatuardaki işinden de ayrılmak zorunda kalır. Yaşamını yazarlıkla kazanmaya çalışır. İstanbul'a giderek gazeteciliğine başlar. *Gün* dergisinde hikayeler, *La Turquie* ve *Yeni Dünya* gazetelerinde siyasal fıkralar yazar.

Aradan iki yıl geçince bu kez de Nihal Atsız, *Mehrumpaşa*'nın ilk sayısında yayımlanan 'Genç Arkadaş' ve 'Hasan Ali-Kenan Döner' başlıklı yazılarda kendisine hakaret edildiği gerekçesiyle Sabahattin Ali aleyhinde dava açar. Sabahattin Ali, savunmasına rağmen suçlu bulunur ve 19 Aralık 1947'de tutuklanarak Sultanahmet Cezaevi'ne gönderilir ve on iki gün hapis yatar. Eşine 24 Ocak 1948'de yazdığı mektupta davanın temyize gittiğini yazmaktadır:

⁴⁵ Atilla Özkırımlı, *İçimizdeki Şeytan Olayı*, Gösteri, Kasım 1984-Aralık 1984.

‘Nihal Atsız davası tekrar görüldü, 50 gün cezanın altıda birini indirecekler, kırk gün kalacak, bu sefer yattığım 12 günü de çıkarınca temyizde tasdik edilse bile, 28 gün kadar yatacağım demektir.’⁴⁶

Nihal Atsız devlet tarafından görevden alınır. Sabahattin Ali, Nihal Atsız'ın hakkında yazdığı hakaret dolu bu yazıya karşılık dava açar, dava sırasında çok sıkıntı çeker.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 19 Mayıs Bayramı söylevinde ‘Sabahattin Ali-Türk Milliyetçileri’ olayına değinerek, Turancıların Türkiye ile komşu ülkelerin arasını bozmaya çalıştıklarını, Türk milletine yalnızca bela ve felaket getireceklerini ve Turancılara karşı tüm tedbirlerin alınacağını dile getirir⁴⁷. Bu demeci vermesinde sağduyunun yanı sıra, dış ve iç dünyadaki olayların da etkisi olsa gerekti.

Bu olayları değerlendirmeden, ne Sabahattin Ali'nin yaşamının son yıllarında yaşadığı sıkıntı ve baskıların, ne de ölümünün nedenlerini anlamak mümkün değildir. Sabahattin Ali'yi dış ve iç dünyada oluşan siyasi ortam içinde değerlendirmek gerekir.

1.2 1923-1948 Yılları Arasındaki Siyasi Ortam

Bu bölümde, Türkiye Cumhuriyetinin ilan edilmesi ile başlayan, Sabahattin Ali'nin ölümüyle sonuçlanan, 25 yıllık bir dönem ele alınacaktır.

Söz konusu dönemi incelemeye başlamadan önce, bu dönemdeki siyasi ortam üzerine her hangi bir yorum yapmanın ya da kendi siyasi görüşünü ortaya koymanın bu çalışmanın amacı olmadığını belirtmek gerekir. Söz konusu dönem kısa bir şekilde özetlenmeye çalışılacaktır.

⁴⁶ A'dan Z'ye s. 88-89

⁴⁷ Asım Bezirci. *Sabahattin Ali: yaşamı, kişiliği, sanatı, hikayeleri, romanları*, Evrensel kültür kitaplığı, İstanbul, 1997, s. 57

1923-1945 yıllarını kapsayan dönemi, tek parti rejiminin ve bürokrasisinin siyasal devletçiliğini toplumu düzenleme ve denetleme dönemi olarak değerlendirmek mümkündür.

23 Ekim 1923'te siyasal yaşamda yerini alan Halk Fırkası, kuruluşundan sonra çeşitli aşamalardan geçer. Parti, 10 Kasım 1924'de Cumhuriyet Halk Fırkası adını alır. Parti, 1935 Mayısında toplanan 4. Kurultayda da 'Cumhuriyet Halk Partisi' adını alarak bazı kesintilerle de olsa günümüze kadar varlığını sürdürür.

Devlet 1923'te Cumhuriyetin ilanıyla temellendirilen Ulusal Kurtuluş Savaşı asker-sivil bürokrasisinin öncülüğünde yürütülür. Bu asker-sivil bürokrasisi iktidarı 1920'den 1930'lara kadar devam eder.

1928-1929 yıllarında Türkiye Cumhuriyeti dışında tüm dünyayı saran bir ekonomik bunalımın doğması, ülkenin durumunu çok zorlaştırır. Ülkenin içinde bulunduğu durumdan Parti sorumlu tutulduğu gibi, parti içinde bulunan bazı kişilerin partiyi kullanarak çıkar sağlama yoluna gitmeleri, halk arasında partiye karşı tepki doğmasına ve hoşnutsuzluklara neden olur.⁴⁸

Cumhuriyet Halk Fırkası'nın kuruluşunda, Mustafa Kemal Atatürk tarafından ortaya konulan birçok unsur Parti tarafından ihmal edilmeye başlanır. Parti, Meclisi etkileyerek güçlü bir muhalefet oluşturur. Halk içerisinde Hükümete karşı tepkilerin artması nedeniyle İsmet İnönü başbakanlık görevini bırakmak zorunda kalır.⁴⁹

Söz konusu asker-sivil toplumsal bürokrasinin kesime ağırlık veren liberal iktisat politikalarının başarısızlığı, 1930'lu yıllarda devletçi iktisat politikalarına geçilmesini gerektirir.⁵⁰

1931 Kurultayında Devletçilik ilkesi ilan edilir. Bundan sonra özel sektörün yetersiz kaldığı yerlerde yatırımlar bizzat devlet tarafından yapılacaktır. Kısa süre

⁴⁸ Ercan Haytoğlu, Türkiye'de demokratikleşme süreci ve 1945'te çok partili siyasi hayata geçişin nedenleri (1908-1945)

http://pau.egitimdergi.pau.edu.tr/Makaleler/786386030_4T%C3%9CRK%C4%B0YE.pdf

⁴⁹ Tökin F.N., Türk tarihinde siyasi partiler ve siyasi düşüncenin gelişmesi, İstanbul 1965, s. 68

⁵⁰ BKZ: Prof. Dr. Ahmet Makal Türkiye'de çok partili dönemde çalışma ilişkileri 1946 -1963, 2008 http://www.obarsiv.com/cagdas_turkiye_seminerleri_0809.html

içinde Devlet, çalışma yaşamının iki tarafını, işçi ve işveren tarafını eliyle arka plana iterek, kendisini ön plana çıkartır ve aşağı yukarı çalışma yaşamına ilişkin tüm belirlemeleri de üstlenir⁵¹. Ekonomik alanda doğrudan doğruya devletin müdahalesini öngören bir sistem kurulur.

Yalnız, bu sistem sadece ekonomiyi değil, toplumu ve kültürel yaşamı da yönetmeye başlar.

1932 yılında büyük illerde 14 Halkevi açılır. Halkevlerinin amacı, parti ideolojisini yaymak, yaygınlaşmak, toplumun aydınlanmasına katkıda bulunmaktır. Parti ideolojisini oluşturmak amacıyla Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve arkadaşlarınca çıkarılan KADRO Dergisi gibi İdeolojik açıdan başka çalışmalar da yapılır.⁵² 1932-1939 dönemi devletçiliğin görece olarak önem ve ağırlığının arttığı bir dönem olur. 1934 yılında kabul edilen Birinci Yıllık Sanayi Planı Sovyet desteğiyle gerçekleştirilir. Uygulanan devlet kapitalizminin, Sovyet devletçiliğinden farklı olduğunu tüm resmi açıklamalarda yineleme gereği sık sık duyulur. Devletçilik 5 Şubat 1937’de Anayasaya girer.

1930’lu yıllara kadar asker-sivil bürokrasisi dışındaki ‘...toplumsal kesimler öncü olmayacak kadar güçsüzdüler⁵³. Sınıfsal farklılıklar olmadığı için farklı toplumsal sınıfları temsil edecek partilere de gerek yoktu.

Sanayileşme ile beraber çalışma yaşamı da geliyordu. Bürokratların yanı sıra tüm vatandaşların mülkiyet hakkı tanınır. Bu gelişimler, bir ücretli emek olgusunun ortaya çıkmasına neden olur. İşçi sınıfı sosyal bir sorun olarak bütün boyutlarıyla kendini hissettirmeye başlar. Ayrıca, yarı proleter köylüler kasabalara akın ediyor, yoksulluk ve sefalet halkı eziyor, hoşnutsuzluğu kabartıyordu.

Bir yandan aşırı sağcılar, Kemalizme karşı ve genellikle bütün demokrat güçlere karşı saldırıyı artırıyorlardı. Öte yandan iktidardaki burjuvazi, sağcılara yüz vermemekle birlikte, en ileri ve demokrat akımları izliyordu. Özellikle Türkiye’ye

⁵¹ BKZ: Prof. Dr. Ahmet Makal Türkiye’de çok partili dönemde çalışma ilişkileri 1946 -1963, 2008 http://www.obarsiv.com/cagdas_turkiye_seminerleri_0809.html

⁵² Sosyal Demokrat Yaklaşımlar, Mensur Akgün, Taner Berksoy, Fatmagül Berktaş ve diğerleri, SODEV ve TÜSES, İstanbul, 2003 s. 29.

⁵³ Dr.İhsan Keser, Türkiye’de Siyaset ve Devletçilik, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 1993, s. 163-165

bulaşan dünya ekonomik bunalımı ve kapitalizmin genel krizi, sosyal karşıtlıkları artırıyordu.

‘Cumhuriyet yöneticileri “Acaba bizde de (Batı’daki gibi) sanayileşme sonuçta bu tür kanlı sınıf savaşımalarını getirir mi?”..⁵⁴ endişesi içerisine girerler. Farklı sınıfların toplumsal çıkarları arasındaki adaletsizliği gidermek ve oluşabilecek işçi hareketlerinin önüne geçmek maksadıyla önce Halkçılık ilkesi gündeme getirilir, sonra da 1930’lu yılların ortasına doğru o zamanın koşullarıyla grev ve lokavt açık bir şekilde yasaklanır.

İşçilerin ‘sendikalarda örgütlenmesi hala yasak değildir, ama fiili bir yasak durumu vardı. Nasıl ki Cumhuriyet Halk Partisi dışındaki siyasal partilerin kurulması da yasak değildi ama bu tür siyasi partilerin kurulmasının önünde fiili bir engel vardı..⁵⁵

Demokratik basın ve söz özgürlüğü kısılıyordu. *Resimli Ay* dergisinin sorumlu yazarları, bu arada Sabiha Zekeriya, mertçe savunmalarına karşın hapisle cezalandırılmıştır. Ama yayın organı kapatılmamıştır. Ancak bu kez, derginin maddi temeli çökertilmiş, şirketin bazı üyeleri satın alınmıştır. Sonunda çeşitli şantajlar ve araçlara başvurarak, *Resimli Ay* kapatılmıştır. Daha doğrusu, bir süre dergiyi ellerine başkaları geçirmiş ve yönü de bütünüyle değişmiş, farklı bir yayın aracına dönmüştür⁵⁶.

1938 yılında hem sendikaların, hem de bu esasa dayalı siyasal partilerin kurulması yasaklanır. Aynı yıl, Atatürk'ün ölümü üzerine İsmet İnönü TBMM tarafından cumhurbaşkanlığına seçilir. Bunun yanı sıra "kayd-ı hayat" şartıyla CHP genel başkanlığına da getirilir. İnönü, CHP'nin 26 Aralık 1938'de toplanan I. Olağanüstü Kurultayı'nda partinin "değişmez genel başkan"ı seçilir ve kendine "Milli Şef" unvanı verilir.

⁵⁴ BKZ: Prof. Dr. Ahmet Makal Türkiye’de çok partili dönemde çalışma ilişkileri 1946 -1963, 2008 http://www.obarsiv.com/cagdas_turkiye_seminerleri_0809.html

⁵⁵ BKZ: Prof. Dr. Ahmet Makal Türkiye’de çok partili dönemde çalışma ilişkileri 1946 -1963, 2008 http://www.obarsiv.com/cagdas_turkiye_seminerleri_0809.html

⁵⁶ Filiz Ali – Atilla Özkırımlı. *Sabahattin Ali*. Cem Yayınevi, İstanbul, 1979, s. 254-255

1939'da İkinci Dünya Savaşı patlak verir. 'Ordunun yeterince donanımsız' olduğu gerekçesiyle savaş dışı kalan Türkiye, İkinci dünya savaşının sonuna doğru, Almanya'ya savaş ilan eder. Bunda da dış ve iç dünyadaki olayların etkisi vardı. Türkiye, San Francisco'da toplanan Birleşmiş Milletlerin kuruluşuna ilişkin konferansta 'Nazilere, faşizme karşı savaşmış' kurucuların arasına girmek, kurucu üye olmak istiyordu.

Savaş yıllarında son derece ağır şartlar içerisinde yaşayan Türk halkında, Cumhuriyet Halk Partisine karşı bir dargınlık, bir kırgınlık belirmiştir. Ülkedeki ekonomik ve toplumsal sıkıntılar ise dönemin unutulmayan mirası olarak kalmıştır. Bazı ellerde savaşın getirdiği olağanüstü ortamda haksız kazançlardan oluşan servet birikimleri toplanırken; gelir dağılımı daha da bozulmakta, bazı kesimler zarar görürken, bazı kesimlerin gelirlerindeki düşüş, milli gelirdeki kayıptan da fazlaydı. Böylelikle, bir yandan halkın hoşnutsuzluğu, diğer yandan İkinci Dünya Savaşının galiplerinin esas olarak liberal-demokratik ülkelerin olması 1945-46 yıllarından sonrasındaki dönemde Türkiye'de siyasi alanda büyük değişiklere sebep olur. Türkiye liberal demokrasilerin yanında yer alır. İnönü önderliğinde CHP Türkiye'ye çok partili sistemi taşır.

Aslında çok partili siyasal yaşama geçiş çabaları daha önce, Atatürk döneminde başlamıştı. Atatürk, Demokratik Cumhuriyeti kurmak amacıyla Serbest Fırkası'yı kurmaya başlamıştı. Partinin programında 'Genel seçim hakkı, basın ve toplantı özgürlüğü, tekellerin kaldırılması' gibi unsurlar yer alıyordu. Ancak bu deneme, o günün ülke koşulları nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanmış ve Serbest Fırka, kurucuları tarafından kapatılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı demokrasi taraftarlarının zaferiyle sonuçlanınca, Türkiye'deki solculara büyük bir cesaret geldi. Demokrasi için savaşım başlattılar. Bu savaşımında Sabahattin Ali de vardı. Sabahattin Ali ve Cami Baykurt, *Yeni Dünya* gazetesini çıkartmaya giriştiler, ancak buldukları matbaa, 1945'te Zekerya Sertel'in Tan matbaası ve diğer sosyalist gazetelerle kitapçı dükkanları gibi yıkılmıştır.

II. Dünya Savaşı'nın hemen ardından, gerek uluslararası siyasetteki gelişmeler, gerekse ülke içindeki yeni oluşumlar rejimin genel niteliğinde önemli değişiklikleri gündeme getirdi. 1925 yılında imzalanan ve 1945 yılında süresi sona eren Türk-Sovyet Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması yenilenmedi. İkinci Dünya

Savaşı bittikten sonra kısa süre içinde Türkiye ile SSCB arasındaki gerginliğin boyutları artmış. 24 Şubat 1945'te Türkiye ile Amerika arasında ödünç verme ve kiralama anlaşması imzalanmıştı. 5 Nisan 1946'da Amerikan gemilerinin Missouri ve Providence'nin İstanbul'u ziyaretinden sonraki döneme *'Türkiye'nin tümüyle ABD yöreğine oturmaya başladığı yıllar gözüyle de bakılabilir. Yani Sovyetlerin sert tutumu kapıyı açtı, ABD içeri girdi'*.⁵⁷

1946 yılına dünyada Soğuk Savaş dönemi başlamıştı. ABD bütün ülkelerde, Avrupa'da, Ortadoğu'da ve Uzak Doğu'da, Latin Amerika'da ve hatta Kara Afrika'da Sovyet etkisine ve komünizme karşı baraj oluşturmak ve her türlü sosyalist eğilimleri önleme telaşı içindedir. Türkiye'de 'Milli Şef' tarafından "5 yıllık kalkınma planları", Köy Enstitüleri gibi Sovyetler Birliği benzeri uygulamaların kaldırılmasını talep edilir. Ülkede her yerde çeşitli komplolar oluşturulur. Yukarıda bahsedilen matbaa saldırıları tam o sıralarda olmuştu.⁵⁸

Çok parti döneminde kurulan partinin liderleri olan Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan gibi aslında Cumhuriyet Halk Partisinin ileri gelen yöneticilerinden olduğu için beyan edilen demokrasi ancak bir şekil demokrasisi olmuştu. Asıl kavga Toprak Kanununun 17. Maddesinden çıktı. Böylece çok partiye geçiş, sınıfsal farklılıkların derinleşmesine de yol açmıştı.⁵⁹ Türk burjuvazisi, o zamana kadar iktidarı tekelinde tutmuş olan bürokrasiye kafa tutmaya başladı.

Cemiyetler Kanunu değişmiş, hızla sendikalar ve sol siyasal partiler kurulmaya başlamıştı. Bunların içinde özellikle ikisi, Türkiye Sosyalist Partisi ve Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi önemliydi ve işçi hareketi içerisinde de etkindi. Bu iki partinin yönlendirmesiyle sendikalar kurulur, egemen çevreler ise tekrar aynı kuşuklar içerisinde bu gelişmeleri izler.

⁵⁷ Dr. İbrahim Bozkurt. *Missouri Zirhlisinin İstanbul Ziyareti*.

<http://www.ezberbozanbilgiler.com/bizim-tarih/item/296-missouri-zirhlisinin-istanbul-ziyareti.html>

⁵⁸ Hıfzı Topuz. *Başın Öne Eğilmesin: Sabahattin Ali'nin Romanı*. Remzi Kitapevi, 6.Basım, İstanbul: 2007. s.8

⁵⁹ Kemal Bayram, *Sabahattin Ali Olayı: Derin Devletin Faili Malum Cinayeti*. Haz.:Hüseyin Özalp, 2. Basım, Tanyeri Kitap, Ankara, 2012

Yukarıda adları geçen Esat Adil'in Türkiye Sosyalist Partisiyle Şefik Hüsnü'nün kurduğu Emekçi ve Köylü Sosyalist Partisinin halk tarafından benimsenerek, Türkiye'de solcu bir burjuva demokrasisi kurulacağından korkulmaya başlanır.

Tek parti döneminden kalan korku ve kontrol etme kaygısıyla bütün toplumsal yaşamı kontrol eden Cumhuriyet Halk Partisi, bu kontrolü elinden kaçırmak istemiyordu; ama bu kontrolün eski araçları artık geçerli değildi. Yasalardaki yasaklar geçersizdi artık, çok partili hayata geçilmiş. Yeni geçilen çok partili hayata uygun, daha yumuşak, rafine, ama iktidara kontrol olanağı veren araçlar yasalaştırılmalıydı. Bu araçlar yasalaşmadan önce genel otoriter bir biçimde 1946 yılının Aralık ayında İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı bir tebliğle biraz önce adı geçen iki siyasal partiye o bölgedeki sendikaların büyük bölümünü ve bazı sendikal yayın organlarını (Sabahattin Ali'nin de köşe yazarlığı yaptığı Sosyalist Partisinin organı olan *Gerçek* gazetesi gibi) ' gizli örgütleri olan kuruluşlar' oldukları gerekçesiyle kapattı.

Liderleri de tutuklandı. Sonunda mahkeme Şefik Hüsnü'nün partisini 'mahkum' etti, Esat Adil ve partisi ise beraat etti. Partiler üstü yeğ tutan Sabahattin Ali ne bu partilere, ne de Sosyal Demokrat Partisi gibi başka sosyalist isimli partilere girdiğini belirtmek gerekir.

Türkiye'nin 1946 yılında geçtiği düzen Batılı anlamda çok partili, çoğulcu bir siyasal rejimin olmadığını hatırlatalım. Daha sonraki yıllardaki uygulamalar izlendiği zaman, bunun belki bir çoğunlukçu sistem olarak değerlendirilebileceği, bu çoğunlukçu sistemin iki temel siyasal parti olan Demokrat Parti'nin ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin de aslında birbirinden çok da farklı olmadığı belirtilmelidir⁶⁰. Cumhuriyet Halk Partisi çok partili siyasal yaşama geçildikten sonra dahi işçilere grev hakkının tanınmasını şiddetle reddediyordu.

Asiye Eliçin konu ile ilgili şunları anlatıyor:

'...Tek parti iktidarı (diktatörlüğü), bedenindeki çatırtılarla ikiye bölünüp birbirinin karşısına geçerek B.M. Meclisini sarsmaya başladı. Muhalefet iktidara karşı çabuk güçlenmek için elinde en büyük kozu olarak tuttuğu Köy Enstitülerine,

⁶⁰ Prof. Dr. Ahmet Makal Türkiye'de çok partili dönemde çalışma ilişkileri 1946 -1963, 2008

onu kuranlara, devlet kapısına çalışıp ekmek yiyen bütün sollara karşı propaganda kampanyası açıp iktidarı faşistlerden çok daha fazla korkutuyordu. Çünkü 1930'da kurulup hemen kapatılmak zorunda kalınan Serbest Fırka gibi hızla gelişme istidadı gösteriyordu, bu muhalefet. Bıkkın ve dezgin, yoksul ve umutsuz halka yeni bir umut kapısı gibi görünüyordu Demokrat Partisi. Bu nedenle her söylediğine alkış alıp halkça onaylanıyorlardı. Halk Partisi panik içindeydi ve Milli Şef iktidarda kalmak için en büyük tavizleri vermeye hazırды. Sabahattin Ali devin ağzına atılan ilk yemlerinden oldu böylece...⁶¹,

O sıralarda Sabahattin Ali, Aziz Nesin ile beraber *Markopaşa* gazetesini çıkarmaya başlamıştı. Gazete fikrini Esat Adil'in Türkiye Sosyalist Partisinin lokaline gelip giden işçi arkadaşları ortaya atmışlardı.

Muhalefet bir gazeteydi. Ciddi konular ele alınır, mizah tarzında anlatılırdı. Mizaha ilk kez toplumcu siyaseti sokan, ilk kez tek parti baskısını eleştiren bu gazete olağanüstü bir ilgiye karşılanır. Tırajı çok yüksekti. Rıfat Ilgaz'ın anılarından şunları öğreniriz: '*Kiremitli tek bir ev yoktu Boğazlayan'da. Öyle bir yerde 25 tane Markopaşa satılıyor. Düşün bir kere...*'⁶².

Bu gazete, daha doğrusu, Sabahattin Ali'nin zorbalıkla savaşıma, kötülükleri eleştirme, halkı aydınlatma işinden vazgeçmemesi yaşamında ciddi sıkıntılara ve belki de ölümüne yol açmıştır.

1.3 Son Yılları. Ölüm

16 Aralık 1946 yılında dördüncü sayısında çıkan 'Topunuzun Köküne Kibrit Suyu' başlıklı yazı dolayısıyla *Markopaşa* gazetesini Sıkıyönetimce toplatılır. Cemil Sait Barlas'la ilgili olan bu yazıyı Aziz Nesin yazmıştı, fakat üstünde imzası bulunmadığından gazetenin sahibi ve sorumlusu olan Sabahattin Ali içeri alınır ve 17

⁶¹ Kemal Bayram, *Sabahattin Ali Olayı: Derin Devletin Faili Mahum Cinayeti*. Haz.:Hüseyin Özalp, 2. Basım, Tanyeri Kitap, Ankara, 2012 s. 148

⁶² Rıfat Ilgaz *Sabahattin Ali'yi Anlatıyor*: Kemal Bayram, *Sabahattin Ali Olayı: Derin Devletin Faili Mahum Cinayeti*. Haz.:Hüseyin Özalp, 2. Basım, Tanyeri Kitap, Ankara, 2012 s. 30

gün gözetimde kalır. *Markopaşa*'nın 28 Nisan 1947 tarihli 19. Sayısında yayımlanan 'Dediğin' başlıklı şiirden ötürü Mustafa Uykusuz için kovuşturma açılır, gazete de 16 Mayıs 1947'de kapatılır. Bunun üzerine, Sabahattin Ali, 26 Mayıs 1947'de *Merhumpaşa* adlı yeni bir gazete çıkarır. Sonra da *Mazlumpaşa*, *Malumpaşa*, *Yedi Sekiz Hasan Paşa*, *Alibaba*, *Geveze* gazetelerinde çalışır.

1947'de 'Sırça Köşk'ü çıkardı. Buradaki hikayelerin çoğu Adımlar (1944), 'Görüşler' (1945), 'Gün' (1945-1946), 'XX. Asır' (1947) ile 'Yeni Dünya' (1945), 'Gerçek' (1946) dergi ve gazetelerinde yayımlanmıştı. İçindeki 'Sırça Köşk' öyküsü bahane edilerek kitap, 1948 Ağustosun'da Bakanlar Kurulu kararıyla toplatıldı. Yukarıda adları anılan dergi ve gazeteler kapatılınca, Sabahattin Ali, Mehmet Ali Aybar'ın çıkardığı *Zincirli Hürriyet*'te yazmaya başladı.⁶³ Mehmet Ali Aybar'ın anılarından şunları öğreniriz⁶⁴:

'Markopaşa bir yandan kapışılır, polis bir yandan toplatırdı. İlgi çoktu. Nitekim karaborsada bir liradan satıldığı falan da söylenirdi. Zincirli Hürriyet için de aynı şeyler oldu. O zamana göre önemli sayılacak sayılara ulaştı tirajı. Otuz bini buldu kısa sürede. Ama toplattırıldı, baskıya uğradı, yakıldı(....) 1948'de Sıkıyönetim kaldırıldı. Bunun üzerine İstanbul'da Zincirli Hürriyet'i yeniden 1948'de çıkarmaya başladık. İşte Sabahattin Ali'yle İstanbul'da çıkardığım bu gazetede işbirliği yaptık. O gazetenin çıkan tek sayısında, Sabahattin Ali'den başka Aziz Nesin de yazı yazdı. Mim Uykusuz resimlerini yaptı O gazetenin de ikinci sayısını çıkarma olanağı bulamadık. Çünkü gene Halk Partisinin iplerini çektiği bazı üniversiteler, matbaa matbaa dolaşarak Zincirli Hürriyet'i bastıkları takdirde mesuliyet kabul etmeyeceklerini matbaacılara hatırlattılar. Bu yüzden de ikinci sayısını basmak mümkün olmadı. Güçlükle bir matbaa bulup 'Vali Lütfi Kırdar'a açık mektup' diye bir mektup kaleme alıp durumu açıkladık. Bu şekilde baskılara maruz kalıyoruz, 'Basın hürriyeti ne oluyor?' diye. Bu kez de gerek açık mektuptan dolayı, gerekse tek sayı çıkan Zincirli Hürriyet'ten dolayı mahkemeye verildi ki, duruşmaya çağırıldık.'

⁶³ Asım Bezirci. *Sabahattin Ali: yaşamı, kişiliği, sanatı, hikayeleri, romanları*, Evrensel kültür kitaplığı, İstanbul, 1997, s. 60

⁶⁴ Mehmet Ali Aybar *Sabahattin Ali'yi anlatıyor*. Kemal Bayram, *Sabahattin Ali Olayı: Derin Devletin Faili Malum Cinayeti*. Haz.:Hüseyin Özalp, 2. Basım, Tanyeri Kitap, Ankara, 2012 s. 50-51

28 Mayıs 1947’de Sabahattin Ali içeri alındı. İlkın Sultanahmet, ardından Üsküdar Paşakapısı cezaevinde üç ay kadar yattı. Üsküdar’da hareketleri ve konuşmaları izleniyordu. Bir casus bile Sabahattin Ali ile samimi olup ağzından laf almakla görevlendirilmiştir. Fakat bir sonuç alamadılar. Çünkü ortada saklı hiç bir şey yoktu.

Paşakapısı cezaevindeyken kızını pek özlemişti Sabahattin Ali, Filiz’i çılgın gibi severdi. Bir gün eski dostu Zekeriya Sertel ile Filiz hapishaneye ziyarete gelmişlerdi. Sabahattin Ali kızını kucağına oturtmuş, sevmiş, koklamış, kimseyle konuşmamıştı. Hatta Filiz’le bile söyleşmemişti. Yalnızca onu sevmiş, sevmiş, ayrılınca kadar sevmişti. Zekeriya Sertel buna duygulanmış, gözleri yaşarmıştı.⁶⁵ Filiz Ali, babasının içerideyken moralinin ne kadar bozuk olduğunu şöyle hatırlıyor:

‘Babamın saçları zaten beyazdı, kırdı. Fakat çok ilginçtir (...) babamın resimleri var, içeri girmeden önce ve girdikten sonra, üç ay içinde saçlarında tek bir siyah tel kalmamıştı. Bembeyaz olmuştu ve zayıflamıştı...’⁶⁶

Son üç yıla sıkışan son derece renkli ve hareketli bir hayatı vardı Sabahattin Ali’nin. İktidarı eleştiren bir yazardı. Ama hiçbir örgütün üyesi değildi. Yakın dostları buna bir ihtimal bile vermiyorlardı. O kadar açık ve dobra bir insandı ki, böyle bir şeyi saklaması mümkün değildi.

‘Hiçbir gizlisi saklısı olmayan bir insandı... yakın dostları ‘o kadar çok konuşurdu ki, ağzından bir şey kaçırır diye gizli işlere sokulmazdı’ diyorlar...’⁶⁷

‘Sabahattin politika adamı olacak biri değildi. Bir kere ağzı sıkı değildi. Her önüne gelene gizli diye bir şeyi söyler, yüz metre sonra başkalarına da söylerdi...’⁶⁸

Ancak her çeşit insanla görüşürdü. Değişik çevrelerle teması vardı⁶⁹. Sağcı da solcu da olurdu. Bu önemli değildi onun için. Biri Sabahattin Ali’nin dostu oldu ise

⁶⁵ Filiz, Ali Laslo-Atilla Özkırımlı, *Sabahattin Ali*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1979, s. 178

⁶⁶ Filiz Ali Sabahattin Ali’yi anlatıyor. Kemal Bayram, *Sabahattin Ali Olayı: Derin Devletin Faili Malum Cinayeti*. Haz.:Hüseyin Özalp, 2. Basım, Tanyeri Kitap, Ankara, 2012, s. 79

⁶⁷ A.g.e. s. 81

⁶⁸ Kemal Bayram, *Sabahattin Ali Olayı: Derin Devletin Faili Malum Cinayeti*. Haz.:Hüseyin Özalp, 2. Basım, Tanyeri Kitap, Ankara, 2012, s. 249

⁶⁹ A.g.e., s. 51, 53

ona tam bir dost gözüyle bakardı. Bazı ajan karakterli insanlar da idareye gelip giderdi. Kendisine, zekasına güvenen bir insandı.⁷⁰ Kendisini dokunulmazlık zırhı içinde görürdü. ‘...Bu arada bir şeyi de ayırt edememiş olabilir; Milli Emniyet unsurlarını... Milli Emniyeti de ‘aldatabilirim’ kanaatinde idi...’⁷¹

Sabahattin Ali’nin gülerek ve son derece rahat davranış içinde söyleyemeyeceği hiçbir şey yokmuş. Bu nedenle polis onu birçok işin içinde sanabilirdi. Sabahattin Ali de bu kuşkuyu yaratmış olabilirdi.⁷² Herkesle samimi konuşur, şakalaşır, çabucak dost olur. Zekeriya Sertel: ‘Bizden çıkar, tanınmış bir faşist dostunu ziyarete giderdi. Ondan ayrılır valiye veya polis müdürüne varırdı. Herkesle dost olmuştu.’⁷³ Her şeyi rahat rahat söylediği gibi Bulgaristan’a gideceğini (kaçacağını?) de söylemiş olabilirdi.

Hiç kimseden korkmazdı ve yaşamı boyunca böyleydi, yapısı böyleydi. Örneğin, 30’lu yıllarda Devlet Konservatuarında çalışırken Sabahattin Ali’nin ara sıra görüştüğü, Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü Güzel Sanat Bölümü öğrencisi Talip Apaydın’ın izlenimleri şöyle idi:

‘...Cumartesi günleri Ankara’ya gelirdik, gider (Sabahattin Ali’nin) kapısını vururdum (...) Hikayelerindeki duygulu kişiliği ile bağdaştıramadığımı söylemeliyim. Kafamda daha başka kurmuştum demek. Oysa konuşkan, girgin, kavgacı bir adamdı. Dünyada insanlar açlıktan ölürken Brezilya’da binlerce ton kahvenin denize döküldüğünden tutun da, Cumhurbaşkanı İnönü’nün bencilliğine, küçük adamlığına kadar bir sürü konudan söz ederdi. Hem de yüksek sesle konuşurdu. Sanırım İnönü hakkında böyle sözleri ilk ondan duymuştum. Korkarak kapıya bakmış olacağım ki,

- Korkma, korkma! dedi. Ben bunları her yerde söylerim. Bunun böyle olduğunu bir gün siz de anlayacaksınız...’⁷⁴

⁷⁰ A.g.e., s. 34

⁷¹ A.g.e., s. 247

⁷² A.g.e., s. 53

⁷³ Zekeriya Sertel, *Hatırladıklarım*, İstanbul, 1978, s. 276

⁷⁴ Asım Bezirci. *Sabahattin Ali: yaşamı, kişiliği, sanatı, hikayeleri, romanları*, Evrensel kültür kitaplığı, İstanbul, 1997, s. 52

Sabahattin Ali takip edildiğini biliyordu. Aziz Nesin'in söylediğine göre, Sabahattin ALİ *'...beni izliyorlar, peşimden geliyorlar'* diye çevresindekilere *durmadan anlatırdı (...) pencereden bakar, arkasına döner, 'takip ediliyor muyum' filan diye*⁷⁵.

Bütün bunlar çok üzücüydü...

Bir zamanlar, Yeni Dünya'nın matbaası yıkıldığında ve Sabahattin Ali, Milli Eğitim Bakanlığı emrine alındığında, Milli Eğitim Bakanı olan Hasan Ali Yücel'e bir mektup yazmıştı. Bu mektupta Sabahattin Ali, hükümet memuru olarak sakin ve rahat sürdürdü yaşamını, gazeteci kişiliğiyle artık bağdaşamaz hale geldiğini dile getirmişti. Bunun üzerine çok düşündüğünü belirtmişti. Sanki terazinin bir kefesine ailesiyle beraber rahatlığını, öbür kefesine ise bir muharririn sosyal vazifesini koymuştu. O gün terazinin kefesi siyasi mücadele yönünde eğilmişti⁷⁶. Her şeyi rağmen yazı yazmaya vazgeçmemeye karar verip bilinçli bir şekilde, hiç çekinmeden bu tehlikeli yolunu seçmişti. Ancak, ailesinin ciddi sıkıntı çektiğini öğrenince artık dayanamamaya başlamıştı.

Halük Yetiş'in bu durumu şöyle anlatmaktadır:⁷⁷

'Bir gün Sabahattin Ali idareye geldi. Çok üzüntülüydü. Kızı Filiz o zaman ya ilkokul ikinci sınıfta ya da üçüncü sınıfta. Kızına okulda ters bakmaya başlamışlar, Sabahattin'in durumundan dolayı. 'Bu solcu. Komünist Sabahattin Ali'nin kızı' biçimde söz atmalar olmuş. Karısı mektubunda bu durumdan yakındığı için çok üzgündü. 'Utanmadan çocuklarla uğraşiyor bu adamlar' diyordu...'

Bir taraftan ailesinin zor durumu, diğer taraftan tutuklamalar, sıkıştırmalar ve baskılar Sabahattin Ali'nin moralini adamakıllı bozmuştu. Çıkardığı gazeteleri tek tek kapatıldıktan sonra, yine işsiz kalmıştı. Yazacak bir şey bulamıyor, yazmayı tasarladığı 'Ankara' romanına bir türlü başlayamıyordu.

⁷⁵ Kemal Bayram, *Sabahattin Ali Olayı: Derin Devletin Faili Mahum Cinayeti*. Haz.:Hüseyin Özalp, 2. Basım, Tanyeri Kitap, Ankara, 2012, s. 17

⁷⁶ Sabahattin Ali, *Mahkemelerde*. Haz.: Nüket Esen Nezihe Seyhan, Yapı Kredi yayınları, İstanbul, 2004 s. 95

⁷⁷ Kemal Bayram, *Sabahattin Ali Olayı: Derin Devletin Faili Mahum Cinayeti*. Haz.:Hüseyin Özalp, 2. Basım, Tanyeri Kitap, Ankara, 2012, s. 102

Ayrıca, hapishaneye tekrar girmeye artık göze alamayacak gibi görünüyordu. İnsan içinde bulunmaktan hoşlanan, düşüncelerini paylaşmayı seven, yaşama bağlı, sürekli bir yere koştururan Sabahattin Ali kafeste yaşayamazdı. Bir yerde durmak, hiçbir şey yapmadan kapalı kalmak mizacına ters geliyordu. Hücreye kapatılmak en büyük cezaydı onun için. Kendisi de bunu anlıyordu.

‘O kadar çok dava açıldı ki aleyhimde ve açılmakta devam ediyor ki artık usanıp bıktım. Hani bir iki tane olsa, bir yıl, iki yıl, beş yıl, her ne ise verseler, bilirim k, kaç yıl ise yatıp çıkacağım. Ama durum böyle değil. Birinin arkasından bir daha onun arkasından bir kez daha, soluk aldırıyor herifler. Bunlar beni hapisten çıkarmamak için bilerek tertipler yapıyorlar...’⁷⁸

Onun için artık Türkiye’den gitmeliydi. Fransa’ya gitmek için pasaport alamadı. Gitmek için bir yol, bir çıkış kapısı aramaya başlamıştı. En yaygın rivayete göre, sonunda kaçmayı düşünmeye başlamıştır.

‘...tanıdığım yıllar içinde hep yurt dışına girmeyi düşünüyordu. ‘Burada bu koşullar içinde yaşanmaz’ dediğini duyar gibi oluyorum. Çünkü çok boğucu bir ortamdı...’⁷⁹

Yurtta demokratik bir düzen kurulunca her şeyin değişeceğine inanıyordu. Celal Bayar’ın başkanlığındaki Demokrat Parti 1950 seçimlerini kazanacak olursa birçok şey değişebilirdi. O zaman demokratik bir ortam yaratılabilir ve sosyalist eğilimli partilerin kurulmasına olanak sağlanabilirdi. O zaman da Sabahattin Ali’nin Türkiye’ye dönmesine hiçbir engel kalmazdı.⁸⁰

Bir ara Sabahattin Ali, Halük Yetiş’in yanına gelip para kazanmak için bir kamyon almak isteğini paylaştı:

⁷⁸ Zekeriya Sertel Sabahattin Ali’yi anlatıyor Kemal Bayram, *Sabahattin Ali Olayı: Derin Devletin Faili Malum Cinayeti*. Haz.:Hüseyin Özalp, 2. Basım, Tanyeri Kitap, Ankara, 2012, s. 215

⁷⁹ Müzehher Va-Nu SaSabahattin Ali’yi anlatıyor. A.g.e. s. 192

⁸⁰ Hıfzı Topuz, *Başın Öne Eğilmesin: Sabahattin Ali’nin Romanı*, Remzi Kitapevi, 6. Basım, İstanbul, 2007 s. 17

‘Biz bu şekilde darmaduman olmuş bir şekilde gazete çıkarmayı sürdüremeyiz. Gümrüğe gelen makineyi⁸¹ satıp onun parasıyla bir kamyon almayı düşünüyorum. Birisiyle anlaştım. Kamyonla nakliyecilik yapacağım’ demişti.⁸²

Bu kamyonu Sabahattin Ali kaçmak için kullanacaktı. Hapiste tanıştığı Hasan Tural aracılığıyla kaçakçı Ali Ertekin’le tanışır. Ali Ertekin Sabahattin Ali’nin Bulgaristan kapısından geçişini sağlayacaktı. Sabahattin Ali kaçış planına Edirnekapi’da berberlik yapan Hasan Tural’ı da katmıştı. Berber, Sabahattin Ali’nin sınırı geçip geçmeyeceğini Rasih Nuri İleri’ye haber verecekti.

Rasih Nuri Sabahattin Ali’nin güvendiği bir gençti. 27-28 yaşındaydı. Türkiye’de ilk sosyalistlerinden Milli Mücadele yıllarında *İleri* gazetesinin kurucularından Prof. Suphi Nuri İleri’nin oğluydu. Bulgaristan’a kaçma kararını ilk olarak Rasih Nuri’ye anlatmış.⁸³

Rasih Nuri İleri, bu planı şöyle anlatıyor:

‘Sınırı geçip geçemediğini, Berber Hasan’ı getireceği imzalı bir kartvizitten anlayacaktım. Plan şöyle idi: Sabahattin Ali sınırı geçince Ali Ertekin’e yeşil kalemle imzalayacağı bir kartvizit verecekti. Ertekin onu Hasan’a verip ondan ücretini alacaktı. Oysa o kartın benim için anlamı başka olacaktı, imzadaki noktalamadan sınırı geçip geçmeyeceğini anlayacaktım ve ona göre mektupları yerlerine ulaştırıp ulaştırmama kararını verecektim...’⁸⁴

Sözü geçen mektuplar, Sabahattin Ali’nin kaçmadan önce yazdığı mektuplardır. Onlardan biri Mehmet Ali Cimcoz’a verilecekti. Diğer mektup ise eşi Aliye Hanım’a iletilecekti.

⁸¹ Son zamanlarda adeta tüm matbaalar gazete bastırmaktan vazgeçmişler. Çıkardığı gazetenin dizgi tertip işlerini yaptıracak yer bulamayınca, Sabahattin Ali Aziz Nesin ile teksir makinası almaya ve dergiyi bu makinayla çıkarmaya karar vermişti.

⁸² Halük Yetiş Sabahattin Ali’yi anlatıyor. Kemal Bayram, *Sabahattin Ali Olayı: Derin Devletin Faili Malum Cinayeti*. Haz.:Hüseyin Özalp, 2. Basım, Tanyeri Kitap, Ankara, 2012, s. 90.

⁸³ Hıfzı Topuz, *Başın Öne Eğilmesin: Sabahattin Ali’nin Romanı*, Remzi Kitapevi, 6. Basım, İstanbul, 2007 s. 13-14

⁸⁴ Kemal Bayram, *Sabahattin Ali Olayı: Derin Devletin Faili Malum Cinayeti*. Haz.:Hüseyin Özalp, 2. Basım, Tanyeri Kitap, Ankara, 2012, s. 15

28 Mart 1948 Pazar günü Cimcoz'lara uğrayan Sabahattin Ali, Türkiye'den kaçacağını onlardan gizledi. Edirner'ye peynir götüreceğini söyledi onlara.

Kısa zaman önce de yakın arkadaşları Emin Türk ile Asiye Eliçin'i ziyaret etmişti. Kocaman lastik çizmeler ve koncunun içine soktuğu düz pantolon, sırtında meşin ceketin üstüne giydiği koyu renk, yollarda kırıkmış bir pardösü, başında ona uygun bir şapka ve elinde kocaman bir yaşlı bastonu vardı. O gün bütün canlılığına ve keyifli görünmesine karşı onda bir yorgunluk, tam huzurlu olmayan bir şey, eski Sabahattin Ali'de olmayan bir şeyin olduğunu fark etmiş Asiye Hanım. Üç saate yakın bir süre içinde İstanbul'daki olayları ve özel yaşantısını, cezaevindeki zor günlerini dile getirmiş. Açıkça söylemese de kaçacağını üstü kapalı anlatıyordu ve kimseye de bundan söz etmemeleri tembih ediyordu...⁸⁵

Ali Ertekin'in kamyonu şoför muavini olarak aldı. Anlaşmaya göre, 30 Mart'ta İstanbul'da Edirnekapi'da Kırklareli'ne hareket edildi. Kızılcadere köyünde kamyonundan inildi. Şoför Salim geri gönderildi. Yola yürüyerek devam edildi.

Olayın bundan sonrası Ali Ertekin, Sorgu Yargıçlığı'na şöyle anlatmıştır:

'Gece Üsküp Yündolan arasında Sazar köyü istikametine yürüyorduk (....) söylediği sözler bende nefret uyandırmaya başladı. Onu ele vermeyi düşündüm. İçime fenalık geldiğini, daha ileriye gidemeyeceğimi söyleyerek Sazar'a gidecek yerde yanlış bir yola saparak dereye indirdim(....) bir yerde oturduk (...) o yattığı yerden anlatmaya devam ediyordu: 'Ben şimdi Tırnavacığa gideceğim, oradan Sofya'ya ve Sofya'dan da uçakla Moskova'ya gideceğim. Orada bir Çek pasaportu çıkardıktan sonra Roma'ya ve Fransa'ya geçeceğim, oradaki Türkleri teşkilatlandıracağım' dedi. (....) Bu sözleri işitince beynim attı(...)elimde sopa vardı (...) irademi kaybederek elimdeki sopa ile (...)kafasının sol tarafına yüzüne doğru şiddetle vurdum(...)aynı yere tekrar vurdum (....) Hafif hafif nefes alıyordu. Bu defa üçüncü bir darbeyi ensesine vurunca nefesi tamamen kesildi. Ölmüştü'⁸⁶

⁸⁵ Kemal Bayram, *Sabahattin Ali Olayı: Derin Devletin Faili Mahum Cinayeti*. Haz.:Hüseyin Özalp, 2. Basım, Tanyeri Kitap, Ankara, 2012, s. 149-150

⁸⁶ Asım Bezirci. *Sabahattin Ali: yaşamı, kişiliği, sanatı, hikayeleri, romanları*, Evrensel kültür kitaplığı, İstanbul, 1997, s. 68

Sabahattin Ali'nin cesedi 2 Nisan 1948 tarihinde Bulgaristan sınırında şaibeli bir şekilde bulunmuştu. Sabahattin Ali'yi öldürdüğünü itiraf eden ve Milli Emniyet mensubu olduğu iddia edilen Ali Ertekin, dört yıla hüküm giymiş; fakat birkaç hafta sonra çıkartılan aftan yararlanarak serbest kalmıştır.⁸⁷

12 Ocak 1949 yılında gazeteler üç sütun üstüne bir başlıkla korkunç bir siyasal cinayet haberi verdiler: 'Sabahattin Ali öldürüldü...'

O gazetelerin çoğunda Sabahattin Ali'yi kötüleyen, adeta aşağılayan haberler verilmişti. Bir kısım gazeteler, Sabahattin Ali'nin Bulgaristan'a kaçmış olabileceğini, Ali Ertekin'nin bütün itiraflarına rağmen cinayet olayının uydurma olduğunu ve Sabahattin Ali'nin komünistler tarafından bir amaçla kurulmuş bir komploya alet edilmek istendiğini, Bulgar hudutları yakınlarında bulunan cesedin Sabahattin Ali'ye değil, başka bir şahsa ait bulunabileceği ihtimalinden bahsediyorlardı.

'Sabahattin Ali niçin ve nasıl öldürüldü?' adlı bir makalede '*...Sabahattin Ali hiç şüphe yok ki komünist teşkilata mensup bir insandı*' aynı makale'de Sabahattin Ali '*gevezelik etmekten kendini alamıyordu*' diye komünist teşkilatı onu Türkiye'den kaçırmaya karar verdiğini, kaçıramayıp da öldürdüğünü ileri sürmektedir⁸⁸.

Sabahattin Ali öldürüldüğü sırada Filiz Hanım ile birlikte Ankara'da bulunan Aliye Hanım, gazetecilerin sürekli izlenmesinden kurtulmak için gündüzleri dostların evinde oturuyor, geceleri geç vakit – sadece yatmak için- kendi evine dönüyordu....⁸⁹

Sabahattin Ali'nin öldürülmesinden 30 yıl sonra, Kemal Bayram Çukurkavaklı, Sabahattin Ali'nin hayatına giren kişilerle görüşüp, Sabahattin Ali'nin cinayeti ile ilgili iki yıllık süren bir araştırma yapmıştı. Bunun sonucu olarak 1978 yılında 'Sabahattin Ali Olayı' adlı kitabını yayımlanmıştı. 2012 yılında Kemal Bey'in oğlu gazeteci Alev Çukurkavaklı, kitabın ilk baskısında yer almayan röportajları ekleyerek kitabı yeniden bastırmıştır. Bu kitap, Sabahattin Ali'yi, derin devlet tarafından hazırlanan bir komployla öldürüldüğünü ortaya koymaktadır.

⁸⁷ http://tr.wikipedia.org/wiki/Sabahattin_Ali

⁸⁸ 'Sabahattin Ali niçin ve nasıl öldürüldü?', Saka Matbaası, İstanbul, 1949

⁸⁹ Sabahattin Ali üzerine notlar I. Cevdet Kudret. 'Varlık', sayı 662, 15 Ocak 1966

Kitapta, bunun birçok nedeni olduğu da gösterilmektedir. Sayılan nedenler arasında, yazmayı planladığı ‘Ankara’ romanı da vardı. Mehmet Ali Aybar’a bir kere şöyle bir açıklama yapmıştı Sabahattin Ali: *‘Ankara’yı yazacağım. Ankara’yı öyle bir yazacağım ki, yönetimde bulunanlar bu kitapta kendilerini bulacaklar ve çılgına dönecekler. Okudukları zaman, saçlarını başlarını yolacaklar’* diye. Nazım Hikmet: *‘Devlet Sabahattin Ali’nin çıkardığı Markopaşa gazetesini doğrudan doğruya kapatamıyordu, o yüzden de öldürdü’* diye varsayımını ortaya koymuştu. Başka olabilecek sebeplere yönelik de tahmin yürütüyorlar Kemal Bayram’ın yaptığı röportajların katılımcıları. Ancak bu cinayetin ardındaki sır perdesi bugün de hala kalkmış değildir.

Kemal Bayram’ın yayımladığı kitabı esas alarak, Sabahattin Ali’yi yakından ve uzaktan tanıyanların kendi ağızlarından anlattıklarını, ilk elden kaynak olarak kullanarak bu önemli yazarın kişiliğine daha detaylı bir şekilde başvurabiliriz.

1.4 Sabahattin Ali’nin Çevresi ve Kişilik Özellikleri

Gençliği

Türk gazeteci ve yayıncı, Türk basın tarihinin önde gelen isimlerinden birisi olan Zekeriya Sertel’in anılarından:

‘zamanımızda tanıdığımız Sabahattin çok zeki, yetenekli, hareketli, ele avuca sığmaz coşkunun bir gençti. Fakat dostu düşmanı ayırt etmezdi (....) gruplaşmalara önem vermezdi. İnsan ilişkilerinde görüş ayrılıklarına bakmazdı...’.

Zekeriya Sertel devrin en önemli dergilerinden birisi olan Resimli Ay’ı yayımlamış ve bu dergi aracılığıyla Nazım Hikmet’i Türk okurlarla buluşturmuştur. Ülkenin ilk ansiklopedisi olan Hayat Ansiklopedisi’ni hazırlayan, II. Dünya Savaşı yıllarında yüksek tirajlı ve faşizm karşıtı bir gazete olan Tan Gazetesi’ni çıkaran kişidir. Zekeriya Bey’in dönüşünde dergiyi yeni bir hava içinde çıkarmaya başlar. 1928’den 1930’a kadar olan bu ikinci devrede yazı ve öykülerde ilerici ve sosyalist fikirler ön plana çıkmış, yazı kadrosunda da birtakım değişiklikler yaşanır. Nazım Hikmet, Suat Derviş, Vala Nureddin gibi yazarların yanı sıra de

derginin yazı kadrosunda yer aldığı o zamanki Sabahattin Ali anlatıyor Zekeriya Sertel:

‘O zaman da en çok sevdiği adamlar büyük Alman şairi Goethe ve Alman romancısı Tomas Mann’dı. Onların yapıtları edinen düşmezdi. Nazım Hikmet bu gençte yeni ve büyük bir cevher gördü, onu bir yandan kazanmaya öte yandan da sanat hayatında yetiştirmeye yöneldi.’⁹⁰

Sabahattin Ali’nin kızı Filiz Ali anlatıyor: *‘...kabına sığamayan dehası zekası ve birikimi ile 1930’lu yılların Türkiye Cumhuriyeti için çok usta, çok aşırı bir gençti Sabahattin...’⁹¹*

Filiz Ali Ankara Devlet Müzik Konservatuarı’ndan 1958 yılında mezun oldu. Fulbright bursu kazanıp Boston: Massachusetts’te David Barnet’le öğrenim gördüğü New England Conservatory of Music’te ve New York’taki Mannes College of Music’te Frank Sheridan’la çalıştı. 1990-2005 yılları arasında Mimar Sinan Üniversitesi Müzikoloji Bölümü’nün başkanlığını yaptı. Birçok gazete için müzik eleştirmenliği yaptı. Milliyet gazetesine müzik yazıları yazmaktadır. Filiz Ali ayrıca, Ayvalık Uluslararası Müzik Akademisi’nin kurucusu ve 1998’den beri direktörüdür.

Balkan Müzik Forumu’nun bir üyesi, Uluslararası Müzik Konseyi ve Avrupa Müzik Konseyi’nin temsilcisi olan Ali, müzik ve müzisyenler hakkında yedi kitabın yazarıdır.

Sabancı Üniversitesi’nde "Klasik müziğin büyük eserleri" ve "20. yüzyıl müziğinin büyük eserleri" derslerini vermektedir.

Bugüne dek titizlikle sakladığı Sabahattin Ali’ye ait evrakları sayesinde ‘Mahkemelerde’, ‘Hep Genç Kalacağım’ adlı kitaplar yayımlanmıştır. 1979 yılında Atilla Özkırımlı ile ‘Sabahattin Ali’ adlı kitabı yayına hazırlamış, 1995’te ‘Filiz Hiç Üzülmesin’ adlı biyografiyi yazmıştır.

Dış Görünüşü, Bıraktığı izlenim:

⁹⁰ Hıfzı Topuz, *Başın Öne Eğilmesin: Sabahattin Ali’nin Romanı*, Remzi Kitabevi, 6. Basım, İstanbul, 2007 s. 48

⁹¹ *Filiz hiç üzülmesin* Sabahattin Ali’nin Objektifinden, Kızı Filiz’in Gözünden Bir Yaşam Öyküsü. Sel Yayıncılık, İstanbul, 1997 s. 23

Markopaşa, Tan, Akşam, Politika ve Yenigün gazetelerinde idare müdürlüğü yapan ve Türkiye' de ilk defa Anadolu baskısını ve dağıtımını gerçekleştiren gazeteci Halük Yetiş anlatıyor: '...iyi bir insandı Sabahattin Ali. Gözlüklerinin içinden, canlı bakan bir insandı. Herkese güven duyardı (....) Markopaşa'nın bütün hesabı, kitabı bendeydi. Hiçbir şekilde, en küçük bir güvensizliğine rastlamadım. 'Ne oldu, ne gitti, nasıl oldu?' endişesi yoktu. Sonuca bakar, pek bir şey söylemezdi. Görüşleri sağlamdı...'

Markopaşa gazetesinin ilk iki döneminde bütün mali, idari işlerine bakar ve aynı zamanda da çalışanların bütün işleriyle ilgilenirmiş Halük Yetiş. Sabahattin Ali'nin ailesine para göndermek, Aziz Nesin'in hapisteyken ihtiyaçlarını karşılamak, yazdığı yazıları gizlice dışarı çıkarmak gibi işlerden tutun da gazetenin katlanmsı, dağıtımçıya götürülmesine kadar pek çok iş yapmıştır⁹².

Filiz Ali: '...ancak babam itibarlı bir mahkumdu anlaşılan ki, bir cezaevi müdürünün odasında oturur konuşurduk, çaylar, kahveler gelirdi...' '...Kusursuz insan olur mu? Her insanın mutlaka kusurlu yanları vardır. Babam için 'çok konuşurdu' derler, kusuru belki de olabilir. Ama aynı kişiler bu konuşmaları zevkle, heyecanla dinlediklerini de söylerler. Bir de iğneleyici, alaycı bir konuşma tarzı varmış; Birçokları bundan alınmış. Düşman olanlar bile varmış bu yüzden...'

Sabahattin Ali'nin ölümünden sonra Ali ailesine yardım edenlerden biri olan Ruhi Su anılarından:

'...ahlaksız mıydı, hırsız mıydı? O şekilde bir kusuru yoktu. Böyle bir kusurunu hiçbir zaman görmedik, duymadık. Ama kusur, karşısındaki insan üzerinde ters izlenimler bırakmasıdır...'

Ruhi Su, 1934'te tifo nedeniyle hastanede yatan Sabahattin Ali'ziyarete gitmiş, birkaç yıl sonra Ankara'da konservatuvarda yeniden buluşmuşlar. Ruhi Su, Konservatuarın opera bölümünde Carl Ebert'in öğrencisi olmuş; Sabahattin Ali'den

⁹² A'dan Z'ye Sabahattin Ali. Haz. Sevgül Sönmez. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 495

diksiyon dersleri almış. Sonraki yıllarda, sıkça Muvaffak Şereflerin evine gider, oradaki akşam toplantılarında türkü söylermiş.⁹³

Asiye Eliçin: ‘...bir gün Sabahattin Ali, Aliye ve on aylık bebek olan Filiz kucaklarında bize (...) yemeye geldiler. Sabahattin Ali çok değişik ve sempatik göründü bana. Coşkuyla gülüyor, iştahla yiyor, sürekli konuşuyordu. Kalın dudaklı küçük ağzının yan tarafıyla dişine sıkıştırdığı piposunu yalnız yemek yerken ve kahve içerken bıraktı ağzından. Zeki bakışlı çekik gözlerinin dolgu olan gözkapakları altın çerçeveli gözlüklerle güzel bir uyum içindeydi. Biçimli burnu, beyaz düzgün teni, geniş alnı üstündeki dalgalı beyaz saçlarıyla güzel bir insandı. Yalnız yaşına göre biraz göbekli ve kısa boylu idi... ’

Asiye Eliçin ile Sabahattin Ali ile 1938’de tanışmışlar. Asiye Hanım 15 yaşında idi. Emin Türk Eliçin’in köyünden getirerek kendi dar olanaklarıyla Ankara’da okuttuğu çocuklardan biri olarak, onun yanında kalıyordu Asiye Eliçin. Emin Türk, Devlet Konservatuvarı’nda bir yıl Carl Ebet’in yardımcısı, asistanı olarak çalışıyordu. Sabahattin Ali de bir yıl sonra, göreve yeni başlamıştı ve ikisi de aynı görev yapıyorlardı.⁹⁴

Emin Türk Eliçin, Konservatuvardaki öğretmenliğine yeniden son verilince, Samsun’da çevirmen olarak çalıştı. Daha sonra yaşamını İstanbul’da çevirileriyle sürdürdü. *Resimli Ay*, *yeni Edebiyat*, *Fikirler*, *Yağmur ve Toprak*, *Yeni Ufuklar*, *Ataç*, *Eylem*, *Yeni Tanin*, *Gerçek* dergilerindeki yazılarıyla tanındı. *Resimli Ay* dergisindeki ilk yazısı ‘Köyümde Neler Gördüm’ ve *Yeni Edebiyat*’da yayınlanan ‘İrgat Hasan ile Bacısı Şefika’ adlı öyküsü yüzünden açılan davalarda aklandı.

Sabahattin Ali ile biraz hırçın ve kıskanç bir arkadaşlıkları vardı, ama bu arkadaşlık oldukça sağlamdı. Sabahattin Ali’nin ölümünden sonra kitaplarının satılması için Pertev Naili Boratav’la birlikte listeler hazırlamış ve kitapların Milli Kütüphane’ye satılması için uğraşmıştır.⁹⁵

⁹³ A.g.e., s. 437

⁹⁴ Kemal Bayram. *Sabahattin Ali’nin Olayı*. 2. Basım, Tanyeri Kitap, Ankara, 2012, s. 141

⁹⁵ *A’dan Z’ye Sabahattin Ali*. Haz. Sevgül Sönmez. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 199-200

Sabahattin Ali'nin *Markopaşa*'da neşriyat müdürlüğünü bıraktıktan sonra bu görevi üstlenen Mücap Ofluğlu anlatıyor:

'...güler yüzlü, kişiliği olan, sevimli bir insan. Boyu ortadan daha uzunca, yakışıklı ve zeki bakışlı. Heyecanlı, konuşkan, durmadan, eserlerini anlatıyor ve çevresindeki şakalar yapıyordu...'

Markopaşa'dan ayrıldıktan sonra İzmir Şehir Tiyatrosu'nda çalışmaya başlayan Mücap Ofluğlu Sabahattin Ali'nin ölüm haberlerini de İzmir'de iken almış⁹⁶.

1936-1937 döneminde yedek subay okulunda Sabahattin Ali ile tanışan Çoban Yurtçu, yazar ile ilk tanışma anlarını anlatıyor:

'...tıknazca yapısı ile hemen dikkati çekiveren Sabahattin Ali'nin hafifçe kırlaşmış saç boyuna uygun başını süslüyor (...) zeka fışkıran gözleri karşısındakini büyüleyordu. Bu haliyle ne başkalarına karşı büyük sanatçı gururu, ne de çevresinde en ufak biçimde çalım satma hevesinden en küçük bir eser vardı. Herkes gibi eğitime düzenli bir biçimde çıkar, Cumartesi günleri silah temizliği muayenesinden sonra elindeki siyah evrak çantasıyla okuldan ayrılırdı...'

Türk sosyalist hareketinin önde gelen isimlerinden, kapatılan Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) eski lideri ve Sosyalist Devrim Partisi'nin (SDP) kurucu genel başkanı olan Mehmet Ali Aybar'ın anılarından:

'...Okumaya meraklıydı. Sempatik bir kişiliği vardı, kimseye batmazdı. Eve konuk olarak geldiği zaman rahat, yumuşak bir kişiliğe sahipti. Bu kişiliği ölünceye kadar sürdürmüştür...'

Mehmet Ali Aybar, Sabahattin Ali'nin anne tarafından akrabası olduğu için ilişkileri çok eskidir. Sabahattin Ali ile sonuna kadar beraberlerdi. Yaşamları boyunca birbirlerine destek veriyorlardı⁹⁷.

⁹⁶ A'dan Z'ye Sabahattin Ali. Haz. Sevgül Sönmez. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 378

⁹⁷ A.g.e., s. 90

Mustafa Uykusuz: *‘Çok çarpıcı bir kişiliği vardı. Beyaza yakın saçları, o altın çerçeveli gözlüğü içinde fıldır, fıldır dönen mavi gözleri ile eksiksiz bir aydın insan havası vardı (....) Çok hareketli bir insandı. Katiyen yerinde durmazdı...’*

Mustafa Uykusuz ile Sabahattin Ali *Markopaşa* gazetesinde tanışmışlar. Mustafa Uykusuz gazetenin karikatürlerini çiziyordu. 1947’de *Markopaşa*’nın neşriyat müdürlüğü Mustafa Uykusuz’a devredilmişti. İlk çizdiği kitap kapağı ‘Sırça Köşk’ kitabının kapağıydı.⁹⁸

Muvaffak Şeref : *‘...Nadir bir entelektüelle karşılaştım...’*

Muvaffak Şeref ile Sabahattin Ali Kızılay Adalar Apartmanın’dan komşular. Kendisi ve eşi Rebia Şeref ile kısa sürede yakın arkadaş olmuşlar.

Sabahattin Ali’nin ölümünden sonra Aliye Hanım’la Filiz Ali’yle görüşmeye devam etmişler, Muvaffak Şeref avukat olarak Aliye Hanım’a yardım ederken Rebia Hanım da zor günlerinde ona hep destek olmuştur.⁹⁹

Şakacılığı:

Rıfat Ilgaz: *‘...Bir gün bana hikaye vermişti, dizdirip koydum sayfaya. Öykünün adı ‘Millet yutmuyor’ idi. Yazının başlığını ben birinci sayfaya aktarıırken (...) ‘Türk milleti yutmuyor’ diye değiştirmişim dalgınlıkla... Bana ‘Rıfat’. dedi ‘Bu hikayenin adını neden değiştirdin sen?’ (...) Ben cidden beni azarlıyor sanmıştım. Suçlu suçlu önüme bakarken, ‘Canım’ dedi ‘Keşke oyle olsa. Türk milleti yutmasa. Sen de onu temenni için yazmış olacaksın! Aldırma!’...’*

Filiz Ali: *‘...Urfa’dan attığı bir mektubun içinden çektiği fotoğraflar da çıkmıştı (....) Fırat’la sallarla taşıyorlar arabaları ve insanlar çekiyor (...) ilginç olarak bunları çekip yollamıştı. Fotoğrafın arkasına ‘işte Volga mahkumları...’ diye yazmış...’*

⁹⁸ A’dan Z’ye Sabahattin Ali. Haz. Sevgül Sönmez. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 470

⁹⁹ A.g.e., s. 445-446

Mediha Esensel: ‘...Erkek yaratılmış olmaktan şikayetim yok’ dedi. Ben de ‘Çok mu kötü kadın olmak’ deyince, ‘Ondan değil yahu, yaş olmuş otuz yedi. Bundan sonra beni kim alır?’ diye karşılık verdi. Çok şakacıydı...’

Yaşam tarzı:

Filiz Ali: ‘Çok dolu ve yoğun bir yaşama biçimi vardı, bir dakikası dahi boş geçmezdi. Hızlı bir insandı, müthiş cevval, enerjik, durmadan bir şeyler yapmak isteyen bir yaratılışa sahipti...’

Hobileri:

Filiz Ali anlatıyor: ‘Babam fotoğraf çekmeye çok meraklıydı. Çok fotoğrafları vardır, yarışmalara falan da girmiş. Ödüller almış...’

‘...Evimizde eşya yoktu, kitap vardı. Hem de dört bini aşkın kitap (...) cildine, tek baskı oluşuna meraklıydı. Türkiye’ye yurt dışından zor koşullarda kitap geldiği zamanlarda bile babam maaşının önemli bir bölümünü kitaba yatırırdı. Örneğin Goethe’bibi Faust’u vardı, keçi derisi kaplı idi. İçi gravürlerle süslü idi. Almanca yüz adet kadar basılmış ve bir tanesi yalnız babamda idi...’

Mediha Esensel: ‘...Filmleri hiç kaçırmazdı. ‘En kötü filmde bile benim alacağım önemli dersler vardır. İnsana geniş bir ufuk açar, bazı yenilikleri sunar, hiçbir şey yok sanılan filmlerde bile ilginç manzaralar, değişik görüntüler verilir. Bu nedenle filmleri izlemeyi seviyorum’ derdi...

‘...aktörlük yeteneği olan bir insandı (....) tiyatroyu çok severdi...¹⁰⁰

‘...bir odada Sabahattin’i beş dakika yalnız bırakırsanız mutlaka okurdu. Yanında sürekli olarak kitap taşırdı. Otobüse binip ayakta kaldığı zaman bile aynı şeyi yaparmış. Okurken çevreyi, dünyayı adeta unuturdu. Korkunç bir belleği vardı...¹⁰¹

¹⁰⁰Kemal Bayram, *Sabahattin Ali Olayı: Derin Devletin Faili Malum Cinayeti*. Haz.:Hüseyin Özalp, 2. Basım, Tanyeri Kitap, Ankara, 2012, s. 236-237

¹⁰¹Kemal Bayram, *Sabahattin Ali Olayı: Derin Devletin Faili Malum Cinayeti*. Haz.:Hüseyin Özalp, 2. Basım, Tanyeri Kitap, Ankara, 2012, s 239

‘...bir ara ava meraklıydı. Yaban kazı bulmak için arkadaşıyla bir yerlere gittiğini hatırlarım...’¹⁰²

Sabahattin Ali – Baba:

Filiz Ali: ‘Bana olan davranışları çok az babada görebilecek candanlıktaydı. Bugün bakıyorum çevrede çok iyi babalar var, ama ben babamı aynı zamanda eğitici olarak da görüyorum (....) Öyle değerler verdi ki, okumanın önemi, sanatın önemi, insana verilen değer bu eğitimin içerisinde vardı ’

Mediha Esenel: ‘...Kızı Filize çok düşkün, mükkemel bir baba idi. Çocuk ne tür ihtiyacı varsa ondan isterdi. ‘Baba acıktım...Baba susadım...Baba çiğim geldi...’ derdi. Annesinden değil: her şeyi babasından isterdi: Sabahattin kızının isteklerini eksiksiz yerine getirebilmek için her şeyi yapardı...’¹⁰³,

Sabahattin Ali-Koca:

Filiz Ali anlatıyor: ‘Birçok ev işinde anneme yardımcı olurdu, hiçbir zaman babamın yan gelip oturduğunu ve annemin tek başına bir iş yürüttüğünü bilmem. Annemin yapacağı işlere babamın katkısı olurdu. Yemeği beraber yaparlar, alışverişe beraber çıkarlar. Evdeki ilişkileri uygarca idi. Babam modern bir insandı. ,

Sabahattin Ali – Yazar:

Filiz Ali: ‘Yazı yazmadan önce, çok uzun süre düşünürdü. Bir konuyu yazmadan, uzun süre kafasında tasarlardı. Tasarladığı bu konuları; zaman zaman bana, anneme, arkadaşlarına anlatırdı. Evirir, çevirir gene anlatırdı. Sonra topladığı malzemeyi çevresinde top patlasa duymadan yazıya dökerdi. Yazdıktan sonra da düzelttiğini hatırlamam. Son derece rahat bir yazış tarzı vardı...’

‘...babam, yaşamının akışı içinde insan olarak bir şeyler yapmaya karar vermiş ve bunu ödev olarak kabullenmiş, ancak sanatçı kişiliği sürekli ağır basmış...

¹⁰² Kemal Bayram, *Sabahattin Ali Olayı: Derin Devletin Faili Malum Cinayeti*. Haz.:Hüseyin Özalp, 2. Basım, Tanyeri Kitap, Ankara, 2012, s. 242

¹⁰³ A.g.e., s. 239

Politik kişilik değil de, sanatçı kişilik öncülük almış yaşamında. Tam bir sanatçının çırpınışlarını görürüz her çabasında. Aşırılıklarında bile bunu görebiliriz....'

Mediha Esenel: *'...Ele aldığı konuyu en iyi şekilde ve örnekler sunarak anlatmasını biliyordu. Etkileme gücü vardı...'*¹⁰⁴

*'Hızlı düşünen, esprili düşünen bir özeliğe sahipti. Bu nedenle ona cevap yetiştirme olasılığı bile yoktu (....) onlar düşünüp de karşılık verene kadar, Sabahattin Ali bir yığın yeni şey bulur, şaşılacak fikir kıvraklığını sürdürürdü.'*¹⁰⁵

'...Bana öyle geliyor ki, Sabahattin Ali yaşasaydı günün birinde piyes yazarlığına da geçebilirdi. Bu kadar sevdiği bir konuyu bırakamazdı...'

Sabahattin Ali yaşamı tümüyle severdi. Çok yönlü uğraşları vardı. Açık sözlüydü. Hiç boşa vakit geçirmeden bütün ayrıntılarıyla dolu, dolu yaşardı. Kısa ömrüne üç ömürlük deneyim, kültür, sevgi ve sanat ürünü sığdırabilmişti¹⁰⁶. İçmeyi, eğlenmeyi, gezmeyi, insanları seven bir insandı. Cana yakın ve kolay arkadaş edinen Sabahattin Ali, arkadaşlarına bağlı, onlar için fedakarlık yapmaktan kaçınmayan, elindekileri kolayca paylaşan biri idi.

Hapishanede yatmış, polis takibatı geçirmiş, çeşitli deneylerden geçmiş bir insandı. Ona rağmen saf, çocuksu yanını koruyabilmiş son derece neşeli, canlı, keskin zekaya sahip biri idi. Memleketini çok seviyordu. Yakın arkadaşlarından biri olan Mehdi Zıt'ın sözleriyle *'memleketinde sağ ya da ölü olarak mutlaka bulunmak isteyen'*¹⁰⁷, bir insandı. Sonuna kadar mücadelesi yapmış bir yazardı. 1944-45 yılları arasında, Sabahattin Ali'nin artık çok tedirgin olduğu dönemde, Cimcoz evinde yapılan toplantı sırasında yazar ile tanışan Müzehher Va-Nu'nun sözleriyle bu bölümü şu şekilde tamamlayabiliriz: *'Son derece namuslu bir adamdı düşünce yönünden. Son derece efendi, son derece dürüst; son derece cömert kalpli.'*

¹⁰⁴ Kemal Bayram, *Sabahattin Ali Olayı: Derin Devletin Faili Malum Cinayeti*. Haz.:Hüseyin Özalp, 2. Basım, Tanyeri Kitap, Ankara, 2012, s. 236

¹⁰⁵ A.g.e., s, 236

¹⁰⁶ Filiz hiç üzülmesin' Sabahattin Ali'nin Objektifinden, Kızı Filiz'in Gözünden Bir Yaşam Öyküsü. Sel Yayıncılık, İstanbul, 1997 s. 23

¹⁰⁷ Kemal Bayram, *Sabahattin Ali Olayı: Derin Devletin Faili Malum Cinayeti*. Haz.:Hüseyin Özalp, 2. Basım, Tanyeri Kitap, Ankara, 2012, s. 189

1.5 İnceleme Yapılacak Öyküler:

1935: DEĞİRMEN. Kapsadığı öykülerin adları ve yazıldığı yıl şöyle sıralanabilir: ‘Değirmen’ (1929), ‘Kurtarılamayan Şaheser’ (1929), ‘Kırlangıçlar’ (1933), ‘Viyolonsel’ (1928), ‘Birdenbire Sönen Kandilin Hikayesi’ (1929), ‘Bir Delikanlının Hikayesi’ (1930), ‘Bir Gemicinin Hikayesi’ (1930), ‘Kazlar’ (1934), ‘Fırar’ (1933), ‘Kanal’ (1934), ‘Candarma Bekir’ (1934), ‘Sarhoş’ (1933), ‘Bir Cinayetin Sebebi’ (1927), ‘Bir Siyah Fanila İçin’ (1927), ‘Komiki Şehir’ (1928).

1936: KAĞNI. ‘Kağni’ (1935), ‘Kamyon’ (1935), ‘Kafa Kağıdı’ (1935), ‘Gramofon Avrat’ (1935), ‘Arap Hayri’ (1935), ‘Bir Şaka’ (1935), ‘Duvar’ (1936), ‘Pazarıcı’ (1935), ‘Apartman’ (1935), ‘Arabalar Beş Kuruşa’ (1935), ‘Fikir Arkadaşı’ (1935), ‘Düşman’ (1935), ‘Bir Skandal’ (1932).

1937: SES. ‘Ses’ (1937), ‘Köpek’ (1937), ‘Sıcak Su’ (1936), ‘Mehtaplı Bir Gece’ (1937), ‘Köstence Güzellik Kraliçesi’ (1936).

1943: YENİ DÜNYA. ‘Asfalt Yol’ (1936), ‘Hanende Melek’ (1937), ‘Çaydanlık’ (1935), ‘Ayran’ (1938), ‘Isıtmak İçin’ (1939), ‘Uyku’ (1939), ‘Selam’ (1940), ‘Bir Mesleğin Başlangıcı’ (1940), ‘Bir Konferans’ (1941), ‘Yeni Dünya’ (1942), ‘İki Kadın’ (1942), ‘Sulfata’ (1942), ‘Hasan Boğuldu’ (1942).

1947: SIRÇA KÖŞK. ‘Portakal’ (1944), ‘Beyaz Bir Gemi’ (1945), ‘Katil Osman’ (1945), ‘Böbrek’ (1945), ‘Cıgara’ (1945), ‘Millet Yutmuyor’ (1945), ‘Bahtiyar Köpek’ (1946), ‘Çilli’ (1947), ‘Dekolman’ (1947), ‘Hakkımızı Yedirmeyiz’ (1947), ‘Cankurtaran’ (1947).

İKİNCİ BÖLÜM

MAREK HLASKO’NUN YAŞAM ÖYKÜSÜ¹⁰⁸

Marek Hlasko’nun yaşam öyküsünü yazarken, Hlasko’nun kuzeni Andrzej Czyżewski tarafından yazılmış ‘Piękny dwudziestoletni. Biografia Marka Hłaski’ adlı kitap temel alınmıştır. Diğer kaynaklar kullanıldığında dipnot gösterilmiştir.

Marek Jakub Hlasko, 14 Ocak 1934’de Varşova’da doğdu. Babası Maciej Roman Hlasko, avukat, annesi, Maria Lucja Rosiak ise memurdu.

1933 yılında Varşova’da evlendiklerinde, annesi 23 yaşında, babası 26 yaşındaydı.

Maria Rosiak (1908-1978) çok kalabalık bir ailenin çocuğuydu. Tereza adlı ablası, 3 küçük kız kardeşi ve bir de küçük erkek kardeşi vardı. Maria ile Tereza evlendikten hemen sonra annesi ile babası arka arkaya öldüler. Ebeveynsiz kalan büyük aile kendi kendini idare etmek zorunda kaldı.

Maciej Hlasko (1906-1939), ailenin en küçük çocuğuydu. İki ağabeyi ve iki ablası vardı. Maciej’nin soy ağacı 1535 yılına kadar gidiyordu. Maciej’nin babası, Marek’in büyük dedesi Jósef Hlasko, bu soyun 13. temsilcisiydi ve Varşova itfaiye kuruluşunda amir olarak çalışıyordu. Dedesi öldüğünde Marek, kuzeni Andrzej ile birlikte büyükannesine gitmeyi seviyordu. Büyükannesi itfaiye birliğinin bir dairesinde yaşıyordu ve çocuklar ‘arabaların kırmızı boyalarının parlayıncaya kadar nasıl yıkanıp temizlendiğini ve bekçi kulesinin parıltısını’ seyretmeyi seviyorlardı.

Marek’in babası çok yakışıklı bir delikanlıydı ve kadınları çok çabuk etkiliyordu. Müstakbel eşi ile büyük olasılıkla Üniversite’de okuduğu sırada tanışmıştı. Maciej önce Varşova Üniversite’nin hukuk fakültesinde okuyordu. Üniversite’nin sert bir profesörünün dersinden hiç hazırlanmadığı bir sınavı vermeye çalıştığı sırada, hocayla girdiği bir tartışma sonucu Wilno Üniversitesine geçmek zorunda kalmıştı. (Profesör, savsak öğrenciyi odasından kovduktan sonra ‘Yıkıl

¹⁰⁸ Andrzej Czyżewski- Piękny dwudziestoletni Biografia Marka Hłaski-ELF Warszawa 2005

karşımdan' diye bağırarak bir süre daha peşinden koşmuştu). Wilno'dan Varşova'ya döndükten sonra Maciej,

Kendisi ile aynı düzeyde olmayan restoran işletmecisi bir adamın kızı ile evlendi. Kızın adı Maria Rosiak idi. (...) Banka'da çalışıyordu. Marysia hoş, ince, güzel bacaklı bir kız idi. (...) Düğün üç gün sürdü. Maciej kendi düğününde bile hiç alkol almadı.

Yeni evliler, Varşova yakınlarındaki Złotokłos kentine gittiler. Tek çocukları Marek, evlendiklerinden bir yıl sonra dünyaya geldi. Szczaki Złotokłos'taki evleri Marek'in yaşadığı ilk ev idi. Bir yıl geçmeden Maciej, ailesi ile birlikte Varşova'nın merkezi olan Śniadeckich, 17 adresine taşındı.

26 Ağustos 1935'te küçük Marek Varşova Zbawiciel Kilisesi'nde (Kościel Zbawiciela) vaftiz edildi. Bu vaftiz töreni, Marek'in yaşamı boyunca ağızdan ağıza dolaşan bir olaya dönüştü. Vaftiz sırasında küçük Marek rahibin vaftiz talebini reddetti ve rahibin, 'Kötü ruhu reddediyor musun? ' sorusuna, 'Hayır' diye yanıt verdi.

Etrafındaki insanların tepkilerini gören küçük çocuk, daha ısrarcı bir biçimde vaftiz edilmeyi reddetti. Akrabaların verdikleri sözler ve hediye vaatleri karşısında Marek sonunda vaftiz edildi ve olay olumlu sonuçlandı. Bu olay, küçük Marek'in güç karakterine bir kanıt olarak gösterilir, ancak Czyżewski'ye göre bu olay, diğer çocuklardan farklı bir merak düzeyinin ve kendi görüşlerini oluşturma isteğinin bir belirtisidir.

Marek iki buçuk yaşındayken, Maciej ile Maria'nın evlilikleri sarsılmaya başladı. Bunun nedenlerini belirtmek artık imkansızdır. Bir keresinde Maciej, kuzenine şöyle demişti: 'Her insanın hayatında yalnız başına kalması gereken anlar vardır'. 1937 yılında boşanmaları tüm aile için bir şoktu. Maria, kucağında üç yaşındaki Marek ile kalmıştı. Bundan sonra oğlunu tek başına yetiştirecekti.

Aile yaşamlarının yolunda gitmemesi, buna karşın ailenin düzenli yaşadığını göstermeye çalışmaları yüzünden, Marek'te, aile içerisinde kimsenin başarılı

olamadığı, yaşam savaşında ailenin bir işe yaramadığı, evliliğin yalnızca kaygı ve çaba gerektiren bir kurum olduğu kanısı oluştu.

Marek, tüm yaşamı boyunca özel yaşamında sürekli kaybetti ve kendisini ‘loser’¹⁰⁹ olarak adlandırırdı.

Czyżewski’ye göre, Marek’in bu yapıya sahip olmasının nedeni, erken yaşta babasız kalması değil, babasının özelliklerini almasıdır. Bu özelliklerin sonucunda, hayal kurma ve yaratma, sürekli bir iç huzursuzluk ve kendisi için yararlı olan aktörlük yeteneği oluşmuştur.

1938 yılında babası, İskandinav Dili çevirmeni olan Beata Andrychiewicz ile evlenir.

Savaştan önce Maria oğlu ile birlikte oldukça iyi koşullarda Varşova’da yaşıyordu. Marek’in her zaman ayrı bir odası vardı. Beş yaşındaki Marek, herkes tarafından beğenilen ve sevilen, oldukça kısa boylu, yuvarlak neşeli yüzündeki parlak canlı gözleri, düz koyu kestane rengi saçlarıyla, yapılı, sempatik bir çocuktur. Tüm görüntüsüyle çevresindeki insanlarda iyi duygular uyandırıyor. Yetişkin bir erkek olana kadar, ergenlik çağı boyunca hep böyle kaldı.

Esprilerinde ve gösterdiği yakınlıklarda sınır tanımazdı. Çevresindeki her şeyle ilgilenir, yaşlılarının ve özellikle kendisinden büyüklerin söylediklerine kulak verirdi. Ancak kendisine eleştiri yöneltildiğinde aldırılmaz, kusurlarını kabul etmez, istemediği bir şeyi de kolay kolay yapmazdı. Yaşamda her şeyi kendi başına elde etmesi gerektiğine fazlasıyla inanıyordu. Yetişkinlerin kendisine öğrettiklerine güvenmiyordu; sinirli, kolay etkilenen ve sabırsız bir kişiliğe sahipti.

1939 yılında İkinci Dünya Savaşı patlak verdi. Buna karşın küçük Marek annesiyle birlikte Varşova’da kalmaya devam etti. Aynı yıl, 13 Eylül’de Marek’in babası 33 yaşındayken böbrek hastalığından öldü. Aile bireylerin anlattıklarına göre, Macej ölüm döşeğinde annesine eski karısına dönmek ve onunla tekrar evlenmek istediğini itiraf etmiş, ancak bu, belgeyle kanıtlanmamıştı. Bu olay gerçeğe yakın görünüyor, çünkü oğlunun boşanması ve ikinci evliliği yapması oldukça dindar olan

¹⁰⁹ Loser – (ing.) kaybeden kimse

annesi için büyük bir darbe idi. Büyük olasılıkla, Macej'in eski eşi Maria da Macej'in ölümünden önce onu ziyaret etmişti. Günümüzde, Macej'in öldüğünde neden yalnız olduğunu ve ikinci eşi Beata'nın o anda nerede bulunduğunu söylemek mümkün değildir.

Marek babasını hatırlıyor muydu? Evdeki fotoğrafına baktığında babası Macej'in yüzü Marek'e tanıdık geliyordu. Ancak onunla ilgili çok belirgin olmayan anılar kalmıştı. Daha sonra 'Annemin Evi' (Dom mojej matki) adlı öyküsünde Hlasko şöyle yazar:

'...Babamı neredeyse hatırlamıyorum ama anlatılanlardan, tüm yaşamı boyunca kafasında bir ışık yandığını, ama bunun 'aydın!' bir kişinin, parıltından başka bir şey vermeyen bir ateşi olduğunu biliyorum...'

Marek'in öksüzlüğü iki yöndendi. Çünkü Marek yalnızca babasından değil dedesinden de yoksun bırakılmıştı. Ancak çok sevdiği ve adeta taptığı büyükannesini görebiliyordu. 1945 yılında on bir yaşındaki Marek anı defterine şöyle yazıyordu:

'...Sene 1939. O yılı hiçbir zaman unutamam. O yıl iki talihsizlik yaşadım – özgürlüğümü ve babamı kaybettim...'

Czyżewski, Marek'in yazgısını anne ve babasının ayrılmasının etkilediği düşüncesi, gerçeği yansıtmamadığı altını çizmektedir. Annesi ile babası, birbirlerinden nefret etmeksizin, sessizce boşandılar. Annesi, eski kayınvalidesi ile yaşamı boyunca ilişkisini sürdürdü. Babasının resmi, başka bir kadınla evlendikten sonra bile annesi ile yaşadığı evde sürekli durdu.

Kışın süren savaşın ilk yılında Marek, böylesine dondurucu kış soğukunda yakacağın ve elektriğin yeterli olmadığını, açlığın ve soğukun ne olduğunu öğrenir. O yıl yalnızlık içinde geçer, çünkü akrabalarından uzak bir bölgede oturmaktaydılar. Maria tüm gününü çalışarak geçiriyor, küçük Marek ise okula gitmiyordu ve oynayabileceği bir arkadaşı yoktu. Marek'in karakterinin oluşumunda, annesinin savaş gibi zor koşullarda bile verdiği eğitimin rolü büyüktü.

Birçok biyografi yazarı, Hlasko'nun kişiliğinin, dünyaya bakışının Stalin yönetiminin Polonya'yı etkilediği dönemde oluştuğunu, ilk yaşam deneyimlerini o

günlerde yaşadığını belirtmektedirler. Ancak Czyżewski'nin belirttiğine göre, durum böyle değildir. Tüm kuşağı olduğu gibi, Marek'i de biçimlendiren savaştı. Savaş, bazı kişilerin ceza görmeksizin, herkesin gözü önünde insanları vurduğu ve öldürdüğü; yaşama tutunabilmek için yalan söylemenin gerekli olduğu acımasız bir dünyayı Marek'e göstermişti. Varşova'da yaşarken Hłasko, Varşova gettosunda küçük çocuklara bile acımayan Alman yanlısı polislerin ve faşistlerin acımasız davranışlarına ve cinayetlerine tanık olmuştu. Savaş, küçük Marek'te, üniformalı kişilere karşı genel bir korku uyandırmış ve bundan 1997 yılında yayınlanan 'Amerika'dan Mektuplar'(Listy z Ameryki)¹¹⁰ adlı kitabında söz etmiştir.

Varşova yakınlarındaki Złotokłos köyünde, 1943 yılına kadar ara sıra yapılan kısa tatiller, Marek ve ailesi için büyük bir rahatlamaydı. Bu geziler, savaşın dehşetini biraz olsun unutmalarına yardımcı oluyordu.

Bu sıralarda, Mariya'nın Marek'e yakın bir tanıdık olarak tanıştığı Kazimierz Gryczkiewicz, onların yaşamına girdi. O dönemde Marek, annesiyle olan mutlu birlikteliklerinin tehlike altında olduğunu hissetmemiş ve karşı çıkmamıştı. Ayrıca, sokaklarda sayısız çetenin bulunduğu bu tehlikeli dönemde evde bir erkeğin bulunması çok uygundu. Kazimierz, Marija'dan 13 yaş büyüktü ve ona delicesine aşıktı. O, Marek'e akşamları Carol Maya'nın macera öykülerini okuyarak kitap sevgisi aşıladı. Marija'nın Złotokłos'taki evinde ve Varşova'daki dairesinde de bir çok kitap vardı. On yaşındaki Marek, kitapları kendisi okumaktansa başkasının okumasını tercih ediyordu. Kraszewski, Sienkiewicz, Żeromski, Conrad, London ve Curwood gibi tanınmış yazarlarla o sıralarda tanışmıştı.

'Yirmilik Güzeller' adlı uzun öyküsünde Hłasko şöyle yazar:

'...Bütün suç, okumam için kitap veren annemde. Öyle ki, bu benim için bir alışkanlık haline geldi...'

Varşova'nın Almanlar tarafından işgali sırasında Marek okula başladı. Okula başlama tarihi tam olarak bilinmiyor. Birçok belge, Varşova Ayaklanması sırasında yok olmuştu. Yalnızca aile arşivinde, diğer okullar dışında, rahipler tarafından

¹¹⁰BKZ: Marek Hłasko *Listy z Ameryki. (Amerika'dan mektuplar): Çocuklar(Dzieci) adlı yermeli fıkra*, Da Capro, Warszawa, 1997

kurulan aziz Kazimierz okulunun bünyesinde bulunan okula da devam ettiği belirtilmektedir. Bu okula ilişkin anılarını ‘Yirmilik Güzeller’ (‘Piękní dwudziestoletni’) adlı eserinde anlatır:

‘Savaş sırasında Varşova’da Tamka’da bulunan rahip okuluna gidiyordum. Orada, en kötü öğrencinin başına kağıttan yapılma eşek kulaklı takke giydirmek gibi bir gelenek vardı. Ben bu takkeyi sürekli takıyordum...’

1944 yılında, Varşova Gettosu’nda meydana gelen ayaklanma sırasında Maria’nın Marek ile birlikte yaşadıkları ev tamamen tahrip olur. Bunun üzerine, Maria’nın Częstochowa’da yaşayan yakın arkadaşı İrena Kozłowska’nın yanına taşınırlar. Orada, 1945 yılının Mart ayı sonuna kadar kalırlar.

Annesiyle birlikte giden Marek, Varşova’da, çocukluğuyla birlikte, kitaplarla, oyuncaklarla dolu evi, tanıdık avlu ve sokakları da bırakmak zorunda kalmıştı. Kendisini evinde gibi hissettiği yerlerden ayrılmıştı. Anılarında, Marek alışık olduğu çevreden koptuktan sonra, artık hiçbir yerde kelimenin tam anlamıyla kendisini rahat hissetmediğini belirtir.

Częstochowa’ya geldikten sonra Marek, İrena’nın kızı Ala’yla arkadaş olmuştu. Marek’ten yalnızca iki yaş büyük olan bu kız, onun için hem kız kardeş, hem arkadaş, hem sırdaş, aynı zamanda da ilk kez duygusal olarak yakınlık duyduğu bir insandı. Yıllar sonra son öyküsü olan ‘Her Gün Pilav Yapın’ (‘Palcie ryż kaźdego dnia’)’ da Hlasko şöyle yazar:

‘... Anderson ise, onun koyu saçlarına ve güzel gözlerine, dolgun dudaklarına, özellikle kadının yüzü, hatta kırlangıç kanadını anımsatan düz ve kara kaşlarının güneşten yandığında daha da belirginleşen burnunun kenarındaki küçük yara izine dönüp bakıyordu... ’

Burada büyük olasılıkla, Ala’nın portresinin çizildiği söylenebilir.

Bu sıralarda Marek’te uçaklara karşı bir ilgi baş gösterdi. Andrzej’ye yazdığı mektuplarda bundan söz etmekte, hatta kendisine uçak resimleri göndermesini rica etmektedir.

1945 yılında Czestochowa’da yaşıyan 11 yaşındaki Marek günlük tutmaya başlar. İlk notunu 12 Şubat’ta kaydeder. Bu tarih, Hlasko’nun biyografisi için çok önemlidir. Çünkü o günden beri küçük çocuk bir yazar olmaya başlar. Hlasko, 1 ay boyunca neredeyse her gün o günlüğe düşüncelerini kaydeder. Marek’in günlüğünü, onun uzaktan kuzeni olan Zyta Kwiecińska tarafından ‘Sizlere Marek’i Anlatacağım’ (Opowiem wam o Marku)¹¹¹ adlı kitabında yayınlamıştı.

Bir günlük yazma düşüncesi aslında bir oyun sırasında ortaya çıkmıştı. Ala ile Marek okula gitmedikleri için boş zamanları çoktu. Gün boyunca yaşadıkları olayları günlüklerine yazarak gün bitiminde birbirlerine okumak üzere anlaştılar. Marek, notlarını çok büyük bir titizlikle yazmaya başladı. Kısa süre içerisinde, yazdığı notların dışında, küçük öyküler de günlükte yer almaya başladı. Kendisinin belirttiğine göre bunlar deneme özelliği taşıyan öykülerdi.

1945 yılının Ocak ayında Sovyet orduları Czestochowa’ya girerek kenti işgalden kurtardı. Savaş bitmek üzereydi ve Maria, arkadaşı İrena’ya daha fazla yük olmak istemiyordu. Mart ayının sonunda Maria, iş ve kalacak yer bulmak umuduyla, ailesinin bir kısmının da taşınmış bulunduğu Chorzowa-Batory kentine hareket eder. Uzaktan kuzeni Zyta da, Chorzowa’da akrabalarıyla birlikte kalıyordu. Ancak Zyta, Marek’in kalbinde Ala’nın yerini alamadı. Günlüğünde şöyle yazıyor Marek:

‘...Annem ve Zyta ile sinemaya gittik. Zyta hoş, canlı ama çok akılsız. Film çok sıkıcı ve aptalcaydı (...) hiçbirisi kız kardeşim Ala’nın yerine geçemez. Ha, ne yapalım, demek ki bu, kendini bile idare edemeyen 11 yaşındaki bir insanın kaderidir. Ala’cığım!!!!...’

Haziran başında Maria Hlasko, Marek ile birlikte Białystok kentine taşınır. Burada Kazimierz Gryczkiewicz, bir sigorta şirketinde bir göreve başlar. Kısa sürede Maria da aynı kurumda iş bulur.

Temmuz’da Maria ile Kazimierz birlikte yaşamaya başladılar. Sonunda Kazimierz’in hayalleri gerçekleştiği andan itibaren Marek için bir kabus başlar. Annesi, her zaman Marek’in en sevdiği, en değerli insan olduğunu söylerdi. Ancak

¹¹¹ Zyta Kwiecińska, *Opowiem wam o Marku*, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław, 1994.

artık yakından tanıdığı, ama yine de yabancı biri aralarına girmişti. Sanki annesi üzerinde bir hakkı varmışçasına davranıyordu. Her zaman açık olan yatak odasının kapısı artık kapalıydı. Marek kendisini gereksiz biri olarak görüyordu. Buna dayanamazdı ve çatışma kaçınılmazdı.

1945 yılı 30 Haziranında Marek Białystok'taki okulun beşinci sınıfını bitirdi. Notları fena değildi, zayıf notu yoktu. En iyi notları disiplin, beden eğitimi ve Lehçe derslerinden almıştı.

1946 yılının Ocağında Maria Hlasko ile Kazimierz Gryczkiewicz Białystok'taki işlerinden ayrılarak Marek ile Wrocław kentine taşındılar. Wrocław'da, Sępolno semtinde Borelowsky sokağındaki bir daire'de 1950 yılına kadar yaşadılar.

Okul tatil edilmişti ve kuzeni Andrzej yanındaydı. Karartmalar, gece sokağa çıkma yasaklarına karşın gölgelenmeyen bir özgürlük sevincini yaşıyorlardı.

Sonunda okula gitme zamanı geldi. Marek okula gitmeyi pek sevmiyordu. Sık sık taşındıkları için çok okul değiştirmek zorunda kaldığına karşın Marek, okula sürekli gitmiş, hiç sınıfta kalmamıştı; fakat sekizinci sınıfta her şey değişti.

Okul boyunca Marek, arkadaşlarından hep uzak duruyordu. Altı buçuk yaşında okula başladığı için onlardan hem yaş hem de görüntü olarak daha küçüktü. O yaştaki bazı fotoğraflarında çocuksu görünüyor, hatta kız çocuğuna benziyordu. Yaşıtlarında olan güç, beceri ve olgunluk eksikliğini, arkadaşlarına ve öğretmenlerine karşı saldırgan ve kavgacı tutumuyla telafi etmeye çalışıyordu; bundan dolayı da giderek başarı düzeyi düşüyordu. Sigara içiyor, arada da alkol alıyordu. Sanki içindeki kırılganlığı, duygusallığı dış dünyadan saklamak için sert bir görünüm içine girmeye çalışıyordu.

1946 yazında, uzun süredir hayal ettiği Wrocław'daki İzci (Harcerzy) birliğine yazılmıştı. Girmeyi çok istediği için, belgelerde kendisini bir yaş daha büyük göstermişti. Sınavlar, toplantılar ve eğitim sırasında önceleri çok hevesliydi. İzcilik onun için bir mit, bir macera hayaliydi. Ancak zamanla, kamp yaşamının ve toplantıların düşündüğü kadar ilginç, hocaların da ideal olmadığını fark etmeye

başladı. Hayatında ilk kez - ama asla son kez değil - bir hayal kırıklığına uğradı. Hlasko'nun yaşamı hep böyle geçecekti – önce ideal hayaller kuracak, sonra, gerçeklerle karşılaşınca, hayal kırıklığı yaşayacaktı.

Evde durum tatsızlaşıyor. Üvey babasıyla çatışyordu. O kadar farklılardı ki. Aklına estiği gibi davranan, benmerkezci, çok hareketli, ilgi çeken şeyler uğruna günlük görevlerini ihmal etmeye hazır olan Marek ile çok daha yaşlı, ilkeli, sorumluluk sahibi, çoğu zaman sıkıcı; ancak Maria'yı gözetken, üstüne titreyen Kazimierz. Aralarında nefret yoktu, ancak çok küçük günlük çatışmalar oluyordu. Kazimierz, Marek'i yetiştirmek için çaba gösteriyor, o ise annesini kıskanıyor, dikkatleri üstüne çekmeye çalışıyordu.

Maria çözüm bulamadığı takdirde aile içindeki bu durumun ve Marek'in okulda karşılaştığı sorunların çok kötü sonuçlar verebileceğini anlıyordu. Oğlunu önce yatılı bir okula göndermeye karar verdi. Ancak planları sonuç vermeyince, Marek eğitim yılı sona erene kadar Wrocław'da acı çekerek yaşamak zorunda kaldı.

1948 ders yılı bittiğinde 14 yaşındaki Marek diplomasını alamadı.

Aynı yıl, Eylül ayında Ticaret ve Yönetim Lisesine yazıldı, ancak orada Kasım ayına kadar durabildi.

1949 yılın Mart ayında Legnica'da bir yatılı okulda okumaya başladı. Yıl boyunca Marek yurttan kaldı. Annesine yazdığı mektuplarda sürekli hastalandığını, okuldaki yemeklerin kötü olduğunu ve annesini çok özlediğini yazıyordu. Bu öğrenim yılı bitiminde diplomasını alabildi. Yazın da annesi ile Kazimierz Gryczkiewicz evlendiler. Evlilik çok şey değıştirmede. Sonuçta Maria ile Kazimierz dört yıl birlikte yaşadılar ve Marek, kendisinin de belirttiği gibi 'annesini yitirme duygusunu benimsemişti'. Hatta yazdığı mektupların birinde evlenmelerini bile önermişti.

Aynı yıl Eylül ayında Marek Varşova'daki Teknik Tiyatro Lisesine başladı. Bir yıl okuyup öğrenimini bıraktı ve Wrocław'a geri döndü. 31 Ocak'ta Maria'ya, Lise Müdürlüğünden, Marek'in 'okul prensiplerini aşığıldadığı, disiplini ihlal ettiğ ve

okul arkadaşlarını ahlaksal olarak kötü yönde etkilediği için' eğitimden uzaklaştırıldığına dair bir yazı geldi.

Marek okula devam edemedi. On altı yaşındaydı ve bir iş bulmak zorundaydı. 1950 yılında Wrocław'da bir nehir tersanesinde işe başladı. Aynı zamanda da sürücü kursuna yazıldı. Burada yine, daha büyük görünmek için doğum tarihini 1933 olarak belirtti (ehliyetinde doğum tarihi 1933 olarak yazılmıştı.). Yazın da, kursu bitirir bitirmez şoför yardımcısı olarak çalışmaya başladı. Kısa süre içinde araba kullanmayı iyice öğrendi. Dikkat çekmeyi çok seviyor ve sokaklardaki insanlara hava atarak araba ile Andrzej'in yanına geliyordu. Hłasko'nun karakterinde iki belirgin özellik vardı; bir yandan toplumla çatışırken, diğer yandan beğenilmek ve onaylanmak arzusundaydı.

Hłasko, işine okumaktan daha ciddi sarıldı. Bunu izleyen üç yıl boyunca hiçbir işten çıkarılmadı, ancak kendi isteğiyle ayrıldı.

15 Kasımından Aralık sonuna kadar 'Paged' Devlet Ağaç İşletmesinde Bystrzycy merkezinde bir buçuk ay çalıştı. Fakat kendisini kavgacı, cesur ve güçlü bir erkek olarak göstermeye çalışan şımarık annesinin kuzusu için bu, çok uzun bir süreydi. 'Bir Sonraki Cennete Gitsin' ('Następny do raju') adlı öyküsünde o dönemi, tüm yaşamı ormandan ağaç taşımakla geçmiş bir kişi gibi, artistik ve inandırıcı bir tarzda yansıtır.

1950 sonunda Maria ile Kazimierz Varsova'ya taşındılar. Marek de onlarla birlikte gitti. Wrocław'daki bahçeli, beş odalı, geniş daireden sonra burası ona çok küçük geldi. Toplam 35 metre kare olan bu evde saklanacak, yalnız kalacak yer bulamadı. Marek ile üvey babası arasındaki gerginlik git gide artmaktaydı. Hłasko, geç saatlere kadar dışarıda olmak, Kazimierz ise daha sık uzun iş gezilerine gitmek için çabalıyorlardı. Maria, oluşan bu tatsız ortamda, sağlık sorunlarını gidermek için ara sıra Ruh ve Sinir Hastalıklar hastanelerinde tedavi görmek zorunda kalıyordu.

Marek, 1951 yılının 26 Şubatında bir inşaat firmasında geçici bir iş buldu.

27 Nisanda Sanayi İnşaat Derneği 'Metrobudowa' ('Metro İnşaat') adlı şirkette çalışmaya başladı. Şöförlük, Marek için fazla çekici bir iş değildi. Fakat

karnını doyurması için para kazanması gerekiyordu. Kendisine yabancı olan bir ortamda bunalıma girmemek için deneme yazmaya başladı. Hlasko'nun ilk öyküsünü 18 yaşında yazdığı söylenebilir. Bu öykünün adı 'Sokolowska Garajı' ('Baza Sokołowska') idi.

Hlasko ailesine ara sıra yardım eden Stefan Łoś¹¹², Wrocław'daki yazarlar birliğinde gerekli bağlantıyı sağladı. Hlasko, Polonya Yazarlar Birliği'ne yazdığı denemeleri gönderdi. Aralık ayında da Bohdan Czeszki'den¹¹³ çok önemli bir eleştiri mektubu aldı.

1952 yılında, 'Metrobudowa'da çalışırken, aynı zamanda 'Trybuna Ludu' (Halk Kürsüsü) gazetesinde işçi muhabirliği yapıyordu.

1952 yılının Marek'in yaşamında özel bir yeri vardır; o yıl Wanda adlı bir kıza aşık olmuştur. Polonyalı yazar ve gazeteci Barbara Stanisławczyk 2010 yılında yazdığı 'Marek Hlasko'nun Aşk Oyunları' (Miłosne Gry Marka Hlaski) adlı kitabında Wanda'nın Marek'i daha önce de tanıdığını, Wrocław'da okul arkadaşı olduğunu ileri sürmektedir.¹¹⁴ Wrocław'daki Wanda ile Varşova'daki Wanda'nın aynı kişi olduğuna dair bu iddia, Czyżewski tarafından eleştirilse de, Marek'in Varşova'da kendisinden yaşça büyük ve küçük bir çocuk annesi genç kadına aşık olduğu bir gerçektir.

Marek'in, yaşıtları diğer gençler kadar kızlarla tanışma olasılığının çok düşük olduğunu belirtmek gerekir. Marek'in yaşıtları lisede okuyarak dans partilerine katıldıkları, kız arkadaşlarıyla el ele tutuşarak şiirler üzerine tartıştıkları sırada, 16 yaşındaki Marek şoförlük yapmaya başlamıştı. Kadınlara hiç değer verilmeyen ve ancak hayat kadınları ile ilişki kurulan bir ortama düşmüştü. Böyle bir ortamda Wanda gibi bir kıza rastladı ve delicesine aşık oldu. Onu, teyzesi Jadwiga Jraczewska¹¹⁵ ile tanıştırdı. Ancak, evlenme teklifi ettiyse de Wanda bu teklifi reddetti. Ayrılmalarından birkaç yıl sonra Wanda yine Marek ile görüşmek isterse de,

¹¹² 50. Yılları sırasında Wrocław Polonya Yazarlar Birliği Şube Başkanı

¹¹³ Polonya yazarı, senaryocusu ve pubsitsisti

¹¹⁴ Barbara Stanisławczyk, 'Miłosne Gry Marka Hlaski' Dom wydawniczy Rebis, Poznań, 2010, S.9-

10

¹¹⁵ A.g.e., s.11

Marek bu ilişkiyi geçmişte bırakmayı tercih edecektir. Ayrılmalarından yıllar sonra yazdığı ve duyguları içtenlikle yansıttığı ‘Hatırlıyor musun, Wanda’ (Pamiętasz, Wanda) adlı tek lirik öyküsünde bu mutsuz aşkı anlatır. 1952 yılında yazılmış bu öyküyü, Marek, daha sonraları fazlasıyla acemice ve içli bulur. Söz konusu öykü, Hłasko öldükten sonra, 1981’de annesi tarafından yayımlanır.

Marek, şoförlerin kaba ortamında, okulda olduğu gibi, herkesten uzak duruyordu. Reddedemediği için içki içmeye başladı; aslında güçlü bir erkeğin içki içmesi gerektiğine de inanıyordu. Ancak, yanlış bir şey yaptığının farkındaydı ve utanıyordu. Üvey babası Kaziemirz’e yazdığı mektubunda bu durumu şöyle anlatır:

‘...Massa¹¹⁶, son ayyaşlığımın bana ne kadar mal olduğunu bilemezsin (...) iyi ki buna artık son vereceğim. Ne kadar değersiz insan olduğumu ancak şimdi anlıyorum. Bunu bilmek ne kadar acı verici. Yine de farklı olmak için çalışacağım. Çok zor olacak ama denemeye değer...’

1953 yılında Yazarlar Birliği’nde çalışan Igor Newerly¹¹⁷ ile bağlantı kurar. Genç yazarların koruyucusu olarak görülen Newerly, Hłasko’un yeteneğini fark eder. Marek ondan, kendisine şoförlüğü bıraktıracak ve yalnızca yazarlık yapma imkanı sağlayacak burs sözünü alır.

Nisan ayında Marek Hłasko şoförlük yapmayı bırakır. İlkbahar ayları boyunca Polonya Yazarlar Birliği’nden burs alır. Genç yazarlar derlemesi için yazdığı metnin yayımlanmasını bekler. Mayıs ayı başlarında, kendini yalnızca yazmaya adanmak amacıyla Wrocław’a gider. ‘Baykuş, Fırıncının Kızı’ (Sowa, córka piekarza) adlı öyküsünde adı geçen ‘Wuj Józef’, yani Józef Czyżewski’nin yanında kalır.

19 yaşına gelen Hłasko erkekçe bir görünüme karşın hala bir çocuk yüzlüydü. Marek, ciddi yüz ifadesi, çatık kaşları, ağzında sigarası, yakası kalkık ceketi ile kendisine görmüş geçirmiş bir insan havası veriyordu. O sıralarda,

¹¹⁶ Massa – Marek küçükken Kazimierz’in ona sesli okuduğu Afrika’da yer alan macera öykülerinin ana kahramanı beyaz beyefendi idi. Afrika’lılar ona ‘Massa’ diyorlardı. Marek insanlara takma adları vermeyi çok severdi. Annesinin hayranına bu şekilde hitap etmeye başladı.

¹¹⁷ Igor Newerly, aslında Igor Abramow-Newerly (24.03.1903 – 19.10.1987) – Polonyalı yazar ve öğretmen.

Marek'in benzemeye çalıştığı öne sürülen James Dean veya Humphrey Bogart'ı tanıması imkansız olduğunu belirtmek gerekir.

Bu dönemde 'Marymont Sonatı' (Sonata marymoncka) başlıklı uzun bir öykü planlamaktaydı. Yazmış olduğu bölüm, öykü olarak annesi tarafından 1981 yılında yayımlanır.

Aynı yılın 9 Temmuz'unda koşuk ve mizahi bir biçimde çaydanlık arama serüvenini yazar. Bu onun ilk ve son şiir yazma denemesiydi.

Bu dönemde, kendisinden 6 yaş büyük, evli ve küçük bir kızı olan, Yazarlar Birliği'nde sekreter olarak çalışan, Anna Kruszevska-Kudelska ile bir ilişki yaşar.

Eylül başlarında, Teresa Czyżewska'nın evinde istediği tempo ile çalışmadığı için Marek, kimseye haber vermeden, önce Stefan Łoś'un yanına, daha sonra da kiracı olarak Smoluchowskiego sokağına taşınır.

Daha önce Wanda'ya olduğu gibi, Anna'ya da evlenme teklif ederse de yine red cevabı alır. Kaçınılmaz ayrılıktan birkaç yıl sonra, 'Haftanın sekizinci günü' ('Ósmy dzień tygodnia') adlı öyküsünden uyarlanan bir filmin çekimi için, gelecekteki eşi Sonia Ziemann ile birlikte Wrocław'a gelir. Anna ile karşılaştığında ona, *'Haneczko, bu Sonia. Ancak sen, yaşamımın en güzel sayfası olarak kalacaksın'*¹¹⁸ demiştir.

'Baykuş, fırıncının kızı (Sowa, córka piekarza) başlıklı öyküsünde Hłasko, 1953 yılında Wrocław'da yaşadıklarını betimler. Anna ise kendisini bu öyküdeki Weronika karakteri ile özdeşleştirir.

Hłasko yaşamı boyunca sürekli okudu ve ilgisini çekecek, kendisi için önemli olabilecek kitapları belirlemeye çalıştı. Dostoyevski'nin eserleriyle tanıştı. Marek'in dostları ve yakınları anılarında, Marek'in o güne kadar yazılmış en önemli ve en korkunç eser olarak tanımladığı 'Ecinniler' in uzun fragmanlarını ezbere anlatabildiğini yazmaktadırlar.

¹¹⁸ Barbara Stanisławczyk. *Miłosne Gry Marka Hłaski (Marek Hłasko'nun Aşk Oyunları)* Dom wydawniczy Rebis, Poznań, 2010, s. 31

Aralık ayında *Iskra* (Kıvılcım) yayınevi ile bir anlaşma imzalar ve 1380 zloty tutarındaki ilk telif ücretini alır. Bununla birlikte, Hłasko'nun ailesi, kendisinden sürekli para talep etmeye başlar ve Marek yaşamı boyunca bununla mücadele etmek zorunda kalır.

1954'te Hłasko, Wrocław'dan Varşova'ya taşınır. Ailesinin yanında değil, eski ve yeni edindiği arkadaşlarının yanında yaşamıştır.

Aynı yılın Nisan ayında 'Sokolowska Garajı' (Baza Sokołowska) adlı öyküsü bölümler halinde *Sztandar Młodych* (Gençlerin Bayrağı) adlı dergide yayımlanır. Mayıs ayında *Iskra* (Kıvılcım) gazetesi tarafından *Yazarlar Antolojisi* bastırılır ve 'Sokołowska Garajı' da bu kitapta yer alır. Bu öykü, Hłasko'nun kitap halinde yayımlanmış ilk eseridir. (Buna karşın ilk yayınlanmış eserinin 'Pierwszy krok w chmurach' (Bulutlarda ilk adım) adlı öyküsü olduğu, 'Sokolowska Garajı' nın ise ilk yayını kabul edildiği öne sürülmektedir). Bundan sonra, öykülere ağırlık vererek daha yoğun bir biçimde yazmaya başlar.

31 Ocak'ta Igor Newerly, *Nowa Kultura* (Yeni Kültür) adlı dergide Marek Hłasko'ya yönelik bir makale yayımladı. Bu makale sonrasında, motor yağına bulaşmış elleriyle yazmaya başlayan Marymont'lu bir genç üzerine yaratılan efsaneye herkes inanmıştı. Böylece, Hłasko Efsanesi denilen bir mit yaratılmış ve bu mitin yaygınlaşmasında Hłasko'nun da etkisi olmuştur.

Sztandar Młodych (Gençler Bayrağı) dergisinin 11. Sayısında Zbigniew Witkowski adlı bir okurun öfke dolu bir mektubu yayınlandı. Witkowski mektubunda, Hłasko'nun dilini bayağılıkla ve kabalıkla suçlamıştı. Fakat Hłasko'nun popülerliği, sanki bu okura inat olsun diye artmaya başladı. Bunda ya Genç Yazarlar Kurulu tarafından yazılmış bir eleştiri yazısının etkisi olmuştu veya o dönemde Polonya'nın böyle yetenekli bir genç yazara ihtiyacı vardı. Belki de Marek'in karizması burada rol oynamıştı ya da bunların hepsi bir araya gelmişti.

Hłasko'nun şöhreti kadınların dikkatini çekmeye başladı. Bu da geçmiş yıllarda aşkta uğradığı yenilgileri telafi ediyordu. Artık Hłasko değil, kadınlar ondan karşılık bekliyor, aşk mektupları yazıyor, dikkatini çekmeye çalışıyorlardı.

Fakat şöhretin kötü bir yanı da vardı. Tanıdığı herkes ona bir kadeh içki ısmarlamayı bir borç biliyordu. Ünlü bir yazar olan Jerzy Andezijewski bile yetenekli gençle tanışmak için Hłasko'yu Vistül gezintisine değil, ikinci sınıf meyhaneye votka içmeye davet etmişti.

1955 yılı başlarında, Hłasko, alkolden ve böyle bir çevreden uzaklaşmak, normal bir ortamda çalışabilmek için Varşova'nın banliyö semtlerinden birisine taşınır. Orada yaz sonuna kadar kalır. Bundan sonra gazetelerde ve süreli yayınlarda öyküler ve düz yazı fragmanları yayınlanmaya başlar. Nisan ayında 'Mektup' (List) ve 'Asker' (Żołnierz) adlı öyküleri yayınlanır. Mayıs ayında onları *Po prostu*'da (Olduğu Gibi) yayınlanan 'İşçiler' (Robotnicy), 'Pencere' (Okno) ve 'Yolda İki Adam (Dwaj męzczyźni na drodze) izler.

Temmuz ayında *Przegląd Kulturalny* (Kültüre Toplu Bir Bakış)' da 'Altın Sonbahar' (Złota jesień) adlı, Hłasko'nun adlandırdığı gibi 'bir uzun öykünün fragmanı' yayınlandı. Eylül'de *Nowa Kultura* 'Okul' (Szkoła) adlı öyküsü yayınladı. Aynı öyküyü *Trybuna Mazowiecka* (Mazowiecka Kürsüsü)'da yayınladı. Temmuz ayının sonlarına doğru *Sztandar Młodych* 'Güzel Bir Nehrin Üzerindeki Gece' (Noc nad piękną rzeką) adlı öyküsü yayınladı.

Bu öykülerde, yalnızca Hłasko'ya özgü ve Hłasko ile özdeşleşecek stil ve dil oluşturulmuştur.

Mart ayında, unutulmuş, terk edilmiş ve Hłasko'nun yaşamında rolü sona ermiş tüm kişilerle aynı sonu paylaşan Stefan Łoś ölmüştü. O, sevgili öğrencisinin ilk parlak başarılarına tanık olamadı. Ağustos ayında 'İşçiler' adlı öyküsü, Varşova'da düzenlenen Uluslararası Öğrenci ve Genç Yazarlar Festivali adlı bir yarışmada 'Nagroda Pracy' (İş Ödülü)'nü kazandı.

1 Eylül'den itibaren Hłasko, *Po prostu* gazetesinin yazı kuruluşunda işe başladı ve orada fıkralarını ve öykülerini yayınladı.

Varşova sosyetesini ve seçkinleri arasında Marek bir kadınla tanışır ve 1966 yılında onun hakkında şu sözleri söyler:

‘...Hayatımda bir kez aşık oldum. 17 yıl önceydi ve sonrasında, sürekli kendim için bir yanılsamayı yaratmaya çalışsam bile hiç kimseyi bir dakikalığına bile sevmemiştim. Beni tanıyan ve hatırlayan herkes Hania ile ayrıldığımda edebiyatın bile beni artık ilgilendirmediyi bilir.’

Bu sözleri adadığı Hania Golde – yazar salonlarının efsanevi kişisiydi. Sıra dışı, güzel, kültürlü, sıradışı mizah duygusuna sahip bu kadın Marek ile tanıştığında evliydi ve iki küçük kızı vardı. Hłasko’dan yaklaşık 10 yaş büyüktü, fakat yirmi yaşlarında görünüyordu. Onlar için, ‘sevilen ve tapılan iki kişi karşılaştı, ama aşklarını sürdüremediler’¹¹⁹ deniyordu. Hanna, kocasından ayrılmak istemediği için, ilişkilerine birkaç kez son vermeye çalıştılar. Kesin ayrılık Marek’in gitmesiyle gerçekleşti. Belki de bunun için Hłasko, Hanna’yı hayatının en büyük aşkı olarak anımsıyordu. Çünkü kadınların sürekli ilgisini çeken Marek, Hanna tarafından terk edilmişti.

Mayıs ayında Hłasko, film diyalogları ve senaryoları yazma teklifi alır. Aynı dönemde öykü derlemesinin yayını için *Czytelnik* (Okur) dergisi ile bir anlaşma imzalar.

Yılın sonlarında doğru Marek’in intihar teşebbüsünde bulunduğu dair sıra dışı haberler yayılmıştır. Hłasko’yu yakından tanıyanlar, bunun bir yapıntı veya ‘sarhoşluk anında gelişen bir olay’ olduğu görüşündedirler.

1956 yılında *Twórczość* (Yaratıcılık) adlı aylık dergide ‘İlmik’ (Pętla) adlı öyküsü yayımlanır. Aynı yıl ilkbaharda Marek Hłasko, Varşova’nın Çestohovska sokağında kendine ait bir daireye sahip olur. Mayıs ayında ‘Bulutlarda İlk Adım’ (‘Pierwszy krok w chmurach’) adlı öykü kitabı, 1956 Mayıs’ında ilk kez 10000 nüsha olarak basılır. Kasım ayında aynı dergide ‘Haftanın Sekizinci Günü’ (‘Ósmy dzień tygodnia’) adlı öyküsü yayımlanır. Yurt dışından, eserlerini çevirme ve yayın teklifleri içeren mektuplar gelmeye başlar.

1957 yılı içerisinde Katowice kentinde yayımlanan *Panorama* (Panorama) adlı haftalık dergide bölümler halinde ‘Aptallar Sabaha İnanırlar (Głupcy wierzą w

¹¹⁹ Barbara Stanisławczyk. *Miłosne Gry Marka Hłaski (Marek Hłasko'nun Aşk Oyunları)* Dom wydawniczy Rebis, Poznań, 2010, s. 34

poranek'), sonraki adı 'Bir sonraki Cennete Gitsin' (Następny do raju) başlıklı öyküsü yayımlanır.

Aynı yıl içinde Marek, yaşamında önemli bir yeri olan Agnieszka Osiecka ile tanışır. Bu ilişkinin en ilginç yanı, Agnieszka, Marek'in, Maria Hłasko'nun takdirini kazanan tek sevgilisiydi. sonbahar başlarında Kazimierz nad Wisłą kentinde Agnieszka Marek'i ziyaret etti ve birkaç gün birlikte kaldılar.¹²⁰.

7 Mart'ta *Życie Warszawy* (Varşova Yaşamı) gazetesinde, 'Haftanın Sekizinci Günü' başlıklı öyküyü beyaz perdeye uyarlamak amacıyla, Polonya ile Almanya film stüdyoları arasında anlaşma imzalandığına dair haberler yer almıştır. Filmin çekimleri sırasında Hłasko, filmin başrolünü oynayan Alman aktris Sonja Ziemann ile tanışır.

Aynı dönemde Marek Hłasko'nun öyküleri üzerine iki film daha çekilmiştir. Birincisi, aynı adlı öyküsünden uyarlanan, Wojciech Has'ın yönettiği 'İlmik'. İkincisi ise, 'Aptallar Sabaha İnanırlar' adlı öyküsünden uyarlanan Czesław Petelski'nin yönettiği 'Ölümler Garajı' (Baza ludzi umarłych) dır. Marek Hłasko, yukarıda adı geçen tüm film senaryolarının ortak yazarıydı.

Aynı zamanda da 'Bulutlarda ilk adım' adlı kitabı büyük ölçüde başarılı olmuş, bu nedenle, 1957 yılı içerisinde kitabın 2. ve 3. baskısı yapılmıştır.

1957 yılı Mayısında Hłasko ile Sonia Ziemann arasındaki yakınlık herkes tarafından öğrenilmişti. Büyük olasılıkla, ikisi de bu ilişkiyi geçici bir macera olarak algılıyordu. Bir süre sonra Sonia, Almanya'ya geri döner. Hłasko, 'Mezarlıklar' (Cmentarze) adlı öyküsünü bitirmek üzere yoğun bir biçimde çalışmaya başlar. Sonja ile olan ilişkisi sırasında Hłasko, yetenekli, ilginç, güzel ve kendisinden daha genç Agnieszka ile de görüşmeye devam ediyordu. O zamanki tanıkların, annesinin ve akrabalarının gözünde, Agnieszka, Marek'in yaşamında önemli bir yer tutuyordu.

¹²⁰ Marcin Bielowicz. *Marek Hłasko. Wizerunek medialny - legenda a rzeczywistość*. Lisans tezi, Dziennikarstwo i Komunikacja Społeczna, III rok, Studia wieczorowe, s.15

Ancak, Hana Golde adında üçüncü bir kadın daha ve belki de, yazarın en büyük aşkı olduğunu düşünen başkaları da vardı.

Kitaplardan ve anlatılanlardan öğrendiği dünyayı kendi gözleriyle görmek amacıyla, Hłasko, yurtdışına çıkmayı düşünmeye başlar. İsteğini yerine getirmek için, Yazarlar Birliği'nin başkanı olan Antoni Słonimski'ye mektup gönderir.

Başka bir ülkeye gitmek istemesinin nedeni, Hłasko'nun, başarısını İwaszkiewicz, Andrzejewski, Bereza gibi ünlü yazarlara borçlu olduğuna dair söylentilerin yazar salonlarında bilinçli olarak yayılması ve bunlardan uzaklaşmak arzusu da olabilir. Üstelik parasını savurduğu ve alkolik olduğu gibi söylentiler de yazarın peşini bırakmıyordu. Ayrıca, öykülerinin Andrzejewski tarafından yazıldığı ve Hłasko'nun altında yalnızca imzasını attığı söylentileri yazarın üzerine atılan en acı verici iftiraydı. Tüm bunları görmezden gelemeydi Marek. Belki de, Polonya'da oluşan ortamdan uzak, söylenti ve dedikoduların olmadığı bir yerde yazarlığının değerini ölçmek, sert bir biçimde de olsa, yan tutmadan insanları değerlendiren bir dünyaya kaçmak istiyordu.

1958 yılı 11 Ocak ayında Marek Hłasko Yayıncılar Birliği Edebiyat Ödülü'nü kazanır ve aynı yıl 20 Ocakta 'İlmik' filminin galası gerçekleşir.

20 Şubat'ta, bir önceki yıl planladığı gibi, bir iki aylığına Paris'e gider. Bu geziyi, Edebiyat Enstitüsü'nün daveti üzerine gerçekleştirir.

İlk dönemde Enstitünün ve *Kultura* dergisinin Maisons Laffitte'de bulunan lojmanında kalıyordu.

Mart ayının sonlarında, 'Mezarlık' ve 'Sonraki Cennete Gitsin' öyküleri tek cilt halinde yayınlandı. Yayın masraflarını da Edebiyat Enstitüsü üstlendi. 'Mezarlık' başlıklı öyküsü nedeniyle Edebiyat Ödülünü kazandı.

2.2 1939 – 1968 yılları Arasında Polonya’daki Siyasi Ortam¹²¹.

Hlasko’nun İsrail’e gitmesiyle birlikte, yazarın yaşamında yeni bir dönem başlayacaktır. Bu dönem, ‘mülteci yaşamı’ olarak adlandırılabilir, çünkü yazar artık ülkesine hiçbir zaman dönemeyecektir. Bunun nedenlerini anlamak için, önce o dönemin siyasi ortamına ilişkin kısa bir bilginin verilmesi gerekir.

1939 sonbaharında Polonya Cumhuriyeti’nin kısa süren bağımsızlık dönemi sona ermiştir. Polonyalıları için II. Dünya Savaşı, 1 Eylülde Nazi Almanyasının ve 17 Eylülde Komünist Sovyetler Birliği’nin saldırısıyla iki kez başlamış oldu.

SSCB, Alman işgali altındaki Polonya’nın her açıdan iflas ettiğini öne sürerek, ülkede bulunan Beyaz Rusların ve Ukraynalıların haklarını korumak amacıyla, Kızıl Ordu’yu bu ülkeye konuşlandırdı. Hitler ile Stalin, bu talihsiz ülkeyi bir kez daha paylaşmışlardı.¹²²

Bu iki devlet tarafından sürdürülen totaliter rejimlerin baskısı altında, Polonya halkı, bağımsızlığını, kültürel ve tarihsel mirasını korumak için yeniden savaşmak zorunda kalmıştır.

Savaş, tüm edebiyat ve sanat kuruluşlarını yok etmiştir. Lehçe kitap ve basın yok edilmiş, sinemalar, kütüphaneler, müzeler kapatılmıştı. Ateist rejim bütün gücüyle dine karşı politikasını en kaba biçimde uygulamaya başlamıştır.¹²³ Almanya tarafından işgal edilen bölgelerde olduğu gibi, Sovyetlerin egemen olduğu bölgelerde yaşayan Polonyalı sanatçılar da acımasız baskılara uğramışlardır. Çoğu yazar tutuklanarak, Sovyet kamplarına gönderilmiştir.

1939-1941 yılları arasında yaklaşık 1.5 milyon Polonyalı Rusya’nın kuzey bölgelerine ve Kazakistan’a sürgün edilmiştir. Ostaşkov, Kozielsk, Starobielsk gibi toplama kamplarında birçok Polonyalı seçkin öldürülmüştür. 1940 baharına kadar,

¹²¹ Bu kısım yazarken şu kaynaklar esas alınmıştır. Tymovski M., Keneviç Y., Holster E. *İstoriya Polşi* (Polonya tarihi, Rus.). Moskova, Ves Mir., 2004; Andrzej Werblan. *Stalinizm w Polsce*. Warszawa, 2009; http://tr.wikipedia.org/wiki/Polonya_tarihi

¹²² Neşe Taluy Yüce. *Özgürlük Peşindeki Polonya*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları №398, Ankara, 2004, s. 118

¹²³ A.g.e., 120-121.

çoğunluğunu Polonyalı subayların olduğu esirler, Sovyetlerin İçişleri Halk Komiserliği (NKVD)'nin emri üzerine kitle halinde katledilmişlerdir.¹²⁴

1941'de Almanya, SSCB'ye saldırınca, Polonya ile Sovyetler Birliği arasında, savaşta birbirlerine yardım edeceklerine dair anlaşma imzalanmıştır.

II. Dünya Savaşı bitmek üzereyken, 4 Şubat 1945 ile 11 Şubat 1945 tarihleri arasında SSCB'nin önde gelen tatil yeri Yalta'nın 3 kilometre güneyinde bulunan Livadia Sarayında Churchill (Birleşik Krallık Başbakanı), Roosevelt (Amerika Birleşik Devletleri Devlet Başkanı) ve Stalin (Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri ve SSCB Halk Komiserleri Kurulu Başkanı) olmak üzere 'Üç Büyük''ün katıldığı bir koferans düzenlenmiştir. 'Yalta Konferansı' olarak tarihe geçen bu konferansın başlıca konularından birisi de, Polonya haritasının yeniden oluşturulmasıydı. Yalta Konferansı'nda alınan kararları uygulamak üzere, Haziran 1945'de Polonya'da geçici bir hükümet kuruldu. Polonya'nın sınırlarının belirlenmesine karşın, Polonya halkı, siyasal, toplumsal ve kültürel bağımsızlığını yitirmiştir.

Yalta Konferansı'nda seçimlerin serbestçe yapılması öngörülmesine karşın, Ocak 1947'de yapılan seçimler, Polonya Komünist Partisi'nin baskısı altında gerçekleştirilmiş ve komünistlerin zaferiyle sonuçlanmıştır. Polonya Halk Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Polonya hükümeti, Stalin'in baskısına ABD'nin önerdiği Marshall Planı'nı¹²⁵ redderek, sosyalist ülkeler arasında ekonomik işbirliği ve dayanışma amacıyla 25 Ocak 1949 tarihinde kurulan ve batı ülkelerinde COMECON (Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi) olarak adlandırılan uluslararası örgüte katılma kararı almıştır. 5-8 Ocak 1949'da Moskova'da yapılan görüşmelerden sonra kurulan örgütün merkezi Moskova'daydı. Polonya artık, yalnızca Sovyetlerin çıkarlarını korumak için varlığını sürdürüyordu.

¹²⁴ A.g.e., s. 120

¹²⁵ Marshall Planı - II. Dünya Savaşı sonrasında 1947 yılında önerilen ve 1948-1951 yılları arasında yürürlüğe konan ABD kaynaklı bir ekonomik yardım paketidir. Aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 16 ülke, bu plan uyarınca ABD'den ekonomik kalkınma yardımı almıştır.

Polonya’da, 1945-1955 yılları arasındaki dönem Stalinizm dönemiymi. Özgür düşünceleri tümüyle yok sayan, baskıya ve otokrasiye dayalı Stalinist yönetim, Polonya’ya o dönemde tümüyle egemen olmuştu.¹²⁶

Siyasi olaylar, doğal olarak ülkenin kültürel yaşamını etkilemiştir. 1949 yılında gerçekleşen Polonya Yazarlar Kongresi, ülkenin ulusal ve kültürel değerlerinin Sovyetlerle aynı paralelde olması gerektiğini destekleyen bir karar almıştır. Söz konusu kongre, Stalin Edebiyatına yol açmıştır. Kongre sırasında kabul edilen toplumcu gerçekçilik yönergesi, Polonya Edebiyatını, ilkel içeriğin ve şematizmin çerçevesine hapsetmiştir.

Soğuk savaş dönemi sırasında Polonya, Doğu Blok’u saflarında yer almak zorunda kalmıştır. 1953 yılına kadar süren Stalinizm’in baskısı altındaki Polonya’da işçi sınıfı yönetimde söz sahibi olamamıştır. Katı bir devlet kapitalizmi şeklini almış olan rejim, her türlü muhalefet hareketini şiddet kullanarak ezmiştir. Adı Polonya Halk Cumhuriyeti olan ülkede, halk ancak kağıt üzerinde yönetime ortaktı. Polonya’da sendikalar bütünüyle devlete bağlıydı. Halkın içerisinde Stalin-Bolşevik doktrininin tamamen kök salması için Stalinizm, özellikle manevi ve ideolojik alanda kendisini göstermiştir. Partinin toplumun kültürel alanına sert bir müdahalede bulunması, sanatsal özgürlüklerin kısıtlanması, otoriter düşüncelerin yaygınlaştırılması, Batı’ya hayranlık duymakla suçlanmak gibi eylemler, Stalinizm’in belirtileriydi.

1953 yılında Stalin’in ölümüyle, toplumda özgürlük duygusu uyanmaya başladı. Stalinizm’in açıkça eleştirilmesine imkan sağlanan bu dönemde, Polonya’da sosyalizmin çerçevesinde olsa da, özgürlük ve bağımsızlık umutları belirmiştir. 1953’de SSCB’de Kruşçev’in işbaşına geçmesiyle Polonya’da Stalin karşıtı, yani toplumsal yaşamın tüm alanlarında siyasi açıdan yumuşama (ing. The Khrushchev Thaw) dönemi başladı. Binlerce siyasi tutuklu serbest bırakıldı, baskı kurbanlarının sayısı ve ideolojik sansürün etkisi de azaldı. 1955 yılında düzenlenen V. Gençler ve Öğrenciler Festivali’nde yalnızca sosyalist kuruluşların değil, muhafazakar örgütlerin ve izci derneklerinin üyeleri de katılma hakkını kazanmıştı. Festivalin arifesinde

¹²⁶ Neşe Taluy Yüce. *Özgürlük Peşindeki Polonya*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları №398, Ankara, 2004, s. 136

Varşova sokaklarından kızıl bayrakların, Bolesław Bierut¹²⁷ ve Stalin'im fotoğraflarının kaldırılması kararı alınmıştı. Polonya artık komünist yandaşı bir ülke değil, Avrupa'nın kalbi olan bir ülke olarak siyasal alanda kendisini göstermek istiyordu. Ancak, hükümet içerisindeki anlaşmazlıklar, istihbaratta ve özel birlik kadrolarındaki tasfiyeler devam ediyordu.

1949 yılında sosyalist ülkelere ve sosyalizmin yayılmasına karşı kurulan NATO'ya karşılık olarak, 14 Mayıs 1955 tarihinde Varşova'da, sekiz sosyalist ülkenin imzaladığı 'Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Antlaşması' ile askeri ve siyasal bir birlik olan Varşova Paktı kurulmuştur. Antlaşma Arnavutluk, Bulgaristan, Çekoslovakya, Doğu Almanya, Macaristan, Polonya, Romanya ve SSCB tarafından imzalanmıştı ve 1945 yılında SSCB ile Polonya arasındaki ikili anlaşmayı tamamlar nitelikteydi.

1956 Ekiminde, Gomułka'nın parti genel sekreteri olması, Polonya'da büyük değişikliklerin yapılmasına neden oldu. Polonya Ekimi 1956 (Polski październik 1956) olarak adlandırılan bu dönemi özellikleri, döviz ve altın bulundurma yasağının kalkması, akademik yaşamdan görüşleri nedeniyle uzaklaştırılan pek çok akademisyenin görevlerine geri iade edilmesi, okullara seçmeli ders olarak din dersinin konması, yönetimin istemediği dergilerin yeniden açılmasıdır.¹²⁸

Polonya'da, Stalinist yöntemler artık kullanılmayacaktır, ancak ülke, SSCB'nin etkisi altında kalmaya uzun süre devam edecektir. Gomułka, tarım politikasının değiştirilmesi, kiliseyle ilişkilerin normale dönmesi için çalışmış, işçi sınıfının özyönetimin geliştirilmesini öngören 'Polonya'nın sosyalizme giden yolunun' ideologu olmuştur. Bu yol, Polonya Halk Cumhuriyeti'nde parti tarafından benimsenerek, 1980 yılına kadar hayata geçirilmeye çalışılmıştır.

Hlasko Paris'e gittiğinde, önceleri Polonya'yı demokratikleştirme yönünde uygulanan Gomułka'nın politikası, farklı yönde gelişmeye başlamıştır. *Gomułka gittikçe 'Ekim ideallerinden' uzaklaşmaya başlamıştır*¹²⁹. Hlasko'nun ilk çalıştığı ve

¹²⁷ Bolesław Bierut (1892-1956)– Polonya Halk Cumhuriyeti'nin ilk devlet başkanı.

¹²⁸ Neşe Taluy Yüce. *Özgürlük Peşindeki Polonya*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları №398, Ankara, 2004, s. 139

¹²⁹ A.g.e., s. 139

o dönemde Polonya'nın en ünlü gazetesi '*Po prostu*' (Doğrudan), önceleri desteklediği Gomulka tarafından kapatılmıştır. Baskı ve özgürlükten uzaklaşma eğilimi, aydınlar arasında hoşnutsuzluk uyandırıyordu. Polonya medyasının tepkisini bastırmak için, Jerzy Andezijewski'nin editörü olacağı ve Hłasko'nun düzyazı bölümünün başına geçeceği '*Avrupa*' dergisi de çıkmaya başlamadan kapatılmıştır. Oluşan bu ortamda, Hłasko'nun Batı'ya ilticası, yönetim açısından fazlasıyla kullanılmıştır.

2.3 Hłasko'nun Mülteci Yaşamı

1958'de '*Uluslararası antikomünist edebiyat pazarında*'¹³⁰ Marek Hłasko diye yeni bir ismin ortaya çıkması, Polonya'da hemen tepki uyandırır. 5 Nisan'da *Trybuna Ludu*'da Hłasko'yu kınayan, sert bir makale yayımlanır. 'Bir Haftalık Primadonna' adlı bu makalenin yayınlanması, Marek Hłasko'yu Polonya medyasında gözden düşürme kampanyasının başlangıcı olmuştur. Gazetelerde, Marek'i, 'CIA ajanı', 'Amerika casusu', 'Edebiyat döneği' gibi o dönemde ideolojik açıdan en korkunç suçlarla suçlanan makaleler çıkmıştır.¹³¹ Hłasko, 'işlediği suç!' için iki kez cezalandırılmıştır; ülkesine geri dönmesine izin verilmemekle birlikte, ismi Polonya Edebiyatından silmeye çalışılmıştır.

Polonya'da menkubiyeti sürerken, yazarın Paris'teki Juillard yayınevi 'Le premier pas dans les nuages' (Bulutlarda İlk Adım) başlıklı öykü kitabını yayınlar. Marek Hłasko'nun öyküleri Tel-Aviv'de Yiddish Diline çevrilerek, Kopenhag ve Budapeşte'de yayınlanır.

İlkbahar ile yaz sırasında İtalya'ya, daha sonra Almanya'ya gider. Almanya'da iken yine Sonja Ziemann'a rastlar.

Bu arada, Hłasko'nun pasaport uzatma talebi reddedilir. Üstelik Marek, Polonya hükümeti tarafından ülkeye derhal geri dönme emrini alır. Buna karşın Hłasko, 9 Ekim'de Batı Berlin'e sığınma hakkı ister.

¹³⁰ Skiz , '*Primadonna jednego tygodnia?*' Trybuna Ludu Varşova, 1958, ss. 95-97.

¹³¹ Larin S. '*Ценою жизни (Hayatı Pahasına)*' Novy Mir, 2001. № 4.

1 Aralık'ta Köln'deki 'Kiepenheuer ve Witsch' yayınevi, 'Der achte Tag der Woche' (Haftanın Sekizinci Günü) başlıklı öykü kitabını Almanca yayınlar.

1959 yılı Ocak ayında Marek Hlasko Berlin'den İsrail'in Tel Aviv kentine gider.

Eylül ayında Polonya televizyonlarında 'Ölümler Garajı' filmi yayınlanmıştır. Bu film, 'Aptallar Sabaha İnanırlar' adlı öyküsünün uyarlamasıdır. Bu öykü, daha önce 'Bir Sonraki Cennete Gitsin' adlı kitap olarak yayımlanmıştı. Filmin adı da aynı olmalıydı. Ayrıca, filmin senaryosunun ortak yazarı olan Marek Hlasko'nun ismi film başlıklarında geçmiyordu.

Aynı zamanda da Londra, New York, Paris, Helsinki, Tokyo, Seoul, Stockholm ve Oslo gibi kentlerde öyküleri çevrilip yayımlanmaya devam etmektedir.

Marek'in annesi Maria, oğlunun Polonya'ya hiçbir zaman dönmeme ihtimali olduğuna inanmak istemiyordu. Hlasko'nun geri dönebilmesi için farklı yöntemler bulmaya çalıştı. Devletin üst makamlarına yazdığı mektupların taslakları varlığını korumuştur. Ancak, onları gönderip göndermediği belli değildir. Marek ise annesine gönderdiği mektuplarında yardım istemediğini dile getirmiş, artık göçmen olarak yaşamayı kabullenmişti.

Ancak, ülkesi dışında sürdüğü yaşamı Hlasko'yu, birçok konuda hayal kırıklığına uğrattığını söylemek gerekir. Yazar, Polonya'yı terk ederken, Polonyalıların sürekli umut besledikleri Fransa'nın ve efsanevi Paris'in de, kendisi gibi, komünizmin ne tür bir tehlike olduğunu bildiğine inanıyordu. Ancak, düşündüğünden farklı, soğuk ve yağmurlu bir dünyayla yüz yüze geldi. Burada polis, Arapları dövüyor ve sosyalizmi eleştirenleri nefretle kınıyordu. Savaşın ve sosyalizmden korkmayan Batılı dünya ile yeni bir savaşın korkan Marek, aynı duyguları paylaşıyordu.

İsrail'de, Hlasko'nun kaderini, yaşamının sonuna kadar etkileyecek bir buluşma gerçekleşir. Viyana'da, Esther Steinbach adlı genç bir kıza aşık olur. 'Sizlere Esther'i Anlatacağım' (Opowiem wam o Esther) öyküsünde şöyle anlatır Marek:

‘...ve ben Esther’i düşündüm. Onu ilk gördüğümde, üç yüz kişinin yemek yediği bir salonun ortasında duruyordu. Bir şeyler söylüyordu, ince omuzları bronzlaşmış ve güçlüydü; salondaki tüm erkekler ona bakıyordu ancak bundan haberi bile yoktu; bu bakışları anlamak için fazlasıyla genç ve güzeldi...’¹³²

Esther’in imgesi Hlasko’nun mektuplarının ve öykülerinin sayfaları ile iç içedir. Sürekli onu özler, ayrılımlarından sonra da her zaman dönmesini istemiştir. Esther o zaman on sekiz yaşındaydı. Hlasko, kızın gençliği ve güzelliği ile, Esther ise Slav bir delikanlının egzotik görüntüsü ile büyülenir. Zamanında Sonja ile de olduğu gibi, ciddi bir ilişki değildir bu. Ancak İsrail’den ayrıldıktan sonra Hlasko, Esther’i özlemeye başlar. Bu duygu artık Marek’in peşini bırakmaz ve zamanla bir efsaneye dönüşür.

Yılın sonlarına doğru yazar, bir sürpriz ile karşılaşır. 7 Aralık’ta Hlasko, Londra’dan gelen bir mektuptan, Londra’nın ‘Haberler Ödülü’nü kazandığını öğrenir. Oldukça küçük para ödülüne karşın (300-400 dolar), Marek daha çok manevi açıdan tatmin olmuştu. Bir yıl arayla önemli mülteci kuruluşlarından iki ödül almıştı. Bundan böyle, Varşova’da daha önce almış olduğu Yayımcılar Ödülü’nü dostları aracılığıyla kazandığını, hak etmediğini artık hiç kimse söyleyemezdi.

1960 yılının Temmuzunda Sonja Ziemann İsraile’e gelir. Belli bir süre geçtikten sonra yazar, Sonja ile evlenmeyi düşünmeye başlar. 12 Ağustos’ta Tel Aviv’den Viyana’ya uçar. Sonra da Sonja ile birlikte Almanya’ya, Batı Berlin’e gider. Bu süre içinde Hlasko’nun kitapları Danimarka, Finladiya, Almanya, ABD, İspanya, Hollanda, Yugoslavya’da yayınlanmaktaydı.

1961 yılı Şubat ayı başlarında Marek Hlasko, Sonja’nın rol aldığı filmin çekimlerinin yapıldığı Londra’ya gider. Burada 20 Şubat’ta Sonja ile evlenir. Bu evliliğe huzurlu bir evlilik denemezdi. Birbirlerini seviyorlar, ancak aralarında sürekli ortaya çıkan tartışma ve skandallar, Marek’in kıskançlığı ve sinir buhranları, alkollü iken Sonja’ya el kaldırması yaşamlarını zehir ediyordu.

¹³² Marek Hlasko. Rasskaju vam on Ester (Opowiem wam o Esther), Rusça’ya çeviri, 2000, s.517

Birkaç yıl sonra Hlasko, Sonja'dan boşanmayı beklerken, Marek, İsrail'de yaşayan bir arkadaşına şöyle bir itirafta bulunmuştu:

‘ (Sonja) ile bir rastlantı sonucu evlenmişim. Bunu, Esther’in beni istememesi yüzünden yaptım (...) ve yaşamının en güzel yıllarımı bir aptalla geçirdim...¹³³,

7 Nisan’da araba ile İsrail’e hareket eder. Avusturya ile İtalya’dan geçerek Yunanistan’da gemiye binerek İsrail’in Hayfa kentine ulaşır. Burada Temmuz’un ortasına kadar kalır. Sonra, Sonja ile birlikte İsviçre’ye giderler. Bu yıl içerisinde kitapları, radyo ve televizyon aracılığıyla çeşitli ülkelerde yayınlanır. *Kultura* dergisinin 10/1961 sayısında ‘Kim Olduğumu Onlara Anlat’ (Powiedz im, kim byłem) başlıklı öyküsü yayımlanır.

1962 yılı boyunca, Sonja film çekimleri için dünyayı gezdiği sırada, Marek Almanya’da ve İsviçre’de yazmaya devam eder. İsrail konusunu işleyen bir dizi öykü yazar. Birkaç film senaryosu yazmayı dener. İsrail dizisi adı verilen öykülerin ilki 5/175 numaralı *Kultura*’da dergisinde yayımlanır. Öykünün adı ‘Öldüğü Gün’dür. (W dzień śmierci jego’).

30 Ağustos’ta ‘Kirli İşler’ (Brudne czyny) başlıklı uzun öyküsünü bitirir.

Aralık ayında *Kultura*’da ‘İstasyon’ (Stacja) adlı öyküsü yayımlanır.

1963 ilkbaharında ‘Kiepenheuer ve Witsch’ yayınevi ‘Kirli İşler’ kitabını yayımlar. Mayıs ayında Edebiyat Enstitüsü ‘Öyküler’ (Opowiadania) derlemesini basar. Haziran ayında Madrid’de Hlasko ‘Herkes Sırt Çevirdi’ (Wszyscy byli odwrócenii) başlıklı uzun öyküsünü bitirir.

Sonbaharda sağlık sorunları yaşamaya başlar. Ailesinden ve tanıdıklarından gizli olarak iki taraflı fitik ameliyatı olur, bir süre hastanede yatar. Alkollü araba kullandığı için 8 Kasım’da bir ay süreyle cezaevinde yatar.

1964 yılının Şubat ayında Paris’teki Edebiyat Enstitüsü, ‘Kirli İşler’ ve ‘Herkes Sırt Çevirdi’ adlı öyküleri içeren kitabını yayımlar.

¹³³ Barbara Stanisławczyk. Miłosne gry Marka Hlaski.Dom Wydawniczy Rebis, Poznań: 2010 s.159

Bu dönem içerisinde Marek daha çok İsviçre'nin Zürih kentinde ya ar. Sonja da oradaki tiyatrodan oynar. H asko, Zürih'te kaldığı sürece alkolden uzak duruyor, Sonja her gün ona, alkol tedavisinde kullanılan ilaçlar veriyordu. Aralarında meydana gelen bir tarti madan sonra Sonja, bir geceliğine babasının evinde kalır. Sabah evine döndüğünde yatakta hiç bir yaşam belirtisi göstermeyen kocasını ve banyoda boş bir ilaç kutusu bulur. H asko hastaneye kaldırılır, midesi yıkanır ve tamamen iyile ene dek hastanede yatmak zorunda kalır.

Sonbaharda Yugoslavya'da annesi ile buluşmayı planlar. Ancak, sağlık durumu nedeniyle bunu, ilkbahara ertelemek zorunda kalır. Yurtdi ına çıktıktan sonra annesi ile ilk kez 1964 yılının 16 Ekiminde g r   me imkanı bulur. 16 Ekim sabahı buluşmak için anla malarına karşın, H asko, annesinin kaldığı otele ancak ak ama doğru gelir. Sargılar içindedir ve üzerinde kan lekeleri vardır; tüm görüntüsüyle çok etkisi yapıyordu. Annesinin ziyaretine gitmeden önce ağır bir trafik kazası geçirdiği anlaşıldı. Kafasından ve omzundan yaralanmış, iki kaburgası kırılmı tı. Kazanın nedenleri belli değildi; ne H asko ne de beraber gittiği makinist alkol almıştı. Bu olay kaderin bir cilvesiydi. Marek'in yaşamındaki tek ciddi bir trafik kazası, tam da 6 yıldır görmediği annesini ziyarete gittiği sırada meydana gelmişti. Beraber geçirdikleri birkaç gün içerisinde Marek annesine çok içten davrandı. Ancak fazlasıyla suskun ve sinirliydi.

Maria Yugoslaviya'da 30 Ekim'e kadar kalırsa da, Marek daha önce Zürih'e döner.

1965 yılında Marek H asko *Weltwoche* haftalık dergisi ile işbirliği yapmaya başladı. Aynı yılın Haziran ayından 1966 Mayısına kadar H asko'nun fıkraları yayımlanır. Yazın Sonja ile birlikte bir haftalığına İtalya'ya gider. Burada 'Bayku , Fırincının Kızı' adlı kitabının yeni versiyonunu yazar.

Sonja, çocuğu ağır hastalandığı için, yalnız başına onun yanına gitmek ve sürekli yanında kalmak zorunda kalır. Sonja ile yapılan telefon g r   mesinde Marek, '*Seni öncekine kıyasla daha çok seviyorum. Bu dünyada her  eyim sensin...*' diyerek 1958 yılında da söylediklerini tekrarlar. Ancak, evlilikleri sessiz sedasız sona erer. Sonja, yalnızca oğlunun düşünmekte, Marek ise kendisini yalnızca edebiyata adanmak

ve yazmak istemektedir. Marek, Sonja ile olan ilişkisinin artık yalnızca sorun yaratabileceği kanaatindeydi. Sonraları Hłasko, Amerika'dan annesine şöyle yazar:

‘...İyi bir koca olmaya çalışıyordum. Elimden geleni yapıyordum. Artık ne gücüm, ne hayallerim, ne de isteklerim kalmıştı, ayrıldım. Başka bir kadın için ya da daha güzel bir yaşam için ayrılmadım. Delirmemek için yaptım. Sonja bunu anlamak istemiyor, anlayamıyor. Benim de bu durumda yapabileceğim bir şey yok... ’

Ayrıldıktan sonra Hłasko Paris’e geri döner. Yine Maisons Laffitte’de ikamet eder. Bir sonraki kitabını yazmaya başlar. *Kultura*’nın 11 ve 12 sayısında ‘Yirmilik Güzeller’ adlı uzun öykünün ilk bölümleri yayımlanır.

22 Şubat’ta Hłasko, film yapımcısı olan Roman Polanski’nin daveti üzerine Hollywood’a gider. Amerika’dayken İsrail ve Esther’i çok özler. Avrupa’dan uzak kalması ve yalnızlık, annesi ile yeniden yazışmasını sağlar.

Mayıs ayında Edebiyat Enstitüsü ‘Yirmilik Güzeller’ adlı uzun öyküsünü bastırır. Londra’daki Polonya Kültür Vakfı’nın katkısıyla ‘Yafa’da Hidayete Erme’ (Nawrócony w Jaffie) ve ‘Sizlere Esther’i Anlatacağım’ adlı iki uzun öyküsünü içeren kitap yayımlanır.

7 Temmuz’da Polonya’da anısızın Marek’in üvey babası Kazimierz Gryczkiewicz yetmiş bir yaşındayken uykusunda vefat eder.

2.3 Son Yılları. Ölüm

Hłasko’nun Amerika’da geçirdiği ilk on ay çok hareketli geçti. Öyle ki, sonrasında ne yapacağını bile düşünmeye zaman bulamamıştı Marek. Amerika’dan sonra ne olacaktı? Savaş sonrası Avrupa’ya, Londra’daki sıkıcı ortama mı dönecekti? Ya da hala ayrılımlarını kabul edemeyen ve Marek’in dönmesini bekleyen Sonja’ya mı? Sonja ile birlikte yaşadığı, sinir hastanesinde sonuçlanan korkunç yılları hatırladı. Yine de onun güzelliğini, sadakatini, kendisine olan bağlılığını özliyordu Marek. Avrupa’ya dönerse Sonja ile bu acı veren ilişkinin yeniden başlanması kaçınılmazdı. Hłasko, Sonja’dan uzak kalmayı tercih etti. 1967 yılında, film

endüstrisi ile yaptığı işbirliğin beklediği sonuçları getirmese de, Marek, Kaliforniya'da kalmaya karar verdi. Orada birçok geçici işlerde çalıştı. Aynı zamanda da yazmaya devam etti.

Pilot kursuna yazıldı ve kazandığı parayı öncelikle bu pilot kursuna harcadı. Aynı dönemde *Kultura*'nın 5/67, 7-8/67 i 10/67 sayılarında 'Amerika'dan Mektuplar' (Listy z Ameryki) yayımlanır.

1967 sonbaharında Esther, Hłasko'nun ziyaretine gelir. Esther, İsrail havayollarında hostes olarak çalışıyor ve tüm dünyayı geziyordu. Kısa tatilini Marek ile beraber geçirmeye karar vermişti. İlk baştan Hłasko çok hevesliydi. Sonja'dan resmi olarak boşanır boşanmaz Esther ile evlenmeyi planlıyordu. Ancak Esther, İsrail'e döndükten sonra Marek ile ilişkisini kesti. Eski arkadaşı ve yardımcısı olan Zula Dywińska'ya şöyle yazmıştı Hłasko:

'...Esther'in beni ne sevdiği ne de seveceği belli. (...) Maalesef ona duyduğum aşktan kurtulamıyorum. Çok mektup yazdım, cevap alamadım (...) telefonunu açmıyor (...) birkaç gecedir uyuyamıyorum (...) ben sadece her şeyden çok sevdiğim birinin sağ olduğunu bilmek isterim. Başka bir şey istemiyorum...'

1968 yılı başlarında Paris'te 'Księgarnia Polska' (Polonya Kitabevi) tarafından 'Baykuş, Fırıncının Kızı' ('Sowa, córka piekarza') adlı kitap yayımlanır. Bu, yazarın sağlığında yayımlanmış son kitabıdır.

1969 yılında Marek, Sonja'dan resmen boşanır.

Aynı yıl içerisinde ABD'de ikamet ve çalışma izni almayı başarır. Pilot okulunu bitirerek yalnız uçuş yapma hakkını kazanır.

Hłasko, Amerika'da yaşamın akışına ayak uyduramadı. Daha 'Yirmilik Güzeller' adlı uzun öyküsünde, Hłasko, ABD yanlısı olarak Vietnam Savaşı'na¹³⁴ katılmak istediğini belirtmişti. Yazarın bu niyeti, Sovyet işgalindeki Polonya'da kesin olarak kapitalizme ve emperyalizme yakınlık olarak algılandı ve büyük tepki

¹³⁴ Vietnam Savaşı ya da İkinci Çinhindi Savaşı, Doğu Bloğu ülkeleri olan Kuzey Vietnam, Çin Halk Cumhuriyeti ve Sovyetler Birliği ile ABD destekçisi olan antikomünist Güney Vietnam ve başta ABD arasında yaşanan savaştır. Kore Savaşı'ndan sonra Soğuk Savaş'ın ikinci sıcak çatışması olmuştur.

uyandırdı. Hłasko, Amerika’da, gençler arasında Vietnam Savaşı’na karşı büyük boyutlar kazanan protestolarla karşılaştı. Hłasko’ya göre, gerçek tehlike olan komünizme karşı savaşmak gerekiyordu. Bunu anlamayan Amerikalı gençleri kınayan Hłasko, burada Polonya’daki ününü kazanamadı.

Hłasko’nun Amerika’daki yaşamı bir yandan hayallerini gerçekleştirmesini sağlarken, diğer yandan da hayal kırıklığına uğrattı. Kazandığı süresiz oturma ve çalışma izni sakın bir yaşam kurmasına imkan sağladı. Ancak sıradan, sıkıcı yaşamın boşluğu, yazarın yaratıcılık gücünü azaltmaya başladı.

Yoksul değildi. Sosyal güvenceleri de vardı. O zamana ait fotoğraflarında iyi görünüyor, annesine yazdığı mektupta, alkol ve sigarayı bıraktığını dile getiriyordu.

1969 yılının 15 Ocak ayında annesine yazdığı bir mektupta, Amerika’daki yaşamını anlatan ilk kitabını bitirdiğinden söz eder. Kitabın adını tam belirlemedi. Olası adların arasında ‘Esther’siz Yaşam’ (Życie bey Esther) ve ‘Her Gün Pilav Yapın’ (Palcie ryż każdego dnia) yer alıyordu.

Almanya’da ‘Herkes Sırtı Çevirdi’ adlı öyküsü üzerine bir film çekimi planlanır. Film İsrail’de çekilecek ve Sonja bu filmde başrol oynayacaktır. Hłasko, 1969 yılı 16 Nisanında sekiz sene gitmediği İsrail’e uçar. Tel Aviv’den Ejlat’a giderek film çekimlerine katılır. Çekimler bittikten sonra Tel Aviv’e geri döner. İsrail’de yaklaşık kırk gün geçirir. Sonja da yanındadır. Onun isteği üzerine, annesine Tel Aviv’den bir kart gönderir. Sağlığında gönderdiği bu son kartta şöyle yazar:

‘Sevgili anneciğim. İsrail’deyim, Almanya ve İsviçre’ye gitmeyi düşünüyorum. Oralardan daha detaylı yazarım. Avrupa’da daha uzun bir süre yıl sonuna kadar kalacağım. Bir şeyler yapmaya çalışacağım. Tanrı’ya emanet ol. Marek.

Sonja da not olarak şunları eklemişti:

‘ALLES LİEBE, DEİNE¹³⁵ Sonja.’

¹³⁵ Tüm sevgimle, senin (Alm.)

28 Mayıs'ta Hlasko Almanya'yada Wiesbaden kentine gider ve orada 'Herkes Sırtı Çevirdi' adlı filmin yapımcılığını yapan ve İsrail'de tanınmış bir editör olan H.J. Bobermin'in yanında kalır. TV ile işbirliği sözleşmesini imzalar. Avansı alıp İsrail vizesini ve İsrail'e uçak biletini alır. İsrail gezisinin arifesinde, 13 Haziran'ın Cuma gününü 14 Haziran Cumartesi gününe bağlayan gece, Wiesbaden'de, Hauberisser Strasse 26 adresinde bulunan Bobermin'in evinde Marek Hlasko ölür.

Resmi olarak ölüm nedeni, alkollü iken aşırı dozda uyku ilacı almasıdır.

Marek Hlasko'nun ölüm haberi radyo aracılığıyla tüm dünyaya duyurulur. 20 Haziran'da Wiesbaden mezarlığında Marek Hlasko'nun cenaze töreni gerçekleşir. Orada Sonja ile birlikte Polonya'dan gelen Marek'in annesi de vardır. Maria'nın oğlunun mezarlığını sürekli ziyaret edebilmesi için 1975 yılının 18 Kasım'ında Varşova'nın Powązkowskie mezarlığında Marek Hlasko ikinci kez toprağa verilir.

Polonya'da 16 Haziranda *Express Wieczorny* (Akşam Haberleri) adlı bir sabah gazetesinde yer alan Marek'in ölüm haberi şöyle veriliyordu:

'Marek Hlasko'nun gizemli ölümü. (...) İntihar etmiş olması konusunda kuşklar var. Polis, ölüm nedeni konusunda hiçbir ayrıntı vermemekle beraber, cinayet olabileceğine ihtimal vermiyor. Bilindiği gibi, Marek Hlasko, Polonya halkını kötüleyen bir çok öykünün yazarıdır. 1958 yılında kendi Vatanına ihanet ederek Batı Berlin'e kaçmıştı. (...)'

Ertesi gün *Express Wieczorny* bu konuyla ilgili tekrar bir makale yayımladı. Bu makalede şu ifadeleri kullandı:

'(...) İsrail televizyonu için iki yeni anlaşma imzalaması nedeniyle içki alemini yaptıktan sonra, Hlasko, geç vakit eve dönerek bir kutu uyku ilacı içmiş. Sabahın erken saatlerinde ölü bulunmuş. (...) 1964 yılında da Hlasko fazla uyku ilacı almıştı ancak o zaman kurtarılmıştı. (...) Son zamanlarda Hlasko'nun ciddi depresyon rahatsızlığı da vardı.'

Bobermin'in, söz konusu gece Hlasko ile hiçbir yere gitmediklerini, akşam az alkol alarak Rus şarkıları dinlediklerini belirttiğini, ayrıca, o akşam Hlasko'nun hiçbir depresyon belirtisi göstermediğini de vurgulamak gerekir.

Avrupa ve tüm dünya basınında bu haber böyle iğneleyici kinayeler kullanılmadan verilmişti. Gazeteler haberi, intihar konusuna değinmekle birlikte, bu konu üzerinden spekülasyon yapmadan, Hłasko'nun edebi başarılarının altını çizerek verdiler.

Polonya basını, Hłasko'nun kendisini öldürme ihtimali üzerine varsayımları fazlasıyla abartıyordu. Bunu telkin ederken, bir göçmenin sonunun ancak bu olabileceğini kastediyordu. Marek'in annesi ve onu yakından tanıyanlar, İsrail'deki arkadaşları böyle bir olasılığa hep karşı çıkıyordu. Hłasko'nun vasiyeti ile ilgili işlemlerin yürütülmesi ve Polonya'da tekrar toprağa verilmesi sırasında, yazarın yaşamının sonuna kadar Polonya vatandaşı olarak kaldığı ortaya çıktı.

Marek Hłasko'nun ölümünden sonra Polonya'da 1976 yılına kadar hiçbir eseri yayınlanmamıştır. 1976 yılında ilk öykü derlemesi yayımlanmış, 1980 ile 1981 yılları arasında yeraltı basımevlerinde bir çok öyküsü basılmıştır. 1982 yılında daha önce hiç yayımlanmamış olan 'Marymorska Sonatı' ve birkaç öyküsü, 1983 yılında 'Her Gün Pilav Yapın' adlı, yazarın son kitabı yayımlanmıştır. Uzun süren hazırlıklar ve tereddütlerden sonra 1985 yılında 'Czytelnik' yayınevi tarafından 'Seçme Eserler' ('Utwory wybrane') dört cilt halinde yayımlanmış, çok ilgi toplamış, üç baskı daha yapılmıştır. 1988 yılı sonlarında 'Yirmilik Güzeller' ve 1989 yılı başlarında 'Baykuş, Fırincının Kızı' adlı öyküleri basılmıştır. 1993'da Da Capo yayınevi, Hłasko'nun tüm eserlerini yayınlama girişinde bulunmuş, 1998 yılında Tüm Yapıtlar ('Utwory zebrane') adlı kitabı 13 cilt halinde yayımlanmıştır. Böylelikle, 20. yüzyılın tanınmış ve büyük gürültü koparan Polonyalı yazarın tüm eserlerine kendi ülkesindeki okurlar da ulaşabilmiştir.

Annesine gönderdiği bir mektupta yazdıkları gerçekleşmiştir. Mektubunda, "artık hükümetten kendisini alçaltarak af dileme niyetinde olmadığını belirtmiş, 'Umudu, mertliği ve onuru koruyarak beklemeyi öğrenmeliyim...' diye yazmış. Ne yazık ki, beklentileri ancak ölümünden sonra gerçekleşmişti.

2.4 İnceleme Yapılacak Öyküler:

1956: BULUTLARDA İLK ADIM: ‘Annemin Evi’ (‘Dom mojej matki’, 1954), ‘İşçiler’ (‘Robotnicy’, 1954), ‘Pencere’ (‘Okno’, 1955), ‘Mektup’ (‘List’, 1955), ‘Finis perfectus’ (‘Finis Perfectus’, 1955), ‘Yolda İki Adam’ (‘Dwaj mężczyźni na drodze’, 1956), ‘Sokołowska Garajı’ (‘Baza Sokołowska’, 1951), ‘Asker’ (‘Żołnierz’, 1954), ‘Kancik Veya Her Şey Değişti’ (‘Kancik, czyli wszystko się zmieniło’, 1955), ‘Güpegündüz Sarhoş’ (‘Pijany o dwunastej w południe’, 1954), ‘Gök Yüzüne Üçuyoruz’ (‘Odlatujemy w niebo’, 1955), ‘Bulutlarda İlk Adım’ (‘Pierwszy krok w chmurach’, 1956), ‘Güzel Kız’ (‘Śliczna dziewczyna’, 1955), ‘Hayatımızın En Güzel Sözleri’ (‘Najświętsze słowa naszego życia’, 1956), ‘Yanılsamaların Rehin Sandığı’ (‘Lombard złudzeń’, 1954), ‘İlmik’ (‘Pętla’, 1956)

1963: OPOWİADANIA: ‘İhtiraslar’ (‘Namiętności’, 1956), ‘Haç’ (‘Krzyż’, 1956), ‘Meryem Ana’nın Ayı’ (‘Miesiąc Matki Boskiej’, 1962), ‘Yıldızları Ararken’ (‘Szukając gwiazd’, 1962), ‘Öldüğü Gün’ (‘W dzień śmierci Jego’, 1962)

1966: ‘Yafa’da Hidayete Erme’ (‘Nawrócony w Jaffie’), ‘Sizlere Esther’i Anatacağım’ (‘Opowiem wam o Esther’)

1998: UTWORY ZEBRANE: (‘Pamiętasz, Wanda?’, 1952; ‘Brat czeka na końcu drogi’, 1963; ‘Stacja’ 1962)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SABAHATTİN ALİ VE MAREK HLASKO’NUN ÖYKÜLERİNE YANSIYAN BİYOGRAFİK ÖZELLİKLER

Sabahattin Ali ile Marek Hlasko’nun eserlerine yansıyan biyografik özelliklerini belirtmenin, bu tezin ilerleyen bölümlerinde eserlerinin karşılaştırılmasında yardımcı olacağına inanmaktayız.

Biyografik özellikler, yazarın gerçek yaşamında, kendisinin, tanıdığı insanların başından geçen veya yakın çevresinde meydana gelen olayları, roman yönetim ve özelliklerini de dikkate alarak fantazileri ile geliştirip eserinde işlemesi olduğunu belirtmek gerekir.¹³⁶

3.1 Sabahattin Ali’nin Öykülerine Yansıyan Biyografik Özellikler.

Sabahattin Ali’nin yaşamı ile öyküleri karşılaştırıldığında, öykülerde anlatılan birçok olay ile yazarın yaşamı arasında benzerlikler fark edilmektedir. Aşağıda, söz konusu benzerliklerinden birkaç örnek verilecektir.

Türk edebiyatında sistemli ve yöntemli olarak köye ve köylüye en büyük ilgiyi ilk olarak Sabahattin Ali’nin göstermiştir ve öykülerinde gerçek yaşamında karşılaştığı, görüştüğü kişileri betimlemiştir. Üstelik bunu pasif bir gözlemci ve yansıtıcı olarak değil, toplumcu görüşü benimseyen ve eleştiren bir tavırla yapmıştır. Böylece, gerçeğin doğru olarak kavratılmasına ve köhnemiş yaşam biçiminin değiştirilmesine katkıda bulunmak istemiştir. Bu istek onu, kendisinden önce yazan, köyü ve köylüyü konu alan öykü yazarlarından ayırmıştır.¹³⁷

Örneğin, ‘Asfalt Yol’ öyküsünü, Sabahattin Ali, 1927 yılında Yozgat’ta öğretmen iken edindiği gözlemlere dayanarak kaleme alır. Zaten öykünün başında da ‘*Bir Köy Öğretmeninin Notlarından*’¹³⁸ diye yazılıdır. Yazar, öykünün başında, yeni görevinde başarılı olacağına inanarak ‘*Kendim köylü olduğum ve bizim köylülerimizi*

¹³⁶ Gürsel Aytaç. *Edebiyat Yazıları III*, Ankara, Gündoğan Yayıncılık, 1995 s. 13

¹³⁷ Asım Bezirci. *Sabahattin Ali. Araştırma/Eleştirme*. Amaç Yayıncılık, İstanbul, 1987, s. 156

¹³⁸ Sabahattin Ali. *Yeni Dünya*. İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 9. Baskı, 2012, S.7

iyi tanıdığım için içimde yabancı bir yere gidiyorum hissi yoktu ¹³⁹ diye itirafta bulunmaktadır. Bu öyküde yazarın köye duyduğu sevgi, köy manzarası ve doğası tasvirlerinde kullanılan her ifadesinde kendini göstermektedir. *‘Köye yaklaşınca ortalığı büsbütün bir kızılık kapladı. Kırmızı bir deniz gibi parlayıp kımıldayan bu bir karış boyundaki kuru bozkır otlarının üzerinde upuzun gölgem yatıyor ve gölgemin başı, ilerde, aralarından yer yer çekirgeler fırlayan bu otların arasında kayboluyordu.*’¹⁴⁰

Kısa bir süre dinlendikten sonra *‘...kenarlarından otlar fırlayan bir taş’*tan çantasını alıp yola devam eden genç köy öğretmeni, *‘çalışan bir mahluk’* olan köyün teri olan *‘keskin bir gübre kokusu (...)* *‘dünyada hiçbir kokunun onu bu kadar saramadığını*’¹⁴¹ anlatır.

Sabahattin Ali ve arkadaşı Muvaffak Şeref, Ankara yakınlarındaki köylere gider, tanıştıkları kişilerle uzun uzun sohbet ederlerdi. Komünizm propagandası yapmaktan tutuklanan ve hapisshaneden çıktıktan sonra da şehirden uzak bir yaşam sürdürmeyi tercih ettiği için Dikmen Deresi’nde kendi yaptığı kulübede yaşayan ve ‘Yeni Dünya’ öyküsünde yansıttığı Hancı Yakup Ağa ile bu gezilerden birinde tanışmışlardı. Sabahattin Ali, aynı öyküde anlattığı düğün olayını, yine Muvaffak Şeref’le bu köyde yaşamış ve öyküsünde de Muvaffak Şeref’in bu gezilerdeki kıyafetiyle alay ederek, *‘Köye gelirken uzun bir seyahate çıkıyormuş gibi ayaklarına çizme, başına spor kasket ve gözlerine siyah gözlük geçiren efendi’* diye betimlemiştir.¹⁴²

Almanya’dan Türkiye’ye döndükten sonra, Sabahattin Ali, Konya gibi illerde çeşitli ortaokullarda Almanca öğretmenliği görevinde bulunmuştur. Değişik hapisshanelerde yatmıştır, farklı bölgelerden ve toplumsal kesimlerden gelen insanlarla tanışma fırsatı bulmuştur. Tanıştığı bu insanların, Sabahattin Ali’nin Türkiye’nin toplumsal olgularını gerçekçi bir bakış açısıyla yansıtan bir yöne kaymasına neden olduğu söylenebilir.¹⁴³

¹³⁹ A.g.e., s. 7

¹⁴⁰ A.g.e., s.8

¹⁴¹ A.g.e., s.8

¹⁴² *A’dan Z’ye Sabahattin Ali*. Haz. Sevgül Sönmez. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 445

¹⁴³ Demirtaş Ceyhun. *Türk Edebiyatındaki Anadolu*, Sis Çanı Yayınları, 1996, s.32

Konya ve Sinop cezaevlerinde oldukça sıkıntılı ve telaşlı bir ruh atmosferi içinde yaşayan Sabahattin Ali, buradan edindiği tecrübe ve gözlemleri ‘Bir Şaka’, ‘Kanal’, ‘Kazlar’, ‘Bir Firar’, ‘Çaydanlık’, ‘Duvar’ ve ‘Katil Osman’ adlı öykülerinde kullanır. Örneğin, Sinop’taki koğuş arkadaşı Hüseyin Kuşüzümü, bir anısını anlatırken: ‘...sonradan okuduğum ‘Katil Osman’ hikayesi aynen olmuştur. Yazdıkları doğru. Osman, biz içerde iken kahvede bir adam öldürüp gelmişti. Çelimsiz bir çocuktü, iddia üzerine adam vurmuş’¹⁴⁴ diye belirtir.

Jandarmaların köylüye kötü davranışını konu alan ‘Candarma Bekir’ adlı öyküsünü, Sabahattin Ali 26 Aralık 1932’de girdiği Konya Hapisanesi’nde hükümlü Halil Efe’den dinlemiş ve 27 Ekim 1934’te yazmıştır. Ayrıca, Sabahattin Ali’nin yıllar önce işlediği bu konu, 1946’da çok partili döneme girildiğinde, muhalefetçe sık sık ele alınacak, CHP iktidarının hukuku ve demokrasiyi çiğneyişine kanıt olarak gösterilecektir.¹⁴⁵

‘Çilli’ öyküsü, Sabahattin Ali’nin Aydın’da öğretmenlik yaparken tanıdığı ve sonradan İzmir’de bir barda karşıladığı bir kız öğrencisinin yaşamıyla ilgilidir.

Sabahattin Ali öykülerinde özel yaşamındaki olaylara da göndermeler yapmıştır.

‘Bir Gemici Hikayesi’ adlı öyküsünde de, Sabahattin Ali’nin yaşamından ayrıntılar görmek mümkündür. Ana figür – geminin on dokuz yaşındaki genç ateşçisidir. Sabahattin Ali gibi, onun da babası yüzbaşısıdır. Gerçek kardeşi Fikret gibi ateşçi de kekemedir. Sabahattin Ali de, babası öldüğünde, öykünün baş kahramanı gibi, tam 19. yaşını bitirmişti. Öykü’de kendi yaşamını anlatır ‘... babasının evinde yiyip içerek ve sokakta kavga ederek geçen bu günler, babası kalp sektesinden ölünceye kadar devam etti’¹⁴⁶.

Yunanlıların İzmir’i işgal ettikten sonra, babası Ali Selahattin Beyin işleri bozulduğunda ve emekli maaşı ödenmediği için zor durumda kaldıklarında, küçük

¹⁴⁴ Doğan Akın- Ayşe Sıtkı. *İki Gözüm Ayşe Sabahattin Ali'nin Özel Mektupları*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1997, s. 55-56

¹⁴⁵ Asım Bezirci. *Sabahattin Ali.: araştırma/eleştirme*. İstanbul, Amaç Yayıncılık, 1987, s. 103

¹⁴⁶ Sabahattin Ali. *Değirmen*. İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 11. Baskı, 2011, S.74

Sabahattin de boynuna taktığı işporta tezgahı ile, ailesinin geçimi için babasına yardımcı olurdu. Babasının ölümünden sonra da, öyküdeki genç ateşçi gibi, ailesine bakmak zorunda kalmıştı¹⁴⁷. Ayrıca, genç ateşçinin küçük kız kardeşinin olması¹⁴⁸ ve ‘*dört senelik tahsil ve yatağının basucundaki birkaç kitap...*’ların¹⁴⁹ olma durumu, yazarın baş kahramanın kendisi ve kardeşi Fikret Şenyuva ile özdeşleştirdiği ipuçları taşımaktadır.

Gemi işçilerinden birini anlattığı ‘Portakal’ adlı öyküsünü Sabahattin Ali kardeşi Fikret Şenyuva’nın anlattığı bir olaydan esinlenerek yazmıştır.

Sabahattin Ali, Çanakkale’den Edremit’e geldikten sonra işportacılık ve pazarcılık yapan babasını ‘Pazarcı’ öyküsünde de anlatmaktadır.

‘Isıtmak İçin’, Sabahattin Ali’nin Konya’daki izlenimlerine dayanarak yazdığı bir öyküdür: ‘*Konya’da Küllükbaşı dedikleri bir çöplüğün civarında, bir Ermeni kadının evinde oturuyordum...*’¹⁵⁰

‘Çirkince’ ise, 1945 yazında gezdiği ve çok etkilendiği Şirince köyünü anlattığı öyküsüdür. ‘Bir Skandal’ öyküsünde Sabahattin Ali, Konya’da başından geçen ve sonucunda hakkında soruşturma başlatılan bir yanlış anlaşılma olayını anlatmıştır.

‘Selam’ adlı öyküsün Sabahattin Ali’nin Orhangazili adlı bir kasabada dinlediği bir öykü üzerine yazılmıştır. Yazar, Bursa’ya giderken, ‘*Orhangazili ‘namı diğer Pazarköy’e’* bir kamyonundan iner, oradaki yakından görmek istediği İznik Gölü’ne gider, bunun üzerine Bursa otobüsünü kaçıır ve bir gece bu küçük kasabanın bir otelinde geçirmek zorunda kalır.

‘Dekolman’ öyküsünde Sabahattin Ali Ankara’da yaşadıklarını anlatır. 1931 yazının son dönemlerini dayısı Operatör Dr. Rıfat Ertüzün’ün hastanesinin üst

¹⁴⁷ Filiz Ali-Atilla Özkırımlı s. 323 (Sabahattin Ali’nin Mehpere Taşduman’a yazdığı mektup)

¹⁴⁸ Sabahattin Ali’nin 1920 yılında Suha adında kız kardeşi dünyaya gelir.

¹⁴⁹ Sabahattin Ali. *Değirmen*. İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 11. Baskı, 2011, S.75

¹⁵⁰ Sabahattin Ali. *Yeni Dünya*.Yapı Kredi Yayınları, 9. Baskı, İstanbul 2012, s.40

katındaki evinde geçirir ve Maarif Bakanlığı'ndaki işlerini takip ederdi. 1933 yılı Ekiminde Sinop Hapishanesinden çıktıktan sonra, iki yıl önce de olduğu gibi, yine dayısının evine gelir. 5-6 ay sonra Ankara'ya dönmeyi planlıyordu ancak işsizlik nedeniyle bu ziyaret uzun bir konaklamaya dönüştü. Klinik binasıyla Çocuk Esirgeme Kurumu'nun ana binası arasındaki geçidin en üst katı Sabahattin Ali'ye verilmişti. Sabahattin Ali, bir türlü iş bulamadığı için sıkıntılıdır. Kendisine bir ev tutamamanın ve hiç yalnız kalamamanın sıkıntısı giderek artmaktadır.¹⁵¹ Dayısını, hastaneyi ve yaşadığı sıkıntıları, Sabahattin Ali 'Dekolman' öyküsünde şöyle dile getirmiştir:

*'Yine işsiz dolaştığım günlerdeydi. Ankara'da hususi bir hastane sahibi olan bir akrabamın yanında sığıntı gibi yaşıyordum. Hastanenin üst katını kaplayan eve çekine çekine girer, bir köşede kitap okumaya uğraşır, evin şımarık çocuklarının beni içerletmeyi hedef tutan hallerini, akrabamın: 'Siz dejenereler...' diye başlayan nasihatlerini bazan gülümseyerek, bazan dalgın görünerek karşılamaya çalışırdım...'*¹⁵²

Öyküde 'dejenereler' diyen akrabanın Sabahattin Ali'nin dayısı Rifat Ali olduğu açıktır, ancak bu söyleyişte Rifat Ali'nin şakalılığı ve tıp terimlerini yakınları için kullanması da etkili olsa gerek.

Sabahattin Ali Yozgat'ta¹⁵³ yazdığı 'Bir Siyah Fanila İçin' adlı öykünün kahramanı genç kaymakamın kişiliğine bürünmüştür. Pertev Boratav şunları anlatıyor: *'İşte, hikayesinde önemli bir rolü olan 'siyah fanila' yi biz, onun (Sabahattin Ali'nin) Yüksek Muallim Mektebindeki arkadaşları, o tatil aylarında tanıdık. Sabahattin, zaman zaman, o devrin külhanbeyi modasına kaçan, yukarısı dar, paçaları bol pantolonlu, gri bir elbise ile bu 'siyah fanila' yı giyer, öyle*

¹⁵¹ A'dan Z'ye Sabahattin Ali: haz. Sevgül Sönmez, 1. Baskı: İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2009, s.86

¹⁵² Sabahattin Ali. *Sırça Köşk*. İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 14. Baskı, 2012, s. 70

¹⁵³ Filiz Ali Laslo-Atilla Özkırımlı. *Sabahattin Ali*. İstanbul, Cem Yayınevi, 1979, 284

dolaşırdı. Langa bostanlarında, köprü altında, ya da sabahçı kahvelerinde bu kılıkla daha rahat gecelendiğini söylerdi.¹⁵⁴

Sabahattin Ali, birçok öyküsünün konusunu, arkadaşlarının, tanıdıklarının anlattıklarından, gittiği bölgelerdeki yerli anlatımcılardan almıştır.

Örneğin, ‘Uyku’, ‘Arap Hayri’ adlı öykülerini, arkadaşı Pertev Boratav’ın anlattıklarından yola çıkarak yazmıştır.

Bir kamyon yolculuğunun anlatıldığı ‘Uyku’ adlı öyküye ilişkin olarak Pertev Boratav şunları anlatmaktadır:

*‘... o kamyon yolculuğunda Sabahattin Ali kendisi bulunmamıştır; olayı ayrıntıları ile benden dinlemiş ve benim anlatımda bulunmayan bazı yan-konulara (örneğin, kamyon yolcularının, aynı yolda daha önce geçmiş bir kaza üzerine konuşmaları gibi) zengileştirerek bir hikaye biçiminde geliştirmiştir. Gerçek olay Yıldızeli ile Sivas arasında, 1939 yazında geçmişti*¹⁵⁵

‘Arap Hayri’yi Sabahattin Ali Beyşehir’de kaldığı sırada tanımıştı. Öyküde, onun adını olduğu gibi bırakmıştır. Pertev Boratav şunları anlatıyor:

*‘Olayı (...) ben anlattım. Gerçekte olay, Sabahattin’in hikayede süsleyip püsleyip geliştirdiği gibi ‘melodramatik-romantik’ bir aşk macerası değil, çok basit, komik bir olaydır.*¹⁵⁶

‘Böbrek’ öyküsünde anlatılan olayı, Sabahattin Ali’nin arkadaşı Mansur Tekin anlatmıştır.

Verilmiş örnekleri göz önünde bulundurarak, Sabahattin Ali’nin de, birçok gerçekçi ve natüralist yazar gibi, eserlerinde gözleme ve incelemeye dayanan bir kurgu benimsediği sonucuna varabiliriz:

Sabahattin Ali bu tür gözlemleri bazen tesadüfen bazen de bilinçli olarak yakalar. Bilinçli olarak akşamcı kahvelerinde sabahlar, yurtlarda kalır, hastaneleri,

¹⁵⁴ Filiz Ali Laslo-Atilla Özkırmı. *Sabahattin Ali*. İstanbul, Cem Yayınevi, 1979, 285

¹⁵⁵ Filiz Ali Laslo-Atilla Özkırmı. *Sabahattin Ali*. İstanbul, Cem Yayınevi, 1979, s. 286

¹⁵⁶ A.g.e., s. 286

resmi daireleri gezer, sıradan insanlardan veya tanıdıklarından olayları dinler veya genelde ortamın sakin olduğu saatlerde çevreyi gezerek notlar alır. Daha sonra bunları eserlerinde ustalıkla işler. Bunların dışında, her kademedeki meslek ve kariyer sahibi insanlarla ilişki içinde olmuştur.¹⁵⁷

3.2 Marek Hłasko'nun Öykülerine Yansıyan Biyografik Özellikleri. Hłasko Efsanesi.

Hłasko'nun öykülerine yansıyan biyografik özelliklerini incelerken Sabahattin Ali'de karşılaşmadığımız bir sorun ortaya çıkar.

Hłasko, Sabahattin Ali gibi gerçekçi bir yazar olduğundan, öykülerinin çoğu gördüğü, yaşadığı olaylara dayalıdır. Öykülerinde gerçek olaylara göndermelerin yapılması ve anlatımın birinci tekil şahıs aracılığıyla verilmesi, öykülerine otobiyografik özellik de kazandırmaktadır. Ancak, Hłasko'nun öykülerinin bir hayal ürünü, gerçek ile kurgu arasındaki farkın da çok belirsiz olduğunu unutmamak gerekir. Hłasko'nun otobiyografik özellik taşıyan öykülerini incelerken, gerçek Hłasko'yu hayal ürünü olan kahramanlarından ayırmak gerekir. Bu nedenle, bu bölümde, Marek Hłasko'nun öykülerine yansıyan biyografik özelliklerinden çok, Hłasko üzerine yaratılan mitler ile yazarın yaratıcılığı arasındaki bağlantılara genel bir bakış atmamız gerekir. Bu noktada, '*Marek Hłasko Efsanesi*' denilen bir olguya rastlanmaktadır. Hłasko'nun yaşam öyküsünden ayrılmaz bir parçası olan ve çoğu zaman yazarın kendisinin yaydığı *mitler*, gerçek Hłasko'yu arka plana iterek *Marek Hłasko Efsanesi*' için zemin oluşturmaktadır. Kavgacı, alkolik, küstah, sert, görmüş geçirmiş bir adam imgesi taşıyan Hłasko'nun efsanesini oluşturan birçok etken vardır. Yazar, yapılan röportajlarda veya fotoğraflarda verdiği pozlarla (çatık kaşlar, dünyaya isyancı-küstah bakışını belirleyen kendisine özgü bir yüz ifadesi) isyancı imgesini sağlamlaştırmıştır. '*Yazarın trajedisi (...) daha çok, okurların ufkunda*

¹⁵⁷ Asım Bezirci, *Sabahattin Ali, Hayatı/Hikayeleri/Romanları*. İstanbul, Gözlem Yayınları, 1979, S.128

*belirlenen edepsiz ve serseri stereotipi ile çatışan, anti-toplumcu gerçekçi Eros'un fizyonomisini yansıtan bir efsanenin olmasıdır.*¹⁵⁸

İşçilerin ortamında uzun süre bulunması, yazarın yaşamı üzerinde çok büyük etki bırakmıştı. *'Ne var ki ister istemez insanlardan zaaflarını saklar, tavizsiz, kaba ve acımasız bir adam maskesi takar ve tipik maço görüntüsü vermeye çalışır'*¹⁵⁹.

Varşova'da ilgi çeken, olay yaratan davranışlardan başlayarak, Wiesbaden'deki esrarengiz ölümüne kadar yazarın bu yaşam tarzı ve eleştirilerde ortaya konan, yarattığı kahramanlarıyla özdeşleştirilme geleneği, Hłasko Efsanesi'ni yaratan etkenler arasında etkin bir rol oynamıştır.

Hłasko Efsanesi'ni incelerken, onun, 'Polonyalı James Dean'¹⁶⁰, 'Polonyalı Dovlatov'¹⁶¹, hatta günümüzdeki Brad Pitt ve David Beckham'ın bir karışımı olduğunu hissederiz¹⁶², ayrıca 'Muhafız' gibi belirli stereotiplerle özdeşleştirilme eğilimi yüzünden durumu karmaşık bir hal almaktadır. Kimi ülkesinden ayrıldığında, bilinçli bir şekilde göç ettiğini sanır, kimi ise yazara özgü yazım tarzının (öykülerin şemalarının Hollywood filmlerinin estetiği ile birleşimi) – sisteme karşı kullandığı ideolojik bir silah olduğunu düşünür. Böylesine dar bir algılayış, Hłasko'yu yaratıcılığının özünde koparır ve onu anı yazarlarına düzeyine indirgeyerek eserlerinin değerini azaltır. *'Hłasko, sadece yaşadıklarını anlatabilen yazarlardan birisidir.'*¹⁶³

¹⁵⁸ Stanisław Stabro *Legenda i twórczość Marka Hłaski*. Polska Akademia Nauk, Oddział w Krakowie, seria "Nauka dla wszystkich" nr 388, Wydawnictwo Ossolineum, Kraków, 1985, s. 9.

¹⁵⁹ Kalinowska D., *Marek Hłasko. Młody gniewny*, Warszawa 2000, s. 42.

¹⁶⁰ James Dean, 8 Şubat 1931 ve 30 Eylül 1955 yılları arasında yaşamış ABDli sinema oyuncusudur. Kısa yaşamına rağmen *Asi Gençlik* ve *Cennetin Doğusu* gibi sinema klasiklerinde rol almış ve henüz 24 yaşındayken gelen ölümünün ardından efsaneleşmiştir.

¹⁶¹ Sergey Donatoviç Dovlatov, (Сергей Донатович Довлатов) (d. 3 Eylül 1941, Ufa-Başkurtistan – ö. 24 Ağustos 1990, New York). Rus kısa öykü yazarı, romancı, gazeteci. 1979'da annesi, eşi ve kızıyla birlikte ABD'ye göç etti. 1980'lerin ortalarında bir yazar olarak tanındı ve "The New Yorker"'da yazmaya başladı. ABD ve Avrupa'da 12 kitabı basıldı. Ölümünden ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, kısa hikâyeleri Rusya'da basıldı.

¹⁶² Robertko Wiedza, *Brudne czyny*. <http://pl.shvoong.com/books/385076-brudne-czyny/#ixzz251uPXS00>

¹⁶³ Larin S. *'Ценою жизни' (Hayatı Pahasına)*, Novy Mir, 2001. № 4. s. 197–201.

1966 yılında yazdığı ‘Yirmilik Güzeller’ adlı uzun öyküsü, genellikle ‘Edebi otobiyografisi’ olarak algılanır. Ancak Andrzej Czyżewski, durumun böyle olmadığını belirtir.¹⁶⁴

Marek Hłasko, Polonya Edebiyatında putlaştırılmış bir kişidir. Hłasko Sovyet egemenliği altındaki Polonya tarihinde ilk kez, sokak dilini konuşan, son bir umutla müthiş seven, başkaldıran, suç işlemelerine karşın okurlarda sempati ve acıma duygusu uyandıran kahramanlar yaratmıştır. Ancak, Hłasko üzerine oluşturulan mitlerin oluşumunda, bu kahramanların yaradılışı değil, yazarın kahramanlarıyla özdeşleştirilmeye başlaması rol oynamaktadır.

Kariyeri çok hızlı gelişmiştir. Üç-dört yıl içinde, sıradan bir şoför olan Hłasko, artık gençlerin hayranlık duyduğu ünlü bir yazar sayılmaya başladı. Varşova garsonları ile otel kapı görevlilerin gözdesiydi. Erken ‘Polonya’ dönemi öykülerinin kahramanları, Hłasko’nun da dahil olduğu seçkin Polonyalı edebiyatçılar gibi yaşamıyorlardı ve fazla maddi olanakları da yoktu; Hłasko’nun yapabileceği ve sahip olabileceği birçok şey yarattığı kahramanlar için erişilmezdi. Ancak yazarla aynı özlemleri ve duyguları paylaşıyorlardı. Okurlar ve eleştirmenler bunu, şöyle değerlendiriyorlar: *‘Hłasko’nun kahramanları – onlarca öyküde çoğaltılmış olarak karşımıza çıkan tek bir kahramandır. Bu kahraman, doyasıya yaşar, çok sever, çalışır, içer, fazlasıyla sevinir ve umutsuzluğa kapılır.’*¹⁶⁵ Aynı zamanda yazar *‘etrafındaki herkesten farklı olmak değil, herkesle arkadaş, ‘aynı takımdan biri’ olmak istiyor.’*¹⁶⁶ Hłasko’nun kahramanı, okurun ‘kendisi ile her zaman özdeşleştirebildiği’ apartman komşusu, iş arkadaşı olarak algılanmaktadır.¹⁶⁷ Sakin ve sıradan bir dış görünüme karşın, bu kahramanın içini bir tutku kasırgası kasıp kavuruyordu. Bu kahramanın umutları sürekli boşa çıkıyor, onu düş kırıklığına uğrattıyor, ideallerinin bir yanılsamadan başka bir şey olmadığını öğreniyor. Kahramanın ulaşmak istediği hedef – şimdi, liderlerin devrildiği dönemde, yaşamın anlamını ve asıl gerçeği bulmaktır. *‘Hłasko’nun kahramanı – genellikle hayal*

¹⁶⁴ Czyżewski A. Piękny dwudziestolecie. Biografia Marka Hłaski. Kraków, 2000. s. 217.

¹⁶⁵ Kijowski A. ‘Głos pokolenia’ Kijowski A. Różowe i czarne. Kraków, 1957. S. 265–266.

¹⁶⁶ A.g.e., s. 265–268.

¹⁶⁷ Błoński J. ‘Przypadek Hłaski’, Przegląd Kulturalny. 1956. № 44. S. 7.

*kırıklığına uğramış, saf ve aynı zamanda kaba bir isyan duygusuna kapılmış genç bir adamdır.*¹⁶⁸

Hłasko, herkesin gözü önünde garsonlarla içli dışlı oluyor, aşırı dikkat toplayan hareketleri ve alkole düşkünlüğü ile dikkat çekiyor ve bu durum, doğal olarak yazarın yarattığı kahramanlarla özdeşleştirilmesinde büyük bir rol oynuyordu. Yazarlar Ödülü'nü aldığı galada seyirciler 'Devam Marek!' diye haykırıyorlardı. Çünkü yazar, kahramanı gibi, içlerinden birisiydi. Hłasko ile öykü kahramanlarını saran saldırgan-karamsar atmosfer, onları karşılaştırmak ve sonuçta da bağdaştırmak için okurlarda karşı konulmaz bir istek uyandırıyor.

Bunları gerçekçi biçimde ilk kez değerlendirmeye çalışan, 1950li yıllarda Artur Sandauer¹⁶⁹. 'Bir Ödül Üzerine' makalesinde şöyle yazmaktadır:

*'Zorlama bir iyimserlikle yüklü olan toplum, karamsar da olsa, gerçeğe susamıştı. Bu gerçeklik özlemini genç yazar, bir kötümserlik özlemi olarak algılıyordu. Karanlığın, gerçeğin güvencesi olduğuna inanarak, karamsar tahta atına binerek, hücumu kalkan Hłasko, 'Ahlaklılığını' öven ve her aykırı davranışında yeni ve ilginç bir şey gören eleştirmenler tarafından destekleniyordu.'*¹⁷⁰

Sandauer'e göre, bu tür eserler, 'kültürel ithalat', yani ucuz 'kara edebiyat' olarak Polonya'da Batı sanatının etkisiyle meydana gelmişlerdir.

Bu oldukça kırıcı makalenin önemi, Hłasko'nun sanatsal değerinin eleştirilmiş olmasında değil, bu değerlerden genel anlamda söz edilmiş olmasıdır. Çünkü o ana kadar, sıradışı stilin etkisi altında kalan eleştirmenler, yazara, ancak toplumun isteklerinin 'anlatımcısı' rolü biçiyorlardı:

*'Yeni bir çağ başlatan kuşağın temsilcilerinden ve yeni edebiyata yön veren yazarlardan birisidir.'*¹⁷¹

¹⁶⁸ A.g.e., s. 7.

¹⁶⁹ Artur Sandauer (1913-1989) – Polonyalı edebiyat eleştirmeni, denemeler yazarı, çevirmen, Varşova Üniversitesi'nde profesör.

¹⁷⁰ Sandauer A. O pewnej nagrodzie // Polityka. 1958. № 6. P. 4

¹⁷¹ Kijowski A. Głos pokolenia // Kijowski A. Różowe i czarne. Kraków, 1957. P. 265–263

1959 yılında ‘tesadüfen’, yanlış anlaşılması nedeniyle mülteci yaşamına başlamak zorunda kalan Hłasko, kendisini bambaşka bir ortamda buldu. Eserlerini artık çok farklı insanlar okuyordu. Mülteci yayınları, Hłasko’ya beklediği ilgiyi göstermiyordu. Ayrıca ‘*tam anlamıyla bir mülteci sayılmıyor, bu kurumun dışında kalıyordu.*’¹⁷² Tam mülteci sayılanlar, ancak yazar öldüğünde ‘*Yazık Hłasko’ya*’¹⁷³, diyebildiler. Hłasko’nun, ancak kendi yaşadıklarını tasvir edebilen bir ‘vakayiname yazarı’ olduğu düşüncesi, mülteci eleştirmenlerce de öne sürülüyordu. Bunun da, İsrail’de yaşayan bir Polonya göçmenini konu alan, ilk ağızdan yazılmış İsrail dizisinin yayımlanmasıyla doğrudan bağlantısı vardı. 1969 yılında Zdzisław Kosiński, Hłasko’nun eserlerini ‘irdelemeye’ çalışırken, ‘*serinin kahramanlarının yapaylığının*’ altını çizerek şunları yazmıştı:

‘Yazar, böyle insanlara gerçek yaşamında rastlamamıştır; yalnızca televizyon ekranlarından gölgelerini taniyordu.’¹⁷⁴

Hłasko’nun Batı’ya gitmesiyle, 1958 ila 1967 yılları arasındaki Polonya yayın dünyasında oluşan ilgisizlik, yetmişli yıllarda Sandauer’in yazara ilişkin ‘eleştirel bakış’ makalesini yazmasına ve bunun çok ilgi toplamasına neden oldu.

1970li yıllarda Hłasko üzerine pek çalışma yapılmadı. Bu dönem, yazarın ününün Polonya’da yeniden, yavaş ve temkinli bir anımsanma dönemidir.

‘Hłasko üzerine yazmak mı? Çevresindeki arkadaşları, düşmanları, hayranları tarafından uydurulan mitlerin batağında; alkolik, kadın simsarı, komünist, anti-komünist, çocuk, yaşına göre ciddi ya da kuşku götürmez derecede olgun, tartışma götürmez derecede aptal olduğu üzerine yaratılan söylentiler arasında trajedisinin özünü bulmak mı? Peki gerçek, bilinçli yapılan seçim veya raslantıların bir araya gelmesi ile gerçeğe dönüşen mitlerden, tahminlerden, bazen

¹⁷² Zbyszewski W. Gombrowicz i Hłasko // Wiadomości, Londyn. 1969. № 52. P. 5

¹⁷³ A.g.e., 5.

¹⁷⁴ Kosiński Z. Hłasko (próba krytycznej oceny) // Wiadomości, Londyn. 1969. № 39. s. 12.

*de sıradan yalanlardan ibaret ise? Fakat bir yazarı, yarattığı mit gücünün dışında daha iyi anlatan bir şey var mıdır ki?*¹⁷⁵,

Belli ki, sıradan, kötümser bir kahramanın, insanları etkileme arzusu ve karamsar itiraflardan başka bir şey olmadığına dair kuşkular söz konusuydu.

1980li yıllarda Hłasko konusu yeniden güncellik kazandı.

*‘...nesnel gözlemci olarak, elimize bizi düşündürecek, yazar Hłasko ile ilgisi olmayan bilgiler geçiyor. Fakat Hłasko’ya, yaşadığı dönemde özgün bir biçimde yorumlanan kişisel yaşamındaki belirli olaylar değil, yazdığı eserler tanıklık etmelidir...’*¹⁷⁶

Hłasko’yu ‘edebi bir olay’ olarak 1980li yıllarda en az üç ciddi araştırmacı ele almıştır.

Bogdan Rudnicki¹⁷⁷, Jerzy Jarzębski¹⁷⁸ ve Stanisław Stabro’nun¹⁷⁹ çalışmaları, Hłasko’nun eserlerini ciddi bir biçimde irdeleme denemeleri olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmalarda, eserlerin 20. yüzyılın ortasındaki Amerikan nesri ve Hollywood filmleriyle bağlantısı, toplumcu gerçekçilik ile duygusallık, mizogonist gibi, yazarın eserlerini araştırırken izlenebilecek ana doğrultular ortaya konmuştur.

Ancak, bu çalışmalarda bile Hłasko Efsanesi kendisini göstermiştir.

*‘İsrail’deyken Hłasko çok zor koşullarda yaşıyordu. İnşaatlarda, cam fabrikası gibi farklı işlerde çalışmak zorunda kalıyordu...’*¹⁸⁰

Bu bilgileri, araştırmacı, sadece Hłasko’nun ‘Edebi Otobiyografisi’nde ya da İsrail dizisinde bulabilirdi. Hiç bir belge (faturalar, yayınevleri veya basınla imzaladığı anlaşmalar v.b) yazarın İsrail’deki güç yaşamını doğrulamamış, hatta tam

¹⁷⁵ Komar M. Hłasko // Twórczość. 1972. № 11. s. 96.

¹⁷⁶ Sobeczko T. Hłasko – zjawisko także literackie // Miesięcznik Literacki. 1983. № 8. s. 62.

¹⁷⁷ Rudnicki B. Marek Hłasko. Warszawa, 1983.

¹⁷⁸ Jarzębski J. Hłasko – retoryka grzechu i nawrócenia // Jarzębski J. Powieść jako autokreacja. Kraków, Wydawnictwo Literackie, 1984.

¹⁷⁹ Stabro S. Legenda i twórczość Marka Hłaski. Polska Akademia Nauk, Oddział w Krakowie, seria "Nauka dla wszystkich" nr 388, Wydawnictwo Ossolineum, Kraków, 1985.

¹⁸⁰ A.g.e, s.15

tersini ortaya koymuştur. Bu, yazar üzerine çeşitli mitler uydurulmasının örneklerinden biridir.

Czyżewski şunları anlatıyor:

‘Hłasko böyle bir izlenim yaratmak istemişti. Bunu da, hiçbir şekilde otobiyografik bir eser olmayan ‘Yirmilik Güzeller’de görebiliriz (...) Evet, çalışıyordu. Fakat bunu daha çok ‘gerçek’ yaşamı öğrenmek için yapıyordu. İhtiyacı olduğundan değil (...).Özel konuşmalarında Hłasko hakkında iyi sözler söyleyen Maria Lewińska (Musia Perel)’a göre, Marek’in işleri anlattığı kadar kötü değildi. Her zaman zor günler için parası vardı. Dilenci ve yoksul rolünü durum gerektiğinde oynardı. (...) ‘Kiepenheuer & Witsch’ yayınevinin hesaplarından, 1958 ve 1959 yıllarının maddi açıdan hiç de kötü olmadığı ortaya çıktı. Marek’in aldığı telif ücretleri o kadar büyüktü ki, başka biri olsa bir yerde çalışmadan geçinebilirdi.’¹⁸¹

Stabro’nun insan-Hłasko hakkında çok az bilgi verdiğini belirtmek gerekir. Bu durumda bile efsane izleri bulunması, söz konusu efsanenin etki gücünü ve sürekliliğini göstermektedir.

Biyografik özelliklerini göz önüne almadan, Hłasko üzerine yazmak mümkün değildir.

Sonunda araştırmacılar ortak bir düşünceye varmışlardır:

‘Bu anlaşılmaz vakanın açıklamasını yapmak için dikkatimizi, eserlerinin otobiyografik değil, sanatsal yapısına vermek gerekiyordu.’¹⁸²

Bu ‘anlaşılmaz vakanın’ – efsanenin ortaya çıkış nedenleri– artık belli sanatsal alanlar çerçevesinde araştırılmaktadır.

Son 15 yıldır Hłasko ile ilgili anılar ve özel yaşamı üzerine birçok kitap yazılmıştır. Bu çalışmaların niteliği anlamak için, başlıklarına bakmak yeterlidir:

¹⁸¹ Andrzej Czyżewski. Piękny dwudziestoletni Biografia Marka Hłaski, ELF Warszawa 2005, s 217

¹⁸² Rogatko B. Hłasko – zmitologizowany // Rogatko B. Linie przerywane: o literaturze polskiej XX wieku. Łódź, 1988, s. 218.

‘Marek’in Hayat Kadını ve Madonna’sı: Dünya Görüşü’¹⁸³, ‘Marek Hłasko’nun Aşk Oyunları’¹⁸⁴.

1996 yılında yayımlanan ‘Marek Hłasko’¹⁸⁵ başlıklı kitabın yazarı Jan Galant, Hłasko Efsane’si olayını, yazarın eserlerinde ele alınan olaylardan hangisinin doğru, hangisinin yanlış olduğunu tahmin ederek çözmeye çalışır:

*‘Yazarın ne zaman doğruyu söylediğini, ne zaman okurlara bir gösteri yaptığını anlamak güçtür...’*¹⁸⁶

Hłasko’nun yaratıcılığı ile efsanesi arasındaki bağlantı sorununu, Andrzej Czyżewski kitabında farklı bir biçimde çözmeye çalışır.¹⁸⁷ Maria Hłasko öldükten sonra, Hłasko ailesinin arşivi Andrzej Czyżewski’nin eline geçmişti.¹⁸⁸ Söz konusu kitabını Andrzej Czyżewski, gerçek belgelere ve dokümanlara dayandırarak, çok az yorum katarak yazmıştı. Bu sayede Czyżewski, Hłasko biyografisinde yaratılan efsaneye zemin oluşturan olayları tespit edebilmişti. Czyżewski özellikle Hłasko’nun yurtdışına gidişi sonrasında, yazar ile Polonya hükümeti arasında oluşan ilişkilere, yazarın çeşitli dönemlerdeki maddi durumuna, iş arkadaşlarıyla ilişkilerine, ölüm nedenlerine dikkat yöneltmiştir.

Bu kitabıyla, ‘Yirmilik Güzeller’ uzun öyküsü ya da İsrail dizisi değil, günlük detayları ve Hłasko’nun isteği dışında dahil edildiği siyasi oyunları anlatan, yalnızca rakamlarla ve mühürlerle desteklenen, anlaşmalardan, ihbarlardan, mektuplardan ve fotoğraflardan oluşan bu arşiv belgelerin, Hłasko’nun gerçek yaşam öyküsü olduğunu belirtmek istiyor, Andrzej Czyżewski.

Czyżewski, ‘Yirmilik Güzeller’ gibi İsrail dizisini, İsrail’de yazılan öykülerinin, Hłasko’nun yediği silleyi, duygularını ve karakterini anlamak isteyenler için çok sayıda tuzak içerdiğinin altını çizmektedir. Sanki daha çok yanılgıya

¹⁸³ Dębicka O., *Dziwka i Madonna Marka. Hłaski widzenie świata*. Wydawnictwo "Marpress", Gdańsk 1996 .

¹⁸⁴ Stanisławczyk B. *Miłosne gry Marka Hłaski*. Poznań, Dom Wydawniczy Rebis, 2010.

¹⁸⁵ Galant J., *Marek Hłasko*, Dom Wydawniczy "Rebis", Poznań 1996.

¹⁸⁶ A.g.e., s.105

¹⁸⁷ Andrzej Czyżewski. *Piękny dwudziestoletni Biografia Marka Hłaski*, ELF Warszawa, 2005

¹⁸⁸ BKZ: Czyżewski A. Marek Hłasko z bliska // Akcent. 1995. № 2. s. 7–19

düşürmek için, söz konusu öykülerin çoğu birinci tekil şahıs tarafından yazılmıştır. Ancak bu öyküler, içerdikleri ve aksini iddia eden bir çok unsura rağmen otobiyografik değildir. Örneğin, ana kahramanları aktris Katarzyna, menajeri Anderson ve İsrail’de ikamet eden Abakarow’un oluşturduğu, ‘Kirli İşler’ (*Brudny czyny*)¹⁸⁹ başlıklı öykünün, Sonja Ziemann, kendisi, Marek ve Sonja ile evlenmek isteyen Heidemann Sonja’nın menajeri üzerine yazıldığına inanır. Katarzyna gerçekten Sonja’ya çok benzemektedir. Anderson da Heidemann’nın prototipi olabilir. Ancak o zaman da Hłasko’nun Abakarow olması gerekirdi ki, böyle bir şey mümkün değildi. Bu, yazarın kişiliği ile betimlediği kahramanlar arasındaki bağlantıları anlamak için ipucudur.

Benzer bir örnek Baza Sokołowska için de verilebilir. Buradaki ipucu, yazarın, yarattığı imgeler aracılığıyla başka birine dönüşmesidir. Kolay etkilenen, kararsız, nazik bir genç olan yazar, güçlü, ısrarcı, yenilmez biri olmak ister ve olmak istediği kişileri edebiyatta yaratır. Yarattığı kahramanlar, inanılmayacak derecede kendinden emin ve genellikle de insanca olmayan bir hırsla sahiptirler. Bu kahramanlar, yaratıcılarına hiç benzememekle beraber, kadınları hor gören, onlara boyun eğmeyen ‘kandırmalarına’ kapılmayan, yaşamlarında kararları kendileri veren güçlü erkeklerin soyut timsalidir.¹⁹⁰

Hłasko’nun kahramanları, yaratıcılarından farklı olarak, kendi yaşamlarını sürdürmektedirler. Bunu dikkate almadan, Polonyalı isyankar Marek Hłasko mitinin neden güçlü bir biçimde ortaya çıktığını anlamak imkansızdır.

¹⁸⁹ BKZ.:Marek Hłasko. *Wszyscy byli odwrócenii Brudne czyny, Drugie zabicie psa*, PSA Warszawa Czytelnik, 1985

¹⁹⁰ Czyżewski A. Piękny dwudziestoletni. Biografia Marka Hłaski. Warszawa, ELF,2005. P. 239-240

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SABAHATTİN ALİ VE MAREK HŁASKO'NUN ÖYKÜLERİNİN SANATSAL ÖZELLİKLERİ. TOPLUMSAL-SİYASAL GÖRÜŞLERİNİN OLUŞUMU

4.1 Sabahattin Ali'nin Öykülerinin Sanatsal Özellikleri. Siyasal-Toplumsal Görüşlerinin Oluşumu.

Sabahattin Ali, Türk edebiyatına yirminci yüzyılın yirmili yıllarının sonlarında katılmıştır. İlk gerçekçi Türk yazarı olarak bilinmesine karşın, 1926-1928 yılları arasındaki yazdığı ilk denemeleri, romantizm akımı etkisinde yazılmıştır. Son iki öykü sayılmazsa, romantik aşk öykülerinden oluşan *'Değirmen'* başlıklı kitabın buna örnektir.

1930 yılında, dünya edebiyatıyla yakından tanıştığı Almanya'dan döndükten sonra, yayınladığı öykülerde, edebi anlayış bakımından Sabahattin Ali'nin, *'tam bir yol ayırımında olduğunu görürüz. 1928-1930 yılları arasında yazdığı romantik karakterli hikayeleri, yavaş yavaş yerlerini daha toplumsal içerikli hikayelere terk etmektedir.'*¹⁹¹

1930 Eylülünde *Resimli Ay* dergisinde basılan 'Bir Orman Hikayesi' adlı öyküsü, Sabahattin Ali'nin romantizmden gerçekçiliğe yönelişinin ilk ürünlerindendir. Bu öyküden sonra Sabahattin Ali, toplumcu gerçekçi bir yazar olarak, eserlerini bu yönde kaleme almaya başlar ve 1948 yılında öldürülüşüne kadar da sanatını, inançlarını bu yolla topluma aktarmaya çalışır.

Öykülerinde kullanılan toplumcu gerçekçilik unsurlarının, bu akımın isim babası olan Maksim Gorki tarafından ilan edilen toplumcu gerçekçiliğin özelliklerine tam olarak uymadığını belirtmek gerekir. Sabahattin Ali ve toplumcu gerçekçilik akımı üzerine yapılan birçok çalışmalarda¹⁹² bu sorun oldukça geniş kapsamlı araştırılmıştır. Bu çalışmalarda temel yorumlar kısaca şöyle özetlenebilir:

¹⁹¹ Korkmaz, Ramazan. (1991). *Sabahattin Ali – İnsan ve Eser*. Doktora tezi, Fırat Üniversitesi, sosyal bilimler enstitüsü, Elazığ, s. 40

¹⁹² BKZ: Mehmet Onur Hasdedeoğlu. *Toplumcu Gerçekçilik ve Sabahattin Ali'nin Hikaye Kişileri*, Yüksek Lisans Tezi.İstanbul Kültür Üniversitesi, 2008; Zübeyde Şenderin. *Sabahattin Ali'nin Eserlerinde Toplumsal Gerçekçilik*, Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale Üniversitesi. Kırıkkale, 1996

Türk aydınları, esas itibarıyla Marksist ve sosyalist öğretiler üzerine kurulu bir akım olan toplumcu gerçekçiliği, Batı'dan daha farklı algılar. Bunun nedenlerinden birisi de, Marksizm üzerine dış ülkelerde yazılmış kitapların Türkçe'ye henüz çevrilmemiş olması, orijinallerinin de Türkiye'de bulunmayışıdır. *'...yoksulluk ve yoksunluk içinde Türkiye'de, üstelik de bir baskı ortamında, Marksist bir yönelimin ortaya çıkması olanaksızdır.'*¹⁹³

Sabahattin Ali'nin de

*'...Almanya'dayken Marksist kültürü yüzeysel ve kaba hatlarıyla tanıma imkanı bulduğunu ve daha sonra özellikle bu fikrin vulgarize bir tarzda yer aldığı eserleri sürekli okuyarak bu yönünü ikinci kaynaktan geliştirmeye çalıştığını söyleyebiliriz. Onu, bu fikrin doğrudan kendisi değil, vülgarize bir tarzda edebi eserlerdeki yansımaları daha çok ilgilendirmiş ve etkilemiştir. Bu yüzden bazı arkadaşları onun eserlerine yansımış kişiliğin gerçek hayattakinden çok daha güçlü olduğunu söylerler...*¹⁹⁴

O zamanki durumuyla ilgili Müzehher Va-Nu şunları anlatıyor:

*'(Sabahattin Ali) Marksizm'i bugünkü anlamıyla biliyor muydu? Bilemem. Çok kitap okumuştur. Almanca bildiği için bu ona kolaylıklar da sağlıyordu. Ankara'da bir kez evine gitmiştik. Büyük bir kitaplığı vardı. O günlerdeki Marksist bilgilere bu günküler arasında bir kültürün geniş anlamıyla girmiş olması yönünden çok fark var. (...)Dil bilmeyen, yabancı kitaplardan yararlanamayanlar, bu alanda okuyabilecek başka pek bir şey bulamazlardı. Yabancı kitaplar da sınırlıydı. Karl Marx'ın adını anmak suçtu. (...) Bugün düne göre elbette daha ileri. (...). Marksizmi bilim olarak öğrenilmesi, edinilmesi, yolları çok. O zaman yoktu. Ama Sabahattin Ali Marksist görüşlüydü. Eserleri, yazdıkları ortada...*¹⁹⁵

¹⁹³ Hasan Bülent Kahraman, *Türk Siiri, Modernizm, Siir*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2004, s.65

¹⁹⁴ Korkmaz, Ramazan. (1991). *Sabahattin Ali – İnsan ve Eser*. Doktora tezi, Fırat Üniversitesi, sosyal bilimler enstitüsü, Elazığ, s. 50-51

¹⁹⁵ Kemal Bayram, *Sabahattin Ali Olayı: Derin Devletin Faili Malum Cinayeti*. Haz.:Hüseyin Özalp, 2. Basım, Tanyeri Kitap, Ankara, 2012

Marksist kuramda sınıfsal ayrımı kasteden ‘halkçılık’, Türk solu tarafından daima siyasal özgürlük olarak algılanmıştır. Bu nedenle, Marksist söylemi anımsatan, ancak temelde benzerlik taşımayan devrimcilik, devletçilik gibi diğer ilkeleri de benimsemişlerdir. Aynı terimler altında uzlaşma, kuramsal açıdan Marksizm’i, Türk solunun ideolojisiyle özdeşleştirmiştir. ‘Köye yönelme’, edebi uygulama da bu garip uzlaşmayı temsil eder. Dönemin tüm solcu dergilerindeki ortak payda, ‘halkçılık ve köycülüktür’. Böylece Marksist kuramda işçi sınıfına verilen rol, Türkiye’de köylülere ikame edilmiştir.¹⁹⁶ Almanya’dan dönen Sabahattin Ali, *Resimli Ay*’da ilk öykülerini bu anlayış altında yayımlar.

Ayrıca, Türkiye’de işçilerin nicel büyüklüğünün bugün bile çok fazla olmadığı anımsanırsa, bu durum daha kolay anlaşılabilir. Temel siyasi öznesi, yani işçi sınıfının nesnel nedenlere bağlı olarak son derece az geliştiği bir ülkede, sol kanattaki aydınların işçi sınıfı siyaseti gütmeleri zaten çok zordu. Bu yüzden ünlü bir solcu yazar olarak bilinen Sabahattin Ali’nin eserlerinde köye, köy yaşamına ve köylülere önemli bir yer vermiş olması, büyük bir ilgi göstermesi şaşılacak bir şey değildir.¹⁹⁷

Toplumcu gerçekçilik, Marksist dünya görüşü üzerine kurulan, dünyayı ve insanı bu görüş doğrultusunda algılayan bir yazınsal akımdır. Toplumsal çatışmayı ve bu çatışmanın insan üzerindeki etkilerini yansıtır.¹⁹⁸ Toplumcu gerçekçi yazarlar, “edebi ürünlerini Marksizmin ‘tez-antitez’ çatışması ilkesine dayanan, ‘ezen-ezilen’, ‘burjuva-proleterya’, ‘sömüren-sömürülen’, ‘ağa-köylü’, ‘işçi-patron’ gibi hep birbirinin düşmanı olarak telakki ettikleri sosyal sınıfların çatışması ve karşıtlığı üzerine kurarlar. Toplumsal olaylara diyalektik açıdan bakarlar. Ezen ve ezilen sınıfları temsil niteliğine sahip tipler üretirler ve eserlerini bu tiplerin mücadelesi üstüne kurarlar.”¹⁹⁹

¹⁹⁶ Zübeyde Şenderin. *Sabahattin Aki’nin Eserlerinde Toplumsal Gerçekçilik*, Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale Üniversitesi. Kırıkkale, 1996

¹⁹⁷ Yard. Doç. Dr., M. Asım Karaömerlioğlu. *Erken Dönem Türk Edebiyatında Köylüler*, Boğaziçi Üniversitesi, Atatürk Enstitüsü.

<http://www.ata.boun.edu.tr/faculty/Faculty/Asim%20Karaomerlioglu/dogubatisend.pdf>, s.6

¹⁹⁸ Emin Özdemir, Gerçekçilik (realizm): *Türk Dili Dergisi*, Ocak 1981, Sayı:349

¹⁹⁹ Nurullah Çetin, “Türk Hikâyesinde Sosyalist Realizm 1 (Toplumcu Gerçekçilik)”, 02.12.2005, <<http://alisahin37.blogcu.com/130980/>>

Sabahattin Ali'nin eserlerindeki karakterler, sınıfsal konumlarıyla öne çıkmaktadırlar. Sabahattin Ali öykülerinin eksenini, ezen ile ezilen arasındaki çatışmanın ve özellikle de sınıfsal farklılıkların oluşturmaları, yazarın, toplumcu gerçekçi bir yazar olduğunu gösteren en önemli özelliğidir. Eserlerindeki motiflerden bazıları, ülkenin panoraması, toplumun sınıfsal oluşumu, alt ve üst düzey bürokratların çalışma tarzları ve yaşayış biçimleri, eşrafla yönetim temsilcilerinin dayanışması, halkın toplumsal, kültürel ve ekonomik durumu ve bunların oluşturduğu olgulardır.

Edebiyatın halka açık olması, Sabahattin Ali'nin yerine getirdiği toplumcu gerçekçilik ilkeleri arasındadır. Eserlerinde, *'...son derece kısa tümcelerle, yalın ve açık sözcüklerle çarpıcı, sarsıcı sonuçlara varmıştır. Ayrıntılara dalmadan, konuyu kendi özü içinde, beklenmeyen bir değişiklikte sunmuştur'*²⁰⁰. Edebiyat dilinin halk diline yaklaşmasından yana olan Sabahattin Ali, eserlerinde halk arasında kullanılan kelimeleri ve ifadeleri kullanıyordu. Eserlerine özgü örneklerinden biri 'Yeni Dünya' adlı öyküsüdür. *'Biraz ötede kerpiç bir kulübe vardı'*²⁰¹, *'Poturları parça parça sarkıyordu ve çoğunun ayağında kunduraya benzer bir şey bile yoktu'*²⁰², diye yazıyordu Sabahattin Ali. Birinci cümlede 'Ev' yerine 'Kulübe' kelimesini kullanarak, köylülerin yaşam koşullarını imgesel biçimde, isabetle yansıtmaktadır yazar. İkinci cümlede de, köylülerin görünüşünü betimlerken, yazarın kelimeleri ne kadar özenle seçtiğini göstermektedir. Halk dilinde yazılmış bu kısa cümle, köylülerin yoksulluğunu birebir aktarmaktadır. 'Sırça Köşk' öyküsünden *'hazır yiyici'*, *'aylakçı'*, *'budala'*, *'kazık oynamak'*, *'gecede yüz elli papel eziyorlar'* (papel ezmek); 'Kağnı' öyküsünden *'şoför yamağı...soğan ekmek tıkanıyordu'* (tıkmak), *'usulla...arkadan atlıyarak tüymesini söyledi'* (tüymek) gibi halk diline ve argoya özgü ifadeler ve sövgü kelimeleri, yazarın diline uyumlu bir biçimde karışarak, anlatımı sadeleştirmekte, ona ince bir alay havası ve dostça bir tavır kazandırmaktadır.

²⁰⁰ Kemal Bayram. *Sabahattin Ali olayı: Derin devlet faili malum cinayeti*, 2.Basım, Tanrıyeri Kitap, Nisan 2012, Ankara, s. 82

²⁰¹ Sabahattin Ali. *Yeni Dünya*.Yapı Kredi Yayınları, 9. Baskı, İstanbul , 2012 s.3

²⁰² Sabahattin Ali. *Yeni Dünya*.Yapı Kredi Yayınları, 9. Baskı, İstanbul, 2012, s. 48

Gerek *Kuyucaklı Yusuf* adlı romanında, gerek öykülerinde Sabahattin Ali asla öğretici bir tavır takınmaz. Olayları, durumları, kişilikleri yarattığı edebi kişiliklerin gözünden yansıtır.

Sabahattin Ali'nin öykülerinde, Sovyetler Birliği'nde ideolojik silah görevi yapan ve devletin resmi sanat görüşü olarak kabul edilen toplumcu gerçekçilik edebiyatının sürekli yarattığı, iç çatışmanın biçimlendirdiği, belirli ideal nitelikleri taşıyan ve bu niteliklerin pekişmesini engelleyecek her şeyi alt eden sağlam, okuyucuyu etkileyecek, bu kahraman gibi bir gelişim gösterebileceği düşüncesi oluşturacak *insanüstü* 'Olumlu' bir kahraman yoktur. Bu açıdan, Sovyetlerin toplumcu gerçekçiliğin romantizme kaçan çöşkulu anlatım tarzı, Sabahattin Ali'ye özgü değildir.

Bu açıdan, *Alman romantizm mektebi karşısında hayranlığını muhafaza etmiş*²⁰³, Almanca çeviriler aracılığıyla, dünya edebiyatının, özellikle Rus edebiyatının etkilerini görmüş, sosyalizm düşüncelerini benimsemiş, Teodor Storm ve Yatop Vasermanı gibi *natüralist yazarların izlerini taşıyan eserleriyle*²⁰⁴ Sabahattin Ali'nin, eserlerini *gerçekçi ve romantik öğeleri geliştirerek*²⁰⁵, birçok akımın etkisi altında yazdığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda, Nazım Hikmet'in, Sabahattin Ali'nin sanatsal özellikleri üzerine, düşüncelerini burada vermek yerinde olacaktır:

*'Sabahattin Ali Türk edebiyatının ilk devrimci-gerçekçi hikayecisi ve romancısıdır. Türk edebiyatında Sabahattin'den çok önce natüralist, hatta eleştirel gerçekçi hikayeciler ve romancılar vardır. Bunlar üzerinde özellikle Fransız natüralizminin ve gerçekçiliğinin etkileri görünür. Ama eleştirel gerçekçilikle sosyalist gerçekçilik arasında kalan ve sosyalist gerçekçiliğin aşaması olan reformist, halkçı gerçekçiliğin Türkiye'de ilk hikayeci ve romancısı Sabahattin'dir'*²⁰⁶,

²⁰³ Filiz Ali – Atilla Özkırımlı. *Sabahattin Ali*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1979, s. 246

²⁰⁴ A.g.e., s.247

²⁰⁵ A.g.e., , s.243

²⁰⁶ A.g.e., s. 13

Sabahattin Ali, sanatla ciddi bir biçimde ilgilenmiş, yaşamı boyunca durmadan kendisini yetiştirmek için çalışmış, çeviriler yapmış, öykü ve şiir yazmıştır. Edebiyata ‘*hizmet eden bir aracı olarak bakıyordu*’²⁰⁷.

‘*Edebiyat da bir hizmet ve bir mücadeledir. Ve yukarıda söylediğim şey, daha iyiye daha güzele götüren bir mücadele ve hiçbir zaman yüksek ruhlu bay üdebanın gönül eğlencesi değil.*’ Edebiyatın görevleri olduğuna inanan Sabahat Ali, aynı söyleşide, doğrudan halk için yazmanın, halktan söz etmenin, kendisine halkçı yazar denmesinin gülünçlüğünden söz etmektedir. Onun edebiyat anlayışı, toplumu ilgilendiren ve okunduğunda değişim yaratan eserler ortaya koymak ve her zaman içten olmaktır. Edebiyatçıların içten olmamaları ona göre büyük bir kusurdur.²⁰⁸

Sabahattin Ali, 10 Ağustos 1933’te Sinop Hapishanesi’nden Ayşe Sıtkı İlhan’a gönderdiği mektupta, henüz pek çok eserini kaleme almadığı bir sırada, edebiyatının gerçekçi ve yaşantıya dayalı bir çizgi üzerinde ilerleyeceğini içtenlikle ortaya koymuştur:

‘*...Yazılarında kendinden bahsetmeyenler, kendilerine emniyet ve itimatları olmayan korkaklar ve zayıflardır. Veya içlerinde bahsedecek bir şeyleri olmayan boşlar. Ben bir kere korkak değilim ve kendime güveniyorum, sonra da yüz muhtelif eserde yüz muhtelif adam yaratsam her birine kendimden birer parça verebilecek kadar doluyum. Ve bu yüz adamın hepsi de kuvvetli olur. Çünkü ben içimde birçok insanların aynı zamanda ve aynı kudretle yaşadıklarını duyuyorum.*’²⁰⁹

Sabahattin Ali, dergilerde yazdığı makalelerde ırkçılık, Turancılık gibi fikirlere ve yozlaşmış dinsel düşünceye de karşı çıkıyordu. Milliyetçi görüşleri savunan Nihal Atsız’la sürekli düşünsel tartışmaları olmuştur. İkinci Dünya Savaşı öncesinde, Türkiye’de siyasal-toplumsal savaş ve düşünsel karşıtlıklar belirginleştiğinde, ilericilik-gericilik, antifaşist-faşist savaşımı sanat alanlarına da bulaştığı sırada, ateşli bir antifaşist ve sosyalist bir insan olan Sabahattin Ali,

²⁰⁷ A.g.e., s. 248

²⁰⁸ *A’dan Z’ye Sabahattin Ali*: haz. Sevgül Sönmez, 1. Baskı: İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2009, s. 190

²⁰⁹ *A’dan Z’ye Sabahattin Ali*: haz. Sevgül Sönmez, 1. Baskı: İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2009, s. 210

faşizme, pantürkizme ve her türlü gericiliğe karşı düşüncelerini ‘İçimizdeki Şeytan’ adlı ünlü romanına yansıtmıştır. İbrahim Tatarlı’nın belirttiği gibi:

*‘Bundan dolayı onlar (Türk faşistleri ve Türk burjuva milliyetçileri) ne Sabahattin Ali’yi, ne romanı ‘Ulus’ta tefrika halinde yayımlanan Falih Rıfkı Ata’yı, ne de Hasan Ali Yücel, Saffet Arıkan gibi Kemalistleri asla affetmiyeceklerdir. Fırsat buldukça onlara küfredecekler, dava açacaklar, hayatlarına kıymaya kalkacaklar’.*²¹⁰

3 Mayıs 1944’de Türkiye aşırı milliyetçileri gösteriler örgütlemiş, demokratik gazetelere saldırmış, ilerici edebiyat eserlerini sokaklarda ateşe vermişlerdi. Bunların arasında Sabahattin Ali’nin de eserleri vardı.

Sabahattin Ali işsiz kaldığında bile görüşlerinden vazgeçmemiştir. Yalnız edebiyat yeteneği ile yetinmemiş, doğrudan doğruya köşe yazarlığından da yararlanmıştır. Çıkardığı çeşitli gazeteler, güçlü bir siyasi savaş aracı olmuştur. Yayımladığı makalelerde, hükümetin dış ve iç siyasetini eleştirmiş, sağın planlarını açığa vurmuş, halk kitlelerini aydınlatmıştır. Sabahattin Ali’nin, Türkiye’nin bağımsızlığını Batı emperyalistlerine karşı savunarak, Marşal planına ve ABD’nin emperyalist siyasetine bağlanılmasına karşı çıkması, memleketini savaş üssüne çevirmek planlarına karşı dirençle savaşması, devletin dikkatinin yazara çevrilmesine neden olmuştur. Sabahattin Ali’ye karşı çeşitli izleme önlemleri alınmış; yazar defalarca hapisle cezalandırılmıştır.

Sürekli polis tarafından takip edilen, hükümetçe sürekli hapse atılmakla tehdit edilen, yaşamının büyük kısmını hep güvenilmez ve tehlikeli bir aydın olarak geçiren Sabahattin Ali, eserlerinde okura iletmek istediği düşünceleri ima yoluyla aktarmak zorunda kalıyordu. Örneğin, 1903 yılında başlayan “Kuyucaklı Yusuf” romanındaki olaylar, Birinci Dünya savaşı sırasında sona erer. Eleştirmenler, Sabahattin Ali’nin romanda toplumsal gerçeklere yoğun eleştiriler yönelttiğini, Cumhuriyet rejiminin baskılarından kaçınmak için de, dönem olarak, Birinci Dünya Savaşı yıllarını

²¹⁰ Filiz Ali Laslo-Atilla Özkırmı, *Sabahattin Ali*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1979, s. 262

seçtiğini belirtir; çünkü Sabahattin Ali'nin toplumsal eleştirileri, romanın basıldığı yıllarda da geçerliliğini korumaktadır.

Sabahattin Ali, dilinin sağlamlığı ve anlatımının yalınlığıyla amaçladığı etkiyi kolaylıkla yaratır.

Sabahattin Ali'nin sanatı konusunda Zekerya Sertel şunları söylemiştir:

*'Sabahattin Ali büyük sanatçı. Yalnız dil olarak işlenmiş görmüyorum. Yavanlıklar var, bunlar giderilbilirdi. Belki eserleri üzerinde çalışmaya zaman bulamadı, belki de Almanya'da yetiştiği için öyle oldu, bilemiyorum. Nazım'daki dil incelikleri Sabahattin'de yok. Hatta Reşad Nuri'nin romanlarındaki akıcılık da yok. Tutar sizi okurken yazısı. Ama anlayış bakımından, romanı kavrayış bakımından, halka iniş bakımından bizim önder sanatçılarımızdan birisidir.'*²¹¹

4.2 Marek Hłasko'nun Öykülerinin Sanatsal Özellikleri. Siyasal-Toplumsal Görüşlerinin Oluşumu.

Marek Hłasko kitap okumaya dört yaşındayken başladı. Okumak, yaşamının en önemli parçalarından biriydi. Daha sonra 'Yirmilik Güzeller' adlı uzun öyküsünde, günden güne artan bir umutsuzluk duygusuna kapıldığını anlatır. Çünkü öğrenmek istediği çok şey vardı ve tüm yaşamı boyunca kitap okusa bile kendisini yetiştiremeyeceğini anlıyordu. Kitapları yutarcasına okurken, büyük yazarlarla tanışıyor, onları örnek alıyor, değişik ifade yöntemlerini öğreniyor, kendi stilini oluşturunuyordu.

Tüm yaşamı boyunca Hłasko'nun nesnel gerçeği algılayışı, çevresindekilere çok farklıydı. Çocukluğundan beri diğerlerinin fark edemediği çok şeyi görüyor, aklında tutuyordu. Daha on bir yaşındayken, Polonya halkı ile

²¹¹ Kemal Bayram, *Sabahattin Ali Olayı: Derin Devletin Faili Malum Cinayeti*. Haz.: Hüseyin Özalp, 2. Basım, Tanyeri Kitap, Ankara, 2012, s. 220

bolşevikler arasında 1920 yılında çıkan savaş üzerine ‘Józef Piłsudski tarihin büyük çarkını döndürdü’ (*Józef Piłsudski odwraca wielkie koło historii*) adlı küçük bir öykü yazdı. 11 yaşındaki bir genç için bu öyküde beklenmedik siyasi bir sona rastlıyoruz:

‘...Bizimkiler Rus esirlerini kurtardılar, yemek yedirdiler ve giydirmeye çalıştılar. Onlara kardeşlerimiz gibi baktılar. Ama şimdi minnettarlık duygusunu unutmuş olmalı ki, AK’lilerli²¹² koca trenlere bindirerek Kamçatka ve Sibirya’ya götürüyorlar.’²¹³

Büyüyünce de, Polonya’daki siyasi durum ile ilgili hiçbir yanılsaması yoktu. Ne Hłasko’nun, ne annesinin ne de babasının Gençler Örgütü’ne ve daha sonra da Parti’ye üye olmayı akıllarına bile getirmediklerini belirtmek gerekir.

Hłasko, öykülerini, doğal olarak, yaşadığı koşulların etkisinde yazıyordu. Başlangıçta yazar komünizme ilgi duyuyordu. Bunu da erken dönem öykülerinde görmek mümkündür. Hłasko, ‘Marymont Sonatı’ (Sonata marymoncka), ‘Sokolowska Garajı’ (Baza Sokołowska) gibi ilk eserlerini toplumcu gerçekçilik akımı etkisi altında yazmıştır.

Toplumcu gerçekçilik kuralları çerçevesine sokulmuş Polonya edebiyatı, ideolojiye boyun eğmek zorundaydı. Gerçeği, propagandasını yapılan sloganlara uygun olarak ‘Partimizi’ ve sosyalizmi överek betimlemek gerekirdi. Gerçeği, devrimci gelişimi içinde ele almak her yazarın göreviydi. Edebiyatın görevi ise, komünizm ruhu içinde emekçi insanları yetiştirmektir.²¹⁴

Toplumcu gerçekçilik akımı, 1949 – 1956 yılları arasında, mutlu, iş yaşamından memnun insanları betimleyen, marksist ideoloji ilkelerine uygun, kolay algılanabilen, işçiler, sınıflar arasındaki savaş ve işçi hareketi konularının ağır bastığı eserler, totaliter ideoloji mekanizmasının bir parçası haline gelmişti.

²¹² Armia Krajowa – II Dünya Savaşı sırasında faaliyette bulunan Polonya silahlı yeraltı bir teşkilatıdır.

²¹³ Andrzej Czyżewski. *Piękny dwudziestoletni Biografia Marka Hłaski*, ELF Warszawa, 2005

²¹⁴ Jedlińska J., *Recepcja opowiadań Marka Hłaski przez młodzież ósmej klasy szkoły podstawowej i czwartej klasy szkoły średniej*, Toruń, 2000 (yayımlanmamış)

Marek Hłasko, ‘Marymont Sonatı’ adlı, 1952-1956 yılları arasında yazdığı ancak bitiremediği uzun öyküsünde, II. Dünya Savaşı’ndan önce serseri bir yaşam süren Rysiek Lewandowski’yi betimlemiştir. Rysiek Lewandowski, savaşın bitiminden sonra bir nakliyat deposunda çalışmaya başladıktan sonra komünist görüşü kesin olarak benimser. 1952 yılında Bohdan Czeszko’ya sunulan eser, ‘Marymont Sonatı’ nın ilk versiyonuydu. Czeszko, Hłasko’nun bu uzun öyküsünde çok eksik bulmasına karşın, yine de devam etmesini önermiştir. 1956 yılına kadar, söz konusu uzun öykü, ‘Güzel Nehrin Üzerindeki Gece’ (*Noc nad piękną rzeką*), ‘Altın Sonbahar’ (*Złota jesień*) ve ‘Okul’ (*Szkola*) adı altında değişik dergilerde yayımlanmıştır. Aslında Hłasko da ‘Marymont Sonatı’ nı çok zayıf bulduğu için yayımlamak istememişti.

Hłasko’nun Toplumcu gerçekçilik akımı doğrultusunda yazdığı diğer bir öykü de ‘Sokolowska Garajı’ (Baza Sokołowska)’dır. Bu öykünün konusu ‘Morymont Sonatı’nda işlenen konularla benzerlik göstermektedir. ‘Sokolowska Garajı’ ile ilgili ‘Yirmilik Güzeller’ adlı uzun öyküsünde yazar şunları anlatıyor:

‘...Bir gün (Trybuna Ludu)’nun yayınevine çağırılarak Anatol Rybakow’un ‘Şoförler’ kitabıyla ödüllendirildim. Bu kitabı unutmam. ‘Şoförler’, okuduğum ilk Toplumcu Gerçekçilik kitabı olmuştur. Bu kitabın beni çok şaşırttığını itiraf etmeliyim. ‘Ben de böyle yapabilirim’ dedim, kendi kendime. Ve yazmaya başladım...(…) O arada, Rybakow’un ‘Şoförler’ kitabını yeniden yazarak, adını ‘Sokolowska Garajı’ olarak değiştirdim, imzaladım ve Yazarlar Birliğine verdim...’.

215

Toplumcu gerçekçiliğin etkisi, Hłasko’nun daha sonra yazdığı öykülerde giderek azalır. Aslında Toplumcu gerçekçi gibi görünen öykülerinde bile kahraman, stereotip kıran bir kahraman olduğu görülür. Çünkü yeni sistemin edebiyatının arzu ettiği gibi ahlaklı, dürüst kaynağı, ideal ve örnek alınacak bir kahraman değildir. Zamanla, Stalin tarafından Polonya sanatçılarına dayatılan bu Toplumcu gerçekçilik akımından uzaklaşan Hłasko, aynı şeylerin süslenmeden ve abartılmadan

²¹⁵ Marek Hłasko. *Piękni dwudziestoletni*. Warszawa, Wydawnictwo Alfa, 1998, s.8, s.17

yazılabileceğini kanıtlamıştır. Eserlerinde Stalin'in Toplumcu gerçekliğinin maskesini düşürmüş, işçilerin yaşamlarını resmi propaganda yoluyla verildiği gibi değil, kendi gözleriyle gördüğü gibi ele almaya başlamıştı. Konuyu da acımasız ve kaba bir biçimde işliyordu. Yazarlığını şu şekilde niteliyordu:

*'Herkes yazabildiği gibi yazar. Gençliğimin şehri olan Varşova benim için, kalacak yeri bulamayan, hayal kırıklığına uğramış insanların yaşadığı, şarkı söylenemeyecek bir şehir olarak kalacaktır (...) Tavsiyem ne olabilir? Kendim yıllarca çalıştım. (...) farklı bir biçimde yazıyor olmam garip olurdu. Küstah bir insan değilim. Toplumcu edebiyat küstahtı'.*²¹⁶

Öykülerinde Hłasko, toplumcu gerçekçiliğin şemalarını yıkarak, kahramanların bireysel özelliklerini ön plana çıkarmıştır. Hłasko'nun kahramanları, acı çektiğinde, asil bir yaşam veya aşk özlemini duyduğunda birbirlerinden farklı ve eşsizdir. Betimlediği kişiler, çoğu zaman bilincine varmadan dünyaya isyan etmektedir.

50'li yılların ilk yarısında, Polonya da dahil olmak üzere, tüm Doğu Avrupa'nın sınırları 'demir perde' ile kapalıydı. Polonya'nın milli kültürünün dağılması bu dönemde gerçekleşmiştir. Polonya Edebiyatında, o dönemde dünyada yaygın edebi türlerden uzaklaşma eğilimi kaydedilmiş, şiir ve dramaturjide yeni formlar ortaya çıkmıştır. Samimiyet özelliği taşıyan otobiyografik eserleri ağır basmaya başlamıştır. Günlük; anılar biçimde yazılan eserler bunun örneklerinden bazılarıdır. Kurgu ve fantezi türleri önemlerini yitirerek, ne kadar öznel olsalar da, gerçek olayları betimleyen eserler önem kazanmıştır.

Stalin'in ölümü, 1954 – 1955 yıllarında ortaya çıkan siyasi, toplumsal ve kültürel değişikliklerine yol açmıştır. Sanattaki toplumcu gerçekçilik akımı reddedilmiştir. Savaş, tarihi olaylar ve varoluşçuluk gibi temaları ele alan eserler popülerlik kazanmıştır. Polonyalı yazar, yeni ifade yöntemleri aramaya başlamışlardı. Batı Avrupa'da en son çıkan eserlerle tanışma süreci başlamıştı. New York'ta bir araya gelen ve daha sonra Batı yakası kardeşliğine katılan bir grup Amerikalı şair ve yazarlardan oluşan, tutkulu diyaloglarla, açık cinsellik ve

²¹⁶ Wasilewski K., *Hłasko nieznany*, Kraków, 1991, s. 190

uyuşturucu deneyimleriyle ilgilenen Beat Kuşağı (*beat-generation*) denilen bir hareketin ilkeleri Polonya'ya kadar ulaşmıştı²¹⁷.

Polonya'da artık çarpıcı ve etkili bir dil kullanan, tartışmalı konulara değinen yazarlar ön plana çıkmışlardı. Hłasko, eserleriyle bunlar arasında fazla göze batmayan bir yer edinmiştir.

Ekim dönemi (Polski październik) sayesinde, Polonya Edebiyatında birçok yeni isim ön plana çıkmıştır. Bu dönem içerisinde ilk kitaplarını yayınlayan yazarlar, eleştirmenler tarafından '56 Kuşağı' ya da, 'Çağdaşlar' olarak adlandırılmıştır. 1955 yılında, *Edebiyat Yaşamı* (Zycie Literackie) adlı dergide, söz konusu yeni edebi akıma dahil olan şiirler yayımlanmıştır. Hłasko 'Bulutlarda İlk Adım' adlı ilk kitabını tam o sırada bastırmıştır.

1956 yılında yayımlanan bu kitabın kapağında, sevecen bir biçimde kucaklaşan iki gencin parlak renklerle işlenmiş bir resmi vardı. Saflık ve güzellik timsali olan bu çifti, kapağın karanlık bir köşesinde bir göz izlemekteydi. Öykülerin çoğunda sanatsal bir biçimde ifade edilen bu dönemde, gençlerin kurdukları hayal, özlem ve ideallerin gerçeklerle çatışması açıklanıyordu. Hłasko için olması gerekli şeylerin gerçekte yaşananlarla uyuşmaması, onun en büyük trajedisiydi. *Yaratıcılık* (*Twórczość*) aylık dergisinin redaktörü olan Henryk Bereza'nın dediği gibi, 'Hłasko'nun eserlerinde tavizsiz bir açık yürekliliğin ve içtenliğin pek çok belirtisi vardır'.²¹⁸

Hłasko kendi yazarlığına ilişkin düşüncelerini, 'Yirmilik Güzeller' adlı uzun öyküsünde dile getirmiştir:

'...Bana sorarsanız, commies'e karşı değilim. Alçakça davrandıklarında, yaptıkları üzerine yazabilirim – işte o kadar. Bir mahkemede, duruşmadayım; duruşma sıkıcı olmasın, sorunun özü beni ilgilendirmez. Hepsi bu kadar. Yaşamım,

²¹⁷ Paulina Czernecka. Kobieta i mężczyzna, czyli miłość w powieściach izraelskich Marka Hłaski. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Angelusa Silesiusa w Wałbrzychu. Instytut Humanistyczny. Praca licencjacka, Wałbrzych 2010, s. 6

²¹⁸ Henryk Bereza. *Nowy duch i forma nowa*. 'Nowa Kultura', 1956, № 35, s.7

öykümün konusudur. Bu hikayeyi nasıl anlatacağım bana kalıyor. Bu benim için en önemli şey...'²¹⁹

Hłasko, yaşamı izliyor ve gördüklerini betimliyordu. Şöyle yazmıştı:

'...Hiçbir halk, Polonyalılar kadar şanslı değildir. İyi bir edebiyata sahip olabiliriz. Her şeyimiz var: zorluklar, siyasi cinayetler, bitmeyen işgaller, ihbarlar, sefalet, umutsuzluk, ayıyaşlık. Tanrı aşkına, başka ne gerekiyor ki?'²²⁰

1956 yılında 'Bulutlarda İlk Adım' adlı kitabı yayımlandığında, tüm Parti yöneticileri değişmeye başlamıştı. Bunun nedeni Kruşçev'un, Polonya'da Stalin karşıtı dönemini başlatmış olmasıydı. Hapishaneden çıkan Władysław Gomułka'nın²²¹ işbaşına geçmesi ile oluşan ortam, siyasi, toplumsal ve kültürel değişikliklere yol açmıştır. Avrupa'da yaygın olan varoluşculuk felsefesine bağlı olan ve aynı zamanda natüralizmin geleneksel unsurlarını taşıyan 'Bulutlarda İlk Adım' adı kitabı büyük başarı kazanmıştır.

Bu olay, toplumsal-kültürel bir olgu olarak ele alınabilir. 'Edebi bir figür, doğrudan kendisiyle ilgisi olmayan sorunlarla bağdaştırılıyor ve toplum tarafından estetik yönüyle değil, tüm bir çağın simgesi olarak algılanıyordu...'²²².

Hłasko'nun öyküleri, kolayca anlaşılan anlatım tarzı ve diyalogların ağır bastığı özgün yapısıyla değer kazanmıştır. Hłasko, sinema fanatığıydı; izlediği filmlerin etkisiyle, diyalogların yapısını ve değerini, az sözcük kullanarak yazmayı öğrenmişti. Bir çok öyküsü, şaşırtıcı bir ustalıkla yaratılan kahramanların canlı konuşma dili sayesinde, bir film senaryosuna benzetilmektedir. Hłasko'nun, o günlerde karşı kültür olarak ilan edilen sinemacılıkla ilişkisi, isyancı imgesini sağlamlaştırmıştır²²³.

²¹⁹ Marek Hłasko. *Piękni dwudziestoletni*. Warszawa, Wydawnictwo Alfa, 1998, s. 15

²²⁰ A.g.e., s.4

²²¹ Władysław Gomułka (1905 - 1982), 1956-70 arasında Polonya Birleşik İşçi Partisi (PZPR) Merkez Komitesi birinci sekreteri.

²²² Stanisław Stabro *Legenda i twórczość Marka Hłaski*. Polska Akademia Nauk, Oddział w Krakowie, seria "Nauka dla wszystkich" nr 388, Wydawnictwo Ossolineum, Kraków, 1985, s. 5.

²²³ Paulina Czernecka. *Kobieta i mężczyzna, czyli miłość w powieściach izraelskich Marka Hłaski*. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Angelusa Silesiusa w Wałbrzychu. Instytut Humanistyczny. Praca licencjacka, Wałbrzych 2010, s. 6

Hłasko'nun öyküleri, okurların kalbini, içtenliği ve gerçeği olduğu gibi dile getirmesiyle kazanmıştır. Bir eserde kahramanlar arasındaki çatışmaların hiç abartıya kaçmadan anlatılması, günümüzde artık kimseyi şaşırtmaz. Ancak o dönemde, üretim üzerine yazılan sıkıcı romanları okumaktan usanan Polonyalılar, Hłasko'nun kaleme aldığı, yaşamın uçlarında yaşayan mağdur insanların başından geçenleri bir yenilik olarak algılıyordu.

Hłasko'nun öykülerinin en büyük değeri, yazarın gerçekliğe satirik bakışını aktaran usluptur. Hłasko, yalnızca bir yazar değil, kendisini baş kahramanın yerine koyan, bu arada da kendi sorunlarını, ilkelerini, o dönemin sinemasına ve edebiyatına bakışını yansıtan, aynı zamanda insanlarla bir arada olmaya çabalayan, ancak dünyada kendisine yer edinemeyen ve çok kez geri çekilerek ikincil olayları ön plana çıkartan bir kişiliktir.

Hłasko, yazarlıkla ilgili en önemli tavsiyeyi Newerly'den aldığını belirterek, 'Yirmilik Güzeller' adlı kitabında şunları anlatır:

'...Newerly çok yardımcı oldu bana (...) yazar kardeşlerimden aldığım en bilgece tavsiyeyi verdi: 'Neyi yazmak istiyorsan, onu herkese anlat. Seni anlayıp anlamayacakları önemli değildir. Anlat; ve her defasında hikayeni tekrar tekrar kurman gerekecek; belirli bir süre sonra, hangi öğelerin önemli, hangi öğelerin önemsiz olduğunu anlarsın. Önemli olan, kendi kendine anlatabilmektir' dedi. Ve ben de anlatmaya başladım; öykülerimi Polonya'da, İsrail'de anlatıyordum. Ağır başlı Almanlara ve Artur Sandauer'e²²⁴ de anlattım. Sandauer bana 'Sözü nereye getirmek istiyorsunuz' diye sorardı. Bilmiyorum. Sorun şu ki bilmiyorum. Bildiğim tek şey, yolun sonuna kadar koşacağım ve bir dakika bile susmayacağımdır...' ²²⁵.

Takdir ve övgülerin yanı sıra, Hłasko'yu eleştirenler de vardı. Özellikle Gomulka'nın işbaşına geçmesi ile birlikte başlayan siyasal hoşgörü dönemi sona erdiğinde, Hłasko bir çok eleştiriye uğramıştı.

²²⁴ Artur Sandauer (1913-1989) – Polonali edebiyat eleştirmeni, denemeler yazarı, çevirmen, Varşova Üniversitesi'nde profesör.

²²⁵ Marek Hłasko. *Piękni dwudziestoletni*. Warszawa, Wydawnictwo Alfa, 1998, s.11

Hłasko, insanların insani özelliklerini yitirdiği anları ve yerleri araması, taklit etmesi, histeri nöbetine kapılmış, Polonya’da konuşulmadığı tarzda konuşan karakterleri yaratması ve zevksiz olması gibi nedenlerle suçlanmıştır.

‘Hłasko, özgürlüğü simgeleyerek insanların sinirlerini bozuyor. Parti, sınıf ve dayanışmanın onun için önemi yok. (...) Yaratıcılığı, çocukça bir hava atmaktan başka bir şey değildir.(...) Kendisinin Batı’nın büyük nefesi olduğunu sanıyor (...) Fakat Batı için tipik olan şeyler, Polonya için geçerli değildir. Batı için inandırıcı olan, Polonya’da ancak müzede sergilenen bir nümune etkisi yaratabilir (...) Hłasko, yaşamı bir yalana, edebiyatı modaya dönüştürmek istiyor. (...) Hłasko, toplumsal açıdan arka planda kalan küçük burjuvalığın ideologudur. Yazmak – sövmektir diye düşünüyor. (...) Küstahlığı safçadır. (...) Yaptığı tüm suçlamalar, sosyalizme yöneliktir (...) ama indirdiği darbeler etkisizdir...’²²⁶ gibi kendine yönelik ithamlar duyuyordu yazar.

O zaman Maria Dąbrowska²²⁷, *Nowa Kultura (Yeni Kültür)* dergisi için Hłasko’yu savunan küçük bir makale yazmıştı. Ne yazık ki bu makale, derginin yazı kurulunun tüm çabalarına karşın, ancak 1984 yılında yayımlanabilmiştir. Dąbrowska, Hłasko’nun siyasi oyunlara sürüklendiğinden dolayı üzüntü duyarak *‘...politikacılar için insan, yazar ya da edebiyat, siyasi oyunlarda kullanılan bir kozdur.’²²⁸* diyordu. Hłasko’nun Varşova ve Polonya’yı gerçek dışı betimlemekle suçlanması konusunda, Dąbrowska şunları yazmıştı:

‘Varşova’nın ‘sırf alkoliklerin ve fahişelerin bulunduğu karanlık bir kent ’ olmadığı tabii ki gerçektir. Fakat, bu tanım da Varşova için geçerlidir. Bunu da herkes bilir. Roma da, yalnızca iğrenç ve mutsuz varlıklarla dolu olan pis bir yolun kenarında bulunan tabeladaki ‘Roma’ yazısından ibaret değildir. Buna rağmen İtalyan filmleri değerli ve gerçekçidirler. Bununla birlikte, Roma’yı yalnız La Strada’dan ve Varşova’yı Hłasko’dan tanıyan pek çok kişi vardır. ’²²⁹

²²⁶ Martin Nag. *Marek Hłasko Polonyalı ‘ciddi bir genç’ sayılır mı? (Считать ли Хласко польским «сердитым молодым человеком»?)* // *Zvezda*, Moskova, 1959. № 5. ss. 203-206.

²²⁷ Maria Dąbrowska z domu Szumska (1889 - 1965) – powieściopisarka, eseistka, dramatopisarka, tłumaczka literatury duńskiej, angielskiej i rosyjskiej. Jedna z ważniejszych polskich powieściopisarek XX wieku, autorka tetralogii powieściowej *Noce i dnie*

²²⁸ Dąbrowska M. *Sine ira et studio* // *Twórczość*, Warszawa 1984. № 4. S 104

²²⁹ A.g.e., S 105

Amerikan edebiyatı etkisi altında yazması veya onu taklit etmesi konusunda Hłasko'ya yöneltilen suçlamalara cevap verirken, Dąbrowska, 'kişilik etkileşimlerin kesiştiği yerde oluşur' sonucuna varır. Çünkü bu, kariyerine yeni başlamış her ünlü yazar için geçerlidir. Buna örnek olarak Schiller, Byron ve Horacy'in etkisi altında kalan Mickiewicz verilebilir. Hłasko'nun 'karamsar edebiyat' yarattığı konusundaki suçlamaları cevaplarken, Dąbrowska, kendi dünya görüşünün böyle olmadığını, aydınlık ya da mutluluk öğelerinden yoksun bir sanatı tasavvur bile edemediğini belirterek, Dünya Edebiyatını oluşturan çok ünlü yazarların, yaşadıkları döneme bağlı olarak, bulundukları ortamı benzer şekilde betimlediklerinin altını çizmiştir.

4.3 Sabahattin Ali ve Marek Hłasko'nun Siyasi-Toplumsal Bakışlarının ve Sanatsal Özelliklerinin Genel Karşılaştırılması

Kişilerin benimsedikleri dünyaya bakış açısı, yaşadıkları olayların, okudukları kitapların, izledikleri filmlerin, iletişim kurdukları insanların ve yaşadıkları koşulların etkisiyle oluşmaktadır. Bebeklik, çocukluk, gençlik, yetişkinlik evrelerini sırasıyla yaşayan her birey, önce kendisine bakan insanlardan ve ailesinden, daha sonra da gittiği okuldan ve içinde yaşadığı toplumdan edindiği bilgilerle, beslendiği maddi ve manevi değerlerle hafızasını bilinçli ya da bilinçsiz olarak doldurur. Sabahattin Ali ve Marek Hłasko'nun toplumsal-siyasal görüşlerinin oluşumu ve gelişmesi de, yaşadıkları zamana, döneme, bulundukları çevreye, çeşitli toplumsal, siyasal, felsefi ve estetik düşünce akımlarına bağlıdır.

Her iki yazarında yaşadıkları ve kişilik yapıları arasındaki benzerlikler ve farklılıklar, zamanla oluşan ve yerleşen toplumsal-siyasal görüşlerindeki benzerliklere ve farklılıklara yol açmıştır.

Sabahattin Ali, çocukluk yıllarında psikolojik yönden, çok sinirli, huysuz bir anne ile çocuklarına karşı yumuşak ama yaşamdan bezmiş bir babanın elinde büyüdüğü; Marek ise, babasını erken yaşta kaybederek sevmediği üvey babası ile iyi geçinmek zorunda kaldığı için, iki yazar da içe kapanık benzer kişiliklere sahiptir.

İki sanatçı da, çocukken savaşın soğuk, korkunç ve insan yüreğini parçalayan dehşetini yaşamak zorunda kalmıştır. Bu zor dönemde her çocuğun sığınacak,

kendisini teselli edecek, varlığıyla bütünleşecek birilerini araması doğaldır. Marek için bu kişi annesi olmuştur. Yaşamının son günlerine kadar dünyanın her köşesinden annesine yazdığı mektuplarda içini dökmüştür. Küçük yaştan itibaren okuduğu kitaplar da ikinci sığınağı olmuştur. Kitaplar, Sabahattin Ali için de bir sığınak görevi görmüş, küçük Sabahattin, ailesine yönelemediği için, kendisini kitaplara vermiştir. Sabahattin Ali'nin çocukken annesi tarafından sevilmemesi; ergenlik döneminde Marek'in de yaşlılarından hep daha küçük görünmesi, her ikisinin de ürkek, çekingen ama zaman zaman sert ve tırmalayıcı çıkışları olan intibaksız kişiler haline gelmelerinde önemli rol oynamıştır. İki sanatçı karamsar, bedbin ve biraz da yaşama, insanlara karşı gizli bir kin duyarak büyümüşlerdir; asabi karaktere sahip kişiler olarak, çocukluklarından itibaren çevreleriyle iletişimsizlik içindeydiler²³⁰.

Sabahattin Ali ve Marek Hłasko'nun küçükken duydukları özgüven eksikliği ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan içine kapanıklık ve insanlara iletişim kurmakta çektikleri zorluk, onları, kendilerini ifade edebilmek farklı yollar aramaya yani yazmaya yönlendirir. Çocukluklarında yaşadıkları özgüven eksikliği ve onu izleyen içini kağıda içini dökme gereksinimi, onları yazarlığa itmiş, kuşkusuz yeteneklerinin de katkısıyla, yazarlar ölümlerinin yetmiş yıldan fazla bir süre geçmesine karşın hala unutulmamış, eserlerinde ele aldıkları konular güncelliğini korumuştur.

Yazarların yetişkinlik dönemleri farklı geçmiştir. Sabahattin Ali, sosyalist düşüncelerle tanışma fırsatı yakaladığı Almanya'dan döndükten sonra, öğretmenlik yapmaya başlamıştır. Sonraki yıllarda da, yazdığı eserler nedeniyle uzun süre hapisnede kalmış ve polis tarafından izlenmiştir. Marek Hłasko ise, okulu bitiremediğinden dolayı şoförlük yapmaya başlamış ve bu kişilerin ortamına girmiştir. İlk yazdığı kitap, kısa süreliğine de olsa, ülkesinde beğenilmiş, ancak yazar, daha sonra iltica etmek ve yurt dışında yaşamak zorunda kalmıştır. Sonuçta her iki yazar da, yaşamları ve dünyaya bakışları farklı da olsa, neredeyse aynı yazgıyı paylaşmışlardır. Bir sanatçıyı ortadan kaldırmayı görev sayan bir zavallı bir caninin ellerinde ölmekle, uzak topraklarda özlem içinde ölmek arasında büyük bir fark var mıdır?

²³⁰ BKZ Sabahattin Ali üzerine benzer yorum: Korkmaz, Ramazan. (1991). *Sabahattin Ali – İnsan ve Eser*. Doktora tezi, Fırat Üniversitesi, sosyal bilimler enstitüsü, Elazığ,, s.10

Hłasko'nun değişik lkeleri, Sabahattin Ali'nin Türkiye'nin değişik yerlerini gezmekle aradıkları huzuru bulamadıklarını belirtmek gerekir. Yetiřkinlik dönemlerinde artık çevreleri çok geniş olmasına, pek çok dost kazanmalarına karşın, ilerinden geçenleri onlarla paylaşmak yerine, gerçekleri yazarak anlatmaya çalışmışlardır. Yaşadıkları çelişkiler, idealler uğruna yapılan bir savaşıma dönüşmüştür. Sabahattin Ali, Türkiye'nin bağımsızlığını savunarak, ülkesinin Amerikan emperyalizminin etkisi altına girmesine karşı çıkmıştır. Marek Hłasko ise, Polonya'yı işgal eden Sovyetlerin kurduğu sistemden kurtuluşu, Batı'da ve sonunda ABD'de bulmaya çalışmıştır. Türkiye'de sosyalizm uğruna savaşan Sabahattin Ali ve Polonya'da sosyalizmi ve komünizmi kurmaya çalışan sisteme karşı mücadele eden Marek Hłasko'nun savundukları görüşler, ilk bakışta karşıt gibi görünse de, temelde aynıdır. İki sanatçı, yaşadıkları dönem ve koşullar içinde, devlet tarafından yapılan haksızlıklara ve adaletsizliğe karşı çıkmışlardır. Yazarların hayal ettikleri siyasal düzen, totaliter baskıların olmadığı, insanların düşüncelerini paylaşma özgürlüğünü kısıtlamayan, insanları haklarını koruyan, farklılıklara saygılı, sosyal açıdan adaletli bir düzendir. Sabahattin Ali'nin sözleriyle *'Her yurttaş, kendi hakkını aramadıktan ve kendisi gördüğü kusurları eleştirmedikten sonra demokrasi olmaz'*²³¹

Her iki yazarın eserlerinde kullandıkları sanatsal yöntemler de farklıdır. Ancak bu, ülkelerinde izlenen siyasetle, savundukları görüşler arasındaki farkla açıklanabilir. Türk solunun simge isimlerinden birisi olan Sabahattin Ali, çoęu eserini, toplumcu gerçekçilik akımının etkisiyle yazmıştır. Ayrıca yazarın, yarattığı zavallı kahramanlara duyduğu sempati ve acıma duygusunu, her eserinde sezmek mümkündür. Hłasko ise, doğalcılığın temel ilke ve yöntemlerini savunarak, gerçeği karamsar bir biçimde yansıtmıştır. Ekonomik ve toplumsal baskılar altında ezilen insanları kayıtsız bir biçimde anlatmıştır. Hłasko, eserlerinde varoluşçuluğu da sorgular. Yalnızlık, yaşam ile ölüm, rastlantı ile yazgı, korku ile umut sorunsalına, yaşamın tuhaflığına değinmiştir.

Hłasko'nun, toplumcu geekilik akımıyla yazdığı öyküleri ele alındığında, Sabahattin Ali'nin öyküleriyle ortak bir özellik görmek mümkündür. Söz konusu

²³¹ Kemal Bayram, *Sabahattin Ali Olayı: Derin Devletin Faili Malum Cinayeti*. Haz.:Hüseyin zalp, 2. Basım, Tanyeri Kitap, Ankara, 2012, s. 154

özellik – her iki yazarın toplumcu gerçekçi öykülerinde tam anlamıyla toplumcu gerçekçi kahramanın olmamasıdır.

Edebiyatın çeşitli türlerinde eserler vermiş olmalarına karşın, Sabahattin Ali ve Marek Hłasko, daha çok öykücü kimlikleriyle öne çıkmaktadırlar.

Sabahattin Ali ile Marek Hłasko’yu birleştiren başka bir özellik de, edebiyatta içten olmalarıdır.

‘Yirmilik Güzeller’ adlı uzun öyküsünde Hłasko şöyle yazmıştır:

*‘Kitaplar, ancak utanmanın tüm sınırlarını aşılabildiğinde yazılabilir; yazarlık – yataktan daha mahrem bir şeydir; en azından benim için...’*²³²

İki yazarın öykülerinde kullandıkları yalın dil, halkın kendilerini kolayca anlayabilmesini ve benimsemesini sağlamıştır.

İki sanatçının açık sözlü olması, düşündüklerini gizlememesi, tavırlarını açık olarak ortaya koyması, yaşamlarını kötü yönde etkilenmiştir. Çünkü eserlerinde hayal ettikleri özgür bir ülkede yaşayamadıkları gibi, çok sevdikleri ülkelerini terk etmeye zorlanmışlardır.

İkisi de, Dąbrowska’nın kullandığı ifadede olduğu gibi, siyasi oyunlara istemeleri dışında dahil edilerek, siyasi koz olarak kullanılmışlardır. Sabahattin Ali, siyasi görüşleri nedeniyle SSCB tarafından övülürken, Türk hükümeti tarafından (belki de bunun için) baskı görüyordu. Hłasko da benzer bir ikileme düşmüştü. Bu durumu Dąbrowska şöyle anlatır:

*‘ Mülteci politikacılar için Hłasko’nun kitabının Paris’te yayımlanması, çekiciliğini artırmak için kolay bir şanstı; Polonyalı politikacılar için – muhalif edebiyatı aforoz etme ve yazma özgürlüğünü kısıtlamak için iyi bir fırsattı’*²³³.

Bu yazarlar üzerine yapılan ideolojik değerlendirmelerde; nedense, iki sanatçının siyasi görüşleri, buna ek olarak Marek Hłasko’nun ‘fırtınalı’ özel yaşamı

²³² Marek Hłasko. *Piękni dwudziestoletni*. Warszawa, Wydawnictwo Alfa, 1998, s.15

²³³ Dąbrowska M. ‘Sine ira et studio’ Twórczość, Warszawa 1984. № 4. S 104

daha çok ilgi görmüş; abartılı bir tarzda sürekli ön plana çıkarılmaya ve sanatçı yönü yok sayılmaya, unutturulmaya çalışılmıştır.

Ölümlerinden sonra da eserlerine yayın yasağı da getirilmişti. Buna karşın, yaratıcılıkları, zamanın acımasız sınavından geçerek okurların ilgisini kazanmaya devam etmektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SABAHATTİN ALİ VE MAREK HLASKO’NUN ÖYKÜLERİNDE SİYASAL-TOPLUMSAL ELEŞTİRİ

5.1 Sabahattin Ali’nin Öykülerine Genel Bir Bakış

1927-1934 yılları arasında yazılmış öykülere yer veren ilk kitabı ‘Değirmen’deki ‘Değirmen’, ‘Kurtarılmayan Şaheser’, ‘Viyolonsel’, ‘Birdenbire Sönen Kandilin Hikayesi’ ‘Kırlangıçlar’, adlı öyküleri masal öğeleriyle süslü, romantik öykülerdir. Aşk konusunu işleyen ilk üç öykü ve ‘Birdenbire Sönen Kandilin Hikayesi’ adlı öyküsü hayalci ve olağandışı unsurlar içermektedir. Söz konusu öykülerde Sabahattin Ali, toplumsal ya da siyasal konuları değil, bireysel konuları ele almıştır.

‘Değirmen’in 1965 Ekiminde yayımlanan yeni baskısında yer alan *Yazarın Önsözü* notunda, Sabahattin Ali, bu öyküleri çok eskiden, hatta bir bölümünü çocuk denecek bir yaşta yazdığını, yine de kitabını yeni baskısından çıkartmayı düşünmediğini dile getirmiştir.²³⁴

‘Değirmen’ kitabının ikinci bölümünde yer alan öykülerde, yazar, artık toplumsal sorunlara değinmeye başlar. Aşk konusunu işleyen ‘Bir Cinayetin Sebebi’, ‘Komik-i Şehir’, ‘Sarhoş’ adlı öykülerde, romantik ve duygusal öğelerin yanı sıra, kahramanların iradesine bağlı olmayan neden-sonuç ilişkisi tasvir edilmeye başlanmıştır. Bu da, yazarın, yavaş yavaş, içten dışa, kahramanlar arasındaki iç çelişkilerden, insan ile toplum, insan ile dış dünya arasındaki çelişkilere yöneldiğini göstermektedir. Sabahattin Ali ‘Değirmen’de, aşk dışında orman sorunları (‘Bir Orman Hikayesi’), köyün su ve toprak sorunları (‘Kanal’), jandarmaların köylülere karşı davranışı (‘Candarma Bekir’) gibi konuları ele alarak günlük yaşamdaki temel çelişkileri yansıtmıştır.

²³⁴ Afşar Timuçin. *Öykü ve Romanlarıyla Sabahattin Ali*, İstanbul, Bulut Yayınları, 2011, s. 23

‘Değirmen’den bir yıl sonra yayımlanan ‘Kağnı’ adlı öykü kitabında, ‘Değirmen’de ele aldığı konular üzerinde dururken, tarla meselesi yüzünden ortaya çıkan sorunlarda bireylerin farklı davranışları (‘Kağnı’), iş için kente giden bir köy delikanlısı (‘Kamyon’), bir inşaat işçisinin trajik yaşamı (‘Apartman’) gibi konuları işleyerek ilerici aydınlar ile çıkarıcı aydınlara da değinmiştir. Bunların yanı sıra, aşk konusunu işleyen ‘Arap Hayri’ ve ‘Gramofon Avrat’ adlı öyküler yer almıştır.

‘Kağnı’dan bir yıl sonra da ‘Ses’ kitabı yayımlanır. Nitekim Akba kitabevi bu iki öykü kitabını 1943’de bir arada bastırır. Afşar Timuçin, Sabahattin Ali’nin romanlarına ve öykülerine adadığı kitabında, ‘Kağnı’ ile ‘Ses’i iki kardeş olarak görür. Bu kadar kısa zaman içinde birbirini izleyen iki kitabın oluşması Afşar Timuçin için Sabahattin Ali’nin kuşku götürmez ustalığının ve kendine olan güveninin bir göstergesidir. Ancak aynı zamanda da, acaba aceleye mi geldi, sorusunu da sordurur.²³⁵

Sabahattin Ali ‘Ses’te köylü, işçi, aydın çevrelerinde gelişen olayları ele alır. Güzel sesli genç aşık Ali’nin kendisini keşfeden folklor uzmanının teşvikiyle girdiği konservatuvar giriş sınavı anlatan ‘Ses’, Jandarmaların suçlu ailelerine karşı takındığı yüz kızartıcı tutum, insani bir dramla sonuçlanan ‘Sıcak Su’, köyüne-köylüsüne yabancılaşmış insanları betimleyen ‘Köpek’ adlı öyküler buna örnektir. Bu kitapta yer alan ‘Köstence Güzellik Kraliçesi’ adlı tek aşk öyküsünde de seven bir kadının aşktaki bağlılığı vurgulanır.

Ustalık dönemi ürünlerini toplayan ‘Yeni Dünya’ ile ‘Sırça Köşk’ adlı öykü kitaplarında ‘Selam’, ‘Hasan Boğuldu’ ve ‘Bir Aşk Masalı’ adlı aşk öykülerinin ve köy ile köylülerin yaşamı betimleyen öykülerin yanı sıra, düşkün kadınlar, hapisane, hastaneler ve doktorlarla ilgili öyküler yer almaktadır. ‘Sırça Köşk’te yer alan ‘Devlerin Ölümü’, ‘Koyun Masalı’ adlı alegorik hayvan masalları biçimde yazılan öykülerde, toplumla diyalog kuramayan, kendilerini fildişi kulelerine hapseden yöneticileri eleştirir.

Halkın acı ve sızılıyla yaşayan Sabahattin Ali’yi gerçekler, bizzat yaşam, devrimin derinleştirilmesi, işçi sınıfının ve emekçi köylülerin yaşamını değiştirecek

²³⁵ Afşar Timuçin. *Öykü ve Romanlarıyla Sabahattin Ali*, İstanbul, Bulut Yayınları, 2011, s. 39

daha adil bir düzenin kurulması ilgilendirmekte ve bu uğurda savaşın zorunluluğuna inanmaktadır. İktidarın kayıtsızlığı, parlak sözlerle basının göklere çıkardığı siyaset ve burjuva toplumunun ikiye yüzölçümü karşısındaki hoşnutsuzluğunu açığa vurur.

Hayal ettiği ülkeyi Sabahattin Ali ‘Sırça Köşk’ masalında anlatır. Bu ülkenin başkentinde yaşayan insanlar, çalışır ve

*‘herkes elinden gelen işi yapar, kendi başına buyruk, beyler gibi yaşamış. Tarlalarda, dükkanlarda insanlar arı gibi çalışır kazanan kazanamayana destek olur, malını lüzumuna göre başkasıyla değişir, kavgasız dövüşsüz, efendisiz uşaksız, ömrünün sonunu bulurmuş. Gündelik işlerini gördürmek, nizalarını yatıştırmak için aralarından seçtikleri adamlar hemşerilerine hizmet etmekten başka şey düşünmez, zorbalığı akıllarından bile geçirmezlermiş.’*²³⁶

Bu ülke, ideal olmakla birlikte, ütöpiktir. Ancak son günlerine kadar insanoğluna sonsuz bir inanç besleyen, insancıl unsurlara son günlerine dek sadık kalan Sabahattin Ali, böyle bir ülke için yaşamını feda etmeye hazırdır. ‘Sırça Köşk’ masalını şu anlamlı sözlerle bitirmiştir:

‘Sakin tepenize bir sırça köşk kurmayınız. Ama günün birinde nasılsa böyle bir sırça köşk kurulursa, onun yıkılmaz, devrilmez bir şey olduğunu sanmayın. En heybetlisini tuzla buz etmek için üç beş kelle fırlatmak yeter.’

Bu masalı yayınlattırmanın tehlikeli olduğu konusunda kendisini uyararak Zekerya Sertel’e cevap olarak Sabahattin Ali ‘Varsın sırça köşke karşı ilk atılan benim başım olsun’ demiştir.²³⁷

5.2 Hłasko’nun ‘Bulutlarda İlk Adım’, ‘Öyküler’ adlı öykü kitaplarına ve İsrail dizisine Genel Bir Bakış

Marek Hłasko, toplumcu Polonya döneminde yetişen genç bir kuşağın temsilcilerindendir. Yetişkin yaşama başlarken, bu kuşakla birlikte, gençliğe özgü

²³⁶ Sabahattin Ali, *Sırça Köşk*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012.

²³⁷ Filiz Laslo – Atilla Özkırımlı. *Sabahattin Ali*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1979 s. 273

ideallerin ve resmi propaganda tarafından değışmez olarak ilan edilen manevi değerlerin çöküşünü yaşamıştır.

1956 yılında ilk yayımladığı ‘Bulutlarda İlk Adım’ adlı kitabında yer alan ‘Yaşamımızın En Güzel Sözleri’, ‘Bulutlarda İlk Adım’, ‘Güzel Kız’, ‘‘Yanılsamaların Rehin Sandığı’ öykülerinin kahramanları, gençliğin ideal dünyasından ikiyüzlülük, yalan ve zorbalık timsali bir dünyaya ilk adımlarını atmaktadırlar. Bu kahramanlar aniden, her şeyi yalan ilan eden bir gerçikle yüzleşirler. Sadık bir dostu - hain, ilk aşkı – fahişe, bilge öğretmenleri ve akıl hocaları – ufak demagog ve çıkarıcıdır. Böyle bir ders alarak yaşamlarına başlarlar ve Hłasko’nun son yazdığı kitaplarından birisinde, ‘Yafa’daki Hidayete Erme’ adlı öyküdeki bir kahramana dönüşürler.

‘Annemin Evi’ ‘Mektup’, ‘İlmik’, ‘Güpegündüz Sarhoş’ gibi öykülerinin kahramanları, yukarıda tasvir edilen dünyada yaşamaya, ona adapte olmaya çalışırlar. Kimi, ‘Annemin Evi’ adlı öyküsünde olduğu gibi, hayalleri gerçekleşmeden ölür, kimi ‘Mektup’ adlı öyküsündeki başkahraman gibi, yalnızlık içinde yaşlanır. ‘İlmik’, ‘Güpegündüz Sarhoş’ adlı öykülerinde ise kahramanlar var olan yaşam koşullarına dayanamayarak, kendilerini içkiye verirler.

Yazar, yarattığı kahramana yaşamının sonuna kadar sadık kalır. Bu kahramanın içinde kendisine de yer edinir. Erken dönem öykülerden olan ‘İlmik’, 15 yıl kadar sonra kendi yaşamının nasıl sona ereceğini haber veren bir kehanet gibidir. ‘Bulutlarda İlk Adım’ ve daha sonra yayımlanmış ‘Öyküler’ adlı kitaplarda ‘Haç’ (Krzyż), ‘Kancik Veya Her Şey Değişti’ (Kancik, czyli wszystko się zmieniło), ‘Güpegündüz Sarhoş’, (Pijany o dwunastej w południe), ‘Gök Yüzüne Uçuyoruz’ (Odlatujemy w niebo), ‘Sokolowska Garajı’ (Baza Sokolowska) gibi işçilerin ve köylülerin yaşam ve çalışma koşullarına adanmış öykülerin yer alması ve Sabahattin Ali’nin kitaplarında bu konuları öykülerin çoğunda işlemesi, bu iki yazarın kitaplarının kıyaslanabilecek haline gelmeleri için önkoşul oluşturmuştur. Polonya’da ve Türkiye’de oluşan siyasi ortamlar arasındaki benzerlikleri göz önüne aldığımızda, Marek Hłasko’nun kitaplarının Sabahattin Ali’nin kitaplarıyla kıyaslanabileceği düşüncesindeyiz. İşçiler ve köylülerle ilgili sorunların dışında, her iki yazarın öykülerinde birçok toplumsal sorunlarda benzerlikler ve farklılıklar

bulunduğu kaydedilmiştir. Siyasi ortamlara bağlı olan veya olmayan bu sorunların işlenmesi, yazarların kitaplarını karşılaştırarak incelemek için imkan sağlamıştır.

Marek Hłasko'nun İsrail dizisi ve yurtdışında yazdığı öykülende betimlenen suçlular, kadın satıcıları, şantajcılar, tetikçiler ve fahişeler gibi kahramanlar, vatan toprağından koparılmış ve 'mesleki' alanlarında uzmanlaşmış, ancak yine de önceki öykülerde rastlanan kahramanlardır. Erken dönem öykülere özgü canlı konuşma diline, kahramanların eşsiz Varşova halk ağzı ve argosuna, 'Öldüğü gün' (W dzień śmierci Jego), 'Yaffa'da Hidayete Erme' (Nawrócony w Jaffie), 'Size Esther'i Anlatacağım' (Opowiem wam o Esther) gibi İsrail dizisi olarak adlandırılan öykülerde rastlanmaz. Olay örgüsünün İncil manzarası içinde yansıtılması, öykülere değişik bir hava vermektedir. Ancak kahramanlarının konuştukları dil, bilerek basmakalıplaştırılmıştır ve bir özelliğı yoktur. Öykülerin edebi kişileri, dünyanın çeşitli köşelerden gelmiş insanlardır ve anlamak için İngilizce'ye, Rusça'ya, Yahudice'ye ve Lehçe'ye dayanan Volapük gibi yapay bir dil kullanmaktadırlar. Bu öykülerde, Hłasko'nun üzerinde düşündüğü en önemli konu, insan ilişkileridir. Yazar, Polonya, İsrail, ABD gibi yeryüzünde farklı yerlere ve toplumsal ya da siyasal durumlara bağlı olmaksızın, insanoğlunun var oluşunu sorgulamaktadır. Öykülerinde tasvir edilen dünyanın oluşum biçiminin çok önemli bir rol oynadığı kuşkusuzdur, çünkü kahramanın bulunduğu ve yaşama karşı mücadele vermek zorunda kaldığı çevre, insanın davranışlarını ve verdiği kararları etkilemektedir. Bu bakımdan, betimlenen kişilerin nerede yaşıyorsa yaşasın, bu durum ve yaşanan koşullar değişime uğramamaktadır. Daha Polonya'da yaşadığı dönemde yazdığı öykülerde de aynı olguya rastlanmaktadır. 1957 yılında yazdığı 'Haftanın Sekizinci Günü' adlı uzun öyküde başkahraman kalacak yer bulmakta zorlanır. Bu durum, 50li yıllarda Polonya'da ortaya çıkan bir sorun değil, dünya genelinde var olan bir konut sorunu olarak gösterilmektedir.

Hłasko, özellikle İsrail dizisi öykülerinde, herhangi bir ülkeye özgü adetleri ve özellikle siyasal sorunları ortaya koymaz. Daha çok varoluşçuluk kavramları olan 'Ben' ile 'Diğerleri' arasındaki ilişkileri işler. Hłasko'nun edebi kişisi, kendisini destekleyerek rehberlik edecek, önceden var olan bir ahlaki ya da dinsel sisteme sahip olmaksızın, dünyada tek başınadır. Bir yandan mecburen varoluşun yalnızlığı,

yararsızlığı ve saçmalığının farkına varırken, diğer yandan da kendini tanımlamaya çalışır.

Bu bakımdan ‘Onlara Kim Olduğumu Anlat’ (Powiedz im, kim byłem), Öldüğü gün (W dzień śmierci Jęgo) adlı İsrail’de yazılan öyküler, siyasal eleştirinin ötesinde, insanın genel var oluş durumunu sergilemektedir.

Hłasko’nun hep dolandırıcılar ve alçaklar üzerine yazdığını düşünmek yanlıştır. Yazar, yasallaştırılmış yalanın yaşamı imkansız kıldığını; gerçek değerleri kaybetmiş bir dünyanın insanı nasıl bozduğunu ve kişinin içindeki insanın nasıl öldürüldüğünü anlatır. Bu da, Hłasko’nun tüm öykülerinin ortak bir özelliğidir.

Sonuç olarak, Hłasko’nun kişilerinin var oluşlarının, somut bir toplumsal ya da siyasal durumla koşullandığını her öykü için söyleyemeyiz. Ancak evren nasıl tarihiyle şekillenirse, bu kişiler de geçmişte yaşadıklarıyla şekillenmiştir. Savaş ve komünizm gibi toplumsal-siyasal olaylar, İsrail dizisi de dahil olmak üzere, Hłasko’nun öykülerinde iç içedir ve yazarın bu ortamı ve burada yaşayan insanları anlatması için gerekli zemini oluştururlar.

Hłasko’nun sırf savaşı ve savaşın dehşetini konu alan birçok öyküsü olduğunu belirtmek gerekir. Bu öykülerde Nazilerin dokuz yaşında Yahudi bir kızı idam etmesi ve ona aşık Polonyalı çocuk ‘Szukajac gwiazd (Yıldızları Ararken); Polonya’da Nazilere karşı yer altı mücadelesi yürütenlerin, Alman bir subaya aşık olan Polonyalı bir kızı vahşice katledişleri; ‘Meryem Ana Ay’ı’ (Miesiąc Matki Boskiej), insanı bir gölgeye dönüştüren savaş korkusu ve her şeye karşın sonsuz bir yaşama isteği ‘Finis Perfectus’ (‘Finis perfectus’) gibi konular ele alınmıştır

Marek Hłasko, edebiyatta duygusallığa özlem duyduğunu da dile getirmiştir. Kendisinin de belirttiği gibi, birçok öyküsünü aşk üzerine yazmıştır. Basılan öyküler arasında, ‘Haç’ (Krzyż), ‘Yaşamımızın En Güzel Sözleri’,(Najświętsze słowa naszego życia), ‘Hatırlıyor musun, Wanda’, (Pamiętasz, Wanda) ‘Bulutlarda İlk Adım’, ‘Asker’ (Żołnierz), ‘Öldüğü Gün’ (W dzień śmierci Jęgo), ‘Gökyüzüne Uçuyoruz’ (Odlatujemy w niebo), ‘Sizlere Esther’i Anlatacağım’, ‘Yanılsamaların Rehin Sandığı’ (Lombard złudzeń), ‘Yıldızları Ararken’ (Szukajac gwiazd) gibi aşk ya da aşk ile ilgili öyküleri sayabiliriz. Ancak bu öykülerdeki aşk, sanki başladığı andan itibaren, değişik nedenlerden dolayı ölmeye mahkumdur. Bu duygu, öykülerde

betimlenen gerçek, yaşamın keskin kayalarına vurarak parçalanır, insanlar tarafından harcanır.

5.3 Sabahattin Ali ve Marek Hłasko'nun Öykülerinde Olay Aktarma Özellikleri

5.3.1 Öykülerin Türleri

Sabahattin Ali'nin, sınırları iyice daraltılmış 'olay öyküsü' anlatımında önde gelen sanatçılardan birisi olduğunu belirtmek gerekir. Yazar, okuyucuyu çarpıcı bir olayla öykülerine bağlamaya çalışır. Giriş, gelişme ve sonuç bölümleri içinde olayı aktarır. Bazı öykülerinde önce gerilimi aktarır, sonra düşürür. Bazı öykülerinde de gerilimi sonuna doğru artırır, okuyucuyu dehşete düşürerek, şaşkınlık içinde bırakır.

Marek Hłasko'nun öyküleri ise daha çok 'durum öyküleridir'. Çoğu öykülerinde bir insanlık durumunu belli bir ortam içinde aktarırken, serim, düğüm ve çözüm gibi bölümlere rastlanmaz. Sabahattin Ali'nin öykülerindeki olayı ve gerilimin yerini, belli bir ortamdan kaynaklanan izlenimler, çağırışımlar alır. Ancak, her öyküsünü 'durum' öyküsü olarak nitelenmek her zaman doğru olmaz, çünkü 'Bulutlarda İlk Adım', 'Haç', 'İşçiler' gibi bazı öykülerinde iki türün nitelikleri de bulunmaktadır.

5.3.2 Öykülerinde Bakış Açıları:

Her iki yazarın öykülerinde, 'Kahraman Anlatıcının Bakış Açısı' ile 'Gözlemci Anlatıcının Bakış Açısı' dahil olmak üzere iki yöntem kullanılmıştır.

Sabahattin Ali'nin öykülerinde, olaylar dışarıdan görüldüğü biçimiyle nesnel bir tarzda aktarılan gözlemci anlatıcının bakış açısı ağır basmaktadır. Bu yöntemin kullanıldığı öykülerde, olaylar okuyucuya anlatılmaz, ancak anlatıcının gözünün önünde oluyormuş gibi izlenimi verilir. Kişilerin duygu ve düşünceleri eylemlerinden çıkartılır. Okuyucu, kişiler ve iç dünyaları ile ilgili kendi söylediklerinden ve davranışlarından fikir sahibi olmaktadır.

Sabahattin Ali'nin, öykü kahramanlarının yazar-anlatıcı vasıtasıyla ve yansıtılmalı bir tarzda sunulduğu öyküleri de vardır. Bunlar, 'Birdenbire Sönen Kandilin Hikayesi', 'Bir Delikanlının Hikayesi', 'Bir Orman Hikayesi', 'Candarma Bekir', 'Çaydanlık', 'Isıtmak İçin', 'Uyku', 'Bir Konferans', 'Millet Yutmuyor', 'Bahtiyar Köpek', 'Katil Osman', 'Çilli', 'Dekolman', 'Hakkımızı Yediremeyiz', 'Çirkince', 'Kafakağıdı', 'Bir Şaka', 'Duvar', 'Köstence Güzellik Kraliçesi', 'Asfalt Yol', 'Bir Mesleğin Başlangıcı' adlı öykülerdir. 'Kurtla Kuzu' öyküsü de bu gruba dahil edilebilir. Çünkü bu öykü, başkahramanı Rıfat'ın hapisshanede yaşadıklarını anlatması üzerine kurulmuştur.

Marek Hłasko'nun öykülerinde kahraman-anlatıcının bakış açısı ağır basmaktadır. Öykülerinde olayı anlatan 'ben' vardır. Öykülerinde betimlenen olaylar, anlatan kişinin bilgisi, deneyimi, algılama ve yorumlama yeteneğiyle sınırlıdır, ancak olaylar anlatıcının başından geçtiği için inandırıcılığın daha yüksek olduğunu belirtmek gerekir; Birinci şahıs, öyküye içtenlik kazandırır ve okuyucunun anlatıcıyla kolayca özdeşleşmesini sağlar. Öykülerindeki başkarakterler, birinci şahıs olarak, kendilerine ilişkin, üçüncü şahıs anlatıcının bilemeyeceği şeyleri açığa vururlar.

Marek Hłasko'nun, anlatıcı bir muhabir gibi hareket ederek olayları tarafsız bir biçimde aktardığı öyküleri de vardır. Bunlar, 'İlmik', 'Yolda İki Adam', 'Asker', 'Kancik, Veya Her Şey Değişti', 'Güpegündüz Sarhoş', 'Gök Yüzüne Uçuyoruz', 'Bulutlarda İlk Adım', 'Güzel Kız', 'Hayatımızın En Güzel Sözleri', 'Yanılsamaların Rehin Sandığı', 'İhtiraslar', 'Haç', 'Meryem Ana'nın Ayı', 'Yıldızları Ararken' adlı öykülerdir.

5.3.3. Öykülerinde Abartma Tekniği

Her iki yazar da, okuyucuyu düşündürmek ve dürtmek, kahramanların duygu yoğunluğunu yüksek derecede aktarabilmek ve/veya yabancılaştırmak için çoğu olayı abartarak anlatmıştır. Abartma, hem öykü kişilerinin davranışlarında hem öykünün olay örgüsünde kendini göstermiştir.

Sabahattin Ali'nin okuyucuyu nasıl etkileceğini çok iyi bilen bir yazar olarak ön plana çıkmaktadır. En büyük izlenimi bırakan öyküler, kişilerin ölümüyle

sonuçlanan öykülerdir. Çünkü gerçekleşen ölüm doğal olmamakla birlikte, kaçınılmaz da değildir.

Örneğin, ‘Ayrar’ adlı öyküsünde gece vakti tren istasyonundan köyüne dönen küçük çocuk kurtlar tarafından öldürölür. Öykünün kurgusu kısaca şöyle özetlenebilir: Küçük kardeşleriyle birlikte yoksulluk ve sefalet içinde yaşayan bu köylü çocuğu Hasan, daha on iki yaşındadır. Kardeşleriyle birlikte günlerce annesiz kalan bu çocuk, ailesini geçindirmek için ‘*kocaman ve altı çivili kunduralarını çıplak ayaklarına*’ geçirerek, iki saatlik yürüme mesafesindeki tren istasyonunda ayrar satmaktadır. O gün ilk tren geldiğinde kimse ayrar almadığı için, çocuk akşam trenini beklemeye zorunda kalır. Bu da gece vakti eve dönmesine ve neticede ölümüne neden olur.

Bu öyküde yazarın böyle yoksul ailelere karşı insanların kayıtsızlığını, devletin eylemsizliğini kınadığı apaçıktır. Ancak, yazarın betimlediğı dünyayı acımasız ve kayıtsız olarak göstererek tek yönlü yaklaşmasının, gerçekçi olmadığı düşüncesindeyiz. Burada gerçeğe yakın bir olayın kurgulanmasından çok, yazarın okuyucuyu şaşırtarak tepki uyandırmak ve kendi görüşlerini aktarmak istediğı ön plandadır. Aşfar Timuçin’in kitabının ‘Kağrı’ ve Ses’ kitapları üzerine düşüncelerini aktardığı bölümde, benzer bir yoruma rastlarız: ‘*Duygusallık yerini azçok doğalcı görünen, amaç inandırıcı olmaksa pek de inandırıcı olmayan bir toplumcu bakış kesinliğine bırakmıştır. Öyle ki bazı öyküler karşısında zaman zaman bu da gerçek mi, böyle şey olur mu, olabilirse bu böyle mi anlatılır gibilerden kaygılara kapıldığımız olur*’²³⁸.

‘Isıtmak İçin’ ve ‘Cankurtaran’ da bu tür öyküler arasında sayılabilir. ‘Isıtmak İçin’ adlı öyküde anne ile kızı, kayıtsız insanlar arasında açlıktan ve soğuktan ölür. ‘Cankurtaran’ adlı öyküde ölü bebeğı doğuran on altı yaşındaki köylü kız, yattığı hastanenin personeline aşağılanır, eziyet çektilir ve hastaneden kaçtığı sırada kan revan içinde ölür.

Sabahattin Ali’nin öykülerinde ölüm bir facia ise, Hıasko’nun kahramanları için ölüm - bir kurtuluştur, son çaredir. Sabahattin Ali’nin kişilerinin çilelerinin ölümle sonuçlanmasının, okuyucuyu daha çok etkilemek ve bu ölümden suçlu

²³⁸ Afşar Timuçin. *Öykü ve Romanlarıyla Sabahattin Ali*, İstanbul, Bulut Yayınları, 2011, s. 39

olanlara karşı daha çok tepki uyandırmak amacını taşıdığı öne sürülebilir. Sabahattin Ali’de ölüm –başkaldırıya bir çağrıdır. Hłasko’da ise ölüm, çaresizlikten kaynaklanan, üzerinde sakince düşünülmüş tek ‘çıkart yol’ olarak gösterilir. Hłasko’nun kişileri nesnel koşullara karşı yenik düşerek intihar ederler. Burada ölümün, bir teslimiyet imgesi olduğunu söylemek mümkündür. Hłasko bu yaklaşımıyla, ‘Baykuş, Fırıncının Kızı’ adlı uzun öyküsünde alay eder. Yazar, baş kahramanın ağzından şunları söyler: ‘*ben her zaman, edebiyatta intiharın riskli bir şeyin olduğuna emindim. Bir insanı, mutsuzluğu ile baş başa bırakmak, çok daha etkileyicidir. Genç yazarlara hep onu önerirdim*’.²³⁹

Marek Hłasko’nun öykülerinde betimlenen dünya, tıpkı Sabahattin Ali’nin belirtilen öykülerindeki dünyaya benzer. Bu renksiz, kaba ve kayıtsız dünya okuyucuyu şaşırtır, hatta tiksime duygusu uyandırır. Hłasko’nun işçi kahramanları, ‘*her zaman parasız, her zaman sarhoş*’²⁴⁰. Sözgelimi, ‘Gökyüzüne Uçarız’ adlı öyküsünde, işçilerin boş vakit geçirme alışkanlıkları, okuyucuyu yabancılaştırır, ama aynı zamanda da, ‘hiç mi istisna yok? Hepsi mi böyle?’ diye kuşkuya kapılmasına neden olur. Bu öyküde, şoförler iş çıkışında eve değil, çimenliğe içki içmeye giderler. Bu çimenliği Hłasko şöyle betimler:

‘*Aslına bakılırsa, çimlik değil, kırılmış şişelerle, boş konserve ve sigara kutularıyla ve çöple dolu bir alandı. Çitin altındaki (...) tuğlalar ve taşların üzerine insanlar oturuyordu. Sıkı içiyorlardı - aslında, işçiler için gerçek bayram pazar günü değil, cumartesi günüdür. (...) Her iş kurumunun yanında ‘Çimlik’ denilen buna benzer iğrenç bir alan vardır*’²⁴¹

Yalnız, Sabahattin Ali’nin öykülerinde, kahramanlarına karşı satırlar aralarında okunan acıma duygusuna, Hłasko’nun öykülerinde rastlanmaz. Daha önce de belirtildiği gibi, küstahça ve kayıtsızca anlatım, yazarın belirleyici özelliklerinden birisidir.

²³⁹ Marek Hłasko. *Sowa, córka piekarza (Baykuş, Fırıncının Kızı)*, Księgarnia Polska, Paryż, 1968, s.25

²⁴⁰ Marek Hłasko. *Pamiętasz, Wanda? (hatırlıyor musun, Wanda?)* Utwory zebrane, ‘tom Mordercy są wśród nas’, Wydawnictwo Da Capo, Warszawa, 1998, s.12

²⁴¹ Marek Hłasko. *Pierwszy krok w chmurach. (Bulutlarda İlk Adım)*, Gökyüzüne uçarız adlı öykü, Opowiadania, Spółdzielnia Wydawnicza "Czytelnik", Warszawa, 1956. s. 42

Hłasko'nun öykülerinde, esas olayı tamamlayan çevre, doğa ve hava durumu gibi olguların betimlenişi ve kahramanların tasviri, sanki ortamın karamsarlığı ve yazarın sübjektif bakış açısını daha da artırmak için oluşturulmuştur. Yazar, öykülerinin giriş bölümlerinde okuyucuyu, betimlediği dünyasına şöyle davet eder:

‘Kapı gıcırtyla (!) açıldı (...) hücreye gardiyan girdi. Uzun ve sıskaydı; toprak rengi yüzünde gözaltı morlukları vardı. Karaciğeri rahatsızdı (...), sesi nezleliydi...’²⁴²

‘Olay, ıstırap verici sıcaklığın taşlı kentin her köşesine yayıldığında meydana gelmişti; ağaçlardaki yapraklar bayılmış, sıcak asfalttan ağır katran kokusu geliyordu...’²⁴³

‘Sessiz تنها bir sokaktaki pis ve çirkin bir evde yıllardır oturuyorum. Ay ışığı odama giremez; gökyüzü, yıldızlar buradan görünmez. Görebildiğim bir avlu parçası ile karşıdaki binaya ait yüksek, yabani üzüm dallarıyla kaplı bir duvardı’²⁴⁴

‘Cumartesi günleri kentin görüntüsü, haftanın her hangi bir gündeki görüntüsünden farklı değildir. Sarhoşların sayısı daha çoktur, o kadar. Kahvelerde, barlarda, otobüslerde ve bina girişlerinde - her yere yayılmış akşamdan kalma şarap kokusu. Cumartesi günü kent, çalışma havasından çıkar - cumartesi günü kentin görünümü bir sarhoş suratını anımsatır.’²⁴⁵

‘Bir ovada çalışıyorduk. Dümdüz bir ovaydı (...) ne orman, ne tepe vardı burada. Nereye baksan, her yerde tarlalar (...) nerdeyse kör oluyorduk.; bazen, hiç

²⁴² Marek Hłasko. *Opowiadania. Haç adlı öyküsü* Biblioteka "Kultury", tom LXXXVII Paryż, 1963, s. 36

²⁴³ Marek Hłasko. *Pierwszy krok w chmurach. (Bulutlarda İlk Adım) Güpegündüz Sarhoş adlı öykü*, *Opowiadania*, Spółdzielnia Wydawnicza "Czytelnik", Warszawa, 1956 s. 37

²⁴⁴ Marek Hłasko. *Pierwszy krok w chmurach. (Bulutlarda İlk Adım), Pencere adlı öykü*, *Opowiadania*, Spółdzielnia Wydawnicza "Czytelnik", Warszawa, 1956. s. 20

²⁴⁵ A.g.e., *Bulutlarda İlk Adım adlı öykü*, s. 48

*gözlerimizin olmadığını, tamamen kör olduğumuzu düşünüyorduk. İnsan aptallaşıyordu...*²⁴⁶

*'Barakalarda yaşıyorduk. Denize ulaşmak için (...) yabani otlarla kaplı bir tarladan geçmemiz gerekiyordu. Yüksek ve dikenli bu yabani otlar hep kurumuş gibi görünüyorlardı. Lena, Grişa'nın eşi, orada yılanların bulunduğunu söylerdi (...) ben ise, her hangi bir yaratığın kumda ve ölü saplar arasında yaşamak isteyeceğine inanamıyordum.'*²⁴⁷

'Öldüğü Gün' adlı bu öyküde, hava durumu kahramanın bunalımını ve umutsuzluğunu temsil etmektedir. Üç gündür esen Hamsin²⁴⁸ yeli, kahramanın zor bir karar vermesinin ardından aniden kesilmektedir.

Olayları fazla abartarak anlatmakla suçlanan Hłasko, buna:

*'Ben her şeyle suçlanabilirim, ancak yalan yazmam, hiçbir zaman da yazmadım, tam tersine. Gerçeği abartıyor olabilirim, ancak bu artık yetenek meselesidir.'*²⁴⁹ diye yanıt vermektedir.

5.3.4. Marek Hłasko'nun Öykülerinde Çelişkilere Dayalı Kompozisyon Şemaları

Hłasko'nun bazı öyküleri giriş bölümünde olumlu bir hava taşırlar. Ancak, kahramanların güzelliği ve çevrenin çekiciliği gibi olumlu unsurların, olayın gelişimiyle mutlaka yalan veya yanılsamaya dönüşmektedir. Yazara göre güzellik, kötülüğün aldatıcı bir yanıdır. Hłasko, yanılsama ile gerçek arasındaki uçurumu göstermek amacıyla, birçok öyküsünde çelişkilere dayalı, aşağıda belirttiğimiz kompozisyon şemaları kullanır:

²⁴⁶ A.g.e., *İşçiler* adlı öykü, s. 12

²⁴⁷ Marek Hłasko. *Opowiadania. Öldüğü Gün adlı öykü*, Biblioteka "Kultury", tom LXXXVII Paryż, 1963, s. 68

²⁴⁸ Çok sıcak, kuru, tozlu ve dumanlı bir rüzgar çeşidi. Canlılar üzerine hamsin yelinin kötü etkisi vardır. İnsanın derisi kurur, nefes alması güçleşir, bitkin bir hale gelir.

²⁴⁹ Wasilewski K., *Hłasko nieznany*, Kraków, 1991, s. 190

Aşk ile İhanet şeması: ‘Yaşamımızın En Güzel Sözleri’ (Najświętsze słowa naszego życia)²⁵⁰ adlı öyküsünde, bir delikanlının ilk aşk deneyimini anlatılmaktadır. Delikanlı bir kıza duyduğu aşkın karşılıklı olduğunu öğrenir, kızla birlikte bir gece geçirir. Kız ona yaşamı boyunca duyduğu en güzel sözleri söyler. Sabah delikanlı işe gitmek için evden çıkarken kız, bir an için bile ayrılmak istemediğini, bunun için de onunla vedalaşmayacağını söyler. Genç delikanlı işe giderken, arkadaşları Heniek, Fanfan ve Ceniek’ten, aşık olduğu kızla birlikte olduklarını, onlara da aynı kalıplaşmış sözleri söylediğini ve onlar işe giderken de aynı biçimde vedalaşmak istemediğini öğrenir.

Dış Güzellik ve İç Çirkinlik şeması: Bu şemanın kullanıldığı ‘Güzel Kız’ (Śliczna dziewczyna)²⁵¹ adlı öykü, erkeklerin böylesine güzel eşleri ve sevgilileri olmadığı için kıskandıkları, yaşlı bir çiftin bu kadar güzel torunları olmadığı için üzüldükleri güzel bir kızı anlatır. Yolda geçenler bu kız için ‘*Bu kız, güneşin bir ışını gibi*’ diye düşünürler. Yazar, bu kız ile sevgilisi arasında geçen konuşmayı anlatır. Bu konuşma sırasında kız, küfür ederek sevgilisine şantaj yapmakta ve kürtaj için para istemektedir. Delikanlı ise acı bir alayla, kızın ahlaksızlığından söz ederek, kızın karnındaki çocuğun kendisinden olduğunu kabul etmez. Bu öyküde, kızın güzelliği ile düşünceleri ve kendini ifade etmek için kullandığı kelimeler arasındaki uyumsuzluk vurgulanmaktadır.

Gerçek ile Yalan şeması: ‘Yanılsamaların Rehin Sandığı’ (Lombard złudzeń)²⁵² adlı öyküsünde yazar, büyük aşkı bekleyen genç ve saf bir kızın hayalleri ile erkeğin yapmacık tavırları arasındaki uçurumu gösterir. Genç kız bir yazarla birlikte kahvede oturur. Yazar, seçkin ve züppe bir erkektir ve kızı seviyormuş gibi davranarak ona güzel sözler söyler. Genç kız, duyduğu etkileyici sözler karşısında şaşkın bir haldedir. Karşısındakine mutlu olacaklarına inandığını söyleyerek onunla birlikte olmayı kabul eder. Yazar gittikten sonra gelen eşi, kızın karşısına oturarak kocasının onu sürekli aldattığını ve üç ayda bir yeni bir sevgili edindiğini, bu

²⁵⁰ Marek Hłasko. *Pierwszy krok w chmurach*, opowiadania, Spółdzielnia Wydawnicza "Czytelnik", Warszawa 1956.

²⁵¹ Marek Hłasko. *Pierwszy krok w chmurach*, opowiadania, Spółdzielnia Wydawnicza "Czytelnik", Warszawa 1956.

²⁵² Marek Hłasko. *Pierwszy krok w chmurach*, opowiadania, Spółdzielnia Wydawnicza "Czytelnik", Warszawa 1956.

ilişkinin kocası için ancak bir önceki ile bir sonraki aşk macerası arasında ufak bir flört olduğunu anlatır. Bu kadın, kıza içten içe acır ve genç kıza oradan ayrılmasını ve bu lokantayı unutmasını önerir: *‘Bu bir rehin sandığı. Hayallerinizi ve umutlarınızı burada rehin bırakırsınız, ancak bunları kurtarmak için imkan bulamazsınız’* diye uyarır.

5.4 Sabahattin Ali ve Marek Hłasko’nun Öykülerinde Toplumsal-Siyasal Düzenin Eleştirisi

5.4.1.Siyasal Düzeni Eleştiren Öyküler

Her iki yazarın da yaşadıkları ülkelerin baskıcı ve otoriter bir yapıya, sınırlı bir fikir ve ifade özgürlüğüne sahip olması, insanların korku içinde yaşaması, siyasal-toplumsal sorunları eleştirmelerine neden olmuştur.

Hłasko’ya ait birçok öyküde, II. Dünya Savaşı’nın bitmesiyle yeni bir dönemin başlayacağına inanan kahramanların, beklentilerinin aksine, ‘Komünizm’ adlı yeni bir belayla karşılaşmaları, bu öykülerin ortak noktasıdır.

Örneğin, ‘Güpegündüz Sarhoş’ adlı öyküsünde ‘güpegündüz ve sokak ortasında’ sarhoş olup sızmış bir erkeğin çevresinde toplanan bir kalabalık ele alınmıştır. Bu kalabalıkta, farklı meslek ve yaş gruplarından insanlar vardır. Kimi bu adamı ayıplar, kimi anlamaya çalışır, kimi ise umursamadan bakar ve yoluna devam eder. Bu insanların dile getirdikleri fikirler ve yorumlar, temsil ettikleri toplumsal kesimin genel bakış açılarını temsil etmektedir. Örneğin, komünizmi inşa etmeye coşkuyla girişen binlerce gencin ortaya attığı, *‘yalnız ve mutsuz insan yok artık. Yok!’*²⁵³ düşüncesini, kalabalık içinde bulunan genç bir kız dile getirir.

Kalabalıktaki herkes için, sarhoş bir adamın sokağın ortasında kendini kaybetmiş bir biçimde yatması, gündelik bir olaydır. Yerde yatan sarhoşu tanıyanlar da vardır. Giderek, bu adamın savaştan önce de iyi biri olduğunu, savaş sırasında Nazilerden Yahudi çocukları sakladığını, savaş sonrasında ise iyi bir yaşam sürmeyi umut ettiğini öğreniriz. Savaş sonrası olaylar hiç umduğu gibi gelişmemiş, kimse hak ettiğini alamamıştı. Zor şartlarda çalışmak, Parti’ye hizmet etmek gerekiyordu.

²⁵³ Marek Hłasko. Pierwszy krok w chmurach. (Bulutlarda İlk Adım) Opowiadania, Spółdzielnia Wydawnicza "Czytelnik", Warszawa 1956, s. 35

Kalabalıktan biri, bu sarhoşun tüm bunlara eninde sonunda dayanamadığını söyler: *‘Geceleri karısına faklı, toplantılarda ise farklı bir şey söylemek zorunda kalıyordu (...) Parti ile aynı görüşte olmadığı için korkmaya başlamış, kısa süre sonra bu korku tüm yaşamını doldurmuştu’*. Diğerleri de, bu adamın Parti üyeliğinden çıkarıldığını ve intihar girişiminde bulunduğunu dile getirirler.

Hłasko, insanların kendilerini alkole vermeleriyle Polonya’da oluşan siyasi ortam arasında doğrudan bağlantı kurar. ‘Güpegüzdüz Sarhoş’ öyküsünde bir kahramanın ağzından şunları söyler: *‘İnsanlara iyi bir yaşam için her şeyi verilmiş olsaydı, içmezlerdi. Az kazanıyoruz, sorun burada.’*²⁵⁴

Gerçekleşmemiş beklentiler, mücadele verecek güçlerinin olmayışı, dolayısıyla yaşam koşullarına teslim olma – önce içki, sonra da ölüm. Hłasko’nun öykülerinde kullandığı olay gelişiminin beylik şemaları çerçevesinde yazılmış bu öykü, bireyin totaliter bir dışı tarafından ezilmesinin timsalidir. Sovyet yönetimi altındaki Polonya’da toplumun her üyesi, Komünist Partisi’ne ve katı ideolojinin etkisinde bulunan Komünist Partisi’nin gençlik koluna ya da sendikalar gibi hiyerarşik örgütler sistemine dahil edilmeye çalışılırdı. Parti üyeliğinden çıkarılmak, bu öyküde de görüldüğü gibi, ölmek anlamına geliyordu.

Hłasko, Parti’nin ikiyüzlülüğünü, ‘Güzel Kız’ adlı öyküsünde dile getirir. Yoldan geçen iki yaşlı adamdan birine, genç kızın güzelliği hüznü verir. Adam, savaşta zafer kazandıktan sonra farklı bir yaşam beklediğini dile getirir. Yürümekte olan gençler gibi o da, komünizmin güzelliğine inanmıştı. Ancak *‘eşek sudan gelinceye kadar dayak yedikten sonra, fikirlerim ‘hafiften’ değişti’*²⁵⁵ diye itirafta bulunur. Bu öyküde yazarın, güzel kızın ikiyüzlülüğü ile komünizmin ikiyüzlülüğü arasında bir paralellik kurduğunu söyleyebiliriz.

Hłasko, Polonya’daki siyasal sistemi –komünizmi- kötüler, ancak ‘neden kötü ve ne yapmalı?’ sorularına yanıt vermez ve açıkça mücadele çağrısında bulunmaz. Sabahattin Ali ise öykülerinde, aşağıda göreceğimiz gibi, yönetimlerin eksiklerini, Hłasko’ya kıyasla daha somut bir biçimde eleştirir. ‘Bir Geminin Hikayesi’, ‘Düşman’ adlı öykülerinde okuyucuyu açıkça baş kaldırmaya çağırır. ‘Bir Geminin

²⁵⁴ A.g.e., s.37

²⁵⁵ Marek Hłasko. *Pierwszy krok w chmurach*, opowiadania, Spółdzielnia Wydawnicza "Czytelnik", Warszawa 1956, s.45

Hikayesi' adlı öyküsü hak aramayı öğrenen insanların serüvenini dile getirir. Yazar, öyküsünden ders çıkarılmasını, bir toplumsal bilinçlenme olgusunu sezdirmek ister gibidir. İnsan bir noktaya kadar sömürülebilir ve sonra ayağa kalkar: '*...bunlar, 'kuru baklayla ateş yakamayız!' demesini ve kaptanın yarım koyununu almasını öğrenmiştiler.*'²⁵⁶

Sabahattin Ali, ifade özgürlüğünün sınırlandırılması ve '*tehlikeli fikirlerini*' açıkça söyleyen adamın polis takibine uğraması üzerine yazdığı '*Düşman*' adlı öyküsünde, iki eski yakın arkadaşın karşılaşmasını anlatır. Ayrıca bu öykü, korkaklıkla gelen hainliği de çok güzel anlatır. Ev sahibi bahçede karşılaştığı eski okul arkadaşını içeri alır. Biraz konuştuktan sonra, onun solcu olduğunu anlar. Arkadaşı, kendisine de rahat ve anlamsız yaşamını bırakarak, halk uğruna bir şeyler yapması çağrısında bulunur. '*Üzerinde yürüdüğün yola bu kadar inanıyor musun? Hele faydalı olduğuna? (...) Yaptığın ve faydalı olduğuna söylediğin şeyleri, sana gelinceye kadar geçirdikleri merhalelerde ve senden sonra aldıkları yollarda takip ettin mi? Kimlere ve ne kadar faydalı olduğuna baktın mı?*' diye sorar. Kendisine gelince de, '*İnsan kafası bir kere bunları düşünmeye başlarsa bu rahat koltuklarda bu kadar rahat oturmak mümkün olmaz sanıyorum*' diye itiraf eder. Ne var ki, ev sahibi eski arkadaşına ihanet eder. Arkadaşının amaçları gerçekleştiğinde, zenginliğinin ve rahatının yok olacağını düşünür. Telefonu açar ve polise haber verir.

Sabahattin Ali, kurulu düzene karşıt düşünceleri savunan bireyin cezaya çaptırılması konusuna '*Fikir Arkadaşı*' adlı öyküsünde de değinir. Bu öyküde, ilerici düşünceleri nedeniyle çevresinde yadırganan ve gizli bir ihbar sonucu tutuklanan bir öğretmenden söz edilmektedir. Öğretmen hapse atılınca, işi bir başkasına ek görev olarak verilir. Meslektaş ek geliri kaybetmemek amacıyla, hapiste kalması için öğretmenin avukatına işbirliği teklifini eder.

Sabahattin Ali, sistemin ve aydınların genel eleştirisini içeren bir öykü daha yazmıştır. '*Bir İskandal*' adlı bu öyküsünde yazar, özgür düşünceli bir öğretmenin geri kalmış küçük bir kentteki serüvenini anlatır. Bu kentte dedikodudan başka bir şey yapmayan sözde aydınlar ile yeni gelen öğretmen arasında geçen olaylar işlenmiştir.

²⁵⁶Sabahattin Ali. *Değirmen. (Bir Gemicinin Hikayesi)* Yapı Kredi Yayınları, 11. Baskı, İstanbul, 2011, s. 79

5.4.1.1.Alt Sınıfın Yaşam ve Çalışma Koşulları

Her iki yazar öykülerinde, ülkelerinde kurulu düzenin genel eleştirisinin yanı sıra, toplumun alt kesimlerinin yaşam ve çalışma koşullarına ışık tutarak, toplumsal-siyasal eleştirilerini yaptılar. Sabahattin Ali'nin köy ve köylülere büyük ilgi duymasının nedenleri bu çalışmanın üçüncü bölümünde açıklanmıştır. Köy üzerine sadece iki öyküyü yazan Marek Hłasko, işçi ve özellikle şoförlere daha çok dikkatini göstermiştir. Bunda da, yaşamının belli bir parçasını şoför olarak çalışmış olmasının büyük bir rol oynamıştır.

5.4.1.1.1. Köylüler

Kesin bir sınır çizmemekle birlikte, her iki yazarın şu öykülerin daha çok köy ve köylüyle ilgili olduklarını söylenebılır:

Sabahattin Ali: Değirmen'deki 'Bir Orman Hikayesi', 'Kazlar', 'Candarma Bekir', 'Bir Firar', 'Kanal'; Kağnı'daki 'Kamyon', 'Kağnı', 'Kafa Kağıdı'; Ses'teki 'Sıcak Su', 'Ses'; Yeni Dünya'daki 'Asfalt Yol', 'Ayrar', 'Sulfata', 'Bir Konferans', 'İki Kadın'; Sırça Köşk'teki 'Çirkince', 'Cankurtaran'.

Marek Hłasko: 'Öyküler'deki 'Haç' (Krzyż) ve 'Bulutlarda İlk Adım'daki 'Kancik'²⁵⁷ Veya Her şey Değişti' ('Kancik, czyli wszystko się zmieniło').

Sabahattin Ali'nin, öykülerinde köy ile ilgili ele aldığı toplumsal sorunları, aydın-köylü, ağa-köylü, adli mekanizması-köylü ilişkileri gibi ezen ve ezilen arasındaki ilişkileri açığa vurarak toplumsal-siyasal düzeni eleştirir. Aynı zamanda köylülerin ekonomik sıkıntıları ve yoksulluğu tasvir eder, köy politikasına yönelik eleştiri yapar.

Marek Hłasko'nun köy temasını işleyen öykülerin sayısı çok azdır. Ancak yazarın, kendisine özgü eleştiri tarzında, yani bir birey ile hükümet arasındaki kopukluğunu sergileyişine sadık kaldığını söylenebılır. Sosyalizmi kurulmaya hedef edinen Polonya'da iktidar, işçi sınıfın ve köylülüğün en yoksul kesimlerinin eline

²⁵⁷ Kare köşeli kesilmiş bir saç biçimi (Pol.); aynı zamanda da 'aldatma' demektir.

geçmeliydi. Böylece, söz konusu sınıfları durumları daha iyi olacak, bu sınıfların temsilcileri olan işçiler ve köylülerin yaşam koşullarının olumlu yönde değişmesi gerekirdi. Ancak fiili olarak, köyün durumu aynen kalmış, vaat edilen değişiklikler ancak sloganlar biçimde varlığını korumuştur. Hıasko, Parti tarafından söylenen ile yapılanlar arasındaki uyumsuzluğu ve ikiyüzlülüğü ‘Kancik Veya Her şey Değişti’ adlı öyküsünde ima eder.

Şehirden gelen bir gazeteci küçük bir kasaba istasyonunda sonraki trenini beklemek zorunda kalır. İstasyonda rastladığı istasyon müdürüne ‘*ben de buna benzer, Tanrı’nın unuttuğu bir yerde doğdum*’ diyerek, buralarda pek çok yenilikler yapılmış diye duyduğunu söyler. İstasyon müdürü, gazeteciye kendi gözleriyle bakmasını önerir. Gazeteci, zaman öldürmek için köydeki berbere saç kestirmeye gider. Bu yaşlıca berberle konuştuklarından, köyde artık her şeyin değiştiğini, bir fabrikanın inşa edildiğini, herkesin artık çalıştığını öğrenir. Berberin anlattığına göre eskiden, yani ‘her şeyin değişmeden önce’ berbere gelen herkes ‘kancik’ adlandırılan bir saç modelini yaptırırken artık bunu kimse istemez. Ciddi bir tavırla ‘*Büyük şeyler oluyor burada, insanlar çok değişti: çalışıyor, meslek ediniyor, bambaşka bir biçimde düşünüyorlar*’ diye anlatır berber. Saçını kestirdikten sonra gazeteci, tren istasyonuna döner. Yolda bir saat önce, buraya geldiğinde gördüğü gibi aynı manzarayla karşılaşır: durmadan yağan yağmurun altında duran atlar, çamur, kağnıların içinde sızmış sarhoş köylüler. İstasyonda tanıştığı istasyon müdürüne yine rastlar. İkisi, müdürün kulübesine girerek birer içki içecekler. Gazeteci, meydana gelen değişimler için içmek istediğini belirterek ‘*Böyle küçük kasabada doğmuş biri olarak, yaşamımın yarısı, dünyada hiç bir şeyin değişmediğini düşünürdüm (...) Her şeyin değiştiğine, insanların değiştiğine sevindim*’ diye ekler. Birden kendisini aynada görür. Saçının ‘kancik’ olarak kesildiğini fark eder, içkisini olduğu gibi bırakarak perona fırlar. Varşova’ya geri döner ve orada berberin onu kandırıp kandırmadığını anlamaya çalışır.

Tıpkı Hıasko gibi, Sabahattin Ali de öykülerinin çoğunda köyün geri kalmasını, su, yol, elektrik, okul gibi birçok toplumsal hizmet köye gerektiği biçimde ulaşmaması gibi sorunları hükümetlerin olumsuz ve yanlış politikasına bağlar. Köylülerin devletle olan ilişkileri Sabahattin Ali’nin öyküsünün çoğunda tekrarlanan

bir konu olmuş, Hıasko'dan çok daha detaylı bir biçimde işlenmiştir. Sabahattin Ali bu öykülerinde, devlet adamlarının, hükümetlerin Anadolu'ya ihmal ettiğini, birçok toplumsal sorunun da ihmalden kaynaklandığını ileri sürmektedir.

Devlet, yetkilileri, köylünün sorunlarına ciddiyet ve samimiyetle eğilmezler; problemlerini çözmeye çalışan idealist memurlar ise, çoğunlukla engellenir ya da baskı altına alınır.²⁵⁸ 'Bir Skandal' adlı öyküsünde, idealist bir köy öğretmenin ağzından devlet adamlarının köylere karşı ilgisizliği şöyle dile getirilir:

*'Rica ederim, biraz hakikatlere bakalım, mesela biz şehirliler de hükümete vergi veririz, değil mi? Buna mukabil hiç olmazsa sokağımızda bozuk bir kaldırım, yollarda sönük bir lamba, evlerimizin ve şahsımızın selameti için mevcut olduğu söylenen bir zabıta vardır; çocuklarımızı hiç olmazsa boş gezmekten kurtaracak bir mektep buluyoruz. Fakat sorarım size: Köylü verdiği mukabil ne alır? Yolunu kendi yapmaya mecburdur, sokakları zavallı talihinden daha karanlıktır ve mektep, yüz köyün birinde bile yoktur. Candarma oralara asayaştan ziyade vergi tahsilini temin için gider. Kendimizi aldatmayalım, köylü mütemadiyen vermiş, buna mukabil hiçbir şey (...) almamıştır. Bunları itiraf etmek belki, eğer bir parça vicdanımız varsa, yediğimiz bir lokma ekmeğin boğazımızda kalmasına sebep olacaktır ve ihtimal vicdanımızın sadasını duymamak için: 'Köylü efendimizdir!' gibi cümleler güzel birer morfindir. Fakat hiçbir şey cümle hakikati değiştirmek iktidarında değildir.'*²⁵⁹

Hükümet yetkilileri köy kesiminin sorunlarını çözmekten aciz, bizzat kendileri köylülerin sorunlarının çözümünü önleyen büyük bir engel olarak anlatılırlar. Köylülerden, onların değerlerinden, yaşam tarzlarından, geleneklerinden nefret eden hilekar, bencil, hep maddi çıkarlarının peşinde koşan kişiler olarak resmedilirler. Hükümet yetkililerinin olumsuz tavırlarının anlatıldığı birçok örnek bulmak mümkündür.

²⁵⁸ Alaattin Karaca. *Sabahattin Ali'nin Öykülerinde Toplumsal Konular*. Türkoloji Dergisi, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1993, 1.Sayı s. 229

²⁵⁹ Sabahattin Ali, *Kağm, Ses, Esirler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 81-82

‘Asfalt Yol’²⁶⁰ adlı öyküde, köylünün yol problemi ve yetkililerin bu konudaki ilgisizliği ele alınır.

‘Sulfata’²⁶¹ adlı öyküde köy doktoru iyileşmeleri için gerekli ilaçları vermeyerek hastalarına neredeyse işkence çektirir. Aynı şekilde, başka bir öyküde kaymakam bir kadına tecavüz edenleri bulmak yerine kadına kendisi tecavüz etmeye kalkışır.²⁶² “Kağrı”da yaşlı kadın var olan adalet sistemiyle olumlu, önemli hiçbir sonuç alınamayacağını bildiği için oğlunun katillerini mahkemeye vermek bir yana, mahkemeye gitmek fikrinden bile ölesiye korkar. Her halükarda kendi aleyhine sonuçlanacak bir dava için mahkeme koridorlarında günlerce sürünmektense ölen oğlunun acısını yüreğine gömüp yaşamayı tercih eder. Mahkemeye gitmek istese bile tarlasını sürmezse aç kalacağını bildiği için tarlasını bırakamaz.²⁶³

Sabahattin Ali’nin birçok öykülerinde işlenmiş aydın (şehirliler) - köylü ilişkiler temasına, Marek Hłasko’nun ‘Kancik Veya Her şey Değişti’ adlı öyküsünde değinmiştir. Küçük kasabaya gelen gazeteci, buna benzer bir kasabada doğmasına karşın, karşıladığı köylüleri hor görür, her fırsatta onlardan farklı olduğunu vurgulamaya çalışır. Yanlış bir şey söylediklerinde, onları sinirli bir biçimde düzeltir, söylediğini anlamadıklarında onlarla alay geçer, kabaca davranır. Bu öyküde betimlenen köylüler saf ve dar kafalıdır. Sözelimi, gazeteci istasyon müdürüne Varşova’dan geldiğini söyleyince, müdür de oğlunun orada donatım şirketinde çalıştığını söyleyerek, safça gazetecinin onu tanıdığını zanneder. Bu öyküde betimlenen şehirli ve köylüler, farklı dünyalardan insanlardır. Köylüleri anlama yeteneğinden yoksun şehirli gazetecinin ve köylülere yaklaşımı, gazetecinin ‘mesleği, yaşı ve dış görünüşü belirsiz olan’ bir yerliye yol sorarken aralarında geçen absürd bir konuşmadan öğreniriz:

‘Berber nerede?’ diye sorar gazeteci

‘Ne?’ karşılıklı sorar yerli.

‘Berber’

‘Ne berber?’

²⁶⁰ Sabahattin Ali, *Yeni Dünya*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 7-15

²⁶¹ A.g.e., s. 101-110

²⁶² Sabahattin Ali, *Değirmen*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 122-137

²⁶³ Sabahattin Ali, *Kağrı, Ses, Esirler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 9-12

'Berber var mı?'

'Nerede?'

'Buralarda'

'Buralarda mı?'

'Evet, buralarda'

'Ne olmuş?'

'(Argo) Şimdi anladın mı?.'

'Hayır' der köylü. 'Ben buralıyım, efendim, berber ise hemen orada...' ²⁶⁴

Şehirli ile köylü arasında olan anlaşmazlık uçurumu aşılmaz görünmektedir. Ancak bunun nedeni köylülerde değil, şehirlielerde aramak gerektiğini anlarız. Hłasko'nun köylü kişileri ne kadar basit ve görünürlerse de, bir şehirli ile alay edecek kadar da zihni çeviklerdi. 'Aslında hiç bir şey değişmedi' mesajını gönderen berber, gazeteciye 'senin de bizden hiçbir farkın yok' diyerek ona bir ders vermektedir. Öykünün sonlarında, şehirlinin kibrinden iz bile kalmaz, köylü yaşlı berber ise okuyucuda sempati duygusunu uyandırır. Hłasko'nun köy ve köylü anlayışı Sabahattin Ali'nin anlayışına yakındır.

Sabahattin Ali de yazılarında köylüleri ve sıradan insanları küçümsemez, tersine oklarını aydınlara çevirir. Sabahattin Ali aydınları, şehirli ayrıcalıklı sınıfları betimlerken hep onların cehaletlerini, küstahlıklarını, bencilliklerini, samimiyetsizliklerini, düşük ahlaki değerlerini vurgular. Çoğu zaman, yalancılıktan başka özellikleri yoktur. Yazarın anlatısında aydınlr, köylülerle köylerin içinde bulunduğu koşullar hakkında hiçbir şey bilmeyen, onları hor gören, sorunlarını çözmeye çalışmaktansa kendi hayali, gerçekçi olmayan fantezileriyle yetinen insanlardır. Köylülerle aydınlr arasındaki uçurum 'Köpek' adlı öyküsünün önemli konularından biridir. Bir Amerikan üniversitesi mezunu bir mühendis, Ankara'da böyle bir tane olan '*bilhassa arabasıyla*' Konya'dan Ankara'ya dönerken yolda bir çobana rastlar. Nişanlısı mühendisten arabayı durdurmasını; çünkü hayatında hiç köylü görmediğini, köylülerin nasıl şeyler olduklarını merak ettiğini söyler. ²⁶⁵

²⁶⁴ Marek Hłasko. *Pierwszy krok w chmurach. (Bulutlarda İlk Adım)* Opowiadania, Spółdzielnia Wydawnicza "Czytelnik", Warszawa, 1956., 29

²⁶⁵ Sabahattin Ali, *Kağm, Ses, Esirler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 127

Mühendis çobana kendilerinin de kökenlerinin köye dayandığını, sorunlarını anlatırsa yardımcı olmaya çalışacaklarını söyler. Mühendisin aptalca, alakasız sorularından hiçbir şey anlamayan çoban sessiz kalmayı yeğler. Çobanın sessizliği mühendisi çileden çıkarır. Çoban, onu kızdırdığı için gerçekten üzülür; mühendis çobanın tavrının acısını onun çok sevdiği köpeklerinden birini öldürerek çıkarır. Çobanın köpeğinin ölümü aydınlarla köylüler arasında asla kapanmayacak uçurumun simgesidir adeta. Yazar, şehirden gelenlerin giysilerinin zenginliği, derli toplu oluşu ile çobanın zavallı halini karşı karşıya koyar. Senede ancak on iki liraya çalışan, ancak iki senedir ağadan bu parasının alamayan çobanın, açlıktan ölmek için çabalayışının karşısında mühendisin eğlence olsun diye ‘*halka, köylü ile temas*’ kurma çabalarının ne kadar anlamsız, boş olduğu hissedilir.

Şehirlilerin köylülerle anlaşmayı bilemeyişi, Sabahattin Ali’nin öykülerinde defalarca işlenmiş bir konudur. Aslına bakılırsa, Sabahattin Ali’nin öyküsü 30’lu yıllarda Türkiye’de köycülerin köylere yaptığı gezilerin tipik bir örneğidir. Taşrayla herhangi bir organik bağı olmayan ya da taşrayı anlamayan aydınlarla hükümet yetkilileri, ütopyacı, gerçekdışı fikirlerini küstah, kibirli, hakir gören, tepeden inmececi bir üslupla taşraya uygulamaya çalışırlar.

‘Yeni Dünya’²⁶⁶ adlı öyküsünde Sabahattin Ali, şehirden köy düğününe gelen iki misafiri alaya alır. ‘*Uzun seyahate çıkıyorlarmış gibi*’ alakasız giyinerek köyü gezmeye giderler. ‘*Köye dair her öğrendikler şeyden sonra yüzleri, bunu eskiden biliyorlarmış da yalnız bir kere daha duymak istemişler gibi, bilgiç bir ifade almaya çalışıyor, kaşları düşünceli bir kıvrıntı ile geriliyor ve başları: ‘Tabii, tabii, malum’ der gibi sallanıyordu...*’ Düğün evine döndükten sonra da, onları ‘derin’ bir biçimde ilgilendiren ‘köylerimizin medenileşmesi’ konusu üzerine on dakika bile duramayarak şehirle ilgili konulara geçerek belli bir süre sonra uyuyuverirler. Düğün eğlencesi ilerledikçe de, ‘uygarlık’ hallerini unutarak herkesten daha biter bir biçimde sarhoş olup kusarlar, ‘*sonra Hüseyin’le akrabası olan çocuğun kollarına asılıp sallana sallana ve geçire geçire misafir edildikleri eve*’ giderler.

‘Konferans’²⁶⁷ adlı öyküsünde ‘*büyük şehirlerimizden birine yakın bir köyde*’ bir okulun açılışı anlatılır. Okul açılışı için şehirden gelenler arasında ünlü devlet

²⁶⁶ Sabahattin Ali, *Yeni Dünya*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 75

²⁶⁷ A.g.e.s . 82

şahsiyetleriyle, ellerinde kameraları, şık giysileri içerisinde dönemin “köycü”leri de vardır. Gelenler ‘yolda ve kahvede rastladıkları bazı köylülerle’ konuşmaya çalışırlar, ancak ‘bütün gayretlere rağmen, konuşmalar birkaç sual ve cevaptan ileri’ gidemez. Konuklar arasından bir iktisatçı okul açılışını fırsat bilip kooperatifçilik konusunda konferans vermeye kalkışır. Amacı, köylüleri kooperatiflerin yararları hakkında “aydınlatmak”tır. Kendilerine hiçbir şey sorulmadan, köylüler iktisatçı tarafından “aydınlatılmak” üzere zorla bir odada toplanır. Elbette, konuşmacının karmaşık sunuşundan köylüler tek kelime bile anlamaz. Öyle terimler kullanır ki, konuşma bittikten sonra okul müdürü bile hiç bir şey anlamadığını itiraf eder. Konuşma sırasınca köylüler, konuşmacı kendilerine daha fazla soru sormasın, konuyu uzun uzadıya anlatmasın diye anlamış gibi yapmak zorunda kalırlar; böylece bu sıkıcı konferansta daha fazla zaman harcamaktan da kurtulurlar.

Aydınlar köylülerle farklı dilde konuşmaya devam ettiği sürece, arasında olan kopukluk daha da derinleşecektir. Yazarın, bu konu ele alan öyküleriyle iletmek istediği mesajı budur. ‘Asfalt Yol’ adlı öyküsünde bunu açıkça söylemiştir. Temas kuramayan, yabani duran köylüler ‘kendi dilleriyle konuşanları anlamakta’²⁶⁸ gecikmediklerini yazmıştır.

Sabahattin Ali, Anadolu’yu, Anadolu insanını hor gördükleri için aydınları kıyasıya eleştirir. İlginç öykülerinden birinde küçük bir Anadolu kasabasındaki kaymakam kasabanın “basit,” “alelade,” ve “çürük” insanlarına ve yaşamına dayanamayarak makamından istifa ederek, İstanbul’a döner, dolayısıyla kariyerinden de vazgeçer.²⁶⁹ İstanbul’da yaşamını ayakkabı boyacısı olarak sürdürür; yine de mutludur; çünkü İstanbul’daki her şey Anadolu’dakilerden üstündür ne de olsa. Sabahattin Ali’ye göre eski kaymakamın şu sözleri kendi kuşağının Türkiye’de o dönemdeki ruh halini yansıtır:

‘ Bana vatanperverlikten, oraların tenvire ihtiyacından bahsetme! Söyleyeceklerin doğrudur, lakin... lakin bizim için, yani benim içinde yetiştiğim gençlik için, memleket muhabbeti bir fantezi, feragat lugattan silinen bir kelime,

²⁶⁸ Sabahattin Ali, *Yeni Dünya*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 8

²⁶⁹ Sabahattin Ali, *Değirmen*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 115

hodbinlik en makul seciyedir. Benim başkalarından farkım, samimiyetim, düşüncelerimi açıkça söyleyip yapmamdır'.²⁷⁰

Sabahattin Ali'nin öykülerinde, hükümet yetkililerin eleştirilisinin yanı sıra, devletin köylüler üzerindeki gücünün yozlaşmışlığını temsil eden jandarmaların eleştirilmesine özel bir yer verilmiştir. Kendilerinde vücut bulan güçlü devlet imgesi ve köylülerin devlete karşı duydukları derin korkunun ifadesi olan jandarmaların, istedikleri her şeyi yapmaya hakkı var gibidir.

Hemen hemen her olayda jandarmalar bazen kanuna uymak adına, bazen de sırf kendi keyfi "kanun"larını uygulamak adına köylülerin aleyhinde davranırlar. Bazen kadınlara tecavüz ederler,²⁷¹ vergilerini ödeyemeyen çaresiz insanları hapse atarlar,²⁷² üstlerine görevlerini en iyi biçimde, gerektiği gibi yerine getirdiklerini göstermek için suçsuz insanları gözaltına alırlar,²⁷³ bir kurbanı önce kendileri döverler, sonra da düşmanlarının dövmesine göz yumarlar²⁷⁴ sırf canları öyle istediği için yaşlı bir kadının başına bela açarlar,²⁷⁵ köylüleri aşağılık insanlar olarak gördükleri için onlara kötü davranırlar.²⁷⁶ Jandarmaların köylülerle olan ilişkisi, aydınların köylülerle olan ilişkisinin aksine "kişisel çıkarla değil, nesnel nedenlerden" kaynaklanır ve ayrıca jandarmalar, daha çok acımasız, açıkça düşmanca ve cahilce davranırlar. Söz konusu nesnel nedenlerden biri, emir altında olmalarıdır. 'Bir Firar' adlı öyküde, köyde 'kaç senedir sersesi serseri' dolaşan köylü İsmail'i suçsuz yakalayan iki jandarmanın 'mazereti' 'seçme haklarının' olmamasıdır. Yüzbaşı onlara 'Faili bulmadan gelerseniz gözüme görünmeyin' diye demişti. Asıl hırsızın 'çoktan kırışi kırmış' olma ihtimalli yüksek olduğu için, 'ne yapıp yapıp fail bulmak' zorundalar.

Jandarma sıradan köylülere karşı hep zenginin, güçlünün yanındadır. Özel bir şirketin kareelde etmek için köylülerin ormanını mahvettiği 'Bir Orman Hikayesi' adlı

²⁷⁰ A.g.e., s. 120

²⁷¹ Sabahattin Ali, *Kağnı, Ses, Esirler, (Sıcak Su öyküsü)* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011 ss. 133-137

²⁷² A.g.e. *Kafa Kağıdı öyküsü*, ss. 18-21.

²⁷³ Sabahattin Ali, *Değirmen, Bir Firar öyküsü*, Yapı Kredi Yayınları, 11. Baskı, İstanbul, 2011, ss. 91-93

²⁷⁴ A.g.e., *Candarma Bekir öyküsü*, ss. 99-103

²⁷⁵ Sabahattin Ali, *Kağnı, Ses, Esirler*, Kağnı öyküsü, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011, ss. 9-10.

²⁷⁶ Sabahattin Ali. *Yeni Dünya. Asfalt Yol öyküsü*, Yapı Kredi Yayınları, 9. Baskı, İstanbul, 2012., s. 7

öykünün ilettiği mesaj budur. Köylülerin gözündeysen orman atalarından onlara kalan bir mirastır, hayatlarını sürdürmeleri ormana bağlıdır. Ayrıca köylüler çevre tahrip edildiği için de üzülmektedir. Çaresizlik içerisinde yetkililerden şirketin girişimlerini durdurmalarını isterler; ancak yetkililer köylülere yardım edeceklerine jandarmaları göndererek köylülerin şirkete karşı başlattıkları eylemleri en vahşi yöntemlerle durdururlar.²⁷⁷

Jandarmaların insanlık dışı, vahşi davranışlarına, tavırlarına karşın köylülerin bütün bunları “doğal” olarak karşılaması ilginçtir. “Candarma Bekir” adlı öyküde gözaltına alınan köylü kendi kendine konuşur, “*Candarma değil mi, elbet dövecek*”²⁷⁸.

Sabahattin Ali’nin köy ve köylü üzerine olan öykülerinde en önemli temalardan biri kasaba ve köy hayatını iktisadi ve siyasi egemenliği altında tutan yerel eşraf, yani büyük toprak ağaları ve kapitalistlerdir. Sabahattin Ali’nin öyküleri, bu toplumsal sınıfların küçük kasaba insanı ve köylüler üzerindeki nüfuzuna derinden bir siyasi başkaldırıdır.

Sözgelimi, ‘Kağrı’ adlı öyküsünde, nüfuz sahibi bir toprak ağanın oğlu Savrukların Hüseyin sıradan bir köylüyü öldürdükten sonra işlediği suçtan paçayı kolayca sıyrır²⁷⁹. Bu öyküde öldürülen oğlunun anneyi komşuları katili mahkemeye vermenin hiçbir işe yaramayacağına, iyisi mi oğlunun ölümünü unutması gerektiğine “ikna” ederler. Bu da yetmezmiş gibi, devletin buyruğuyla oğlunun cesedini mezardan çıkararak kağrıya koyup gece vakti kente götürmesini isterler.

Zenginlerin, nüfuz sahibi olanların köylülerini sömürmesi ‘Köpek’ adlı öyküde de görürüz - ağa fakir çobana borcunu iki yıl ödemez²⁸⁰. “Kafakağıdı” adlı öyküsünde ise yaşlı köylünün biri yıllardır ekip biçtiği toprağını mahkemede sırf elindeki tapuyla toprağın kendisine ait olduğunu “kanıtlayan” bir zengine kaptırmaktan yakını: ‘*İki sene mahkememiz sürdü. Bizim tapumuz falan yoktu ama,*

²⁷⁷ Sabahattin Ali, *Değirmen, Bir Orman Hikayesi öyküsü*, Yapı Kredi Yayınları, 11. Baskı, İstanbul, 2011, ss. 74-75

²⁷⁸ Sabahattin Ali, *Değirmen*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 101

²⁷⁹ Sabahattin Ali, *Kağrı, Ses, Esirler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 26

²⁸⁰ A.g.e., s. 123

bütün köylü o tarlanın bize dededen kaldığını bilirdi. Bunu soran olmadı, ağa yalancı şahit dinletti, mahkemeyi kazandı. ²⁸¹

Köylünün idari mekanizma karşısındaki durumunu sergileyerek sistemi eleştiren diğer öykülerde olduğu gibi bu öyküde, eşraf-bürokrasi-jandarma üçgeninde sıkışıp kalan köylüler ekonomik, idari ve adli içine düşürüldüğü durum iç içe sergilenir. Köylünün bu duruma karşı savunmaya, bir şeyleri değiştirmeye, hakkını aramaya çalışmaması, Sabahattin Ali öykülerini birleştiren özelliklerinden birisidir. ‘Asfalt Yol’ öyküsünde bu durum, köy öğretmeninin de dikkatini çekerek şöyle çelişkilere düşürür: ‘...galiba bu yolu yapmayacaklar. Köylü de bana yardım etmiyor. Pek ölü mahluklar... Belki de pek akıllı mahluklar da, boşuna yere uğraşmak istemiyorlar...’ ²⁸² diye.

5.4.1.1.2. İşçiler

İşçilerin yaşam ve çalışma koşulları konu alan öyküler şöyle sıralanabilir:

Sabahattin Ali: Değirmen’deki ‘Bir Gemici Hikayesi’, Kağnı’daki ‘Apartman’; Ses’teki ‘Mehtaplı Bir Gece’; Yeni Dünya’daki ‘Isıtmak İçin’, ‘Uyku’; Sırça Köşk’teki ‘Portakal’, ‘Hakkımızı Yediremeyiz’.

Marek Hłasko: Bulutlarda İlk Adım’daki ‘Sokolowska Garajı’, ‘İşçiler’, ‘Gökyüzüne Uçarız’, ‘Güpegündüz Sarhoş’; Tüm Yapıtlar’daki ‘Yolda İki Adam’, ‘Hatırlıyor musun, Wanda?’; İsrail dizisindeki ‘Öldüğü Gün’.

Sabahattin Ali’nin ‘Isıtmak İçin’ işçi bir kadının acılı öyküsüdür. Yaşlı kadının, kızı dışında kimsesi yoktur. Müşterilerine çamaşır yıkamaktan veya temizlikten kazandığı üç-beş kuruşla küçük ailesinin masraflarını çıkarabilmektedir. Ancak kızı hastalanınca, yanında kalmak zorunda kalır. Parasız kalınca yemek ve odun masraflarını karşılayamaz. Anne ile kızı aç kalırlar ve birkaç gün içerisinde kızı ölür. Bu öyküde, sıradan çalışanların sosyal güzenecesinin olmaması gibi siyasal eleştirinin yanı sıra, kentte birarada yaşayan insanların birbirlerine yardım etmemesi,

²⁸¹ A.g.e.,, s. 19

²⁸² Sabahattin Ali. *Yeni Dünya*. Yapı Kredi Yayınları, 9. Baskı, İstanbul , 2012, S.10

başkasının yaşadığı zorluklara karşı kayıtsız kalması gibi toplumsal problemler de ele alınmıştır.

Sabahattin Ali, benzer sorunlar ‘Mehtaplı Bir Gece’ adlı öyküde de açığa vurmuştur. Bu öyküde hastalığından dolayı işinden atılan bir işçinin, açlıkta ölmek üzereyken, acısını paylaşabildiği yoksul bir kadınla karşılaşması anlatılır.

Sabahattin Ali, işçi ile işveren ilişkileri yansıttığı ‘Bir Gemici Hikayesi’, ‘Apartman’ ve ‘Portakal’ öykülerini ‘ezilen-ezen’ ilişkileri formülüne sadık kalarak işlediği söylenebilir. ‘Bir Gemici Hikayesi’ ve ‘Portakal’ adlı öykülerinde olay, denizde geçmektedir. Birinci öykü, geminin genç ateşçisinin başkaldırısı konu alır; ikincisi de vinççi İsmail’in çalıştığı bir vapurda, kaptanı ile birkaç suç ortaklarıyla çevirdiği işleri açığa vurur. ‘Portakal’ adlı öyküsünde, İskenderun’dan İstanbul’a gelen üç bin sandık portakal nasıl da üç kat daha pahalandığını anlatılır. Portakallar önce yüksek fiyattan vapura alınır: *‘Süvari ile Osman Yiğit arasında pazarlık sonucunda altı kuruş olan portakal sandıkları yetmişer kuruşa gemiye alınması kararlaştı.’* Vapurun kaptanı ile süvarisi portakalların bir kısmını fırtına çıktı gerekçesiyle denize dökerler. Sonra da *‘tüccar Osman Yiğit’in sigortadan üç bin sandık portakalın parasını alabilmesi için ’* hepsi dökülmüş gibi tutanak tutarlar. Geri kalan portakalları da rıhtımda hazır bekleyen bir toptancıya satarlar: *‘denize atılmış görüldüğü halde geminin deniz suyundan uzak yerlerinde rahat rahat bekleyen iki bin yedi yüz elli sandık portakal, Halil Eğinli’ye yeni baştan satıldı.’*²⁸³

Vapurda birden birkaç kişi yerine işini yapmak zorunda kalan İsmail (tayfalardan üçünü birden sıtma tutmuş, ancak kaptan başka tayfa almaya gerek duymamış), gemi işçisi olarak aldığı düşük ücretiyle manavdan on tane portakal *‘tanesi yirmişer kuruşa’* satın alır.

‘Apartman’ adlı öykünün geçtiği uzam; kentleşmenin, sanayileşmenin ve yerleşen kapitalist düzenin simgesi haline gelen yüksek apartman inşaatlarından biridir. Öykü, bu beş katlı bir apartman inşaatının çatı katında çalışan işçinin zor çalışma koşullarının anlatılmasıyla açılır. Bu işçi köyden gelmiş, ancak kentin koşullarına bir türlü alışamamış, kentin ezici tavrına boyun eğen ve burada

²⁸³ Sabahattin Ali. *Sırça Köşk. Portakal öyküsü*, Yapı Kredi Yayınları, 14. Baskı, İstanbul s. 15

tutunabilmek için sessiz kalmak zorunda olduğunu kanaatindedir. Bir gün çatıda çalışmaya devam ederken, aşağıda kendi oğlunu görür. Küfecilik yapan çocuğun yükü bu sefer çok ağır olduğu belliydi. Çocuk, mal sahibinin apartmanına girdiği sırada sırtındaki küfeyle yuvarlanır, götürdüğü şişelerden birkaçını düşürür, şişeler de kırılır. Bu yüzden mal sahibi çocuğa parasını ödemez. Kırıklarla dizisi yarılan çocuğu aşağılar ve kovar. Oğlunun aşağılanmasını izleyen işçinin hiç sesi çıkamaz, çünkü kendi oğlu olduğunu anlaşırsa mal sahibinin kendisini de kovar. İşçi *‘yalnız aptal aptal gözlerle aşağıya bakıyor ve göğsünü parçalayacakmış gibi çarpan kalbini tutuyordu’*²⁸⁴ Çocuğun hak ettiği beş kuruşu istemesi ve mal sahibinin gürültülü tepkisi üzerine uşak harekete geçer ve üstü başı kan içinde kalan küfeci çocuğu hızla iterek düşürür. Çocuğun artık ağlayacak takati bile kalmamıştır, atıldığı yerde öylece kalır. İşçinin de gördükleri karşısında son kuvveti tükenir. Gözleri kararır, ayakları titrer ve çatı kenarından kayarak *‘aşağıya, sokağın ortasına, içi toprak dolu çuval gibi boşuk bir ses çıkararak’*²⁸⁵ düşer. Mal sahibi ise, *‘işe yaramaz’* cesede bakarken *‘bir şeyden tiksiniyormuş gibi yüzünü buruşturduktan sonra, kanatları hızla vurarak içeri’* çekilir.

Sessiz kalan bu işçiye karşı, Marek Hłasko’nun ‘Gökyüzüne Uçuyoruz’ adlı öyküsünde, araba garajında çalışan Zawadski adlı ana kahramanlarından biri, Hłasko’nun çeşitli öykülerinde parça parça ele aldığı ya da ima ettiği, bireyin, devletin sürdürdüğü yanlış politika yüzünden karşılaştığı toplumsal sorunlarının hepsini bir araya getirerek dile getirir:

‘Bu çimenlikler, çitin dibinde yatan sarhoşlar, bu yatakhaneler, bir şişe almak için beşer zloty toplamaları, bu ‘devamsız işçilerin’ tabloları, tramvaylarda itişip kalkışmalar, tereyağı almak için girilen sıralar tüm bunlar daha ne kadar sürecekler? Konut, çamaşır yıkama ve buna benzer sorunlar yüzünden daha kaç çift ayrılmak zorunda kalacak? Bundan önce nasıl olduğunu bilmeseydim, cehennemde olduğumu düşünürdüm. Başka bir cehennemin olduğunu sanmıyorum, ama varsa

²⁸⁴ Sabahattin Ali, *Kağnı, Ses, Esirler. Apartman öyküsü.*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011 s. 56-57

²⁸⁵ A.g.e., s.57

*böyle bir şey- işte bu şişeler, bu çitin dibindeki herifler, et için girilen sıralar ve lojmanlardaki kızlar –bu işte en korkunç cehennemdir*²⁸⁶

Şoförlerin günlük yaşamını anlatan bu öykünün başlarında, mesleğine bağlı olmaksızın her çalışanın mutlu bir gün cumartesi günü ele alınır. İş haftasının sonu simgeleyen bu günde, dolu dolu tramvaylarda ve otobüslerde eve dönen her insan ‘yarın ne yapacağım’ diye tatlı düşüncelere dalar. Çünkü herkes ‘*pazarla yaşıyor*’. ‘*Haftanın hiçbir gününde o kadar gülümseyen insanı göremezsiniz*²⁸⁷’ diyor yazar.

Ancak, taşıma araçların garajında cumartesi günü en yoğun bir gündür. Cumartesi günleri şoförler, arabalarının bakımını ve tamirini yapar, onları güzelce yıkarlar. Hłasko’nun, işçi konusunu ele aldığı hemen hemen her öyküde en çok anlattığı meslek şoförlüktür. Yazar, bu mesleğe ayrı bir sevgi beslediği kuşkusuzdur. ‘*Dünyada, bir insan kendine bu kadar çeken, onun gündüzleriyle ve geceleriyle bu kadar bağlı olan meslek çok nadir bulunur.*’²⁸⁸ Şoförlerin yaşamları ele aldığı her öyküde; taşıma araçlarının çok eskimiş olması, yeni parçaları almak idarede paranın olmaması, mesai saatlerinin uzaması gibi birbirlerine benzer sorunları işler. Bu sorunlar bazen, işçilerin ölümü göze alarak çalışmak zorunda kalmalarına neden olurlar. ‘Sokolowska Garajı’ adlı öyküde şoförler, çok eski oldukları ve sürekli bozuldukları için ‘ceset’ olarak adlandırdıkları kamyonlarda çalışmak zorundadırlar. Bu kamyonlardan biri, yirmi üç yaşındaki Stefan Kamiński adlı bir şoförün ölümüne neden olur. Dağ yolunda kullandığı bu kamyonun fren sistemi bozulur ve Stefan, yolun ortasında yürüyen kayakçı grubuna zarar vermemek için, kamyonunu uçuruma yönlendirir ve ölür. Lasecki adlı Sokolowska garajının eski çalışanlarından birisi, bu garajdaki genel çalışma koşullarından şöyle söz eder:

*‘Çalışmak için uygun koşullarımız var mı ki? Tamirevi mi bu? Ne bir torna tezgahı var, ne de bir şey. Isıtma sistemi yok. Sadece sobalar...’*²⁸⁹

²⁸⁶ Marek Hłasko *Pierwszy krok w chmurach (Gökyüzüne Uçuyoruz öyküsü)*, opowiadania, Spółdzielnia Wydawnicza "Czytelnik", Warszawa 1956, s. 41

²⁸⁷ A.g.e., s. 39

²⁸⁸ A.g.e., s.38

²⁸⁹ Marek Hłasko. *Pierwszy krok w chmurach. (Bulutlarda İlk Adım)* Opowiadania, Spółdzielnia Wydawnicza "Czytelnik", Warszawa 1956., s. 76

Bu sorunların nedenleri, tabii ki bir yöneticiye ve yönetim politikasına bağlıdır. Ancak, Sabahattin Ali'nin öykülerine kıyasla, söz konusu yönetici, örneğin bir işveren, hareket memuru, garajın müdürü veya her hangi bir ulaştırma idaresi gibi somut bir kişi veya makam değildir. Hłasko'nun okları çevirdiği yönetici, iktidarda olan her kimse; genel olarak hükümet olarak nitelendirilebilir. 'İşçiler', 'Gökyüzüne Uçarız', 'Güpegündüz Sarhoş' adlı öykülerinde Hłasko, hükümetin işçilere karşı sorumsuzluğu, onları ihmal etmesi; beceriksiz idari yapısının ve çalışma koşullarının uygunsuzluğu ele alır. Sabahattin Ali'nin de bu tür eleştirisi içeren öyküler var. Örneğin, 'Uyku' adlı öyküsünde Sabahattin Ali, Sivas'a giden ve taşıdığı yükü vaktinde yetiştirmek için iki gece uyumayan bir kamyon şoförü ele alır. Bu şoför, üçüncü gecede yorgunluk ve uykusuzluktan direksiyonu güçlükle kullanmakta, muavinine sık sık motora su koydurur ve o 'fırsattan yararlanarak' uyur. Bu öykü, dinlenme olanağı bulamayan kamyon şoförlerinin ağır, tehlikeli iş yaşamını yansıtmaktadır.

Sabahattin Ali'nin işçileri, betimlediği köylüler gibi, çoğunda bilinçisidir. Hłasko'nun işçileri ise onlara yapılanların farkındalardır. Ancak, yaşamak için onlara 'sunulan' zor çalışma koşullarını kabul etmek zorundalardır. İşçilerin fakirliğinden 'Yafa'da Hidayete Erme' öyküsünde şöyle söz eder: *'Demir perde arkasında yaşayan işçi ayda ancak bir tane tapon takım esbisesi alabilir'*²⁹⁰

'İşçiler'²⁹¹ adlı öyküde Hłasko, bir köprü inşaatında bulunan işçileri ele alır. Kamiński, yaşlı ve aklıbaşına bir işçi, çalıştıkları yer üzerine şunları söyler: *'Tanrının, yeryüzünü yaratırken bu toprak parçasını unuttuğunu düşünüyorum. Belki de onu lanetlemiştir. Ben burada yaşayamam'*. Kazimierz adlı diğer bir işçi ise, *'çalışmak gerekir ve insanın yaşamında en güzel şey çalışmaktır'* komünistlerin sloganıyla alay eder ve şunları söyler *'Komunist olmasaydım, yaşamı seven bir insanın ölümden nefret ettiği kadar bu yerden nefret ederdim. Burada ölüyorum...'* İşçilerin, inşa ettikleri köprüye 'lanetli köprü' olarak nitelendirilmelerin nedeni

²⁹⁰ Marek Hłasko. *Nawrócony w Jaffie - Opowiem wam o Esther*, 'Yafa'da Hidayete Erme' öyküsü, Polska Fundacja Kulturalna, Londyn 1966, s. 15

²⁹¹ Marek Hłasko *Pierwszy krok w chmurach (Robotnicy öyküsü)*, opowiadania, Spółdzielnia Wydawnicza "Czytelnik", Warszawa 1956, s.25

neydi? Dört mevsim boyunca barakalarda yaşayan işçilerin koşullarında cevap bulunabilir:

‘Sonbahar boyunca barakalarımızı damla damla nem işgal ediyodu. Sevdiklerimizin fotoğrafları duvarlardan indirerek ranzalarımızın altındaki küçük sandıklara saklıyorduk. Kışın, barakalarda korkunç cereyan oluyordu. Demirli sobalardan, kat kat giyisilerimize çökerek kara kurum yumruları çıkıyordu. Hepimiz nezle olmuştuk; seslerimiz, haydutların sesleri gibi kalınlaşmıştı. Barakalarda o kadar soğuktu ki tıraş olmayı ve yıkanmayı bıraktık (...) ‘İlkbahar gelse bi’ söyleniyorduk. İlkbahar geldi. Soğuk ve sonbahardan daha berbattı. Yağan yağmuru yerini sulu kar alıyordu; rüzgar bu karı alıp yüzlerimize vuruyodu. Tulumlarımız hiç kurumuyodu. Yüksek ateşimizden dolayı gözlerimiz kıpkırmızıydı. Barakaların çatısı yarım çöktü. Tamir edene kadar iki gün böylece yaşadık. Ara sıra çıkan güneş inşaat alanını kaplayan su birikintilerine yansıyordu. Ne var ki, gökyüzüne yüzlerimizi kaldırdığımızda, güneş kayboluyodu...’

Bu öyküde yazar, yine ‘yalan-gerçek’ çelişkilerine dayalı kompozisyon şemasını kullanarak ‘mutlu çalışma miti’ ile ilgili gerçeği açığa vurur. Köprünün açılış töreninde, çiçekler dağıtılıyor, müzik çalıyor, şarkılar söylüyordu. Konuşmacılar işçileri tebrik ederken üzerine film çekiliyordu. Radio muhabiri, öncü köprü işçilerin sevincinden bahsediyordu. Kazimierz Rogalski’nın adını söyleyerek muhabir ‘Bugün her halde en mutlu gününüz olmalıdır’ tahmininde bulunur. Kazimierz ise, elinden mikrofonu kaparak öfkeyle küfür eder. İşçiler için, ne açılış günü ne de evlerine, sevdiklerinin yanına döndükleri gün mutluydu. Yalan ile gerçek arasında uçurum, muhabirin mikrofonu işçilik hakkında söyledikleri ve işçinin bildikleriyle arasındaki uymazlıkta en iyi biçimde kendini göstermektedir.

‘Gökyüzüne Uçuyoruz’ adlı öyküsünde Hłasko, hükümetin sözde ‘işçileri aydınlatma eğilimi’ ile alay eder. İşçilerin maddi açıdan yoksul yaşamlarını sürdürdükleri bir ortamda, ‘Ay’ya yolculuk mümkün mü?’ konulu bir konuşmanın planlanması, tıpkı Sabahattin Ali’nin ‘Bir Konferans’ adlı öyküsünde işlenen, ihtisas terimleri kullanarak köylülere kooperatifçilik konusunda konferans verilmesi olayına çok benzemektedir. İşçi kesimini düşünsel açıdan eğitmeden önce, gerçek ihtiyaçlarını sağlamak gerekmektedir. ‘Gökyüzüne Uçuyoruz’ öyküsünde işlenen bu

olayın; ailesini nasıl geçindireceğini düşünen bir işçinin, Ay yolculuğu ile ilgili sorunlara ilgi duyabilmesi için, bu işçiyi kafasını meşgul eden günlük sıkıntılardan kurtarmak ve yaşam ile çalışma koşullarını daha üst seviyeye yükseltmek gerektiği konusunda bir ima niteliği taşıdığı söylenebilir.

5.4.1.2.. Bireyi, Bireysel ve Toplumsal Açidan Çözümlemeye Yönelik Öyküler. Toplumsal Eleştiri

5.4.1.2.1 Köye Özgü Toplumsal Sorunlar

İki yazarın, köylüyü toplumsal ilişkileri içinde ele alan, doğalcı bir tutumla tasvir eden öyküleri de vardır.

Sabahattin Ali, küçük kasabaları ve köyleri ‘Arap Hayri’ adlı öyküsünde yazdığı gibi ‘*kendi içlerinde kapanmış birer küçük dünya*’ olarak görür. Sabahattin Ali’nin çizdiği çoğu köylü karakteri, saygı duyulması gereken, dürüst, kendine saygısı olan kişilerdir. Sözgelimi, ‘Sıcak Su’ adlı öyküsünde, insan olmanın ışığını en basit, en sıradan bir bireyin bu acımasız dünyada açıkça gösterildi. ‘*Fakat ne öteki ne de bu, kadının ağzından bir kelime bile alamadılar... O her şeye rağmen bir kere bile bağırmadı*’. Direnen Emine, jandarmaların iğrenç saldırısından kendini koruyamayınca yok olur: ‘*Fakat ne o gün ne de ondan sonra hiçbir yerden Emine’ye dair bir haber çıkmadı*²⁹²’, Sabahattin Ali’nin çizdiği köylü, mantığı olmasa da, değerleri, duyguları olan biridir. Ne siyasetten, ne karmaşık bürokratik ilişkilerden, ne de bozulmuş iş ilişkilerinden anlar. Günlük hayatın sorunlarından, sıkıntılarından kaçışı ancak doğada, kırlarda bulur. Sabahattin Ali, kasabanın yapaylığına, kirlenmişliğine, hileli düzenine karşı doğallığı, masumiyeti ve dürüstlüğü, kırlarda, köyde arar. Köylüler hoşgörülü insanlar olarak resmedilirler. Mallarını çalmalarına rağmen Çingenelere karşı bile öfke duymazlar.²⁹³ Sabahattin Ali’nin çizdiği köylüler özellikle resmi makamları ilgilendiren, karmaşık meseleleri çözme yeteneğinden

²⁹² Sabahattin Ali, *Kağm, Ses, Esirler. Sıcak Su öyküsü*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 137

²⁹³ BKZ: Sabahattin Ali. *Değirmen. Değirmen öyküsü*, Yapı Kredi Yayınları, 11. Baskı, İstanbul, 2011,

yoksun kişilerdir. “Bir Orman Hikâyesi” adlı öyküsünde köylülerden birinin de dediği gibi ‘*Delikanlı, biz köylü adamları. Akımız çok ilerisine ermez.*’²⁹⁴ Buna karşın köylüler, geleneklerden, deneyimlerden kaynaklanan, Sabahattin Ali’nin olumlu addettiği içgüdülerle donanmıştır.

Ancak bazı öykülerde köylü, cahillikten kaynaklanan, bilinçsiz acımasızlığı ile karşımıza çıkar.

‘Asfalt Yol’ adlı öyküsünde köylüler, kendilerine yardım etmek isteyen öğretmene yardım etmezler; yapılmış yolun üstüne basmalarını yasaklanınca ve istasyona gitmek isteyen köylülerin yolu tam altı saat uzadıkça, öğretmenin can düşmanı olurlar. Yazar, ‘*ııımlı bir mizah sıcaklığı*’²⁹⁵ yla bu durumu şöyle anlatır:

‘Köylü başımıza gelen bu derdi senden biliyor ve söz dinlemiyor. Birkaç keredir seni dövmeye, hatta daha ileri gitmeye kalktılar (...) Başka köylerde de senin düşmanların çoğalıyor. Bir gün başına bir iş gelir. İyisi mi sen buradan git..’²⁹⁶

Sabahattin Ali’nin ‘Asfalt Yol’daki gibi, mizahi bir biçimde ele alınan köylülerin yaşam tarzına ve kişisel özelliklerine değinen bir öyküsü daha vardır. ‘Yeni Dünya’ adlı bu öykü, öncekine kıyasla ciddi, tüm ayrıntıları ustaca işler ve oldukça uzundur. Bu öyküde Sabahattin Ali, köylüleri kişilik özellikleriyle kavramak ve yansıtmak gibi zor bir işi gerçekleştirir. Bu öyküdeki kişiler, ‘*iyiden iyiye canlıdır, onlar yaşamda gördüğümüz kişilerin sağlam bir örneği gibi dururlar*’.²⁹⁷

Bu öyküde ‘*Misafirlere karşı bir kusur işlemekten korkan, gözleri sanki herkesten bir işaret, bir emir*’ bekleyen, misafirlerin bitmeyen isteklerini karşılamayı bir onur meselesi sayan, sürekli rakı şişelerini açtıran düğün sahibi Hüseyin’in zavallı hali; köylülerin gelini almak için dokuz saatlik yolu geçmek zorunda kalmaları gibi düğün gelenekleri ayrıntılı bir biçimde sergilenir. Düğünlerde, şenliklerde oynayan, rakı dağıtarak ‘hovardaları’, konukları eğlendiren kadınlar bu öykünün ana konusudur. Adları Yeni Dünya ve Deli Emine bu iki kadına, köylülerin soğuk ve tüketici yaklaşımı okuyucuyu derin bir biçimde sarsar. Ağır hasta olan ve

²⁹⁴ Sabahattin Ali. *Değirmen. Değirmen öyküsü*, Yapı Kredi Yayınları, 11. Baskı, İstanbul, 2011, s. 16

²⁹⁵ Afşar Timuçin. *Öykü ve Romanlarıyla Sabahattin Ali*, İstanbul, Bulut Yayınları, 2011, s. 83

²⁹⁶ Sabahattin Ali. *Yeni Dünya*. Yapı Kredi Yayınları, 9. Baskı, İstanbul 2012 s. 14

²⁹⁷ Afşar Timuçin. *Öykü ve Romanlarıyla Sabahattin Ali*, İstanbul, Bulut Yayınları, 2011, s. 82

durumuyla alay edilen Yeni Dünya, Deli Emine'yi rakip görerek kendini toparlar ve tüm gün boyunca seyircileri eğlendirerek onunla dans yarışı yapar. Ertesi gün gelin köyüne giderken, hastalığı birden ağırlaşır, ancak halini soran olmaz, kimse yardım etmez. Gelin köyüne varınca Yeni Dünya'yi birinin evine bırakırlar. '*...karanlık ve soğuk odacığında, bir kilimin üstünde, çarşafsız, parça parça bir yorganın altında, kah titriyor, kah cayır cayır yanıyordu...*'²⁹⁸ Sabahleyin düğün arabaları, Yeni Dünya'yı tamamen unutarak yola koyulurlar. Yeni Dünya'yı bıraktıkları evin sahibi onları durdurarak kadının öldüğünü bildirir. Yeni Dünya'nın ölüsüne yine de değer verilmez. Cesedini eski bir kilime sararak, çocuklarla dolu bir arabaya '*birkaç avuç kuru otun üstüne*' atarlar.

'Cankurtaran' adlı öyküde, bir köylü on beş yaşındaki kızı kaçıır, bir yıl geçmeden de kız hamile kalır. Kızın yaşı çok küçük olduğu için doğum yapamaz ve hastaneye kaldırılır. Oğlan yoksulluktan tedavi parasını ödeyemez, '*Köyde karı yok değil ya*', diyerek karısını hastanede bırakır. Bu da, kızın ölümüne neden olur. Öykünün ana konusu, hastanelerde çalışan doktorların insafsızlığı ve para düşkünlüğüdür. Ancak, ana temayı oluşturan yan temaların en önemlilerinden birisi de köyde erken yaşta evlilik ve bunun sonuçlarıdır. Söz konusu öyküde meydana gelen dramın asıl faili olan 'doktor!' Mutena Canlurtaran'ın yanı sıra, köylü gencin acımasız davranışı da okuyucuyu bu gence karşı yabancılaştırır.

Köyde erken evlilik sorunu, ikincil konusu olarak 'Sulfata' adlı öyküde de işlenmiştir. Ayrıca bu öyküde yazar, baba-evlat ilişkilerinin kopukluğu, insanların yozlaşmış törelere ve boş inançlara göre değer verilmesi gibi sorunlara da değinmiştir. Bu öyküde, yaşları on sekiz bile olmayan iki genç birbirlerine aşık olurlar, evlenmek isterler. Ancak kızın babası '*laf dinlemez bir koca yörüktü. Kızını ovalıya vermek*'²⁹⁹ istemez. İmam nikahı kıyılınca gençler, delikanlının ailesiyle yaşamaya başlarlar. Çok geçmeden delikanlı askere alınır. Bu sefer '*kızcağıza*' devamlı hakaret eden babası, oğlu askerideyken, '*kızılbaş*' dediği geline bakmak istemez ve onu evden kovar. Aynı sorun 'Hasanboğuldu'³⁰⁰ adlı öyküde de işlenir.

²⁹⁸ Sabahattin Ali. *Yeni Dünya. Yeni Dünya öyküsü*, Yapı Kredi Yayınları, 9. Baskı, İstanbul 2012 s.90

²⁹⁹ Sabahattin Ali. *Yeni Dünya. Hasanboğuldu öyküsü*, Yapı Kredi Yayınları, 9. Baskı, İstanbul 2012, s.105

³⁰⁰ A.g.e., s.110

‘Ovalı’ Hasan ile ‘yörük’ Emine birbirlerine aşık olurlar. Bu kez, gençlerin evlenmelerine aileleri değil, Emine’nin kendisi karşı çıkar. Emine, ‘ovalı’ bir köydeki ‘kınalı eli’ kızların gözlerine batacağı, Hasan’ın da kendi köyündeki zor yaşam koşullarına ayak uyduramayacağı ve oradaki ‘yiğitler’ e alay konusu olacağı inancıyla: ‘...ne ben senin köyünde edebilirim, ne sen benim orada (...) artık sen beni unut, ben de seni unutayım’ der.

Köylerde evlilik, genellikle, ekonomik amaçlar gözetilerek yapılır. Evinde çalışacak, tarlayı sürececek, çapalayacak ve bir tas çorbayı birlikte kaşıklayacak birileri olmayan gençleri, yaşlılar evlenmeye çıkarlar. Evlenmek için hiçbir yaş sunurlanması yoktur :

‘Nihayet evin içinde çalışan elleri artırmak için Dedemköylü Mehmet ile kardeşi Mustafa aynı günde evlendiler...’³⁰¹

‘Üç beş dönüm tarlada birlikte çalışacak, bulgur aşını birlikte yiyecek, sabahları ineği sağıp yoğurt çalacak biri lazımdı...’³⁰²

Marek Hłasko, köylerdeki evliliğe maddi açıdan yaklaşımı ve baba-oğul ilişkilerindeki kopukluğu, ‘Haç’ (Krzyż)³⁰³ adlı öyküsünde ele almıştır. Bu öyküde, toplumsal baskılar yüzünden baba, oğlunu nasıl kurban ettiği anlatılır. Olay örgüsü kısaca şöyle özetlenebilir. Köylü bir genç, babasının emriyle, birlikte olduğu sevgilisini öldürür ve polis tarafından yakalanır. Delikanlının babası, oğlunun yoksul birisiyle evlenmesini istemez, kendisinin de söylediği gibi ‘toprağı olmayan bir insanın hiç değeri yoktur. Hak ettiği ancak bir ölüm vardır. Belki de onu da hak etmiyordur...’. Oğluna, komşu köyden toprağı olan, varlıklı bir gelin bulmuştu. Oğlunun, yoksul bir kızla evlenerek, hayatını mahvetmesine izin vermeyecektir. Babasının mantığına göre, oğlunun yoksul olmasındansa idam cezasına çarptırılması daha iyidir.

Ölüme filozofça bir yaklaşım, Hłasko’nun öykülerinde sıkça rastlanan bir öğedir. Örneğin, ‘Yafa’da Hidayete Erme’ adlı öyküsünde ana kahramanlardan birisi,

³⁰¹ Sabahattin Ali. *Değirmen.Kanal öyküsü*, Yapı Kredi Yayınları, 11. Baskı, İstanbul, 2011, s. 96

³⁰² Sabahattin Ali. *Sırça Köşk. Cankurtaran öyküsü*, Yapı Kredi Yayınları, 14. Baskı, İstanbul, 2012 s.83

³⁰³ Marek Hłasko. *Opowiadania. Haç öyküsü*, Biblioteka "Kultura", tom LXXXVII Paryż, 1963, 18

ölüm konusunda şu sözleri söyler: *‘Her birimizle aynı şey olur. Bunun hiçbir anlamı yok’*³⁰⁴ diye.

Çoğu öyküsünde Hłasko, kahramanların içinde bulundukları hayati zorluklardan ve sıkıntılarından tek kurtuluş yolunu ölümden görür. ‘Finis Perfectus’ adlı öyküsünde yazar, hayattan usanmış, tüm ideallerini yitirmiş, tek kelimeyle manevi olarak ‘ölü’ bir insanın gerçekten ölmesinin mükemmel bir son olduğunu dile getirir³⁰⁵. ‘Kardeş Yolun Sonunda Bekler’ adlı öyküsünde iki istasyon memuru, istasyonda dolaşan kambur bir adamın çaresine bakmak isterler, ancak sonunda ölümüne neden olurlar. Bu adam, küçük yaşta cezaevine düşmüş, yaşamı boyunca hiç kadın yüzü görmemiş, cezaevindeyken kulağı sağır olmuştur. Yıllarca hapisshanede yattıktan sonra aklı çıkar ve bu küçük kasabanın istasyonuna gelir. Kadınlara, olağanüstü yaratıklar gibi bakması ve davranışları, çevresindeki insanları rahatsız eder. Onu önce sarhoş, sonra deli olarak tanımlarlar, sonunda da döverler. İstasyon memurlardan birisi meslektaşına, bu adamı tanıdığını ve onun yaşamı boyunca kardeşini aradığını söyler. Memurlar bu eski mahkumun hapisshane dışında hiçbir yere uyum sağlamayacağına inanmaktadırlar. Bu nedenle ona, çoktan ölmüş kardeşinin, onu tren yolunun sonunda beklediğini söylerler. Tren yolunda yürüyen sağır adam, onu ezecek trenin yaklaştığını duyamaz. Trenin gelmesine sekiz dakika kala, ölümün kaçınılmazlığı üzerine şöyle konuşurlar:

‘Kardeşini zaten bulamazdı (...) Belki de bir barınağa onu gönderebilirdik.

Bu da dört duvar arasından çıkıp başka bir dört duvar arasına girmek anlamına gelmez miydi? Ayrıca, senin onunla uğraşacak zamanın var mıydı?

Hayır.

*Böylesi daha iyi...*³⁰⁶

‘Haç’ adlı öyküsünde, üç gün sonra idam edilecek olan köylü delikanlı ile ziyaretine gelen annesi ile babası, ölüm tıpkı sıradan bir şeymiş gibi günlük

³⁰⁴ Marek Hłasko. *Nawrócony w Jaffie - Opowiem wam o Esther*, Polska Fundacja Kulturalna, Londyn, 1966, s. 47

³⁰⁵ Finis Perfectus: Perfekcyjne/idealne zakończenie (Pol.) – Muhteşem/Kusursuz Son.

³⁰⁶ Marek Hłasko, *Kardeş, Yolun Sonunda Bekler (Brat czeka na końcu drogi)*, Mordercy są wśród nas Wyd Da Capo Warszawa 1998, s. 15

konulardan, sıradan ve önemsiz şeylerden söz ederler. Önce kaçta geldikleri ve hangi durakta aktarma yaptıklarını sorar, onlar da komşularının atının öldüğünü, babasının ilkbaharda bir inek almak istediğini anlatırlar. Mahkumun babası ile annesi, evlerine döndüklerinde, Metek adlı diğer oğullarının askerden döneceğinden ve Janek'in giyislerinin ona küçük geleceğinden bahsederler. Adı söylemedikleri mahkum oğullarına gelince, annesi, idam edilirken çok acı çekmesin diye ağlar, babası ise, geçen kış donarak ölen yüzlerce insanı örnek vererek, 'er ya da geç herkes ölür' diye cevap verir.

5.4.1.2.1. Dinsel düşüncenin yozlaşması

Yozlaşmış din düşüncesi, 'Haç' adlı bu öyküde ele alınan diğer bir toplumsal sorundur.

Fiili olarak oğlunu ölüme gönderen babası, vicdan azabı çekmez hatta ölümünü kolaylaştırmak düşüncesiyle kiliseye giderek onun için dua etmeyi planlar. Annesinin de tek üzüldüğü şey, hayır duası sırasında oğlunun diz çökmeyi istememesidir. Oğlunun ölümüne üç gün kalmasına karşın 'İyi bir oğlandı' diye ağlayıp sızlamaya başlayan annesi, 'Ancak, neden diz çökmedi?' diye şaşımaya devam eder.

Hłasko'nun çoğu öykülerinde, suç ve dini inanç yan yanadır. Yazar, kendi Tanrı inancını sorgulayarak, bu iki kavramı sürekli karşılaştırır. Kahramanları, dini inançlarla alay ediyorlarmış gibi, kendilerini İncil kahramanlarına benzetmeye çalışırlar³⁰⁷ ya da suçlarını din açısından önemli tarihlerde işlerler. 'Öldüğü Gün' adlı öyküde Hłasko'nun kahramanı, sevgilisini polise teslim ederken ve böylelikle ölümüne neden olurken kendisini, İsa'nın havarilerinden Yehuda ile kıyaslamaktadır. Otuz gümüş dinar için İsa'ya ihanet ederek yakalatan Yehuda, vicdan azabından intihar eder. Öykünün kahramanı da, Ewa adlı sevgilisine, 300 dolar için ihanet eder. Bu para aslında, bir iş bulması için gerekiyordu. Başkahraman, bir iş sahibi olduktan sonra arkadaşı Grisza'yı ve ailesini açlıktan ve zorluklardan kurtarmış olacaktı. Öyküde anlatılan olay, İsa'nın ölüm gününe rastlamaktadır. Ewa'ya para karşılığında ihanet etmesini teklif eden ve kadın pazarlayan bir adamla konuşan Hłasko'nun

³⁰⁷ Marek Hłasko. *Opowiadania*. Biblioteka "Kultury", tom LXXXVII Paryż, 1963.

kahramanı, bu kişiye sempati duyar ve şöyle düşünür: *‘Yehuda’nın İsa’yı, diğer havarilerden daha çok sevdiğine eminim. Otuz gümüş dinar için İsa’ya ihanet etmesi, bambaşka bir hikayedir. Her şeye karşın, ona herkesten fazla inanırdı. Ne kadar kötü: zamanla gerçek bir sadeliğe varıyorsun ama o zaman yaşamak için neden bulamıyorsun...’*³⁰⁸

‘Yafa’da Hidayete Erme’ adlı öyküde Hlasko’nun kahramanları, İsrail’de görevde bulunan bir misyonerle alay ederler. Yahudi’lerin Katolikliği benimsemelerini sağlamak için Kanada tarafından görevlendirilen bu misyoneri, Katolik olduğu halde ‘hidayete ermek’ istediğini dile getiren öykünün kahramanı kandırarak parasından faydalanır ve üstelik onu karısıyla aldatır.

‘Meryem Ana’nın Ayı’ adlı öyküsünde olay, Mayıs ayında, tüm dünyada Katolik kilisesinin kutladığı ve Meryem Ana’ya adanan ayda gerçekleşmektedir. Meryem Ana ayı, ‘çiçekler ayı’ olarak da adlandırılmaktadır. Yağmur mevsiminin sona ermesinden sonraki ay içerisinde tarlalar ve bahçeler yeşillikle kaplanır ve hava ilkbahar çiçeklerinin güzel kokusuyla dolar. İlkbaharın ve aşkın doruğa ulaştığı bu ayda, aşk uğruna kendisini feda eden Polonyalı bir kızın hunharca katliamı gerçekleşir. Linç edenlerden birisi, kızın çığlıklarının duyulmaması için, bu katliamın, evin yakınlarında bulunan kilisede, Meryem Ana anısına yapılan ilahi sırasında gerçekleşmesi gerektiğinden söz eder.

Yazarın, Tanrı bizlere yardımcı olamaz düşüncesi, bu öykünün her satırında yakalanabilir. Meryem Ana heykelinin içinde bulunduğu durum da, Polonyalıların Tanrı’ya inançlarını yitirmeye başladıklarının adeta bir simgesidir: *‘heykelin başındaki telden yapılmış nur halesine baktı. Tel kararmış, yağmurlar da yaldızlı boyayı akıtarak bozmuşlardı.’*

Partizanlardan biri, öldürdüğü kızı, Meryem Ana’ya benzetmektedir: *‘Kızı düşündü. Güçlü, bronzlaşmış vücudunu; onu erkek çocuğuna benzeten kısa saçlarını, bir kez bile inlemediğini düşündü. Bir şey daha aklına geldi – kızın yüzünde, ancak,*

³⁰⁸ A.g.e., s.135

alçıdan, altın kaplamalı Meryem Ana heykellerinde bulunan bir şey görmüştü... ³⁰⁹
Sonra da savaştan sağ çıkmak istemediğini dile getirir, çünkü: *‘artık, dua ettiği zaman, oradaki kızı düşüneneğini’* ve onun kendisine *‘her zaman aynı biçimde görüneceğini...* ³¹⁰ biliyordu.

Kilisenin önünde dua eden insanları gören partizanlardan birisi, kuşku dolu bir soru sorar: *‘Acaba, insanlar savaş sonrasında (...) korku ve acının olmadığı zamanlarda (...) aynı şekilde dua ederler mi ki?’* ³¹¹

Devamlı tespih çeken ve dua eden anne, kızının kurtulabileceğine inanmaz, onu savunmaya çalışmaz, kendisini mutfağa kapatmalarına da karşı çıkmaz. Ancak kızının katliamı gerçekleşince, kendisini asarak intihar eder.

Hłasko, ‘Yolda İki Adam’ adlı öyküsünde de kahramanların Tanrı’ya inançlarının kaybetmelerinden söz etmektedir. Bu öyküde yoksul ve aç iki işsiz arasında şöyle konuşma geçer:

‘Peki ya Tanrı? (...) Orada Tanrı da olacaktır. Peki, Tanrı’ya yatacak yer ve iş için rica etmemiz gerekirse? Tanrı ise ‘yer yok, senin için iş de yok, yoluna devam etmen gerekir’ diye cevap verirse?’

Bir zamanlar Tanrı vardı, dedi uzun boylu, (...) Ancak o yok artık. Unutulmuş ve gömülmüştür(...) Bugünlerde İsa Dünya’ya gelmiş olsa, onu çarmıha germeye gerek kalmazdı; bugünlerde İsa açlıktan öldü... ³¹²

Sabahattin Ali öykülerinde inancından söz etmez ancak, yozlaşmış dinsel düşünceye karşı çıkar. Olayları anlatırken, bu konuya çok kez değinmiştir. ‘İki Kadın’ adlı öyküsünde, cimri bir erkeğin ölümüyle karılarının içine düştüğü kötü durum yansıtılır. Resmi nikahlı karısıyla 40 yıllık beraberlikten sonra, varlıklı bu ihtiyar köylü ile genç bir kız arasında imam nikahı kıyılır. Gerektiğinde dini kuralları

³⁰⁹ Marek Hłasko. *Pierwszy krok w chmurach. (Bulutlarda İlk Adım)* Opowiadania, Spółdzielnia Wydawnicza "Czytelnik", Warszawa 1956. s. 57

³¹⁰ Marek Hłasko. *Pierwszy krok w chmurach. (Bulutlarda İlk Adım, Yolda İki Adam öyküsü)* Opowiadania, Spółdzielnia Wydawnicza "Czytelnik", Warszawa 1956. s.57

³¹¹ Marek Hłasko. *Opowiadania. Biblioteka "Kultury"*, tom LXXXVII Paryż, 1963, s. 58

³¹² Marek Hłasko. *Pierwszy krok w chmurach. (Bulutlarda İlk Adım)* Opowiadania, Spółdzielnia Wydawnicza "Czytelnik", Warszawa 1956. s.75

leyhine kullanan bu ihtiyar, işine gelmeyince bu kuralları ihmal ederek iki karısını ve küçük oğlunu açlık ve sefalet içinde yaşatır. Hiç güvence bırakmadan da ölür.

‘Hakkımızı Yediremeyiz’ adlı öyküsünde hastanenin ambarına bakan bir idare müdürünün yolsuzlukları hikaye edilir. İlginç tarafı şu ki, ‘Hacı’ Lütfü Bey denilen bu adam, her sabah namazını yapar ve ‘*tam dört defa hacca gitmiştir*’.³¹³ Ancak tüm bunlar, bu kadar ‘namus adama’ hastanenin mallarını çalmaya engel olmamıştır.

5.4.1.2.2. Kentin Vurdumduymazlığı

Tüm hayalleri ve büyük idealleri yıkan, geleceğe inancını kaybetmiş, değerlerinin buharlaşmasına ve her gün, her adımda etraflarında edilen alçak davranışlara kayıtsız kalan, sadece kendini düşünen bir bireyi eleştirirken her iki yazar, böyle bireylerin yaşadığı toplumu eleştirmektedir.

Sözelimi Hłasko, yarattığı edebiyatı şöyle tanımlar:

‘...*İnsana karşı bir duruşmanın tutanağıdır. Tüm insanlığa değil, bunu yapmaya çalışmam komik olurdu; bu duruşma insanı alçalayan yaşam tarzına karşıdır...*’³¹⁴

‘Yaffa’da Hidayete Erme’ adlı öyküsünde, dünyada oluşan durumu şöyle değerlendirmektedir:

‘*İnsanlığın yarısından fazlasının karnılarının doyuramadığını, Hindistyan’da annelerin, besleyemedikleri nedeniyle türistlerin eline bebeklerini soktuklarını biliyor muydun?*’

Zenginler ile fakirler arasındaki farklılık, her iki yazarın ele alınan bir konudur. Üstelik bu konun işleyişinde her iki yazar benzerlik göstermişler: zenginler sömüren ve ezenler, fakirler ise ezilen ve güçsüzler. Yoksulluk, bir ‘suç’ değildir ve bir mazeret gerektirmediği görüşünde birleşiyorlar. Hłasko’nun ‘Yafa’da Hidayete

³¹³ Sabahattin Ali. *Sırça Köşk. Hakkımızı Yediremeyiz öyküsü*, Yapı Kredi Yayınları, 14. Baskı, İstanbul, 2012, s. 76

³¹⁴ Aneta Sokół, *Śliczny chłopak. (Yakışıklı Genç)* IV rok Bibl. i Inf. Nauk. S.5

Erme' öyküsünde dediği gibi: '*bir otel odası ödemek, kahve fincanı veya biftek almak için parası olmadığı bir insanın kendini aklamasına gerek yoktur*'.³¹⁵

Sabahattin Ali'nin öykülerinde, toplum tarafından dışlanmış fakirler, kendilerin çaresine bakamayarak açlıktan ya da hastalıktan ölürlər. 'Yolda İki Adam' öyküsü dışında Hłasko'nun kahramanlarının çoğu ise hayatta kalmak için başarılılar, ancak bunun için pis işlere bulaşırlar. Hłasko, bu konuyu daha çok İsrail dizisinde işlemiştir. İsrail'e göç etmiş başkahramanı, resmi olarak bir yerde çalışma hakkına sahip değildir ve mecburen katiller, hırsızlar, dolandırıcılar ve fahişeler gibi toplumun en alt kesimiyle sık sık görüşmek zorundadır.

Erken dönem öyküsü olan 'Yolda İki Adam' adlı öykü ise, olay örgüsü olarak İsrail dizisine göre farklılık göstermektedir. Öykünün başkahramanları iş arayan, yoksul adamlardır. Ancak, asla pis işlere bulaşmazlar. Bu öyküde yazar, kahramanlarının çalarak değil, dürüstçe para kazanmak istediklerinin altı çizilir. Öyküde ağaç kesim fabrikasına iş bulmak için giden, biri uzun boylu diğeri kısa iki serseri ele alınmıştır. Diğeri 'aç' insanlardan önce işe yetişmek ve onların işi kapmalarını önlemek için, çok hızlı yürümek zorundadırlar. Uzun boylu '*senin kalbinin hasta ve benim bacaklarımın da yara bere içinde olmasına karşın, çok hızlı yürümek zorundayız. Yoksullar beklememeli*'³¹⁶ diye arkadaşını acele ettirir. Kısa olan, tüm çilelerden kurtuluş çaresi olarak ölümü düşünür: '*gökyüzü – başkalarının çile çekmesinin yatarak izlendiği bir yerdir*'³¹⁷ diye düşünür. Kısa olan bir keresinde çok acıkınca bir poğaçaya çalar, dayak yer ve etrafındaki insanlar tarafından alaya alınır. Anlatıcı '*önceleri serserilerin acıma duygusu uyandırdıklarını, şimdi ise hor görüldüklerini*'³¹⁸ vurgular. Serseriler, işi alamazlar, mal sahibi tarafından kovalanırlar. Ancak, Hłasko'nun diğeri öykülerinde görülen ümitsizlik olgusu bu öyküde yer almaz. İki arkadaş baştan umudunu kesseler de, kendilerini kısa süre

³¹⁵ Marek Hłasko. *Nawrócony w Jaffie - Opowiem wam o Esther*, Polska Fundacja Kulturalna, Londyn, 1966, s. 29

³¹⁶ Marek Hłasko. *Pierwszy krok w chmurach. (Bulutlarda İlk Adım, Yolda İki Adam öyküsü)* Opowiadania, Spółdzielnia Wydawnicza "Czytelnik", Warszawa 1956, s. 67

³¹⁷ A.g.e., s.68

³¹⁸ A.g.e., 66

içinde toparlarlar, yola devam etmek gerektiğine karar verirler: uzun boylu ‘Biz, insanlarız, sonuna kadar gitmek zorundayız’ diye söyler³¹⁹.

Anlatım tarzı olarak bu öykü, Sabahattin Ali’nin bir çok öyküsüne benzemektedir. Bu öyküde insanlar tümüyle iyi ya da kötüdürler. Bu öyküde Hlasko, okuyucuda zenginlere karşı nefret, yoksullara karşı ise acıma ve yakınlık duygusu uyandırmaktadır. Böylelikle, Sabahattin Ali de yaptığı gibi, bakış açısını ortaya koymaktadır.

Hlasko’nun zengin ile yoksul kesimleri arasındaki uçurumu en iyi biçimde işlediği öyküler İsrail dizisinde bulunmaktadır.

Örneğin, ‘Öldüğü Gün’ öyküsünde, günlerce iş bulamayan ve açlığa artık alışmış iki kahraman, zenginlerin oturduğu sokakta yürürler. Diplomatların oturduğu evlere ‘bebek evleri’ derler. Zenginliğin timsali olan bu evlere ve oturanlara karşı kahramanlarının biri öfkeye kapılır: her evin önünde ikişer-üçer süt şişesi duruyodu. Birkaç gündür aç olan arkadaşı Grişa’nın küçük kızı hatırlar ve şunları düşünür: ‘Aklıma bir taşı alıp, hiçbir açıklama yapmadan tek tek tüm şişeleri soğukkanlı bir biçimde kırasım geldi’³²⁰

Sabahattin Ali, ‘Bahtiyar Köpek’³²¹ adlı öyküde benzer konuyu işlerken, insanların ihtiyaçlarla dolu bir dünyada ‘Her biri bir fakir çocuğun liseyi bitirinceye kadar okumasına yetecek masraflarla yetiştirilen bodur çamlar’ ile dolu, can sıkıntısından patlayan zenginlerin yaşadığı sokağı betimler. Bu sokakta ‘her şey aydınlık, her şey rahattır’. Bu sokakta yaşayan zengin birinin, seçkin etlerle beslenen bir köpeği ele alır. Köpek, ‘on dönüm tarlayı bir günde yorulmadan çapalayacak kadar kuvvetli görünen’ uşağın bakımı altındadır. Uşak, yürüyüşünü köpeğin yürüyüşüne uydurmuştur bile. Öykü şu cümleyle son bulur: ‘Hele cümle alem bu köpeğin onda biri kadar rahata kavuşsun, bakın ben bir daha acı şeylerden söz açar mıyım!’.

³¹⁹ A.g.e., s. 74

³²⁰ Marek Hlasko. *Opowiadania (Öldüğü Gün öyküsü)*. Biblioteka "Kultury", tom LXXXVII, Paryż 1963 s. 23

³²¹ Sabahattin Ali. *Sırça Köşk*. Yapı Kredi Yayınları, 14. Baskı, İstanbul, 2012, s. 59-62

Hłasko, dünyada her şeyin birbirine bağlı olduğunu ve her insanın davranışının başkasının davranışını belirtebildiğini vurgular. Bu davranışlar, birbirlerini izleyen zincir halkaları gibi, farklı sonuçlara neden yaratabilir. Birinin alçaklığını mazur göstermeye çalışan kahramanlarından biri şunları söyler ‘*Belki bir gün çok zor bir durumda olduğunda biri ondan sırtını çevirmiş. Bundan önce de, geldiği bu insandan başka biri de aynı biçimde sırtını çevirmiştir. Herkese ve her zaman aynı şey olmuştur...*’³²².

Hłasko, insanların düşüncesizliği ve bencilliği, ‘Kardeş, Yolun Sonunda Bekler’ adlı öyküde eleştirmektedir. Bir insanın tüm ergenlik dönemini hapisanede geçirmesi onu çevresindekilerden farklı yapar. Ancak, bu adamın garip davranışlarını anlayışla karşılanmayan insanlar, bu adama gereksiz kötü davranırlar. Bunun üzerine bu öykünün iki kahramanı şunları düşünürler:

‘Eğer, dedi, bekleme salonundakiler, onunla konuşurken, doğrudan gözlerine baksalardı, onu vurmaya gerek duymazlardı, değil mi?’

Tabii ki duymazlardı, dedi diğeri, (...) keşke herkes yüzümüze bakabilse...’³²³

İnsanların birbirlerine daha dikkatli davranmalarına, daha merhametli olmalarına çağrı, Sabahattin Ali’nin ‘Mehtaplı Bir Gece’ öyküsü de içerir. İnsanlara inancını kaydeden başkahramanın, tek isteği insanlardan uzaklaşarak sessizce ölmektir. ‘Kendisine herhangi bir biçimde yardım edilip kurtarılabileceği düşüncesi kafasından o kadar uzaktı ve dünyada kendisiyle meşgul olabilecek bir insan bulunabileceği ihtimali ona öyle yabancı idi ki...’³²⁴ Umutsuzca deniz kıyısına doğru yürür. Orada da sokak kadınıyla karşılaşır. Kadın önce onu tavlamaya çalışır, sonra hasta olduğunu fark eder ve kulübesine götürür. ‘Önlerine yanmış bir evin dört duvarı geldi. Boş delikten ibaret olan kapının iki ayak merdivenini çıkararak içeri girdiler. Üstü açık olan ve etrafındaki kocaman taş pencerelerden deniz görünen bu

³²² Marek Hłasko. *Nawrócony w Jaffie - Opowiem wam o Esther*, Polska Fundacja Kulturalna, Londyn, 1966, s. 18

³²³ Marek Hłasko. *Pierwszy krok w chmurach. (Bulutlarda İlk Adım, Yolda İki Adam öyküsü)* Opowiadania, Spółdzielnia Wydawnicza "Czytelnik", Warszawa 1956., s.74

³²⁴ Sabahattin Ali, *Kağm, Ses, Esirler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul , 2011, s. 141

*duvar harabelerinin bir köşesine, bir metre kadar yükseklikte, bir çuval gerilmişti*³²⁵, Bu kulübede kadın, adama su ısıtarak içirir. Birkaç kez bağılıp kendine gelen işçi, kadının ağladığını görür: *‘Kadının yüzünde şimdiye kadar hiçbir insanda rastlamadığı bir alakanın izleri (...) vardı (...) kim olduğunu bilmediği bir insanın üzerine eğilerek böyle perişan, böyle acı gözyaşları dökbilen bu kadın ona harikulade bir mahluk gibi görünüyordu...’*³²⁶ Bir insanın aslında en çok ihtiyaç duyduğu şey, başkasının acısını paylaşmasıdır. Bunu da bu öyküden öğreniriz. *‘Dünyada kendisi için hiçbir şey olmayan bir insanın bile başkalarına yardım edecek bir şey vardır...hiç olmazsa bir tek sözü...’*³²⁷ Ne yazık ki insanların birbirinden koparıldığı sanayileşmiş bir kentte, çoğunlukla bir dükküne yardım ancak kendileri gibi ederler. Bu öyküde Sabahattin Ali karşılık beklemeden birbirine yardım eden insanlar en büyük takdiri hak eden, saygıdeğer kişiler olduğunu hatırlatır.

5.4.1.2.4. Kadınların Karşılaştıkları Toplumsal Sorunları

Kadın, toplumun önemli bir parçasıdır. Kadının toplumsal yaşamda karşılaştığı sorunlar ve rolü, toplumun sağlığının bir göstergesidir. Her iki yazar da öykülerinde toplumsal eleştiri yaparken, kadına ve onun toplumsal rolüne önem vermişlerdir.

Sabahattin Ali’nin bu tezde yer alan Değirmen, Kağnı, Ses, Yeni Dünya, Sırça Köşk adlı öykü kitaplarında yer alan toplam altmış iki öyküsünün birçoğu kadın konusunu ele alır. Sabahattin Ali kadın karakterlerin benzer niteliklerde kurgulandığına dikkat çeker. Yazar öykülerinde, gerek anne rolünü üstlenen yaşlı bir kadını, gerek meyhanelerde çalışan (oyuncu veya şarkıcı) ya da küçük yaşta evlendirilen genç bir kızı, bir hayat kadını ya da köylü bir kadını yaşadığı maddi ve manevi zorluklar içinde ele alır. Yazarın yarattığı karakterler, olumsuz koşullar altında yaşam çabası veren kadınların yanı sıra, yoksulluğa ve çeşitli güçlüklerle boyun eğmiş, teslim olmuş kadınlar da vardır. Kadın konusu işlenen tüm öyküleri birleştiren özellik, yazarın kadın kahramanlarına duyduğu derin bir acıma duygusudur. Asım Bezirci’nin de belirttiği gibi: *‘Genelde kadınlara, özelde düşkün*

³²⁵ A.g.e. s.145

³²⁶ A.g.e. s.147

³²⁷ A.g.e., 146

*kadınlara (...) ilgi duyar, yakınlık gösterir. O kadar ki, yaşamlarını anlatırken, alttan alta onlara acıdığını sezeriz.*³²⁸

Sabahattin Ali'nin kadın karakterlerini şartlı olarak aşağıdaki gruplara ayırabiliriz:

- Düşkün kadınlar ('Çilli', 'Hanende Melek', 'Yeni Dünya', 'Bir Mesleğin Başlangıcı', 'Bir Delikanlının Hikayesi')
- Erken yaşta evlendirilen kadınlar, kuma alınan kadınlar ('Çilli', 'Cankurtaran', 'İki Kadın')
- Ailesini geçindirmeye çalışan, anne rolünü üstlenmiş yoksul kadınlar ('Çilli', 'Isıtmak İçin', 'Ayrar')

Verilen öykülerde işlenen temalar, aşağıdaki gibidir:

- Anne kadınların mücadelesi ('Çilli', 'Isıtmak İçin', 'Ayrar')
- Kadınlar arasında, kendilerini ezen erkeklere karşı dayanışma ('Hanenden Melek', 'İki Kadın')
- Düşkün kadınların yaşam öyküleri ('Gramofon Avrat', 'Köstence Güzellik Kraliçesi', 'Sarhoş', 'Hanende Melek', 'Bir Mesleğin Başlangıcı', 'Bir Delikanlının Hikayesi', 'Yeni Dünya', 'Çilli', 'Mehtaplı Bir Gece')
- İhmalkar ve kötü davranışlar yüzünden ölen kadınlar ('Isıtmak İçin', 'Sulfata', 'Cankurtaran')

'Isıtmak İçin' ve 'Ayrar' adlı öyküleri, aileleri geçindirmeye çalışan, işçi anne-kadınlar ele alınmıştır. 'İki Kadın', köyde yaşayan iki kumanın öyküsüdür. 'Yeni Dünya' köy düğününe gelen iki dansçı kadının öyküsüdür, 'Mehtaplı Bir Gece' de, ikincil konu olarak kentte yaşayan bir sokak kadınının yaşamı gözler önüne serilir. 'Bir Mesleğin Başlangıcı' adlı öyküde, şarkıcı düşkün kadınlardan söz edilir. Bu öyküde Koca Recep diye anılan biri, eğlenmek isteyen erkeklere kadın bulur. Bir röportaja benzeyen bu öykü, Koca Recep'in bu işe nasıl başladığını anlatır. 'Gramofon Avrat', 'Köstence Güzellik Kraliçesi' ve 'Sarhoş' adlı öyküleri, düşkün kadınların aşklarını anlatan romantik öykülerdir.

³²⁸ Asım Bezirci. *Sabahattin Ali*, Amaç Yayıncılık, İstanbul, 1987, s.98

‘Çilli’ ve ‘Bir Delikanlının Hikayesi’ adlı öykülerde yazar, düşkün kadınların yaşamını anlatmakla birlikte, düşme nedenleri de göstermektedir. Örneğin, ‘Çilli ’ adlı öyküde, Nigar adlı genç bir kızın yaşlı bir erkekle evlendirilmesinin nasıl sonuçlar doğuracağı gösterilir. Bu öyküde, eski bir öğretmenin eski öğrencisiyle tesadüfen bir barda karşılaşması işlenir. Nigar adlı bu eski öğrenci öğretmenine, bu bara nasıl düştüğünü anlatır. Ortaokulu bitirince, on beş yaşındaki Nigar, kırk beş yaşındaki birisiyle evlendirilmiştir. Kocasını hem içki bağımlısı hem de iktidarsız, aynı zamanda da kıskanç ve kavgacıydı. Bir gün evine sarhoş gelerek Nigar’ı ihanetle suçlar. Senelerdir eziyet çeken genç kadın artık dayanamayarak evinden kaçır. Bara düşer, okul arkadaşlarından Kemal, evlenme vaadiyle onu bardan alır. Beş altı ay birlikte yaşarlar, ancak Kemal Nigar’la evlenmek istemez. Nigar’ın hamile olduğunu öğrenince de çocuğu aldırmasını ister. Nigar ondan ayrılır ve yeniden barda çalışmaya başlar. Şimdi Kemal’den olan çocuğunu en iyi bir biçimde yetiştirmeye çalışmaktadır. Bu öyküde, erkeklerin hayat kadınlarına karşı bencilce davranmalarına karşın, kadınların daha olumlu bir kişiliğe sahip oldukları gösterilir. Bu yaklaşım ‘Hanende Melek’ adlı öyküde de görülür. Evli, üç çocuk babası, dava vekili Hüseyin Avni, kasabaya gelen şarkıcı kadınlarından Hanende Melek’e kapılır. Her akşam gazinoya gider, gözlerini iştahla sahneye diker. *‘Adamakıllı seyrekleşmiş olan beyaz saçları kafasının çatlak ve lekeli derisine yapışmıştı. (...) uzun , seyrek dişleri, donuk pembe diş etleriyle beraber dışarı fırlıyor, dudaklarının kenarından tükürükler sızıyordu’.*³²⁹ Melek ondan hiç hoşlanmaz, hatta tiksindir: *‘Aman yarabbii bu heriften kurtulamayacak mıyım?’*³³⁰ der. Bir akşam adamın sabrı tükenir, sarhoş olup kadını iyice rahatsız eder. *‘Ben götüreyim seni, ruhum’*³³¹ diyerek kadının koluna yapışır. Garsonlar onu, dışarı atarak hırpalırlar. Melek ise, her şeye karşın ona acır, arabaya alarak evine götürür, tüm altınlarını ve parasını karısıyla kızına verir.

Benzer bir düşünceyi, Hlasko’nun ‘İlmik’ adlı öyküsünde de görmek mümkündür. İşsiz güçsüz bir alkol bağımlısıyla yaşayan Krystyna, çektiği tüm güçlüklerle karşın sevgilisinden vazgeçmez, tüm başarısızlıkla sonuçlanan denemelere karşın onu iyileştirmek için çaba gösterir.

³²⁹ Sabahattin Ali, *Yeni Dünya*.Yapı Kredi Yayınları, 9. Baskı, İstanbul 2012.s. 17

³³⁰ A.g.e., s. 17

³³¹ A.g.e., s. 20

Sabahattin Ali'nin hayat kadınlarını konu alan öyküleri arasında 'Bir Delikanlının Hikayesi' adlı öykü de yer almaktadır. Bu öyküde yazar, kadınlara karşı tutumunu başkahramanın ağzından şöyle duyurur:

*'Bütün bunlara rağmen kadın gene benim en zayıf tarafımdır. Fena bir zamanımda bana her haltı ettirebilir. Kadın benim etimin, kemiğinin, kanımın ve muhayyilemin müthiş bir ihtiyacıdır. Buna mağlup olmak bir hayvanlık, bunu inkar etmek daha büyük bir hayvanlıktır...'*³³². Kadınların ona karşı hissettiklerini de şöyle anlatır:

*'Kadınlar benden hoşlanıyorlar, fakat beni sevmiyorlar. Ben onlarda herhalde ya pek çocuk, ya pek ukala bir tesir yapıyorum. Gayet iyi bilirim ki, en münevver ve zeki kadın bile, mesela bir 'Balzac romanlarının kıymeti' bahsini ancak yirmi dakika dinleyebilir. Halbuki ben, en güzel bir kadını bile bir 'Balzac romanlarının kıymeti' musahabesine feda edebilirim. Ve bende, onların asıl bayıldıkları gurur ve teenniden, ağırlıktan eser yoktur'*³³³ Bu öyküde, genç bir delikanlı sokakta karşılaştığı genç bir kıızı evine çağırır. Göze çarpan makyajı ve sapsarı saçlarıyla bu kız sokakta vücudunu pazarlayan birine benzemektedir. Ancak, *'dudaklarının kenarlarındaki buruşukluklara, pişkin gülüşüne rağmen, on altı yaşlarından hiç de fazala gözüküyordu'*³³⁴ Kız, delikanlının evine girince ağlamaya başlar. Delikanlı önce buna kızar, sonra bunun bir komedi olduğunu tahmin eder. Neticede, küçük kızın gerçekten ağladığını fark eder. Kıza acır, onu sakinleştirmeye çalışır; başını göğüsüne koyar, *'iki eli minimini bir yumak gibi'* avucunun içine alır. Kız, bu yola nasıl düştüğünü anlatmaz. Başkahramanın söylediği gibi, buna gerek yoktur, her şey zaten bellidir:

'Fakat söylesene kızım, nasıl oldu bu? Nasıl oluyor da sen...Bu kadar ince, bu kadar temiz...Anlatsana bana hepsini!... (...) Yahut dur, ne anlatacaksın? Sen söylemeden de ben bilmiyorum muyum sanki? Ben seni böyle de anlamıyorum muyum? Hem belki daha iyi anlıyorum. Hiçbir şey söyleme, söyleyeceklerini baştan aşağı biliyorum. Seninki de bütün diğerleri gibi değil mi? Bütün diğer hikayeler gibi...Hiç farkı yok...Ve işte bunun için güzel, bunun için büyük...Kendisine benzeyen binlerce

³³² Sabahattin Ali. *Değirmen*. Yapı Kredi Yayınları, 11. Baskı, İstanbul 2011 s.66

³³³ A.g.e., s. 66

³³⁴ A.g.e., s.68

*hikayeden hiç farkı olmadığı için büyük...Zaten bu hikayeler, bu birbirine çok benzeyen hikayeler en asil olanlardır.*³³⁵ O gece, iki genç, arkadaş gibi ayrılır. Kız, delikanlıyı ağır düşünceleriyle başbaşa bırakarak, ‘*caddeler büsbütün tenhalaşmadan*’ işine koyulur. Bu öykü, yazarın hayat kadınlarını anlatan ilk öykülerinden biridir. Afşar Timuçin’in dediği gibi, iki cinsin birbirine olan gereksinimini³³⁶ duyurmasıyla birlikte, yazarın bu konuya yaklaşımını da belirlemektedir. Çünkü bu öyküyü izleyen ve hayat kadınlarını konu alan tüm öykülerinde yazar, kadınları hep aynı biçimde anlamaya çalışır, onlara içtenlikle acır; yalnızca olumlu kahraman olarak ele alır.

Sabahattin Ali’nin, zengin, sosyete, mal sahibi olan kadınları konu aldığı öyküler de vardır. Bunlar ‘Arabalar Beş Kuruşa’, ‘Köpek’, ‘Isıtmak İçin’ adlı öykülerdir. Bu öykülerde zengin kadın kahramanlar, ait oldukları sınıfın tipik temsilcileridir: Kibirli, şımarık, başkalarının acılarına kayıtsızdırlar. ‘Arabalar Beş Kuruşa’ adlı öyküde, zengin bir ailenin bireyleri olan anne ile küçük oğlu – bir mağazaya girmek için arabadan inerler. Mağazanın girişinde çocuk, ‘beş kuruşa’ oyuncak arabaları satan okul arkadaşını görür, onunla sohbet etmeye başlar. Annesi, onları görünce büyük bir öfkeye kapılır. Oğlunu bileğinden yakalar ve şunları söyler:

*‘Bu ne hal? (...) Kimlerle konuşuyorsun? (...) Pis, baksana, senin konuşabileceğin insan mı bu? (...) Ben yarın mektebinize telefon edeceğim. Sana kendi seviyende olmayanlarla temas ettirmeyi gösteririm!’*³³⁷

‘Isıtmak İçin’ adlı öyküde ise, başkahramanın kaldığı evin sahibesinden söz edilir. Başkahramanının çamaşırını yıkamaya gelen işçi-kadının konu alan bu öyküde, ‘madam’ denilen ev sahibinin bu kadını bedava çalıştırdığını da öğreniriz. Bu ‘yufka yürekli’ kadın, başkahramanın çamaşırlarına ‘*dağlar gibi*’³³⁸ çamaşırlarını da katmaktan çekinmez ve böylece kendi çamaşırlarını sık sık bedava yıkatmış olur.

Sabahattin Ali, kadın kahramanını betimlerken, bu yoksul, kimsesiz kadınları değil, toplumun sınıfsal yapısını suçlar; kadınların kötü yola düşmesinde; aile

³³⁵ Sabahattin Ali. *Değirmen*.Yapı Kredi Yayınları, 11. Baskı, İstanbul 2011, s 72

³³⁶ Afşar Timuçin. *Öykü ve Romanlarıyla Sabahattin Ali*, İstanbul, Bulut Yayınları, 2011, s.33

³³⁷ Sabahattin Ali, *Kağrı, Ses, Esirler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 61

³³⁸ Sabahattin Ali. *Yeni Dünya*.Yapı Kredi Yayınları, 9. Baskı, İstanbul 2012, s.42

geleneklerini, erkeklerin kadını hor gören yaklaşımını, kadının erkeğin zevklerinin tatmin aracı düzeyine indirgenmesini eleştirir.

Marek Hłasko'nun kadını konu alan öyküleri, betimlenen kadın kahramanlar açısından iki büyük gruba ayrılabilir. Birincisi, Polonya'da yazılan birçok öyküde de olduğu gibi, 'Meryem Ana'nın Ayı', 'İlmik', 'Hatırlıyor musun, Wanda?', 'Bulutlarda İlk Adım', 'Asker', 'Yanılsamaların Rehin Sandığı' adlı öykülerde de gerçek, acımasız, anlamsız ve kaba dünyayla yüz yüze gelerek ideallerini kaybeden saf genç kızların ilk deneyimleri işlenir.

Örneğin, 'Meryem Ana'nın Ayı' adlı öyküde, İkinci Dünya Savaşı sırasında, anne ile genç kızıdan oluşan Polonyalı bir ailede meydana gelen bir olay ele alınmıştır. Genç kız, bir gestapo mensubuna aşıktır ve dört Polonyalı genç partizan onu infaz etmek üzere dairesine gelirler.

Genç kız, başına geleceklerin farkındadır; partizanlardan birisi, onu bir kez uyardıklarından bahsetmektedir. Ancak, kız çok sevdiği sevgilisinden ayrılamamıştır ve katillerine şunları söyler:

*'Daha küçüksünüz (...), hiçbir şey anlamıyorsunuz. Bir üniforma değil, sadece bir erkek söz konusu olduğunda onu sevmenin nasıl bir şey olduğunu bilmiyorsunuz bile. Ölümden önce silahlarla oynayan çocuklarsınız. Savaş sırasında insanlar için bir aşkın, ne olursa olsun, her zamankinden daha önemli olduğunu bilmiyorsunuz...'*³³⁹

Aşk için kendini feda eden diğer bir öykünün kadın kahramanı, Krystyna'yı ele alan 'İlmik' adlı öyküde Krystyna, Kuba adlı alkole bağımlı sevgilisini kurtarmaya çalışır. Kuba, sevdiği kadının etkisiyle, tedavi görmeyi ve ilaç almayı kabul eder. Ancak, o gün Krystyna şehrin dışındadır ve akşamın altısında da Kuba'nın yanına geri dönecektir. Bu saate kadar başkahraman, alkol almadan dayanmak zorundadır. Bir alkoliğin son bir gününü anlatan bu öykü, bir dramla sonuçlanır. Kuba, dayanamaz ve kendini asarak intihar eder. Krystyna ise, 'Meryem Ana'nın Ayı' adlı

³³⁹ Marek Hłasko. *Opowiadania*. Biblioteka "Kultury", tom LXXXVII Paryż, 1963, s. 57

öyküde betimlenen karakter gibi, aşka inanan, idealleri olan, fedakar bir karakter olarak ele alınır.

Hłasko'nun, Wanda adlı bir kıza olan aşkını anlatan 'Hatırlıyor musun, Wanda?' ve savaştan beklediği sevgilisine kavuşan bir kızın öyküsünü işleyen 'Asker' adlı kadın konulu öykülerin yanı sıra, genç bir çiftin ilk aşk deneyimini işleyen 'Bulutlarda İlk Adım' adlı bir öykü de yer almaktadır. Bu öykü; sıkıcı bir banliyö yaşamından usanmış, bir cumartesi günü boş vakitlerini nasıl dolduracaklarını bilmeyen, evlerinin bahçesinde oturarak boş yollara bakmaktan yorulmuş, kendilerine bir eğlence arayan ellili yaşlarındaki üç adamı ele alır. Bunlardan Maliszewski, kasabanın yakınlarında, yüksek otlar arasında gizlenerek sevişen bir çifti görür ve arkadaşlarını eğlence olsun diye bu çifti izlemeye çağırır. Pan Gienek, genç kızın güzelliğini görünce, '*ćirkin ve aptal*'³⁴⁰ olan karısını hatırlar ve morali bozulur. Çiftin gençliğini ve güzelliğini kıskanan adamlar, izlemekle yetinmeyerek, çocukları rahatsız etmeye karar vererek onlarla alay ederler. Maliszewski, Heniek'i şöyle kışkırtır: '*Onlara böyle bir şey yap ki, yaşamlarının sonuna kadar gülmekten kendilerine gelemesinler*'.³⁴¹ Adamlar, genç kıza hakaret ederler, onu savunmaya kalkan delikanlıyı da döverler. Sonunda da onları kovarlar. Ancak evlerine dönerken pişmanlık duygusuna kapılırlar. Maliszewski, bu iki gencin birbirlerini çok sevdiğini söyler. Adamlar, bu olaydan sonra gençlerin birbirlerinin yüzüne bakamayacakları ve bir daha sevmeyeceklerini dile getirirler. Pan Gienek, '*Bana böyle bir şey olsaydı, bir daha o kıızı sevmeyeceğimi biliyorum*'³⁴² diye itiraf eder. Bu öyküde, gençlerin içten ve güzel duygusu, çevrelerindeki aptallığın ve alçaklığın kurbanı olur. Gençlerin saflığı, duygularının güzelliği, Janek'in 'bulutlara ilk adım' olarak betimlediği ilk aşk deneyimlerinin içtenliği, kendileri böyle bir aşkı tadamadıkları için pişmanlık duyan adamların basitliğine ve bayağılığına adeta yenik düşer. Yalan, hastalık, insanların tek yanlılığı, kaballığı ve aptallığı karşısında yenik düşen bir aşkı konu alan 'Yanılsamaların Rehin Sandığı', 'Yaşamımızın En Güzel Sözleri', 'İlmik',

³⁴⁰ Marek Hłasko. *Pierwszy krok w chmurach. (Bulutlarda İlk Adım)* Opowiadania, Spółdzielnia Wydawnicza "Czytelnik", Warszawa 1956., s. 36

³⁴¹ Marek Hłasko. *Pierwszy krok w chmurach. (Bulutlarda İlk Adım)* Opowiadania, Spółdzielnia Wydawnicza "Czytelnik", Warszawa 1956., s. 38

³⁴² Marek Hłasko. *Pierwszy krok w chmurach. (Bulutlarda İlk Adım)* Opowiadania, Spółdzielnia Wydawnicza "Czytelnik", Warszawa 1956., s.40

‘Meryem Ana’nın Ayı’ , ‘Bulutlarda İlk Adım’ gibi öykülerinde, Hłasko, bir kadının bir erkeğe olan aşkı ile dış dünyayı karşı karşıya getirerek ve sonuçta bu aşkın çevre baskısına boyun eğişini vurgular.

Hłasko’nun, betimlediği kadın kahramanlar açısından ele aldığımız ikinci grup öyküler arasında, ‘Yaşamımızın En Güzel Sözleri’, ‘Güzel Kız’, ‘Öldüğü Gün’, ‘Yafa’da Hidayete Erme’ yer alır. Bunlar, artık deneyimli, hesaplı, soğukkanlı kadın kahramanları anlatan öykülerdir. Bu kadınlar, erkekleri kullanırlar, istediklerini elde etmek için her şeyi göze alırlar. Bu tür öykülerde, saf genç kızların bu dünyada nasıl olumsuz bir değişime uğradıkları gösterilmiştir. Bu da yazarın kadınlara bakış açısını ve aynı zamanda da, ortaya koyduğu toplumsal eleştiriyi gözler önüne serer. Yazarın kadın kahramanlara karşı olan bu yaklaşımını, ‘Sizlere Esther’i Anlatacağım’ adlı öyküde de görmek mümkündür. Bu öyküde, İsrail’de yaşayan işsiz bir göçmenin yaşamından birkaç saatlik bir kesit ele alınmıştır. Arkadaşı olan ve polisle başı derde girmiş bir hayat kadını ondan, müşterisiyle giderken kendisine eşlik etmesini rica eder. Kadın, zengin bir müşteriyi kandırmak için, ona sokakları ve evleri gezdirir, beraber olacakları bir yer bulmaya çalışıyormuş gibi yapar. Tansiyon sorunu yaşayan yaşlı bir erkek olan müşterisi, İsrail’in yakıcı sıcağında koşmaya dayanamaz ve neticede bir evin girişinde kalp krizinden ölür. Kadınla birlikte bu macerayı yaşayan başkahraman sokaklarda yürürken, Esther adlı sevgilisini hatırlar . Başkahramanın anılarında Esther, güzel ve saf genç bir kızdır. Gençler birbirlerine delicesine aşık, ancak parasızdırlar; birlikte bir jeep’in içinde yaşarlar. Esther hamile kalır ve doğum sırasında ölür. Başkahraman, eşlik ettiği düşkün kadınla bir kafede oturarak büyük aşkı olan Esther’in ölümünü düşünür. Zengin müşteriyi ambulans hastaneye götürmüştür. Gençler bira içerek sohbet ederler. Esther’i ‘*kutsal kadın*’³⁴³ olarak düşünen başkahramanın, hayatının aşkı olduğu bellidir. Ancak, öykünün sonlarında, düşkün kadınla ettiği sohbet sırasında, kadının adının de Esther olduğunu ve sevgilisi hakkında anlattığı anıların gerçek olmadığını öğreniriz. ‘*Hayır, Esther(...) yoruldum. Tüm gün boyunca senin ve olabilecek çocuğumuz hakkında bir hikaye uydurmaya çalıştım. Başaramadım.*’ Başkahramanın, tek sevdiği kutsal kadını

³⁴³ Marek Hłasko. *Красивые двадцатилетние. Рассказы* (Yirmilik Güzeller, Öyküler. *Opowiem wam o Esther öyküsü*), Rusça’ya çeviri, 2000, s. 366

düşkün bir kadınla özdeşleştirmesi, yazarın yaşamında kadınlara olan kırılganlığının ve aşka inancını yitirdiğinin bir göstergesidir.

‘Öldüğü Gün’ ve ‘Yafa’da Hidayete Erme’ adlı öykülerin kadın kahramanları da düşkün kadınlardır. Yazar onları da, aynı biçimde yaptıklarından asla pişman olmayacak, soğukkanlı kadınlar olarak ele alır.

Hłasko’nun öykülerinde kadın kahraman her zaman ikincil planda olduğunu belirtmek gerekir. Kadının adı bile da çoğu zaman verilmemektedir. Kadının, erkeklere olanları anlatmak için yardımcı bir araç olduğu söylenebilir. Yazarın birçok öyküsünde kadının, erkeğin yaşamında belirleyici bir rol oynadığı görmekteyiz. Üstelik bu rol, olumsuzdur. Kadınlara arasında olaylar geliştikten sonra, erkek kahraman, artık yaşamının tamamen değişeceğinden ve hiç bir şeyin eskisi gibi olmayacağından söz etmektedir. Örneğin, savaşı konu alan ‘Yıldızları Ararken’ adlı öyküde, dokuz yaşındaki erkek çocuğun gözleri önünde, sevdiği küçük bir kız, Naziler tarafından kurşuna dizilir. Zamanla çocuk, olup bitenleri unutmaya başlar, ancak ara sıra ‘...özellikle, bağlılık yemini ederek aşkının ömür boyu süreceğine inandığı için hiçbir zaman bir karısının ve çocuğunun olamayacağını hatırladığında ağlardı...’³⁴⁴

‘Bulutlarda İlk Adım’da, genç çifti rahatsız eden erkeklerden birisi, aşka yaklaşımını değiştiren bir öykü anlatmaktadır:

‘Kız arkadaşına da bir gün bu şekilde hakaret ettiler’, dedi Maliszewski, ‘Ne için, hala bilmiyorum’. ‘Bir daha aşık olamadınız mı?’. ‘Hayır’, dedi. Biraz sustu ve birden öfkelenerek, ‘Beni rahat bırakın, Allah’ın cezaları! Hiçbir aşka inanmam. Kadınıma da inanmam. Hiç kimseye inanmam...’³⁴⁵

‘Yaşamımızın En Güzel Sözleri’ adlı öyküde, Geniek adlı başkahramanlardan birisi, sevdiği kız yüzünden hayal kırıklığına uğrayan arkadaşını kurtarmaları gerektiğini söyler, çünkü birçok erkek gibi, onun da bir daha sevmeyeceğinden korkar:

³⁴⁴ Marek Hłasko. *Красивые двадцатилетние. Рассказы* (Yirmilik Güzeller, Öyküler.Yıldızları Ararken öyküsü), Rusça’ya çeviri, 2000, s. 325

³⁴⁵ Marek Hłasko. *Pierwszy krok w chmurach. (Bulutlarda İlk Adım)* Opowiadania, Spółdzielnia Wydawnicza "Czytelnik", Warszawa 1956., s.42

‘Ne oldu ona? Ne kadar akli başında bir delikanlıydı...Bir şekilde yardım ediniz ona. Onu sevecek, güzel sözler söyleyecek bir kız bulması lazım. Ona yardım ediniz. Arkadaşları değil misiniz?’³⁴⁶

Her iki yazar tarafından yaratılan kadın kahramanlar arasında iki önemli farktan söz edilebilir. Birinci fark, yazarların bu kahramanlara karşı yaklaşımlarında ve duygularındadır. Sabahattin Ali’nin, özellikle hayat kadınlarına karşı beslediği acıma duygusuna ve her şeye karşın saygıya, Marek Hłasko’nun öykülerinde rastlanmaz. Meslekten adeta zevk alıyorlarmış gibi betimlenen Hłasko’nun kurnaz ve arsız hayat kadınlarını, yazar ne kınar ne de acır. Sanki hak ettikleri yerdedirler. Hłasko ve yaratıcılığı üzerine yazan bir çok araştırmacı, yazarın bu tutumun nedenini, mezagonist olmasında bulmaktadırlar. Yazarın gerçek yaşamında kadınlar konusunda uğradığı hayal kırıkları yüzünden kadın düşmanı olduğu ileri sürülmektedir³⁴⁷.

Diğer fark ise, kadınlar arasındaki ilişkilerde bulunabilir. Sabahattin Ali’nin betimlediği, zor durumda kalan kadınlar, birbirlerine yardım eder, destek olurlar. Örneğin ‘Hanende Melek’ adlı öyküsünde, bir meyhanede şarkıcı olan Melek, kendisini her gece rahatsız eden bir adamın karısına, küçük kızlarını görünce, o akşam kazandığı tüm parasını ve adamın kendisine hediye ettiği altınları verir. Hłasko’nun öykülerinde ise, dostluk – erkeklere özgü bir olgudur. Bu dostluk uğruna, ‘Öldüğü Gün’ adlı öyküde de olduğu gibi, kadın feda etmek veya ‘Yafa’da Hidayete Erme’ adlı öyküdeki iki erkek arkadaşın yaptığı gibi, para kazanmak için kadınların duygularıyla oynamak ve onları kandırmak yazar için sıradan bir olaydır. Kadınlar arasında dostluktan ise hiçbir öyküde söz edilmez.

³⁴⁶ Marek Hłasko. *Pierwszy krok w chmurach. (Bulutlarda İlk Adım)* Opowiadania, Spółdzielnia Wydawnicza "Czytelnik", Warszawa 1956., s. 63

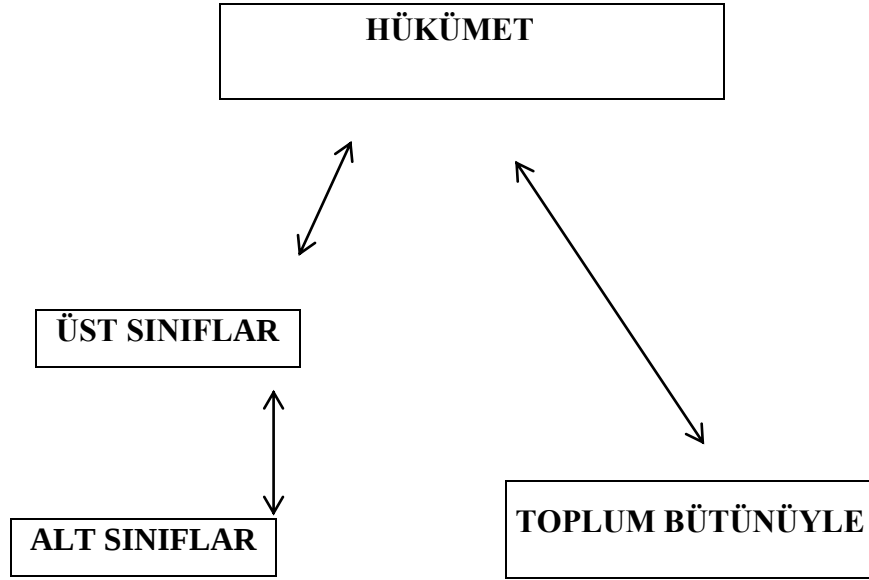
³⁴⁷ BKZ: Aneta Szulska, *Mizogin Hłasko (Wizerunek kobiety w opowiadaniach Marka Hłaski)*, III rok, Filologia Polska, Praca proseminaryjna pod kierunkiem dr Urszuli Chęcińskiej, Szczecin, 2003. Kaynak: http://www.marekhlasko.republika.pl/17_prace/02_prace_01.htm

SONUÇ

Bu çalışmada Sabahattin Ali'nin elli yedi, Marek Hłasko'nun Polonya'da ve İsrail'de yazdığı yirmi yedi öyküsünden yola çıkılarak, yazarların siyasal-toplumsal eleştirileri irdelenmiştir.

Çalışmada her iki yazarın öykülerindeki siyasal-toplumsal eleştiri noktalarını belirlemek için, öykülerin yazılmış olduğu dönemin özellikleri dikkate alınmıştır. Eserlerdeki asıl eleştiri noktaları, otobiyografik benzerliklerle güçlendirilmiş ve belirli sonuçlara varılmıştır.

Sabahattin Ali, dönemin toplumu eleştirirken, öykülerine, bağlı olduğu toplumcu bakış açısını yansıtır. Marek Hłasko ise herhangi bir ideolojiyi ya da düşünceyi yüceltmez. Daha çok yaşanan döneme ait toplumsal değerlerin insanların elinde yozlaştırıldığını vurgular ve bireyin yaşadığı ile hayal ettiği nokta arasındaki farkı öne çıkarır. Her iki yazara göre toplum bir çelişkiler yumağıdır. Bu çelişkilerin nedenlerini, Sabahattin Ali, toplumsal sınıfların çatışmasında ve karşıtlığında arar. Toplumsal olaylara diyalektik açıdan bakar. Ezen ve ezilen sınıfları temsil niteliğine sahip tipler üretir ve eserlerini bu tiplerin mücadelesi üstüne kurar. Marek Hłasko ise, insanların yaşama biçimlerini, isteklerini, korkularını ve sevinçlerini irdelleyerek, toplumculuktan ayrılır ve özellikle 'insanı ele alan sanatçılar' sınıfında yer alır. Öykülerinde çoğunlukla kendisinden yola çıkarak ve bireyler üzerine yazarak insan gerçeğini anlamaya çalışır. Çoğunlukla şehirli alt sınıfın ve toplumun alt kesiminin yaşamını yazan Hłasko, işçi, işsiz, ayyaş gibi karakterleri anlatır. Belirli toplumsal kesimleri temsil eden kahramanları betimleyen, söz konusu toplumsal kesimler arasındaki karmaşık ilişkileri irdelleyen Sabahattin Ali'ye kıyasla, Hłasko, birey ile toplum, birey ile hükümetler arasındaki ilişkilerin eleştirisini yapar.

Şekil 1. Sabahattin Ali'nin (solda) ve Marek Hłasko'nun (sağda) Öykülerinde Hükümet-Toplum Arasındaki İletişim Biçimi

Şekil 1'de, her iki yazarın öykülerinde siyasal eleştiri yaparken kullandıkları genel şema gösterilmiştir. Hłasko'nun öykülerinde, '*var olan rejimin baskısından acı çeken her hangi bir sınıf değil, bütün toplumdur*' düşüncesi, yazarın eleştirisinin esas noktasıdır. Marek Hłasko ise şoför, memur, hırsız veya öğretmende, mesleğe bağlı olmaksızın birey ile hükümet arasındaki problemleri işler. Yazar, toplumun bu hale düşmesinin nedenlerini sınıflar arasında bir fark olmasında değil, insan yapısında ve tarihi olaylarda - Polonya halkının İkinci Dünya Savaşının dehşetini yaşamış olmasında; ülkesinin diğer bir ülke tarafından işgal edilmesinde ve zorla bir sistemin kurulmaya çalışılmasında arar. Öykülerinde yazar, baskıcı bir yönetimin ürünü olan yoksunlukları ve sorunları, sistemin ikiyüzlülüğünü sergiler.

Sabahattin Ali öykülerinde, köylülerin ve işçilerin, yani alt kesimin, küçük burjuvalardan, memurlardan, doktorlardan ve ağalardan oluşan üst sınıflardan gördükleri kötü muameleyi irdeleyerek yönetimi eleştirir.

Her iki yazar, dile getirdikleri problemlerin, toplumsal açıdan ne kadar zararlı sonuçlar doğurabileceği de göstermişlerdir. Öykülerinde toplumdaki siyasal mekanizmaların insanlar üzerindeki olumsuz etkileri de vurgulanmıştır.

Her iki yazar da öykülerinde toplumsal sorunları ortaya koyarlar. Bunlar arasında, Sabahattin Ali'nin öykülerinde eğitimsizlik, sağlık ve kadın sorunları (kendi isteği dışında küçük yaşta evlendirilen kız çocukları, kadının toplum içindeki rolü, aile eğitimin gerekliliği), gerçek güç ve örtülü iktidar, sosyal güvensizlik, adalet sorunları, geri kalmış bir ekonomik düzen, köhnemiş, parçalı toplum yapısı gibi konular sayılabilir. Marek Hłasko'nun öykülerinde ayyaşlık, hırsızlık ve hovardalık ön plandadır. Her iki yazarın öykülerinde insanların yozlaşması, yabancılaşması, bencilliği ve açgözlülüğü, kibiri ve küstahlığı gibi, toplumun tamamını ilgilendirmesi gereken konulara da değinilmiştir.

Bu sorunların bugünlerde de gündemde olması, öykülerin güncelliğini artmaktadır.

KAYNAKÇA:

A'dan Z'ye Sabahatti Ali: haz. Sevgül Sönmez, 1. Baskı: İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2009

Afşar Timuçin. *Öykü ve Romanlarıyla Sabahattin Ali*, İstanbul, Bulut Yayınları, 2011.

Alaattin Karaca. *Sabahattin Ali'nin Öykülerinde Toplumsal Konular.* Türkoloji Dergisi, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1993, 1.Sayı

Andrzej Czyżewski *Marek Hłasko z bliska (Yakından Marek Hłasko)*// Akcent. 1995, №2

Andrzej Czyżewski *Piękny dwudziestoletni. Biografia Marka Hłaski*, Kraków, 2000

Andrzej Czyżewski. *Piękny dwudziestoletni Biografia Marka Hłaski*, ELF Warszawa 2005

Aneta Sokół, *Śliczny chłopak. (Yakışıklı Genç)* IV rok Bibl. i Inf. Nauk.

Asım Bezirci, Sabahattin Ali: yaşamı, kişiliği, sanatı, hikayeleri, romanları, 1997, Evrensel kültür kitaplığı.

Asım Bezirci. *Sabahattin Ali. Araştırma/Eleştirme.* Amaç Yayıncılık, İstanbul, 1987.

Atilla Özkırımlı. *İçimizdeki Şeytan Olayı*, Gösteri, Kasım 1984-Aralık 1984.

Barbara Stanisławczyk. *Miłosne Gry Marka Hłaski (Marek Hłasko'nun Aşk Oyunları)* Dom wydawniczy Rebis, Poznań, 2010.

Błoński J. *Przypadek Hłaski (Hłasko'nun Olayı)*// Przegląd Kulturalny. 1956. № 44.

Bogdan Rogatko. *Hłasko – zmitologizowany* // Rogatko B. Linie przerywane: o literaturze polskiej XX wieku. Łódź, 1988.

Bogdan Rudnicki *Marek Hłasko.* PİW, Warszawa, 1983.

Dąbrowska M. *Sine ira et studio* // Twórczość, Warszawa 1984. № 4.

Darenelioğlu İlhan. *Türkiye'de Komünist Hareketleri*, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1961

Demirtaş Ceyhun. *Türk Edebiyatındaki Anadolu*, Sis Çanı Yayınları, 1996

Doğan Akın- Ayşe Sıtkı. *İki Gözüm Ayşe Sabahattin Ali'nin Özel Mektupları*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1997

Dr. İbrahim Bozkurt. Missuori Zırhlısının İstanbul Ziyareti.

<http://www.ezberbozanbilgiler.com/bizim-tarih/item/296-missouri-zirhlisinin-istanbul-ziyareti.html>

Dr.İhsan Keser Türkiye'de Siyaset ve Devletçilik, Gündoğan Yayınları, İstanbul,1993 Emin Özdemir, Gerçekçilik (realizm): *Türk Dili Dergisi*, Ocak 1981, Sayı:349 Ercan Haytoğlu, Türkiye’de demokratikleşme süreci ve 1945’te çok partili siyasi hayata geçişin nedenleri (1908-1945)

http://pau.egitimdergi.pau.edu.tr/Makaleler/786386030_4-T%C3%9CRK%C4%B0YE.pdf

Filiz Ali – Atilla Özkırımlı. *Sabahattin Ali*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1979

Filiz hiç üzülmessin Sabahattin Ali’nin Objektifinden, Kızı Filiz’in Gözünden Bir Yaşam Öyküsü. Sel Yayıncılık, İstanbul, 1997

Galant J., Marek Hłasko, Dom Wydawniczy "Rebis", Poznań 1996.

Gürsel Aytaç. *Edebiyat Yazıları III*, Ankara, Gündoğan Yayıncılık, 1995

Gürsel Aytaç. *Karşılaştırılmalı Edebiyat Bilimi.* Say Yayınları, Ankara, 2009

Hasan Bülent Kahraman, *Türk Siiri, Modernizm*, Siir, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2004

Henryk Bereza. *Nowy duch i forma nowa.(Yeni Ruh ve Biçim)* ‘Nowa Kultura’, 1956, № 35.

Hıfzı Topuz. *Başın Öne Eğilmesin: Sabahattin Ali’nin Romanı.* Remzi Kitapevi, 6.Basım, İstanbul: 2007.

http://tr.wikipedia.org/wiki/Polonya_tarihi

Jarzębski J. ‘*Hłasko - Retoryka grzechu i nawrócenia*’, Jarzębski J. Powieść jako autokreacja. Kraków, Wydawnictwo Literackie, 1984.

Jedlińska J., *Recepcja opowiadań Marka Hłaski przez młodzież ósmej klasy szkoły podstawowej i czwartej klasy szkoły średniej*, Torun, 2000 (yayınlanmamış)

Kalinowska D., Marek Hłasko. *Młody gniewny*, Warszawa 2000.

Kemal Bayram, *Sabahattin Ali Olayı*, Ankara, 1978

Kemal Bayram, *Sabahattin Ali Olayı: Derin Devletin Faili Malum Cinayeti.* Haz.:Hüseyin Özalp, 2. Basım, Tanyeri Kitap, Ankara, 2012

Kijowski A. *Głos pokolenia* // Kijowski A. Różowe i czarne. Kraków, 1957.

Komar M. ‘*Hłasko*’, *Twórczość*. 1972. № 11.

Korkmaz, Ramazan. (1991). *Sabahattin Ali – İnsan ve Eser.* Doktora tezi, Fırat Üniversitesi, sosyal bilimler enstitüsü, Elazığ.

- Kosiński Z.** *‘Hłasko (próba krytycznej oceny)’*, Wiadomości, Londyn. 1969. № 39.
- Larin S.** *‘Ценою жизни (Hayati Pahasına)’*, Novy Mir, 2001. № 4.
- Marcin Bielowicz.** *Marek Hłasko. Wizerunek medialny - legenda a rzeczywistość.*
Lisans tezi, Dziennikarstwo i Komunikacja Społeczna, III rok, Studia wieczorowe.
- Marek Hłasko** *Listy z Ameryki. (Amerika’dan mektuplar)* Da Capo, Warszawa, 1997
- Marek Hłasko** *Sowa, córka piekarza*, Księgarnia Polska, Paryż ,1968
- Marek Hłasko.** *Nawrócony w Jaffie - Opowiem wam o Esther*, Polska Fundacja Kulturalna, Londyn, 1966
- Marek Hłasko.** *Opowiadania.* Biblioteka "Kultury", tom LXXXVII Paryż, 1963
- Marek Hłasko.** *Pamiętasz, Wanda? Brat czeka na końcu drogi, Stacja*, ‘Utwory zebrane’, tom *Mordercy są wśród nas*", Wydawnictwo Da Capo, Warszawa, 1998.
- Marek Hłasko.** *Piękni dwudziestoletni. (Yirmilik Güzeller)*, Warszawa, Wydawnictwo Alfa, 1998
- Marek Hłasko.** *Pierwszy krok w chmurach. (Bulutlarda İlk Adım)* Opowiadania, Spółdzielnia Wydawnicza "Czytelnik", Warszawa 1956.
- Marek Hłasko.** *Красивые двадцатилетние. Рассказы (Yirmilik Güzeller, Öyküler)*, Rusça’ya çeviri, 2000
- Martin Nag.** *‘Marek Hłasko Polonyalı ‘ciddi bir genç’ sayılır mı? (Считать ли Хласко польским «сердитым молодым человеком»?)’* Zvezda, Moskova, 1959. № 5..
- Mehmet Onur Hasdedeoğlu.** *Toplumcu Gerçekçilik ve Sabahattin Ali’nin Hikaye Kişileri*, Yüksek Lisans Tezi.İstanbul Kültür Üniversitesi, 2008
- Melahat Togar,** *'Arkadaşım Sabahattin Ali', Sabahattin Ali*, (Hazırlayan Filiz Ali-Atilla Özkırımlı), İstanbul, 1979
- Neşe Taluy Yüce.** *Özgürlük Peşindeki Polonya.* Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları №398, Ankara, 2004.
- Nihal Atsız,** *İçimizdeki Şeytanlar*, İstanbul,1940
- Nurullah Çetin,** “Türk Hikâyesinde Sosyalist Realizm 1 (Toplumcu Gerçekçilik)”, 02.12.2005, <<http://alisahin37.blogcu.com/130980/>>

Olga Dębicka. *Dziwka i Madonna: Marka Hłaski widzenie świata. (Marek'in Hayat Kadını ve Madonna'sı: Dünya Görüşü)* Wydawnictwo "Marpress", Gdańsk 1996.

Paulina Czernecka. Kobieta i mężczyzna, czyli miłość w powieściach izraelskich Marka Hłaski. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Angelusa Silesiusa w Wałbrzychu. Instytut Humanistyczny. Praca licencjacka, Wałbrzych 2010.

Pertev Naili Boratav, Folklor ve Edebiyat I, İstanbul 1982

Piotr Wasilewski. *Hłasko nieznany*, Kraków, Krajowa Agencja Wydawnicza, 1991.

Prof. Dr. Ahmet Makal. Türkiye’de çok partili dönemde çalışma ilişkileri 1946 - 1963, 2008

Robertko Wiedza. Brudne czyny. <http://pl.shvoong.com/books/385076-brudne-czyny/#ixzz251uPXS00>

‘Sabahattin Ali niçin ve nasıl öldürüldü?’, Saka Matbaası, İstanbul, 1949

Sabahattin Ali üzerine notlar I. Cevdet Kudret. ‘Varlık’, sayı 662, 15 Ocak 1966

Sabahattin Ali, *Kağnı, Ses, Esirler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011

Sabahattin Ali, Mahkemelerde. Haz.: Nüket Esen Nezihe Seyhan, Yapı Kredi yayınları, İstanbul, 2004

Sabahattin Ali, *Sırça Köşk*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012.

Sabahattin Ali. Bibliografiçeskiy ukazatel k 50-letiu so dnya rojdeniya. izd.VKP, Moskva, 1957

Sabahattin Ali. *Değirmen*.Yapı Kredi Yayınları, 11. Baskı, İstanbul 2011.

Sabahattin Ali. *Sırça Köşk*.Yapı Kredi Yayınları, 14. Baskı, İstanbul 2012.

Sabahattin Ali. *Yeni Dünya*.Yapı Kredi Yayınları, 9. Baskı, İstanbul 2012.

Sandauer A. O pewnej nagrodzie // Polityka. 1958. № 6.

Skiz, ‘Primadonna jednego tygodnia?’ Trybuna Ludu. Varşova, 1958,

Sobeczko T. ‘Hłasko – zjawisko także literackie’, Miesięcznik Literacki. 1983. № 8.

Sosyal Demokrat Yaklaşımlar, Mensur Akgün, Taner Berksoy, Fatmagül Berktaş i dr. SODEV ve TÜSES, İstanbul, 2003

Stanisław Stabro. *Legenda i twórczość Marka Hłaski.* Polska Akademia Nauk, Oddział w Krakowie, seria "Nauka dla wszystkich" nr 388, Wydawnictwo Ossolineum, Kraków, 1985.

Tökin F.N., Türk tarihinde siyasi partiler ve siyasi düşüncenin gelişmesi, İstanbul 1965

- Tymovski M.**, Keneviç Y., Holster E. İstorya Polşi (Polonya tarihi, Rus.). Moskova, Ves Mir., 2004; Andrzej Werblan. Stalinizm w Polsce. Warszawa, 2009;
- Ünsal Akpak**, Sabahattin Ali Üstüne Anılar, Yeni Ortam, 23.1.1975
- Wacław A. Zbyszewski** *Gombrowicz i Hłasko* // Wiadomości, Londyn. 1969. № 52.
- Yard. Doç. Dr., M. Asım Karaömerlioğlu.** Erken Dönem Türk Edebiyatında Köylüler. Boğaziçi Ünivesitesi, Atatürk Enstitüsü.
<http://www.ata.boun.edu.tr/faculty/Faculty/Asim%20Karaomerlioglu/dogubatisend.pdf>
- Zekeriya Sertel**, *Hatırladıklarım*, İstanbul, 1978, s. 276
- Zübeyde Şenderin.** *Sabahattin Aki'nin Eserlerinde Toplumsal Gerçekçilik*, Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale Üniversitesi. Kırıkkale, 1996
- Zyta Kwiecińska**, *Opowiem wam o Marku*, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław, 1994

ÖZET

‘Sabahattin Ali ve Marek Hłasko’nun öykülerinde siyasal-toplumsal eleştiri’ adlı çalışmaya Sabahattin Ali’nin tüm öyküleri ve Marek Hłasko’nun Polonya’da ve İsrail’de yazdığı öyküleri kaynak olarak alınmıştır.

Çalışmada her iki yazarın öykülerindeki siyasal-toplumsal kritik noktalarını belirlemek için, öykülerin yazılmış olduğu dönemin özellikleri dikkate alınmıştır. Eserlerdeki asıl eleştiri noktaları, otobiyografik benzerliklerle güçlendirilmiş ve belirli sonuçlara varılmıştır. Sabahattin Ali, aslında toplumdaki tek tip düşünce tarzını eleştirmektedir. Sabahattin Ali dönemin toplumunu eleştirirken, öykülerine sahip olduğu toplumcu bakış açısını yansıtır. Marek Hłasko ise herhangi bir ideolojiyi ya da fikri yüceltmez. Daha çok döneminin toplumundaki değerlerin insanların elinde dejenere edildiğini vurgular ve bireyin hayal ettiği nokta arasındaki farkı öne çıkarır. Her iki yazara göre toplum bir çelişkiler yamağıdır. Bu çelişkilerin nedenlerini, Sabahattin Ali’ye göre sınıflar arasındaki farkında; Marek Hłasko’ya ise, insanın doğasında ararlar.

Bu çalışmada, Sabahattin Ali’nin altmış ve Marek Hłasko’nun yirmi beş öyküsünden yola çıkarak, yazarların siyasal-toplumsal eleştirileri irdelenmiştir. Toplumdaki siyasal mekanizmaların insanlar üzerinde olumsuz yönleri vurgulanmıştır.

ABSTRACT

All the stories of Sabahattin Ali and the stories of Marek Hlasko who wrote them when he was in Poland and Israel were included into the work named “The political and communal criticism in the stories of Sabahattin Ali and Marek Hlasko”.

In this work, the characteristics of the period, in which the stories were written, were taken into consideration to determine the political and communal critical issues in both authors' stories. The main criticism items in the stories, were supported by autobiographical similarities and come to some certain conclusions. Sabahattin Ali, in fact, criticises the way people think from the same point of view. Sabahattin Ali reflects the communal point of view he has to his stories whereas he criticises the society of that period. On the other hand, Marek Hlasko, rather than glorifying an ideology or an idea, he prefers emphasizing the values which are corrupted by people in his time and highlights the difference of the point which is imagined by an individual. According to both authors, society is a set of contradictions. The reasons of these conflicts are looked for in the differences between the classes by Sabahattin Ali, however in the nature of the human by Marek Hlasko.

In this work, the political and communal criticisms of these authors are scrutinized by taking the 57 stories of Sabahattin Ali and 27 stories of Marek Hlasko into consideration. Besides, the negative sides of the political dynamics in the society on people are mentioned.